

6255-0.1

Date Due

MAY 18 1990

רייזען, אברהם בעל

רייז

געזאמעלטע שריפטן -

אמאליקע מענטשן

6255

MAY 18 1990

20324

6255

Toronto Jewish Public Library

THIS BOOK MAY BE KEPT

21 DAYS

and may be renewed once, if no application has been registered for it. A fine of 4 cents a day is charged, if the book is kept after the last date stamped below. No book will be issued while a fine remains unpaid.

PLEASE ADVISE CHANGE OF ADDRESS

206	— — — — —	דאס קליינע שטיבעל
213	— — — — —	דער וואלד און שטוב
217	— — — — —	לייכטער
225	— — — — —	דער מאמעס פערערען
231	— — — — —	דער טויטער-לעבעדיגער
237	— — — — —	יענער בריעה
243	— — — — —	די לעצטע געסט

אינהאלט:

7	אמאלינע מענשען
16	דעם זיידענס לעמטערן
22	דער בוים
32	יאָזעפּ אין דער אידישער גאָס
43	ספרים
49	דער מאָדערנער אליהו הנביא
56	די נייע קנעלונג
64	די פערשפעטיגטע מלוכה
71	דער עיבור
78	פלאקס
96	די קליאטשע
105	דאָס טייכעל
112	דער ווייטער יאָרד
121	דער פרוש
133	די צווייטע מוטער רחל
142	דער נגיד
158	אברהם דער שוסטער
169	אריה-לייזער'ס פערד
177	דער העברעאישער לעהרער
184	אויף די הויכע בערג
190	דער פרומער שניידער
200	דער ערוואַרבענער בית-עולם

בערע גימפעלס. דער זון האט געזונגען:

— מיר זיינען געקומען, מיר זיינען געקומען!

בערע האט געוואלט אויפשפרינגען און די אלע אנגעקומע-

נע געסט בעגריסען און אויפנעהמען זיי ווי אמאל, ער האט

אבער ניט געקענט בעוועגען זיך מיט קיין אבר:

די ליפען בלויז האבען קוים געמורמעלט:

— געקומען, געקומען!

דאס צאנקענדע יאהר-צייט ליכטעל אין עמוד הגט זיך א

הויב געטהאן מיט א קנאק זיך אראפגעלאזט צוריק און איז פער-

לאשען געווארען...

און בערע'ן איבערגעלאזען אליין מיט'ן שווייגענדיגען אונטער-
שמש...

אבער אויך דער אונטער-שמש פלעגט אוועקנעהן אין מארק
אריין און בערע פלעגט בלייבען איינער אליין...

און איינער אליין פלעגט ער ארומנעהן פון ספרים אלמער
צום פענסטער און מיעד ווערענדיג פלעגט ער זיך אנדערזעצען
און קלאגען אין דער שטיל. גלאצענדיג די אויגען צו דער וויס-
טער בימה איבערגעצויגען מיט דער טונקעלער מפה:
— קיינער קומט ניט!...

* * *

עס איז געווען שפעט ביי נאכט, אין עמוד האט שוואך
געצאנקט א שטיקעל ליכט, וואס איז געבליבען פון נעכטיגען
יאהר-צייט.

בערע איז געלעגען אויף דער באנק ניט ווייט פון טיר און
שטול, מיט נחת-רוח געקרעכצט...

ער האט געפיהלט אין זיין גאנצען גוף א מאדנע נייע מין
מיעדקייט, א מיעדקייט, וואס דערפרישט מעהר ווי די יונגסטע
כחות... ער האט זיך דערפיהלט גרינג ווי א פעדער. אט דאכט
זיך הויבט ער זיך אויף און פליהט אוועק ערגעץ...

ער האט צוגעמאכט די אויגען און מיט צוגעמאכטע אוי-
גען האט ער געזעהן, ווי עס עפענט זיך די טהיר פון בית-מדרש
און איינע נאך די אנדערע קומען אריין אלערליי אידען, מיט
ווייסע און שווארצע און רויטע בערד.. זיי געהען און געהען און
געהען און הינטער זיי געהען גאנצע רייהען אינגלעך מיט גמרות
אונטער די הענט און זייערע אויגעלאך שטראלען מיט ליכט און
פרייד... אט איז שוין פול דער בית-מדרש מיט זיי און זיי געהען
נאך און נאך. און אט זיינען זיי אלע שטעהן געבליבען און פון
דער גאנצער מחנה האט זיך אויסגעטיילט א הויכער זקן מיט א
לאנגער ווייסער בארד און זיך געלאזען געהן מיט שטאלצע גע-
מאסטענע טריט און ברייט אויסגעשפרייטע הענד — גלייך צו

צו איהם קומען האָבען שוין פיעל געפעהלט. ווער עס איז געשטאָרבען, ווער עס איז אין אמעריקא אוועקגעפאָהרען, און די איבעריגע זיינען שוין ווייט פון בית-מדרש אוועקגעגאנגען... בערע האָט אָנגעהויבען וואס ווייטער מעהר איינצוזעהן, אז דער בית-מדרש איז ניט דאָס, וואס אמאָל, און ער האָט זיך אָנגעהויבען צו בעקלאָגען פאר די, וואס זיינען נאָך יא געקומען אין מיטען טאָג.

— מען קומט שוין ניט מעהר צו מיר...

ער האָט זיך אבער גלייך פערכאפט:

— איך מיינ: אין בית-מדרש.

דאָס פערכאפטען זיך איז אבער געווען ניט קיין אויפריכט-טינס, אויסען איז ער געווען דאָס, וואס מען קומט ניט צו איהם. געדאכט האָט זיך איהם, אז מיט דעם וואס מען פערלאָזט דעם בית-מדרש פערלאָזט מען דאָס איהם, און ער האָט זיך גע-פיהלט, ווי בעלידיגט און פלעגט זיך אוועקשטעלען ביים פענס-טער פון בית-מדרש, ארויסקוקען דרויסען און זוכען מיט די אל-טע אויגען די אמאָליגע געסט זיינע...

אָבער ער האָט קיינעם ניט בעמערקט.

אויף די תלמוד תורה איז איצט גאָר אן אנדערע געווארען. די מלוכה האָט זיך אריינגעמישט און מען לערנט דאָרטען מיט בענק, ווי אין די שקאָלעס... די מלמדים מוזען זיין געשטודירטע און די קינדער קומען ניט אהער, ווי אמאָל...

און בלייבענדיג איינער אליין פון נאָכ'ן דאוונען אין דער פריה ביז מנחה, פלעגט ער אומגעהן און מורמלען:

— מען קומט נישט, מען קומט נישט...

און וואָס ווייטער איז אויף אין דער פריה און מנחה צייט דער בית-מדרש לעדיגער געווארען. דער מנין וואס איז אין מיר טען וואָך קוים צוזאמענגעקליבען געווארען האָט אבערדאוועגט אין דער גיך און גלייך נאָכ'ן דאוונען זיינען זיך אלע צוגאנגען

— וואָס האָסטו אינגעלע, היינט געגעסען? ...

אַבער דערויף בעקומט ער שוין ניט קיין גענויע תשובה. ווייל, ערשטענס ווייסען די אינגלעך, אז די שאלה איז שוין ניט ערנסט, נאר צו שפיעלען זיך מיט זיי און צווייטענס האָבען ניט אלע תלמיד-תורה אינגלעך געגעסען אזוינע מאכלים, וואָס האָבען אָפּיציעלע נעמען און איינער שיסט אויס מיט א גע- לעכטער:

— ברויט מיט „נישט“...

די איבעריגע צולאכען זיך און הויבען אן פאטשען מיט די הענטלעך און זינגען:

— ברויט מיט נישט! ברויט מיט נישט!

דערועהט שוין בערע גימפעלס, אז די אינגלעך ווערען צו- לאָזען און קענען נאך „אויפ'ן קאָפּ ארויפקריכען“, מאכט ער זיך שטרענג און שטילט זיי איין:

— היינט גענוג... געהט לערנען..

און אז די אינגלעך הויבען זיך אָן צונעהן פערדריסט עס איהם און ער רופט זיי צו:

— קומט, קינדער, אלע טאָג, אהער... געוועהנט זיך צו צו א בית-מדרש...

ווינטער סטארעט ער זיך, אז דער אויווען זאָל שטענדיג ווארים זיין. איבערהויפט אכט א זייגער אין אבענד, ווען די קינדער געהען פון די חדרים און לויפען אריין אין בית-מדרש זיך אָנווארימען. דעם מעהר-פערפרוירענעם אינגעל פיהרט ער אליין צו צום אויווען און זוכט פאר איהם אויס, טאפענדיג מיט די הענט, דעם ווארימסטען פלאץ:

— אַט דאָ, אינגעלע, איז גוט ווארים... פאמעלעך, ברען ניט אָב די הענט! ...

אזוי זיינען יאהרען געגאנגען. בערע גימפעלס האָט נאָך אלס געוואוינט אין בית-מדרש. אבער פון די נעסט וואָס פלעגען

— לערנסט שוין אינגעלע גמרא?
 דער אינגעלע ענטפערט מיט א שמאלץ: יע...
 — וועלכע?
 — לקח טוב!...
 בערע גימפעל צולאכט זיך שטארק:
 — לקח טוב? ... הם... עס איז ניט קיין גמרא. אבער אזוי
 ווי גמרא.. וועסט שוין גרייכען צו גמרא אויך.
 — און דו, אינגעלע? — ווענדעט ער זיך צו א צווייטען.
 — איך לערן חומש מיט רשי! קלינגט אב א קינדערשער
 ענטפער און בערע גימפעלס מוטיגט איהם:
 — פיין, פיין אינגעלע...
 און בערע גימפעלס לאזט איהם שוין ניט אב און נעהמט
 איהם פעהערען:
 — וואס איז דער טייטש: „ויתרוצו“?
 — האָבען זיך געשטויסען...
 — ריכטיג... — קוועלט בערע.
 ער פערקנייטשט דעם שטערען און פרעגט נאך עפעס:
 — וויפיעל זיהן האָט געהאט נח? ...
 דאָס ווייסט דאָס אינגעלע אודאי. ער צולאכט זיך און
 ענטפערט:
 — וויפיעל נח איז קיין קונץ ניט צו וויסען... איך ווייס
 אפילו וויפיעל זיהן יעקב האָב געהאט.
 — אדרבא לאַמיר הערען.
 — צוועלף! קלינגט אויס דאָס אינגעלע און הויכט אָן
 צעהלען:
 — ראובן, שמעון, לוי...
 — איך זעה, אז דו קענסט — האקט איהם איבער בערע
 גימפעלס.
 און אויספרעגענדיג נאך עטליכע קינדער וועגען זייער למוד
 . נעהמט ער זיך צו עולם־הזה זאכען:

לוי מענשען. און מיט יעדערען האלט בערע פאר זיין חוב צו שמועסען אביסעל. וויל ווער א ספר און געפינט ניט אזוי גיך אין דעם גרויסען אפענעם אלמער, מיט די צעהנדליגע פאלי-צעס, לויפט בערע צו און פערזשמורענדיג די אויגען לויפט ער דורך אלע רוקענס פון אויבען ביז אראב. געפינענדיג דעם ספר, נעהמט ער איהם ארויס, בעטראכט איהם, עפענט אויף און לעזט איהם איבער דעם שער בלאט :

— אט האט איהם דעם יערות רבש... שוין! איהר זיינט טאקע א מבין אויף א ספר... און אז איינער וויל דעם ידיו אמונה, האט ער אויך א גוט ווארט :

— דער ידיו אמונה... איך גיב איך שוין... א זעלטענער

ספר.

בייטאג קומען אריין מיט רעש און געפילדער מחנות אינגלעך פון תלמוד-תורה און פון די חדרים וואס „ליגען“ אין בית-מדרש-געגענדר. דער שמש, א בייזליכער איד, האט ברעה זיי גלייך ארויסצוטרייבען מיט זיין געוועהנליכען נוסח : „ארויס שקצים פון בית-מדרש. קיין זוואניע זאל פון אויך ניט בלייבען.“ אבער בערע גימפעלס, וואס האט זיך שוין איינגעבילדעט, אז דער בית-מדרש איז זיין היים, דערלאזט עס ניט. די קינדער קורמען צו איהם. ער האט די קינדער ליעב און ער שטעלט זיך איין פאר זיי :

— וואס ארט אייך, אז די קינדער קומען אין בית-מדרש? אדרבא, עס איז דאך בעסער, ווי זיי וואלטען געשטיפט אין מיטען מארק ווי שקצים, להבדיל...

און אז דער שמש בלייבט אבהענדיג נאך אזא ארויסטרע-טונג און בעגניגענט זיך בלויז מיט א קרומען בליק, וואס ער ווארפט אויף די קינדער — רופט צו בערע גימפעלס איינעם פון דער כאליאסטער אינגלעך, נעהמט אן מיט צוויי מיטעלסטע פינגער דעם אינגעל'ס פערפלאמט בעקעל און אנבויגענדיג זיך צו איהם, פרעגט ער מיט א פריינדליכען שמייכעל :

דאס זיינען אלע זיינע געסט, פאר זיי האט ער דעם אמת'ן גר-טען שמעק-טאכאק... און אפילו די וואס קומען שוין צום דריטען מנין, די סוחרים'לעך און מארק-מענשען און זיינען שטארק פער-שמייט, געהמט זיי בערע גימפעלס אויף אויף ווי געסט, און אז זיי האלטען שוין ביי עלנו און שפיען אויס אין איילעניש, פרובט זיך בערע גימפעלס מאנכע פון זיי צו פעהאלטען:

— איהר האט נאך צייט, עס איז נאך קיין ניין נישטאָ. און בערע כאפט זיך דערווייל אז מען דארף אנציהען דעם זייגער. דאס איז שוין זיין ארבייט, דער שמש מעג זיך אויף איהם פער-לאזען!...

אבער אפילו נאך די דריי מנינים, איז דער בית-מדרש אויף ניט לעדיג. דעם רב'ס ווהן דער מתמיד קומט נאכ'ן אנבייסען ווידער לערנען און בערע גימפעלס טראגט איהם צו די גמרא. שפעטער קומט אריין פנחס דער תלמוד-תורה מלמד א קוק טהאן דעם זייגער. אבער אזוי ווי דער דאזיגער פנחס איז שטארק קורצזיכטיג מוז ער אנקומען צו בערע גימפעלס און בערע גימ-פעלס ענטפערט איהם אויף די מינוטען:

— צוויי מיט דריי-פערטעל מינוט צו איינס.

נאך שפעטער פאלט אריין א איד, א קרעמער, וואס זיין קראם איז הינטער'ן בית-מדרש און אזוי ווי דער פדיון איז קליין צושמועסט ער זיך מיט בערען וועגען געכטיגען מגיד, וועגען פוילישען קלויסטער, וואס די מלוכה געהט פערשליסען. נאכדעם פאלט אריין נאך א איד פון גאס כלומרשט געהמען א גמרא, אבער אזוי ווי דער שמועס איז שטארק עניג'דיג בלייבט ער שוין איבער און איז מבטל די צייט מיט בערע גימפעלס. דער-וויל קומט אן סתם א בעל-הבית'ישער בחור'ל, וואס איז שוין האלב א סוחר אין טאטענס געשעפט און האלב נאך א בן-תורה. אבער בערע גימפעלס געהמט אויף אזוינעם צו ווי איינעם וואס איז צו איהם געקומען.

אין פערלויף פון טאג קומען אריין אין בית-מדרש אלער-

איבער'ן שטענדר מיט דער אפענער גמרא און דאָס קול גלינגט ווי א גלאַק. אויך דער אלטער משה, דער קרעמער, וואס קומט דאווענען ותיקין איז ביי בערע גימפעל'ס אן אנגעלעגטער גאסט. משה דער קרעמער איז אפילו א איד א שווייגער, אבער ער שווייגט אזוי פרעהליך. רייבט די הענט און קוקט זיך אלע וויילע איבער מיט בערע גימפעל'ס און ביידע זעהען אויס ווי צוויי פערליעבטע, וואס האבען שוין ניט איבער וואָס צו רעדען, דער פאר איז אָבער דאָ וועגען וואָס צו טראכטען... באַלד קומט אן וועלוועל דער בעקער מיט א גוטען שמייכעלע אויפ'ן לוסטיגען פנים און מיט א וויצעלע, וואָס בערע גימפעל'ס האָט שוין פיעל מאָל געהערט, אבער איז איהם שטענדיג ניי און אָנגעלעגט.

אויך העניך דער שוסטער, וועלכער איז פון די ערשטע וואָס קומען אין בית-מדרש צו ותיקין איז ביי בערע'ן א חשוב'ער איד! וואָרים אז בערע גימפעל'ס טראכט זיך גוט אריין אין דעם ענין איז ר' יוחנן אויך געווען א שוסטער, בפרט אז העניך אליין איז שוין לאנג אויס שוסטער און דעם „ווארשטאט" פיהרען איצט גאָר זיינע בנים... העניך אליין האָט זיך גענומען צו תהלים, און צו א גרינגען פרק'ל משניות...

די און די אנדערע עטליכע אידען, וואָס קומען די ערשטע אין בית-מדרש אריין זיינען געווען בערע גימפעל'ס געסט. בערע האָט זיך געדאכט, אז דאָס קומען זיי צו איהם און ער האָט געהאלטען פאר זיין חוב צו זיין א מכנים אורח און יעדען אויפ-געהמען מיט א פריינדליכען פנים. בסכר פנים יפות! מיט די בערעדטע געסט צו שמועסען זיך, מיט די שווייגענדע צו שוויי-גען און מיט אבליים — אזוינע זיינען אויך געווען — צו פילאָ-זאפירען וועגען העכערע ענינים, וואָס זיינען ווייט פון געוועהנ-ליכע שמועסען...

נאָכ'ן ותיקין צוגעהען זיך די דאָזיגע אידען, און עס קומען שוין אָן נאר אנדערע דאווענער, די אמת'ע בעלייבתים. מיט זיי איז בערע גימפעל'ס אוראי און אוראי געקניפט און געבונדען.

די לעצטע געסט.

בערע גימפעל'ס, איז א געוועזענער בעל-הבית, וואָס האָט שוין לאנג מיט דער פּערהאוועטער, פערטאָראַמעטער וועלט גע-קוויטירט די חשבונות. ער איז שטענדיג געווען א בית-מדרש-איד; אהיים פלעגט ער בלויז קומען עסען און שפעט אין אבענד — שלאָפּען. אבער די אייגענע היים איז איהם שטענדיג ענג געווען. עפעס דרעהט זיך דאָרטען ארום א אידענע, וואס איז אין א געוויסען זין געווען אמאָל זיין ווייב, אבער וואס געהט איהם לחלוטין ניט אָן. דאָס אמת'ע לעבען איז אין בית-מדרש. אבער נאָכדעם ווי ער האָט זיינע קינדער אויסגעגעבען אין ווייטע שטעט איז איהם זיין אייגענע היים נאָך פרעמדער גע-וואָרען. שפעטער איז אויך דאָס ווייב איהם געשטארבען און ער איז אינגאנצען געבליבען לעבען אין בית-מדרש.

דער בית-מדרש איז געוואָרען זיין היים. מיט זיין היים איז ער געווען צופריעדען און גליקליך. דער בית-מדרש איז גרויס, ספרים וויפיעל דאָס הארץ געלויבט! אויך די באנק, וועלכע ער האָט אויסגעקליבען צום שלאָפּען איז גענוג ברייט פאר זיין מאָגערען, אויסגעדארטען גוף. מעהר פון אלץ אבער איז ער געווען גליקליך מיט דער שטענדיגער פרעהליכקייט אין בית-מדרש. ווינטער, פאר טאג, ווען אין אלע הייזער איז פינסטער און דרויסען איז אזוי מרהי-שחורה'דיג שטיל, איז שוין אין בית-מדרש ליכטיג און בעלעבט. עס איז שוין דאָ דעם רב'ס זוהן, דער מתמיד, וואָס הוידעט זיך

אין, אז דער דאָזיגער איינציגער בריעף, וואָס מיין טאטע האָט בעקומען האָט אין אונזער הויז געמאכט א גאנצע איבערקערעניש. דער טאטע פלעגט יעדען טאָג דעם בריעף ארויסנעהמען און פאַרלעזען איינמאָל הויך און נאָכדעם פאר זיך, אין דער שטיל, און פלעגט א לאנגע צייט ארומגעהן א פערטראכטער...

דער עלטערער ברודער, א בחור'ל פון א יאָהר זעכצעהן פלעגט, אז דער טאטע איז ניט געווען אין שטוב ארויסנעהמען דעם בריעף, וועלכען דער טאטע פלעגט „גוט“ בעהאלטען אויפ'ן אלטער אונטער'ן טלית און תפילין, און פלעגט די הויפט זאך בעטראכטען דעם קאָנווערט מיט די שטעמפלען און נאָכדעם פלעגט ער אומגעהן הין און צוריק איבער'ן שטוב און מורמלען: הערסאָן : הערסאָן...

און איך האָב געזעהען, אז מיין ברודער איז געוואָרען ענג די וועלט.... עס האָט איהם ערגיץ געצויגען. און אזוי איז ער איינמאָל אין דער פריה פערשוואונדען געוואָרען.

שפעטער איז אוועקגעפאָהרען די שוועסטער. ביז אין פער-לויף פון עטליכע יאָהר זיינען מיר זיך אלע צופאָהרען. און אָנגעמאכט האָט עס אלץ דער איינציגער בריעף, וואָס מיין טאטע האָט בעקומען פון א ווייטען חבר...

יא, יענעם בריעף קען איך ניט פערגעסען ! — האָט מיין חבר מיט א פערבענקסטען שמייכעל געענדיגט זיין עראינערונג. און דערביי האָט ער נאכלעסיג געעפענט די בריעף, וואָס ער האָט נאָך וואָס בעקומען פון דער צווייטער פאָסט, דורכגעקוקט און איינעם נאָכ'ן אנדערען געוואָרפען אין קאָרב...

איך בין געווען איבערגליקליך פון דער דאָזיגער זכיה.
זייט דאן פלעג איך דעם בריעפטרעגער אַנקוקען ווי א
בעקאנטען און פלעג יעדעס מאָל בעגעגענדיג איהם שוין פרעגען:
— יאָסעל שטיין... יעסט פיסמאָ.

און ער פלעגט אָפיציעל, אָבער וועדליך אזא טשינאָוויק
גאנץ איידעל ענטפערען :

— ניעט, בראט...

וואָס אנבעטרעפט דעם בריעף, איז ער געווען פון מיין
טאטענס א חבר, מיט וועלכען ער האָט אַמאָל געלערנט אין
אין ישיבה. שפעטער איז דער חבר רייך געוואָרען, לויט ווי
מען האָט בעמערקט פון דעם בריעף און ער פרעגט נאָך אויפ'ן
טאטען.

דער אדרעס צוריק איז געווען : גאָראד הערסאָן, יע-
קאטערינאַסלאָווסקאיא אוליצא, דאָס פעטראָווא נומער שעסט...
איך גערענק דעם אדרעס ווי איצטער.
איך האָב עס דעמאָלט איינגעזעהן ווי א לייד און פלעג
עס זינגען :

גאָראד הערסאָן

יעקאטערינאַסלאָווסקאיא אוליצא

דאָס פעטראָווא

נומער שעסט...

מיינע חברים, די חדר אינגלעך, וואָס האָבען ניט געוואוסט,
אַז עס איז דאָ אויף דער וועלט א שטאָרט הערסאָן איז דאָס
דאָזיגע לייד מיינס אזוי געפעלען געוואָרען, אז זיי האָבען
עס אויך אויסגעלערנט אויף אויסוועניג און מיר פלעגען ווינטער
צייט, געהענדיג ביי נאכט פון חדר דאָס דאָזיגע לייד הויך
זינגען, אזוי האָט עס זיך עס שפעטער פערשפרייט איבער'ן
גאנצען שטערטיל און מיר דאכט, אז דאָס איז געבליבען איצט
איינע פון אונזערע פאָלקס ליידער...

אבער ניט דאָס אין גאנצען בין איך אויסען. די הויפט זאך

און ברידער האָבען זיך גלייך נאָך מיר ארויסגעלאָזט הענדרום
פענדרום אויפ'ן גאס. איך בין געלאָפּען פאַראויס אָניאָגען דעם
פאָטשטאָליאָן.

— העי גאָספאָדין פאָטשטאָליאָן... יאָסעל שטיין... „טוט“!
„טוט“...

דער בריעפטרעגער האָט זיך אומגעקעהרט, פריהער זיך צו-
שמייכעלט, נאָכהער דערוועהנדיג די גאנצע חברה האָט ער זיך
געכאפט, אז עס פאסט איהם ניט צו זיין פאניע בראט, האָט
ער אָנגענומען א ברוגז'דיגע און הערשערישע מינע און זיך
צובייזערט :

— וואָס זענט איהר אלע ארויסגעלאָפּען ! ווער איז יאָ-
סעל שטיין ?

— יא... יא ! האָט מיין פאָטער אויסגעשטרעקט ביידע
הענד...

דער פאָטשטאָליאָן האָט אָנגעקוקט מיין טאטענס צושראָ-
קענעם פנים, האָט געוואָלט א שמייכעל טהאָן, אָבער זיך פער-
כאפט צוריק אויף א בייזער מינע און אויסגעשריען :
— נא !

דער עלטערער ברודער האָט דעם טאטען אריינגעשושקעט :
— נותן איהם א שישער...

— א שישער איז צופיעל... — האָט די מאמע געזאָגט.

— א זעקסערעל... — האָט דער ברודער ווי בעפוילען.

דער טאטע האָט מיט א פרעהליכען זיפצעלע (מיין טאטע
האָט געקענט פרעהליך זיפצען) ארויסגענומען פון די הויזענקע-
שענעס א זעקסער און נאָכרופענדיג דעם פאָטשטאָליאָן, וועל-
כער איז שוין געווען אוועק, האָט ער איהם אומגעקעהרט און מיט
הכנעה דערלאנגט.

דאָ האָט דער בריעפטרעגער גלייך געביטען זיין „בעציהונג“
צו אונז און און האָט אויף אן אמת א שמייכעל געטהאָן און
בעראנקט.

קענען מיר בעקומען בריעף, אז אונזער גאנצע משפחה, די זיין דעם און באבעס, פעטערס און מוהמעס וואוינען אלע אין איין גאס... טאמער פלעגט זיך אמאל מאכען א חתונה ביי דער משפחה פלעגט מען אויך די איינלאדונגען שיקען מיט'ן שמש. א קליין ניעדריג, ווילד בעוואקסענער איד מיט א קול פון א באנדורע :

— האָט מען געלאָזט בעטען צו חיים זעלדעס אויף דער חתונה היינטיגען פרייטאָג — פלעגט ער ארויסברומען. דאָס איז געווען דער איינציגער איינלאדער און די איינ-לאדונג איז געווען שטענדיג בעל פה, נישט חלילה בכתב. דאָס האָט די מחותנים פיעל ביליגער געקאָסט.

זיין איך אזוי איינמאל, בין חזמנים ארום ראש השנה צייט פאר אונזער הייזעל און זעה ווי עס געהט פערביי דער בריעפטרעגער און קוקט אזוי דאָ אויף מיר דאָ אויפ'ן הויז, לעזט דערווייל פערטיעפט אן אדרעס אויף א קאָנווערט, קנייטשט דעם שטערן, קוקט וויעדער אויף מיר און שמעלט זיך ענדליך אָב נעבען מיר און גיט מיר א פרעג :

— יאָסעל שטיין... גדיע....

כאָטש מיין טאטע האָט טאקע אזוי געהייסען, בין איך דאָך גלייך גיט געפאלען, אז דאָס מיינט מען אונז און איך האָב צוטומעלט פאר דער זכיה אליין וואָס דער „פאָטשטאָליאַן“ איז צו מיר צוגעגאנגען מיט א פראגע, געענטפערט, „ניע זנאיו, גאָספאָדין פאָטשטאָליאַן“. אָבער אז דער בריעפטרעגער איז אָבגעגאנגען עטליכע טריט ווייטער, האָב איך זיך געכאפט, אז מיין טאטע הייסט דאָך טאקע שטיין. ווי א משוגענער בין איך אריינגעלאָפֿען אין שטוב און ווילד צושריען זיך :

— טאטע ! גיכער, א בריעף !

דער טאטע, וועלכער איז אין שטוב ארומגעגאנגען אָהן א ראָק, די מאמע און די איבעריגע הויזגע, עלטערע שוועסטער

געשעפטס-בריעף. אלע ווי איינע : מאי דיער סער ! עם
עקעלט מיך שוין אַב. אַמאַל... אַמאַל... אַב, אַמאַליגע בריעף!...
מר שטיין האָט זיך ווי פּערחלומ'ט, ליבעליך צושמייכעלט
און האָט פאַרגעזעצט.

אַליין ווי איהר ווייסט, שטאַם איך פון א קליין-שטעדטלי
אין ליטא. די שטעדטילשע פּאַסט, וואָס האָט זיך געפונען
ערנעץ העט הינטערען שטעדטיל, דאָרט וואו עם זיינען גע-
שטאַנען אַלע „קאַזיאַנע“ הייזער, איז פאַר מיר געווען איינע פון
די געהיימניספולסטע געביידען אין דער וועלט. דער בריעף-
טרעגער, אַ הויכער דארער שניג, וואָס האָט איבער'ן שטעדטיל
די פאַר צעהנדליג בריעף צוטראַגען, האָט זיך מיר פאַרגעשטעלט
פאַר איינעם פון די גרעסטע שררות. מיר חדר-אינגלעך, וואָס
האַבען לייעב געהאַט צו שטעלען פראגען : וועלכער „נאַטשאַל-
ניק“ איז גרעסער פאר'ן אנדערען, צי דער „פריסטאו“, צי
דער „סליעדאָוואַטיעל“, פלעגען אין איין וועג שוין שטעלען די
פראגע : ווער איז גרעסער דער פאַצטאַליאַן, צי דער „אוריאר-
ניק“. און אן אוריארניק, דארפט איהר וויסען, איז ביי אונז
אינגלעך געווען איינער פון די גרעסטע טשינען . . .

אַלס אינגעל פלעג איך לייעב האַבען צו נאָכקוקען דעם דאָ-
זיגע הויבען שניג מיט'ן מונדיר מיט די גאָלדענע קנעפ, מיט דער
קאָקארדע אויפ'ן היטעל, ווי אזוי ער געהט ארום איבער'ן גאַס
און לאָזט דורך צעהנדליגער הייזער און ערשט איין מאָל אין
א נאָווינע טראַגט ער ערגעץ אריין א בריעף. דאָס דאָזיגע
הויז האָב איך בעטראכט פאַר די אינטערעסאַנטע אין גאַס.

אז איך פלעג אַמאַל זיצען פאַרביי אונזער הייזעל און
איהם זעהן פאַרבייגעהן, פלעגט זיך מיר דאַכטען, אז עפעס
קוקט ער צו אונזער הויז. דאָס האַרץ מיינס פלעגט אָנהויבען
דעמאָלט שטאַרק צו קלאפען : ווער ווייס : אפשר פאַר מוין
טאַטען אַ בריעף ? כאָטש געוואוסט האָב איך, אז דאָס איז
איינע פון די אונמעגליכסטע זאַכען אין דער וועלט. פון וועמען

יענער בריעף.

איך בין געוועסען ביי מיין פריינד הערמאן שטיין אין אָפּיס. עס איז געוועזען א זייגער צוועלף מיטאָג צייט. אין אָפּיס איז שוין קיינער ניט געווען. די טיפּרייטערין איז נאָר וואָס ארויס צו כאַפּען א לאַנטש. מר. שטיין, א מאן פון א יאָהר עטליכע און פיערציג, מיט א גוטמוטיגען אויסדרוק אויפ'ן מיערליכען פנים, האָט געהאַלטען א פעקיל בריעף וואָס דער בריעפּטערעגער האָט נאָר וואָס אריינגעטראָגען צוזאמען מיט א רעקאָמאַנדירטען בריעף, און ניט געהאט אפילו בריעה זיי אויפ־צומאַכען. איך האָב איהם דערויף אויפּמערקזאם געמאַכט :

— פארוואָס עפענט איהר ניט די בריעף ?

— עט האָט ער מיט א שמייכעל א מאָך געטהאָן מיט דער האַנד. זיי אינטערעסירען מיר זעהר וועניג. איך ווייס כמעט לויט'ן האנטשריפט וואָס אינוועניג געפינט זיך. פוסטע מעשיות.

און טיעף פערטראכטענדיג זיך א קליינע וויילע האָט ער זיך ברייט צושמייכעלט און זיך אָנגערופען :

— ווי אלץ פערליערט דעם רייז, ווען מען בעוויצט עס.

— צום ביישפּיעל ? בין איך נייגערין געוואָרען.

— איך מיין עס טאקע ענטקעגען די בריעף — האָט שטיין גוטמוטהיג געשמייכעלט — איצט זיינען זיי פאר מיר ווי א משא. די מעהרסטע בריעף לייענט דורך די טיפּרייטערין. און ווירק־ליך, וואָס פאר א העכערען אינטערעס קענען אויפוועקען די

בערדיל, האָט מיך מיט ברייטקייט אָנגעקוקט און געזאָגט :
 — וואָס דען... מיר זיינען געשטאַרבען, חלילה, צי וואָס ?
 מיר וועלען קעמפּפּען ביז די לעצטע כחות. לאַמיר זיך טאַקע
 צוועצען, אָט איז אַ פּרייער פּלאַץ...

דער אלטער העניך האָט זיך צעגעזעצט, אָבגעאַטהעמט און
 געזאָגט :

— וואָס מיינט איהר, איך בין שוין ניט קיין אינגעלע,
 איך בין שוין קרוב צו זיבעציג.... איך וועל זיך ניט געהן נאַריש
 מאַכען אויף די עלטערע יאָהרען און גלאַט סטרייקען... מיר
 וועלען מוזען געווינען !...

— אָבער דערווייל, ר' העניך וואָס טוהט איהר ? — בין
 איך געוואָרען נייגעריג.

דערווייל, איז טאַקע שלעכט... איך בין ביי מיין זוהן... נאָר
 אויף איהם איז נעביך אויף אַ רחמנות, ווייל ער אליין סטרייקט
 אויף....

איך האָב געוואָלט דעם אַלטען שניידער פונאַנדערפרעגען
 וועגען זיין לעבען פאַר דער גאנצער צייט, וואָס איך האָב איהם
 געהאַלטען פאַר טויט, אָבער אזוי ווי דער טשערמאַן האָט גע-
 מאַלדען, אז דער מיטינג איז שוין געעפּענט, איז מיין „גע-
 שטאַרבענער“ שניידער, אויף אַן אמת לעבעדיג געוואָרען. ער
 האָט אָנגעשטעלט מויל און אויערען צו הערען דעם רעדנער און
 אין זיינע אויגען האָט געגלאַנצט אַ פייעריל פון אייביגער יו-
 גענד. . .

— העניך אליין ? ! — האָב איך אויפגעשפּרינגען פאַר שרעק.

— וואָס־זשע האָט איהר זיך דערשראָקען ? — האָט ער מיך פּערוואונדערט אָנגעקוקט.

— איך... — האָב איך גענומען שטאַמלען — איך האָב געהערט... אז איהר זענט געשטאַרבען!...

— געשטאַרבען ! — האָט ער זיך צולאכט מיט א געלעכ־טער ווי פון יענער וועלט — פאַר וואָס זאָל איך עפעס שטאַר־בען ?....

— אזוי... אזוי... — האָב איך זיך שוין גענומען בערר־הינגען — איז דאָס געווען א פאַלשער גערום, בין איך זעהר צופריעדען . . .

און פאַרשטעלענדיג זיך פאַר איהם האָט ער זיך מיט מיר זעהר דערפּערהט און געענטפּערט :

— א שאלה, צי איך קען אייך !... אייער טאַטע, זאָל לעבען האָט טאַקסי מיך צוגערעדט, איך זאָל פאַהרען קיין אמעריקא... איך וועל דאָס איהם קיינמאָל ניט פּערנעסען ! וואָס וואָלט איך דאָרטען געטהאָן אין אזא העק ?....

— און ווי געהט עס אייך דאָ ? — האָב איך איהם גע־פּרענט...

— דאָ איז ווי א מאָל.. א מאָל ארבייט מען און א מאָל סטרייקט מען... עס הייסט אין אונזער טרייד סטרייקט מען מעהר ווי מען ארבייט... אָבער וועדליג מען זאָגט, וועלען מיר געווינען...

הערענדיג די דאָזיגע אָפטימיסטישע ווערטער פון דעם שניידער, וועלכען איך האָב געהאַלטען שוין לאַנג פאַר טויט, האָב איך אַ שמייכל געטהאָן און איהם צוגעגעבען מוטה :

— יא, ר' העניך, איהר וועט געווינען . . .
ר' העניך האָט א גלעט געטהאָן זיין גראַהע צוגעשטאַרענע

אין דער צייט פון דעם גרויסען שניידער־סטריק האָט מיר
מיינער א בעקאנטער ארבייטער - פיהרער מיטגענומען אין א
האַל, וואו עס האָט געדארפט פאַרקומען א מיטינג פון די סטריי-
קער. אזוי ווי דער מיטינג האָט זיך נאָך ניט אָנגעהויבען האָט
מיין פריינד מיר געלאָזען אין האַל צווישען די ארבייטער, וועל-
כע זיינען שוין געווען פערזאמעלט אין א געניגענדער צאָהל און
ער אַליין איז אוועק צו דער פלאטפאָרם.

איך האָב זיך מיט גרויס נייגירערדע צוגעהערט צום גע-
רויש און געטומעל פון די פערזאמעלטע, אין וועלכע עס האָבען
זיך געפונען אינגערע, עלטערע און זאָנאר אייניגע גאנץ אלטע
אידען. די דאָזיגע אלטע האָבען מיר אינטערעסירט מעהר ווי
די אַלע אנדערע. איבערהויפט האָב איך געשענקט מיין אויפ-
מערקזאמקייט א גאנץ אלטינקען אידען, וואָס איז, וואָס מעהר
איך האָב איהם בעטראכט, מיר אַלץ מעהר בעקאנט פאַרגעקומען.
איך האָב אָנגעשטרענגט מיין כח הזכרון און האָב ענדליך, ווי
אויסגעשריען :

— מיין גאט, דאָס איז דאָך דער אלטער העניך דער שניי-

דער פון אונזער גאט . . .

אָנפאנג איז מיין שרעק געווען אזוי גרויס, אז איך האָב
זיך אָבערוקט עטליכע טריט אהינמער און האָב מורא געהאט זיך
צו בעגעגענען מיט דעם דאָזיגען מת . . . באלד אָבער האָב איך
זיך דערמאָנט, אז דער דאָזיגער העניך האָט געהאט א זוהן
אין אמעריקא, הייסט עס, אז דאָס איז דער זוהן, וועלכער איז
עהנליך צום טאטען. די דאָזיגע השערה האָט מיר שוין אביסעל
בערוהיגט. איך בין צו איהם צוגעגאנגען, זיך איינגעקוקט אין
איהם און דאָך נישט גאָר אָהן שרעק, איהם געפרעגט :

— זייט איהר נישט העניך דעם שניידער'ס זוהן ? ...

— וואָס עפעס אַ זוהן ? — האָט דער אלטער ווי מיט

א חוזק־טאָן איבערגעפרעגט — פאַר וואָס טאקע ניט העניך

אַליין ! . . .

שטיין, אויף וועלעכען עס זיינען געשטאנען די פאר ווערטער :
פה נקבר ר' העניך בן זרח החיים . . .

און דערמאנענדיג זיך פון צייט צו צייט און מיין שטערטעל
מיט אלע איהרע לעבעדיגע און געשטארבענע פלעג איך אויך
און איהם זיך דערמאנען, און כאטש קיין גרויס שייכות
האב איך צו דעם דאזיגען שניידער קינמאל ניט געהאט, פלעגט
ביי מיר די ערינערונג וועגען איהם ארויסרופען א פילאזאפישע
שטימונג : געווען א מענש און געשטארבען, אפילו קיין זכר
ניט געבליבען . . .

קומענדיג קיין אמעריקא פלעג איך פון צייט צו צייט זיך
בעגעגענען מיט מיינע לאנדסלייט. דאס רוב זיינען דאס געווען
קינדער פון די פערשטארבענע טאטעס, וועלכע איך האב דער-
קענט טאקע פון דער עראינערונג, ווי אזוי אמאל האבען זייערע
טאטעס אויסגעזעהען. זיי האבען געהאט דעמזעלכען אויסדרוק
אויפ'ן פנים, דיזעלכע אויגען און די זיהן פון די פרימערע
לאנדסלייט האבען אויסגעזעהען אינגאנצען ווי די טאטעס, א
דאנק דעם, וואס זיי האבען ניט געשוירען זייערע בערד.

א דאנק די דאזיגע עהנליכקייט האב איך זיך בעגעגענט
ניט זעלטען מיט געשטארבענע. מיין שרעק פלעגט די ערשטע
צייט זיין זעהר גרויס, וויסענדיג גענוי, אז דער און דער איז
שוין לאנג געשטארבען און אט זעה איך איהם שטעהען פאר
מיר. ערשט געוואהר ווערענדיג, אז דאס איז בלויז א זוהן,
וועלכער איז עהנליך צום טאטע'ן, פלעג איך זיך בערוהיגען און
פלעג בעשליסען, אז די אמת'ע אונשטערבליכקייט בעשטעהט
טאקע אין קינדער. אויף דער דאזיגער מייגונג האב איך גע-
בויט א גאנצע פילאזאפישע סיסטעם און האב זי פון צייט צו
צייט מינדליך איבערגעגעבען מיינע פריינד, צווישען וועלכע עס
האבען זיך געפונען פיעלע, וואס זענען געווען געגנער פון חתונה
און קינדער האבען . . .

* * *

די וואָך און דערצו פלעגט ער צולענען מיט א שמייכלעל : „בעט ער מיר איד זאָל קומען צו איהם. איד מיט מיין גיכער האנט וועל דאָרטען געהן אין גאלד!“.

— אזוי שרייבט ער טאָקע, „געהן אין גאלד!“ — פלעגט העניך איבערגעבען דעם תוך פון זיין זוהן'ס בריעף. און אז מיין טאָטע פלעגט איהם צורעדען, ער זאָל טאָקע פאָהרען, פלעגט העניך א שמייכלעל טהאָן, אַנווייזען אויף זיין גראַהער באָרד און ענטפערען :

— ניין. איד בין שוין צוראלט !

איד, וואָס איד האָב לייעב געהאט זיך צוצוהערען צו די שמור-עסען פון עלטערע מענשען, כאַטש מיין טאָטע פלעגט מיר שטענדיג אוועקטרייבען, פלעג דעמאָלס בעטראכטען העניך'ס באָרד און האָב זיך משער געווען. אז ער איז שוין א איד א זון.

שפּטער, אז איד האָב מיין שטעדטעל פערלאָזט און פלעג אמאָל זיך בעגעגענען ערגעץ מיט אן ערשט אָנגעקומענעם פון דער היים, פלעג איד נאָכפרעגען אויף אלע איבערגעבליבע-נע אין מיין גאס. צווישען דיעזע אלע האָב איד ניט פער-געסען העניך דעם שניידער. פאָרגעשטעלט האָב איד זיך שוין אן אלטען מאן מיט א ווייסער באָרד. קיין גענויע גרוס האָב איד אָבער פון איהם ניט בעקומען. נאָך שפעטער, אז איד האָב געפרעגט ווענען איהם, האָט מען געדריקט מיט די פליי-צעס : „העניך דער שניידער ? דאָכט זיך ער איז געשטאָר-בען“.

און איד האָב זיך גלייך פאָרגעשטעלט דעם שטעדטעלשען בית-עולם, וואו עס ליעגט העניך דער אלטער שטילער שניידער פון אונזער גאס. אזוי ווי קיין למדן איז ער ניט געווען האָב איד זיך אויך פאר איינוועגס פאָרגעשטעלט די שורה אין זעלכער ער ליעגט; אויך די מצבה האָב איד פאר די אויגען געזעהען. דאָס איז געווען אַ פראַסטער ניט אויסגעארבייטער

דער טויטער-לעבעדיגער

(ערצעהלונג)

צווישען די אלע עלטערע מענשען, וועלכע האבען זיך מיר אין מיין זכרון איינגעפרעסט איז אויך געווען העניך דער שניידער, וועלכער האט געוואוינט אין אונזער גאס. אז איך בין געווען א צוועלף-יעהריגער אינגעל איז שוין העניך געווען א איד מיט א גראהער בארד און פלעגט אלע אין דער פריה מיט א געבויענעם רוקען פערבייגעהן אונזער הויז מיט'ן טלית און תפילין, — דאס פלעגט ער געהן אין און פון בית-מדרש. אפטמאל פלעגט ער זיך אבשטעלען כאפען א שמועס מיט מיין טאטע'ן, וועלכער פלעגט שטעהען אויפ'ן הויף מיט א גראבען טיטונעם פאפיראס אין מויל. מיין טאטע, א פריינד-ליכער מענש, פלעגט דעם דאזיגען עהרליכען ארבייטער ניט אזוי שנעל אבלאזען. פריהער פלעגט מען רעדען וועגען ווע-טער, נאכדעם וועגען מקחים אויף פערשיעדענע סחורות און שפטער פלעגט מען אריבערגעהן אויף פערזענליכע פראגען. צו דער פערזעהנליכער פראגע האט געהערט אויך די פראגע וועגען העניך'ס עלטערען זוהן, וועלכער איז אין אמעריקא. מיין טאטע וועלכער האט זעהר שטארק געהאלטען פון אמעריקא קא איז שטענדיג נייגעריג געווען צו וויסען, וואס העניך'ס זוהן שרייבט פון דארט, און וויפיעל ער פערדיענט. העניך פלעגט מיט א שטראהלענדען געזיכט דערצעהלען, אז זיין זוהן איז דארטען גליקליך. ער מאכט אויף היגע געלט צוואנציג רובעל

— און ווייסטו, ווי אלט ס'איז געווען מיין מאמע צו דער

חתונה ?

— וויפיעל ? איז שוין יענע נייגעריג געוואָרען.

— פופצעהן יאָהר ! . . . האָט ביילקע ענטדעקט.

— יא, אַמאָל פלעגט מען חתונה האָבען יונג — האָט דאָס

מידעל שוין צו זיך אליין געמורמעלט און האָט א שטילען זיפן

געטהאָן . . .

שטאנען, צו פופצעהן יאהר האָט די מאמע חתונה געהאט . . . דעמאָלט האָט דאָס געהייסען שוין ניט גאָר קיין יונג מיידעל... אלע האָבען געלאכט, ווען די מאמע מיט איהר גוטען שמייעלע האָט עס דערצעהלט . . . די עלטערע שוועסטער, וועלכע איז דעמאָלט אלט געווען זיבצעהן יאהר האָט זיך פערשעמט, און זי אליין, ביילקע, אַ צעהן־יעהריגע מיידעל, האָט דעמאָלט בעד־שלאָסען אז זי וועט אויך חתונה האָבען צו פופצעהן יאהר . . . און אָט האָט זיך אלץ איבערגעדריעהט — די מאמע איז איצט אליין, די קינדער זיינען זיך צופאַהרען און זי, ביילקע איז שוין באלד צוויי מאָל פופצעהן און דער מאמעס פערניע האָט שוין ארומגעוואנדערט אויף באהנען און שיפען, און דאָ, אין אלערליי צימערען — און אָט האָט זי דעם לעצטען זכר פון איהר אויסגעטהאָן!

און דעם גאנצען זונטאנדיגען טאָג האָט זיך ביילקע גע־פיהלט, ווי זי האָט אָנגעמעקט אַ שטיק פערגאנגענהייט פון דער מאמע, פון איהר און איז געבליבען ביי אַ טרויריגער גע־גענווארט און ביי אַ פערשלייערטער צוקונפט, פון וועלכער עס איז אזוי שווער דעם שליער ארומטעצורייסען . . .

און אויף מאָרגען ווען זי איז שוין געשטאַנען אין שאפ־גע־בען דער ניט גאָר בעקאנטער מיידעל, מיט וועלכער זי האָט צוזאמען געארבייט און ווען יענע האָט איהר קאלטבלוטיג גע־פרעגט: נו, וואָס הערט זיך? האָט ביילקע זיך ניט געקאָנט איינהאלטען און איהר דערצעהלט:

— איך האָב געכטען מיין פערענע איבערגעשטאָען.

דאָס מיידעל האָט אַ גענעז געטהאָן און האָט געענטפערט:

— אַ וויכטיגע זאך — אַ פערענע!

האָט איהר ביילקע גענומען ערקלערען, אז די פערענע איז שוין אלט פופציג יאהר און אז איהר מאמע האָט איהר בעסער־מען צו איהר חתונה, האָט זיך שוין דאָס מיידעל פּעראינטערע־סירט.

— אזוי, ביילקע ? — האָסט מיינע פּעדערן, אויף וועלכע
איך האָב יאָהרען אָבגע-חלומ'ט, איבערגעשטאָמען אין אַ פרעם-
דער ציד. מיינע איז דיר ניט אָנגעשטאנען !
זי האָט אויפגעהויבען צוריק די אלטע ציד, האָט זי שטארק
געדריקט צו זיך און אַ שטראָם טרערען האָט ארויסגעשפּארט
פון איהרע אויגען.

די פּעדערן וואָס זיינען געפּלויגען און זיך אומגעדרעהט
אין דער לופט, האָבען ווי בעמערקט איהרע טרערען, און האָבען
זיך צוגעקלעבט אָן איהר פייכטען געזיכט.
און אריינגעהענדיג צוריק אין צימער מיט די צוגעקלעבטע
פּעדערען צום נאָסען געזיכט, האָט די בעל-הבית'טע געלאָכט און
געזאָגט :

— ביילקע, וואו האָסטו עס געקראנען אַ ווייסע באָרד ?...
ביילקע האָט זיך בעמיהט צוריק צו שמייכלען, זי האָט
אָבער זיך ניט געקענט בעהערשען און דערמאָהנענדיג זיך אָן
דער מאמעס פּערענע און אָן איהר אויגען איינזאמען לעבען
איז זי שנעל צוריק אין צימערעל אריינגעלאָפּען, האָט אויפ-
געהויבען די רויטע ציד פון דער ערד, האָט זי זיך שטארקער
צואוויינט און דורך די טרערען, גערופּען נאָכאנאָנד — מאַמע.
מאַמע !. . .

די ציד האָט זיך ווי בעוועגט אין ביילקעס האנט און די
פּעדערלעך, וואָס האָבען זיך דאָ און דאָרט נאָך ארומגעוואָגט
איבער'ן צימערעל, זיינען זיך צוזאמען געקומען אלע צו ביילקען,
זיך ארומגעקלעפט ארום איהר געזיכט און האָבען איהר גע-
טרייסט און געבראכט גרוסען פון איהר מאַמע, פון פופציג
יאָהר צוריק, ווען זי איז געווען יונג און שעהן און גליקליך . . .
און פאר ביילקע'ן האָט דורכגעשוועבט דאָס גאנצע לעבען
פון דער מאַמע. זי האָט זיך דערמאָנט אָן אַ ווינטער-נאָכט
אין דער היים. זי, ביילקע, איז נאָך אַ קליין מיידעלע געווען,
אָבער דאָס וואָס די מאַמע האָט דערצעהלט, האָט זי אלץ פּער-

אלט פופציג יאהר, ווי די רויטע ציף, זיינען דאָך די פּעדערען
אליון אויף אזוי אלט און זיינען נאָך מעהר טייער !
און איינמאָל, אין אַ פרייען זונטאָגדיגען פריהמאָרגען,
האָט זי זיך גענומען איבערשיטען די פּעדערען אין אַ נייער אונז
שטערטער ציף.

געוואוינט האָט ביילקע אין אַ צימערעל ביי איהרע לאַנדס-
לייט. די מיסעס, אויף אַן עלטערע פרוי האָט איהר מוטער
גוט געקענט און ווען ביילקע האָט איהר מיט אַ שמייכל אי-
בערגעגעבען, אז זי געהט איבערשיטען די פּעדערען אין אַ נייער
ציף, האָט יענע געענטפערט :

— געוויס, שוין צייט, די ציף איז שוין אלט אריבער פופ-
ציג יאהר ! אַ קלייניגקייט — אַמאָליגע שטאָף !

ביילקע איז אריין צוריק אין איהר צימערעל, האָט גע-
נומען די פּערינע און זי בעטראכט נאָך אַ מאָל ! די אונטער-
שטע ציף איז שוין ווירקליך געווען אלט און צודריבעלט, לענגער
האלטען אין איהר די פּעדערען האָט מען שוין ניט געקענט.
מיט אַ קלאפּעדיגען הארצען האָט זי זיך גענומען זי אויפצו-
עפענען . . .

זי האָט אריינגעלעגט די האנט איהרע אינווייניג און איהר
האָט זיך געדאכט, אז זי האָט אָנגעריהרט אזוינס, וואָס איז
שוין לאנג געשטאַרבען און צוריק לעבעדיג געוואָרען. די
פּעדערען האָבען זיך צולאָזען אין דער לופטען, זיי זיינען גע-
פלויען איבער'ן צימערעל, און ניט געהאט קיין מאכט זיך
אראַפּצולאָזען אויף דער ערד.

און איבערשיטענדיג די פּעדערען אין דער נייער ציף,
וואָס איז געמאכט געוואָרען שוין דאָ, אין אמעריקא פון אַ
ביליגער לייווענד, און פערנעהענדיג זי צוריק — האָט ביילקע
דערפיהלט, ווי זי האָט אָבגעטהאָן עפעס אַ שרעקליכען פער-
ברעכען. איהר אלטע מוטער איז געשטאַנען פאר איהר און
טרויריג געשאַקעלט מיט'ן קאָפּ, און, דאכט זיך, געשטראפט :

אינווייניג אין הארצען פלעגט איהר עפעס אנהויבען צו וויינען און זי פלעגט צוריק אַנטהאַן די אויבערשטע ציכען, וועלכע זיינען שוין געווען געמאכט דאָ אין אמעריקא און זייער יחוס איז געווען ניט גרויס — געוועהנליכע ווייסע ציכען אָהן פער-גאנגענהייטען און אָהן סודות.

עס זיינען אריבער נאָך א פאָר יאָהר אין דער פרעמד און די שטאַרקע, פערצייטיגע רויטע ציף האָנט אָנגעהויבען צו צוציהען זיך, צוגעהן און קליינע פעדערלעך פלעגען זיך ארויס-שפארען פון אינווייניג. ביילקע פלעגט אין דער פריה, ווען זי פלעגט זיך איילען אין שאפ צו געהן, מוזען לענגער קאמען איהרע שוין שיטערער געוואָרענע האָר און ארויסנעהמען פון דאָרט די פעדערלעך, וואָס זיינען איבער נאכט אָנגעקראַכען פון דער אלטער ציף ארויס . . .

ביילקע האָט מיט שרעק בעמערקט, אז די דאָזיגע פופ-ציג-יעהריגע רויטע ציף הויבט זיך אָן צו רייסען און פריהער אָדער שפעטער, וועט זי מוזען די פעדערען איבערשיטען אין אַ נייער ציף. זי האָט עס אָבער אָבגעלעגט פון טאָג צו טאָג, פון וואָך צו וואָך און פון חודש צו חודש. ניט דאָס, וואָס זי איז פערנומען געווען האָט איהר געשטערט דעריין. אויף ניט דאָס געלט וואָס אַ נייע ציף דארף קאָסטען האָט איהר אָבגעהאלטען. איהר הארץ האָט זיך געשראַקען אויפצומאַכען די דאָזיגע אלטע ציף, וואו עס ליגען די פעדערען, וועלכע איהר מוטער האָט נאָך אָנגעשאַטען מיט איבער פופציג יאָהר צוריק ! עפעס האָט זיך דער בעקענדיגער ביילקע געדאכט אז זי האָט קיין רעכט ניט צו עפענען דאָס, וואָס פופציג יאָהר נאָכאנאנד איז געווען פערדעקט און בעהאלטען אונטער אַ שטארקער, רויטער ציף. . .

ענדליך האָט אָבער ביילקע דערזעהן, אז לענגער ווארטען קאָן מען שוין ניט. די פעדערען קריכען אלץ מעהר ארויס און אויב עס איז איהר אַ שאָד צו שיידען זיך מיט דעם וואָס איז

דער מאמעס פערערען.

אויסער די צוויי גרויסע קישענס האָט ביילקע אויך גער-
האט א פערענע, וואָס די מוטער האָט איהר געגעבען אין וועג
אריין קיין אמעריקא. די דאָזיגע פערענע האָט פערמאָגט דריי
ציכען. די ערשטע צוויי זיינען געווען פון וויסען לייווענט
און די אונטערשטע א רויטע. געגעבען האָט עס איהר די מוטער
מיט דער כונה, אז ביילקע זאָל דאָרטען קריגען א רעכטען חתן.
עס איז אָבער געגאנגען א יאָהר נאָך א יאָהר, ביילקע האָט שוין
געארבייט אין צעהנדליגער שעפער, זיך בעקענט מיט צעהנדלי-
גער באַיעס, מיט אייניגע פון צייט-צור-צייט אפילו א כלה גע-
וועזען, — דאָס בעטגעוואנט איז אבער אלץ געבליבען פאר
איהר אליין. —

די געשיכטע פון די צוויי קישענס איז פאַר ביילקען דונ-
קעל געווען. זי האָט ניט געוואוסט, ווען האָט די מאמע זיי
אָנגעשלאָגען און דערפאַר האָבען זיי אויף איהר קינמאָל קיין
איינדרוק ניט געמאכט, דערפאַר אָבער האָט זי געוואוסט, אז
די פערענע האָט די מוטער איהרע בעקומען צו איהר חתונה.
שוין א געשיכטע פון פופציג יאָהר און ווען זי פלעגט אראָב-
ציהען די אויבערשטע צוויי ציכען און דערוועגן די אונטער-
שטע, די רויטע, פלעגט איהר האַרץ אָנהויבען העפטיג צו קלאַ-
פּען. עס האָט זיך איהר געדאכט, אז די דאָזיגע רויטע ציך
איז אָנגעפיקעוועט מיט פאסירונגען פון איהר מאַמעס לעבען.

כערניק וועט ניט וועלען חלופ'ן די לייכטער אויפ'ן טלית און תפילין.

און פאר זיינע אויגען האט שוין געשוועבט דער ערשטער פרייטאג-צורנאכט, אויפ'ן טייט ליגען פיער ציגעל, אויף די ציגעל ברענגען פיער ליכט און געלע שטעהט איבער זיי א פער-ווינטע און בעטרעבטע . . .

און ער האט זיך געלאזט געהן מיט וואקעלדיגע טריט, ניט וויסענדיג אליין וואוהין : צום שווער אדער אהיים צו געלען . . . און אפשר נאך צוריק צו לייבע'ן — אבנעהמען די פיער האלב זילבערנע לייכטער, אויב יענער וועט נאך גע-בען . . .

ער איז דאך אן אמת'ער גולן ! . . .

ווישענדיג זיך דעם שווייס, האָט ער ווייכהערציג צוגעגעבען :
— הייסט עס, ר' פנחס, בעקומט איהר אכט-און-אכציג
קאָפּיקעס . . .

אַבער כאפענדיג זיך, אז ער איז שוין צו גוטהערציג, איז
ער גלייך געוואָרען שטרענגער און האָט זיך אָנגערופען :
— איך בין אַבער אייך מתרה, ר' פנחס, אז מעהר ווי אַ
יאָהר זאָלט איהר עס ניט לאָזען ליגען, וואָרים ווען ניט, וועט
זיין מיט די לייכטער אזוי ווי מיט'ן סאַמאָואַר . . .

פנחס איז געשטאַנען און געציטערט ווי אַ בלאַט. דאָס
קופּקעלע קופּער-געלט. האַלב אין פּערזשאַווערטע מטבעות וואָס
לייבע דער וואָכערניק האָט מיט ציטערענדיגע הענט פאר איהם
אויסגעלעגט, האָט איהם אָנגעקוקט ווי מיט חוזק און דראַהונג.
די לייכטער, אויסגעשייערטע און פינקעלדיגע, זיינען גע-
שטאַנען געגענאיבער אויפ'ן טיש און האָבען זיך געבעטען צו-
ריק. דאָס האָט דער וואָכערניק גלייך בעמערקט און ער האָט זיי,
אלע פיער געבונדען און אוועקגעלעגט זיי אונטען אין אזא מין
קאַסטען, וואָס האָט אויסגעזעהען ווי אַן אַרון . . .

מיט גרויס שרעק האָט פנחס צוגענומען דאָס קופּקעלע
געלט, איין מטבע איז אַראָבגעפאלען אויף דער ערד און איהר
קלאַנג איז געווען אזוי דומפּיג און שווער.

פנחס האָט זיך איינגעכויגען, די מטבעה אויפגעהויבען און
מיט אַ זיפּף זיך געלאָזט געהן אהיים.

אויפ'ן גאס האָט ער זיך אַבער בעטראכט, אז אהיים געהן
טאָר ער ניט. ער מוז פריהער אריבערגעהן צום שווער און
זעהן בעזאָרגען דעם טלית אויף שבת ותיקין.

אַבער דער גאנצער פלאַן וואָס האָט איהם פריהער אזוי
בעגייסטערט, האָט ביי איהם פערלוירען זיין רייז. ערשטענס
האָט ער זיך דערמאָנט, אז דער שווער דאווענט אליין ותיקין
און צווייטענס, האָט פנחס זיך געכאַפּט, אז לייבע דער וואָר

אָבער דאָ איז שוין פנחס אוועק אַ ביסעל אויף אן אפיקור-
סישען דרך און האָט ווי פאר זיך אַ מורמעל געטהאָן :
— עט, שטראָפּען . . . מעהרער שטראָפּען קען ער שוין
ניט . . . און עס איז געבליבען ביי פנחס'ן אוועקצוטראָגען
גלייך די לייכטער . . .

ער האָט זיי איינגעוויקעלט אין אַ ווייס סערוועטעל און
מיט אַ געבראָכען געמיט איז ער ארויס פון שטוב, לאָזענדיג
געלען אַ וויינענדיגע.

דעם גאנצען וועג האָט ער געמאכט פלענער, ווי אזוי צו
האנדלען מיט'ן וואָכערניק, צי זאָל ער איהם דערצהלען, אז
ער האָט בדעה זיי פרייטאג אויסצולייזען, אָדער דערווייל מאַ-
כען אַ שווייג.

לייבע דער וואָכערניק, אַ הויכער מאגערער איד, מיט
האלב-פערמאכטע אויגען האָט בעטראכט די לייכטער, זיי אָב-
געוואוינען, און זיי אָבגעשאצט אין זעקס רובעל ; און אזוי
ווי ער באַרגט נאָך אַ דריט-חלק, וואָס עס איז ווערט, האָט ער
אויסגערעכענט מיט דעם שטיקעל בליי-פערדער, וואָס ער האָט
א דאנק איהר קורצקייט קוים איינגעהאלטען צווישען די פינג-
גער, אז ער באַרגט דערויף צוויי רובעל און אזוי ווי ער ווייס
שוין פון פריהער, אז זיי וועלען ליגען אַ יאָהר זיכער, געהמט ער
שוין אראָב די צוויי קאָפיקעס אַ וואָך פראָצענט . . . און אזוי
ווי דאָס יאָהר דארף זיין אַ עיבור יאָהר, הייסט עס זעקס און
פופציג וואָכען — רעכענט ער אראָב שוין זעקס-און-פופציג
מאַל צוויי :

— וויפיעל איז זעקס-און-פופציג מאַל צוויי — האָט
לייבע פערזשמורעט די קליינע אויגעלעך — האָבען מיר אַ קימא
לן . . . אַ קימא לן . . . אַ רובעל מיט צוועלף . . . פון
צוויי רובעל אז מ'נעהמט אראָב אַ רובעל מיט צוועלף —
בלייבט איבער — האָבען מיר אַ קימא לן . . . אַ קימא לן . . .
אכט-און-אכציג קאָפיקעס האָט ער ענדליך אויסגעחשבונו'ט און

— פאר'ן קאפ כאפ איד מיד שוין, — האָט געלע געזיפצט
 — ער ווערט מיר סייוויסי צופלאצט . . .
 — וועסט זעהען געלע ווי גוט עס וועט זיין . . .
 — נו, נו, לאַמיר שוין הערען ! — איז געלע אליין געוואָרען
 אונגערולדיג.

— טו הער מיט קאָפּ ! — האָט פנחם זי אויפמערקזאם
 געמאכט — איד וועל טאקע לייבע דעם גולן אוועקטראָגען צו
 פערזעצען די לייכטער. אי וואָס ? פרייטאָג וועסטו דארפען
 בענשען ליכט און אויף ציגעל בענשען ווילסטו ניט, וועל איד
 איהם פרייטאָג פארנאכט אוועקטראָגען דעם טלית און תפילין
 און אויסלייזען צוריק די לייכטער. שבת דארף מען דאָך ניט
 קיין תפילין, אי וואָס א טלית אויף שבת אין דער פריה ? וועל
 איד, פערשטעהסטו מיר, שבת דאוונען ותיקין און וועל „כאָפען“
 דיין טאטענ'ס טלית — פערשטעהסטו דעם פלאן ! . . .
 געלע האָט יאָ פערשטאנען און ניט פערשטאנען און ענד־
 ליד האָט זי זיך אָבערופען :

— נו, און זונטאָג ?

— זונטאָג, בהמה דו, טראג איד אוועק צוריק די לייכטער
 און ליין אויס דעם טלית און תפילין...
 — ביזוואנען-ושע וועט זיך עס ציהען אזא מעשה ? —

האָט געלע שוין נאָכניעביג א פרעג געטהאָן.

— ביז וואנען גאָט וועט העלפּען. — האָט פנחם זיך
 געפרובט צורחנפה'נען צו געלע'ן און צו גאָט, וואָס ער האָט
 פאר ביידע מורא געהאט . . .

אָבער געלע האָט זיך געכאַפּט, אז ווי אזוי קאָן גאָט העל־
 פען, אז מען פערזעצט לייכטער און א טלית.

— מיר דאכט דוקא פערקעהרט, אז ער קאָן נאָך שטראָך
 פען . . . — האָט זי זיך צוויפצט : מען האנדעלט מיט זיינע
 הייליגע זאכען.

לייכטער... — האָט פנחס דיפּלאָמאטיש אנגעדייטעט, און נאָך א קורצען שווייגען האָט ער ערקלעהרט דעם שכל :
— דעם טלית און תפילין, פערשטעהט זיך, מוז איך האָב
בען אלע טאָג און די לייכטער דארפסט דאָך האָבען בלויז איינ-
מאָל א וואך... און אז מען וויל בענטשט מען ליכט אויף
ציגעל... .

געלע האָט געוואָלט אויסזירלען איהם פאר דעם דאָזיגען
העזה'דיגען פאַרשלאָג אָבער אנשטאָט זירלען האָט זי זיך צע-
וויינט.

— טאָמער האָב איך נאָך פיער שטיקלעך לייכטער, וויל-
סטו דאָס אויך אוועקטראָגען צו „איהם“, צום גולן.
פנחס, בטבע א ווייכהערציגער מענש, האָט קיין טרע-
רען ניט געקאָנט פערטראָגען און ער האָט בעשלאָסען מעהר
די לייכטער ניט צו דערמאָנען.

אָבער אז די נויט איז אין א פאַר וואַכען ארום אויסגע-
וואקסען, אז זי האָט שוין ענג געמאכט דאָס גאנצע שטיבעל
און מען איז שיעור ניט דערשטיקט געוואָרען, איז פנחס, אזוי
זיצענדיג און טראכטענדיג וואָס צו פערזעצען אויסער די לייכ-
טער און טלית און תפילין, — פלוצים בעלויכטען געוואָרען פון
א גרויסער אידעע.

ער האָט זיך אויפגעהויבען פון אַרט. זיך דורכגעגאנגען
איבער'ן שטוב, האָט פון גרויס אויפגעגונג ארויפגעטראָטען
אויף א הענטעלע פון א קינד, וואָס איז ארומגעקראַכען אויף
דער פאָדלאַנג, און ניט געהמענדיג אין אכט דאָס געוויין פון
קינד, האָט ער זיין אידעע הויך אויפ'ן קול געמאָלדען אין שטוב:
ער האָט אָנגעהויבען מיט א קליינער הקדמה :

— געלע, דו וועסט גאָר ניט טרעפען, וואָס פאר א פלאן
איך האָב.

— דיינע פלענער ! — האָט געלע אפיקורסיש געמורמעלט:

— דו וועסט הערען, וועסטו זיך כאַפּען פאר'ן קאַפּ.

האָט שוין געדאנקט גאָט, אז דער שווער לאָזט א י ה ם צו רוה. פאַרזעצן איז שוין ניט געווען וואָס. דער סאמאָוואַר איז שוין אויף ביי לייבע'ן געבליבען און וועדליג ער בעריהמט זיך. האָט ער איהם שוין פערקויפט, ווייל פנחס האָט צו לאנג איהם ניט אויסגעלייזט און „פא זאקאָנו“, האָט ער געהאט רעכט צו כענדיק האָט איהם ניט פערקויפט, ער וויל נאָר אזוי צוריק איהם ניט אָבגעבען, ווייל דער סאמאָוואַר איז א מציאה א פינף רובל און געבאָרגט האָט ער אויף איהם בלויז אנדערהאלבען רובעל. אָבער פנחס האָט אפילו ניט געפרובט פראָטעסטירען, ווייל ניט נאָר האָט ער דעם סאמאָוואַר ניט געקאָנט אויסלייזען, נאָר ער האָט געדארפט אַנקומען ווידער צו לייבען מיט נייע משכנות. הלאוי וואָלט נאָר געווען וואָס צו פערזעצן !

דער יום־טוב'דיגער בגד איז שוין פאר דער צייט געוואָרען ניט נאָר וואָכעדיג, נאָר אין גאנצען צוריסען אזוי, אז אין דער וואָכען איהם טראגען איז שוין אויף ניט געווען קיין גרויס כבוד... בלייבען נאָך די קישענס, איז צוויי, די אמת'ע פוכאָווע, ליגען שוין טאקע ביים וואָכערניק, און פאר די אנדערע צוויי שטעלט זיך איין געלע; זי זאָגט, אז מעהר לאָזט זי ניט פער־זעצן קיין בעטגעוואנט.

— וואָס־זשע, וועסטו פערזעצען, חכמה מיינע ? — האָט איינמאָל פנחס א פרעג איהר געטהאָן, ווען אין שטוב האָט שוין געפעהלט ניט נאָר אויף שבת, נאָר אויף א געבעקס ברויט.
— ווייס איך וואָס ? — האָט געלע געקנייטשט דעם אזוי אויך געקנייטשטען שטערן — פון מיינעמוועגען וואָלט איך פערזעצט די נשמה מיינע . . .

— די נשמה דיינע דארף לייבע ניט . . . — האָט פנחס נאָך געהאט מוט צו וויצלען זיך (פון דער נאָטור איז פנחס טאקע געווען א וויצלער !)
— נו, טאָ פערזעצ דעם טלית און תפילין ! — האָט געלע מיט גאל געזאָגט.
— ווי באלד אז שוין יא אזוי ווייט, איז דאָך גלייכער די

דער דאזיגער יום-טוב'דיגער בנר האָט פערמאנט. צום גליק איז אָבער ליבע געווען א קורצזיכטיגער און האָט די קונציג-געלעג-טע לאַטקעלע נים דערזעהן.

אבער אין א בעל-הבית'שקייט געפינט זיך נאָך גאָט צו דאנקען וואָס צו פערזעצען. א מעשענער סאמאָוואר איז אויף עפעס ווערט. אז מען שווערט איהם אויס גלאנצט ער ווי גאָלד און ביי ליבע דעם וואכערניק צושפיעלט זיך אזוי דער יצר-הרע צו איהם, אז ער בארגט אויף איהם, אַזש אנדערהאלבען קערבלעך, נים קוקענדיג וואָס צווישען די פיעלע משכנות, וואָס ער פערמאָנט, זיינען דאָ אורדאי ביי א צעהן סאמאָווארען.

מיט איין וואָרט — צו די לייכטער איז דאָס אונגליק א לאנגע צייט נים דערגאנגען. ערשטענס איז נאָך די נויט נים געווען קיינמאָל אזוי גרויס, אמת, אין די ערשטע צעהן יאָהר נאָך דער חתונה האָט שוין פנחת פערמאָנט ביי א זעקס קינדערלעך. צום גליק אָבער זיינען די פיער עלטערע געווען מיידלעך און אין חדר האָט מען זיי נים בעדארפט שיקען. די אינגלעך זיינען נאָך געווען קליין: דאָס מוזיניקעל איז אלט געווען סך הכל צוויי יאָהר, און דער אנדערער אינגעלע פיער יאָהר. דערצו האָט נאָך פנחס געהאט שטיצע פון זיין שווער, ביי וועלכען ער האָט געמאָהנט ביי א פופציג רובעל, וואָס איהם איז געקומען צום נדן און דער שווער פלעגט פון צייט צו צייט צואווארפען א פאָר רובעל, נים אזוי אויפ'ן חוב פון'ם נדן, וועלכען דער שווער האָט געלייקענט, נאָר צוליעב דער מאַכטער, וואָס האָט געהאט פון פנחס'ן אויסגעריסענע יאָהרען און ער האָט איהר אלץ פאר-געוואָרפען, אז איהר טאטע האָט איהם אָנגעזעצט!

עס זיינען אָבער פערגאנגען נאָך עטליכע יאָהר, דער שווער איז, כאַטש נאָך נים געשטאָרבען, אָבער ער איז אזוי פער-אַרימט געוואָרען, אז ער איז געווען טויט לעבעדיגער הייט. פאָר דערן ביי איהם דעם אלטען חוב וואָס עס קומט איהם פון די פופציג רובעל נדן איז אן אונמעגליכע זאך. . . פנחס

לייכטער.

די פאָר האַלב־זילבערנע לייכטער וואָס פנחס האָט בעקור־מען צו דער חתונה, אלס דרשה־געשאַנק פון אן אלטער מוהמען. זיינען ביז א צעהן יאָהר נאָך דער חתונה אָבגעהיט געוואָרען אויפ'ן שעהנסטען אופן. אויב מען האָט וואָס געדארפט „פאר־זעצען“ אין ענגע צייטען און סיי פנחס, סיי זיין ווייב געלע, האָבען זיך געבראכען דעם קאַפּ וואָס מען זאָל אוועקטראַגען צו לייבע דעם וואָכערניק, איז דער גורל אויף די לייכטער קיינ־מאָל ניט אויסגעפאלען. ניט דערלעבען וועט לייבע דער וואָכער־ניק צו האָבען די זכיה, אז מען זאָל איהם אוועקטראַגען די לייכטער! א קישען איז אפילו אויף א שאַד און דערצו נאָך איז פון א קישען די בזיונות גרעסער: ווי מען זאָל זיך ניט קליגלען און איינוויקלען זי אזוי, עס זאָל אויסזעהן ווי א געוועהנליך פער־קעל, דערקענט מען גלייך, אז עס איז א קישען. אוראי איז גלייך בער דער יום־טוב'דיגער אויבער־בגד. ווען לייבע דער וואָכערניק וואָלט ניט געווען אזא מבין אויף סחורה און וואָלט דאָס בגד ניט אבגעשאצט אין צוועלף גילדען.

ווער רעדט נאָך, אז פנחס האָט דעם דאָזיגען יום־טוב־דיגען בגד גענומען נוצען צייטענווייז אויף אין דער וואָכען און דער אויבערשלאַק איז אביסעל אָבגעבלאקירט געוואָרען, האָט שוין לייבע דער וואָכערניק מעהר ווי א קערבעל אויף איהם ניט געוואָלט באַרגען. ער וואָלט אויף דאָס קערבעל ניט געבאָרגט, ווען ער וואָלט געזעהן דאָס קיילעכדיגע קליין לאַטקעלע, וואָס

— קלויב אויף די ריטלעך און שטעק זיי אן אַט דאָ לע-
בען אלמער...

דאָס מיינט ער דערמיט, זי זאָל ביים טאטען צונעהמען די
ריטלעך...

דאָס איז זיין נקמה וואָס ער נעהמט פון טאטען פאר די
שמיץ, וואָס ער האָט איהם געגעבען, ווען ער איז אין א ווא-
כענדיגען טאָג געווען א מאָל אין וואלד...

ערב שבועות טהוט ער איהם אָב. ער ברענגט איהם א גאנ-
צען וואלד אין שטוב אריין און ער מוז נעבעך שוויינען, דער
שטרענגער טאטע.

צורייסען די בגדים, ניט צושניידען די פינגער און ניט פער-
משעפען זיך מיט שקצים...

משה'לע פערשפרעכט אז ער וועט ניט עובר זיין אויף
קיין שום לאו פון דעם טאטענ'ס תורה. אין הארצען אָבער לאכט
ער זיך אויס: היינט מעג ער אליין. עס איז ערב שבועות און ער
מוז פערזארגען מיט גרינס, היינט זיינען אלע מיט איהם: די
עלטערע שוועסטער, די מיטעלע, די מאמע און אפילו דער זיידע,
וועלכער קומט איהם אלע מאָל מוסר'ן, כאַטש משה'לע ווייס ניט
וואָס וויל פון איהם דער זיידע — קיינער וועט איהם היינט, ערב
שבועות ניט שטערען צו געהן אין וואלד מיט חברים נאָך גרינס.

א זייגער צוויי איז שוין משה'לע צוריק מיט'ן גרינס, וועל-
כעס ער האָט געבראכט אין צוויי גרויסע בינטלעך. ער בינדט
זיי אויס, לעגט זיי אוועק אין מיטען שטוב, און הויבט אָן
מיט דער הייליג פון דער עלטערער שוועסטער אָנשטעקען די גרי-
נע ריטלעך אין די שפאלטען פון דעם באַלעקען, ארום די פענס-
טער, ביים טהיר און וואו נאָך עס לאָזט זיך און לאָזט זיך ניט...
— ווי עס שמעקט א מחיה! — קוויקט זיך די מוטער,
שטעהענדיג ביים אויווען.

אויך די שוועסטער קוועלען אָן פון דעם אנגענעהמען
וואלדרייח, וואָס די ריטלעך האָבען ארויסגערופטעט אין שטוב.
דער טאטע אליין געהט צו, נעהמט א ריטעל, לעגט איהם צו
צום נאָז, ווי מען לעגט א הינערשע פערדער צום נאָז פון א מת
און אויך ער לעבט אב. אבער נתפעל ווערען פאסט איהם ניט.
עס איז דאָך פאָרט ניט מעהר ווי ריטלעך פון א וואלד. וואָס
פאר א ווערטה האָט עס פאר אן עלטערען מענשען, ווי ער...
אָבער, אז משה'לע זעהט ווי אזוי דער טאטע נעהמט אלע
וויילע א ניי ריטעלע און לעגט עס צו צום נאָז און שמעקט, דער-
פיהלט ער זיך אזוי געהויבען, אז ער הויבט אָן צו בעפעהלען
דער שוועסטער:

שמיין בעקומט זיך גנבה'ט זיך ארויס אין א זון
מערדיגען טאג פון דער היים, וועט פערלירען אויף עטליכע
שעה און נאך א שטרענגער אויספארשונג געפינט מען אויס, אז
ער איז געווען מיט א „חברה“ אין וואלד.

— אין וואלד גאר לויפען! זינגט צו דער טאטע נאך יעדער
שמיץ, א שייגעץ ביזטו! וועניג שוין לימוד צאָהל איד פאר
דיר? ניט געגעבען ערשט דיין רבי'ן א בלוטיגען פינפעריל?...
אלץ וועט דער שטרענגער וואָלף מוחל זיין משה'לען אין
א צייט ארום, אבער דעם וואלד וועט ער איהם שטענדיג דער-
מאָהנען.

— איד וואָלט געוואָלט וויסען, וואָס האָסטו געטהאָן דאָר-
טען אין וואלד? — געהט ער איהם אמאָל אויף א פערעהער
אין א פאָר חדשים ארום...

און משה'לע שטעהט א פערשעהמטער און ווייס ניט וואָס
צו ענטפערען.

ערב שבועות לאכט משה'לע פון טאטען. דאָס הייסט ניט
אין דער הויף לאכט ער, נאָר ביי זיך אין הארצען, גלייך ווי ער
דאווענט אָב ווענדט ער זיך צו דער מאַמען:
— גיב מיר עסען, וואָרים איד האָב ניט קיין צייט, איד
מוז געהען אין וואלד...

ער זאָגט עס אזוי הויף, אז דער טאטע זאָל הערען.
ער וויל זיך דאס נוקם זיין אן טאטען, דער טאטע ווייס
אז משה'לע געהט היינט אין וואלד ניט צו שטיפען, נאָר צו-
לייב גרינס אויף שבועות. אזוינס פערוועהרען איהם קען ער
ניט, עס איז פאָרט א מנהג ביי אידען, כאָטש אז ער וויל קאָן
ער זאגען, אז דאָס איז ניט שטארק-אידישליך. אבער ווי באלד
א מנהג איז פערפאלען און ער ווענדעט זיך צו משה'לען:
— אָבער דו זאלסט געהן ווי א מענטש, ניט לויפען, ניט

דער וואלד און שטוב,

וואָלף פריידעס איז געווען א שטרענגער טאטע, האָט קיין מאָל נישט ערלויבט זיין אינגעל זאָל זיך שפּיעלען, אז משה'לע פלעגט זיך אין א פרייער צייט ארויסכאפען אויפ'ן הויף אָדער אין גאס געבען שטוב, פלעגט שוין וואָלף איהם היטען דורכ'ן פענסטער און אכטונג געבען, אז ער „זאָל נישט איבערקעהרען די וועלט“. — איבערקעהרען די וועלט האָט ביי וואָלף פריידעס געהייסען ווען משה'לע פלעגט זיך איינבוויגען, אויפהויבען א שפענדעל און עס א ווארף טהאָן. דערפאר פלעגט משה'לע גלייך בערויבט ווערען פון זיין פרייהייט!

— אין שטוב אריין, יונגאטש דו! — פלעגט וואָלף אז אויפגעקאכטער איהם רופען דורכ'ן פענסטער, וועלכען ער האָט צוליבע דעם עקסטרא א ביסעל אויפגעעפענט און משה'לע לאָזט זיך אריין צוריק אין שטוב, שטעלט זיך אוועק מיט אן אראַב-געלאָזטען קאפ און ווארט אויף א פסק.

— וואָס האָסטו דאָרטען געטהאָן?

— גאָר נישט... — פערטיידיגט זיך משה'לע.

— אזוי גאָר, גאר נישט... דו ביזט נאָך צו אלע צרות א ליג-

נער אויך... ווערט וואָלף נאָך בייזער און געהמט זיך צו משה'לעס אויער...

און משה'לע האלט פאר א גליק, אבקומען די שטראף מיט'ן אויער אליין... כאַטש דער וועהטאָג איז גענוג גרויס, אבער צו שמייסען קומט דאָס נישט.

דער לוח האָט צוגעזאָגט אויף א פאַר חדשים פרעסט, שפּע-
טער רעגעננס! ווינטען ערשט אין א האַלב יאָהר ארום...
און אהרן־ליב האָט זיך אביסעל בערוהיגט...

דארף א נייעם פונדאמענט און מען דארף נייע באקענס און א דעכעל א נייעם וועט מען שוין במילא דארפען...

— דאס הייסט, מען דארף בויען א נייע שטוב, — האָט אהרן־ליב ביטער געשמייכלט... דאָס איז אבער ניט ביי מיר נע כחות... איך וויל נאָר וויסען, צי איז חלילה קיין סכנה ניטאָ דערווייל, ביז גאָט וועט העלפען, צו בלייבען וואוינען נאָך... — קיין גאָט בין איך ניט, — האָט ר' לייווער ווי חוזק געמאכט, אז עס זאָלען זיין שטילע פאָנגאָרעס איז קיין סכנה ניט....

„אָבערזאָגט הייסט עס“, האָט אהרן־ליב אין געדאנק אויס־געטייטשט ר' לייווערס ענטפער און מיט א געבראכענעם קול האָט ער געזאָגט:

— אזוי צי אזוי, א יישר איך, ר' לייווער, פאר אייער טרחא.

פון דעם דאָזיגען יישר איז דער רוהיגער ר' לייווער אבי־סעל ווייכער געוואָרען און האָט דאך געפונען א טרייסט־וואָרט:

— עט... קיין סכנות איז ניטאָ... מען וואוינט אין ערגערע שטיבלעך ביי אונז... גאָט איז א פאָטער... און איז אַוועק...

האָטש די לעצטע ווערטער פון ר' לייווער'ן האָבען אהרן־ליב'ן אביסעל צוריק בערוהיגט, איז ער דאך א גאנצען טאָג אומגעגאנגען ווי צודולט. אלע וויילע געהויבען די אויגען צום כאלקען, געטאפט אינווייניג די ווענר, די פענסטער, אזוי אז ביילע האָט עס בעמערקט און געפרעגט איהם:

— וואָס טאפסטו א גאנצען טאָג...
— וואס טאפ איך, וואָס — האָט ער צודולט געענטפערט — איך טאפ גאר ניט...

און אין אַוועג, ווען אלע זיינען אין שטיבעל געשלאָפען, האָט ער אראָבענומען פון אלטען אלמער דעם צוויי קאָפיקענעם לוח'ל און געזוכט די „וועטערונג“.

דעריבער האָט ער געהענדיג ניט געהאט קיין העזה קיין סך צו דולען א קאָפּ לייוזער טשעסלער, נאָר נאָך א לאנגע פּויע האָט ער איידעל און ווייך א פרעג געטהאָן:

— איהר קענט דאך, ר' לייוזער, מיין שטיבעל...

— א שאלה! — האָט לייוזער אבגעענטפערט און אהרן-ליב איז געוואָרען פון ענטפער, ווי געהויבענער...

צוקומענדיג צום שטיבעל האָט אהרן-ליב זיך דער ערשטער אָבגעשטעלט און זיך געווענדעט מיט הכנעה...

— איצט, זענט מוחל, ר' לייוזער, בעטראכט עס און זאָגט אייער מיינונג...

— מיר וועלען שוין זאָגען! איז לייוזער שוין באמת שטאַלץ געוואָרען און גענומען אבגעבען זיך אליין גרויס כבוד, רעדענדיג אויף „מיר“, האָט ארויסגענומען די ליולקע פון מויל, ווי זי וואָלט איהם געשטערט צו קוקען און אריינגעלעגט אין בוזעם, צוגעגאנגען צו די פריזבעס, וואס זיינען געווען פער-וועהט מיט שניי, א טאפּ געטהאָן די ווינקלען פון די ווענד, פון איין אָרט ארויסגעשלעפט א ביסעל טרוקענע „פּולווער“, געריבען עס מיט גרויס מבינות צווישען די פינגער, ארויסגענומען פון בוזעם צוריק די ליולקע און געשוויגען.

— איז וואָס זאָגט איהר, ר' לייוזער? ... — האָט אהרן-ליב ניט געקאָנט אויסווארטען...

— וואָס איז דאָ וואָס צו זאָגען? — האָט ר' לייוזער גע-ענטפערט און האָט פעררויכערט צוריק די ליולקע — דאָס שטיי בעל דארף האָבען א תיקון...

— א גרויסען תיקון? ... — האָט אהרן-ליב מיט דער-שראָקענע אויגען איבערגעפרעגט.

— פערשטעהט זיך, אז ניט קיין קליינעם... — האָט לייוזער זיך אַלץ געהאלטען ביי זיין רוהיגען, קאלטען טאָן... מען דארף עס אונטערהויבען אויף אכט בערווענעס אין א וואנד און

בעלע האָט אין אַ ווינטערדיגען אָווענד ביי אַ גרויסען שטורם אזוי ווי קנאק געטהאָן אין אהרן־ליב, וועלכער איז דער איינציגער אין שטיבעל נאָך ניט געשלאָפּען, שטארק אונרוהיג געווארען: גאָט זאל היטען וואָס קאן זיך טרעפּען. דאָס שטיבעל שטעהט שוין באמת אויף משקלות.

אויף מאָרגען האָט ער געהענדיג צוריק פון דאוונען אבי געשטעלט לייווער דעם טשעסלער, וועלכער איז אויך געגאנגען פון דאוונען, און ווי אַ חולה ווענדט זיך צו אַ דאקטאר האָט ער זיך געווענדעט צום אלטען טשעסלער.

— איך האָב געוואָלט ביי אייך עפעס אַ פרעג טהאָן, ר' לייווער.

— נו, נו... — האָט דער טשעסלער רוהיג, ווי זיין שטייגער, אבגענטפערט און געפיפקעט די לאנגע ליולקע...

— דאָס הייסט, איך האָב געוואָלט, אז איהר זאָלט זיך מטריח זיין אָנקוקען מיין שטיבעל... עפעס דאכט מיר, אז זי זינקט אונטער אביסעל אין דער ערד אריין... עס הייסט, ניט קיינס, גאָט צו דאנקען, די פענסטער דערגרייכען נאָך, גאָט צו דאנקען, ביז די פריזבעס, נאָר דער פונדאמענט, וואָלט איך שווערען, איז אריין אַ ביסעל אין דער ערד, דאָס הייסט, עס האָט זיך אראַבגעזעצט...

— מיר וועלען אָנקוקען, וועלען מיר זעהן... — האָט לייזער זער געענטפערט רוהיג, טאקע ווי אַ דאקטאר, וואָס האָט צו טהאָן מיט אַ סך חולאים, און וואָס — מישטיינס געזאָגט — געהט איהם אָן, וואס איין מענשעלע איז ערגעץ מסוכן קראנק. און כאָטש אהרן־ליב איז געווען אַ איד אַ בעל־הבית, אַ למדן, אַ יחסן, און לייווער דער טשעסלער — ניט מעהר ווי אַ איד אַ בעל־מלאכה, האָט דאך אהרן־ליב אין דער מינוט געפיהלט אַ טיעפע אכטונג צום לעצטען און האָט זיך געפיהלט, אז אין יענעמעם הענד ליגעט זיין גאנץ לעבען.. זאָל נאָר יענער אויס־ריידען אַ שלעכט וואָרט און דאָס שטיבעלע איז קאפוט.

— און אז 150 יאהר ביזטו ברלות. אדרבא, וואָס עלטער בעסער. הלואי זאָלען מיר דעם שטיבעל'ס יאהרען דערלעבען. דערלעבען.

פלעגט אָבער ביילע אויפווייזען, אז דאָס שטיבעל שמעקט שוין מיט קברות-בלעטער, פון די שינדלען פון דאָך איז קיין זכר ניט געבליבען און ווען ניט דער דיקבעוואקסענער מאָך אויפ'ן דאָך, וואָלט דער רעגען און שניי אין שטוב אינווייניג אריינגעקאפּעט. — און הלואי זאָל איך ליגען זאָגען — פלעגט זי ענדיגען שטארק פעסימיסטיש — דאָס שטיבעל וועט אמאָל ביי א זאווערובע נאָך איינפאלען און זאָל גאָט נאָר אויסהיטען, וואָס פאר אן אומגליק עס קאן טרעפען...

אזא נבואה האָט אהרן-ליב'ן צייטענווייט געשראָקען. און ארויסגעהענדיג פון שטוב אין דער-פריה דאוונען פלעגט ער ניט איינמאָל זיך אוועקשטעלען ביין שטיבעל, בעטראכטען די ווענדר, דעם דאָך און פלעגט משער זיין, אז דאָס שטיבעל שטעהט טאָקע בחזקת סכנה... און אין יענעם טאָג פלעגט ער ביים בענר שען שטארק מכוון זיין דאָס ווארט את ביתי, טייטשענדיג אין געדאנק ניט ווי דער פשט איז מיין הויזגעזינדר, נאָר מיין שטיי בעל... און האטש ער האָט געוואוסט, אז גאָט איז א יודע מחשבות, פלעגט ער דאָך זיך ניט פערלאָזען אויף דער מחשבה אליין און פלעגט מיט די ליפען שטיי אויסריידען: את ביתי — מיין שטיבעל...

אז ער בעגעהט ניט קיין עולה קעגען זיין הויזגעזינדר איז ער געווען זיכער, וואָרים אויסער ביתי איז דאָך דא בפירוש את אשתי ואת זרעי. און עס איז טאָקע א סברא, בעדאכט ער זיך דעמאָלט, אז את ביתי מיינט מען טאָקע אין פשטות דאָס שטיי בעל, וואָרים ווען ניט, צו וואס דארף שטעהען את אשתי ואת זרעי?...

אבער אויפ'ן בענשען אליין פערלאָזען זיך איז צוריוקא-ליש, כאטש אהרן-ליב איז א איד א מאמין... און אז דאָס שטיי

— אבי אז אייגענעם! קיין שכן'טע ביזטו גאט צו דאנקען
ניט!

ערשט דעמאלט פלעגט ביילע ווייכער ווערען, אראפנעהמען
צוריק פון אויווען דאס שפאנישע ווענדטיל, אוועקשטעלען
אויפ'ן פריהעריגען פלאץ און פלעגט מודה זיין:
— אז אייגענעם איז טאקע אז אייגענעם.

דערזעהענדיג צוריק דעם אויווען אָבגעצוימט מיט'ן וועג-
טעל פלעגט אהרן-ליב וויעדער זיך ניט קאָנען איינהאלטען און
אויסרופען:

— עס איז פאָרט צוויי חדרים!...

— תרח! פלעגט שוין ביילע ווידער ביז ווערען, זאָג
כאָטש א חדר מיט א קיך!...

אויף דער פשרה פלעגט שוין אהרן-ליב איינגעהן.

— א קיך — פלעגט ער גוטמוטהיג מורמלען — געהט אויף

ניט בארועס....

און מאן און ווייב פלעגען אויף א צייט שלום ווערען...

דאָס אייגענשאפט פון שטיבעל וואָלט שוין ניט אזוי
אויסגעמאכט, ווי דאָס, וואָס דאָס שטיבעל איז געווען א צו-
אלטס. און ניט נאָר אין דער צאָהל פון די חדרים איז מאן און
ווייב ניט געווען איינשטימיג, נאָר אפילו אין דער צאָהל יאָהרען,
וואָס דאָס קליינע שטיבעל האָט געזעהלט. לויט אהרן-ליב'ס
רעכענונג איז דאָס שטיבעל אינגאנצען אלט געווען א יאָהר אכ-
ציג, ניינציג, ד. ה. געבויעט האָט עס זיין זיידע. ביילע אבער,
וואָס איז אויך געווען א געבוירענע אין דעם זעלבען שטעד-
טעל און ווייס די גאנצע געשיכטע פון אהרן-ליב'ס משפחה,
— ביילע האָט היסטאָרישע דאקומענטען, אז דאָס שטיבעל
איז שוין אלט א יאָהר 150. און אז אהרן-ליב פלעגט שווער
אָנקומען אויפצואווייזען די אמת'ע עלטער פונ'ם שטיבעל,
פלעגט ער זיך וויעדער לאָזען אויף א שלום:

דאָס קליינע שטיבעל.

דאָס שטיבעלע, וואו אהרן־ליב, אן אַרימער תבואה־העגד
לער, האָט געוואוינט מיט זיין זעקס־נפשות'דיגער פאמיליע, —
דאָס שטיבעלע איז געווען א קליינס און איז בעשטאנען נאָר
פון צוויי חדרים, אויב מען זאָל דעם אויווען, וואָס איז געווען
כלומר'שט אַבגעצוימט מיט א דורכגעלעכערט שפאניש וועג־
טעל, אויך אריינגעהמען איז חשבון. אהרן־ליב איז געווען אין
חדרים ניט שטארק געניט און דער אַבגעצוימטער אויווען איז
ביי איהם געווען פעררעכענט פאר א בעזונדער חדר, דערפאר
אַבער, דאָס ווייב, ביילע, וואָס האָט געשטאמט שוין פון א ריי־
כערער פאמיליע, האָט דערפון חזק געמאכט און שטענדיג
פאַרגעווארפען אהרן־ליב'ן זיין נחלה, און אויב אהרן־ליב פלעגט
זיך איינעקשנ'ען און האלטען זיך ביי זיינס, אז דאָס שטיבעל
בעשטעהט בפירוש פון צוויי חדרים, ווייל דער אויווען איז פאַרט
אַבגעצוימט, פלעגט זיך ביילע ניט פוילען, אויפהויבען מיט די
העגד דאָס גאנצע שפאנישע ווענדטיל און פערווארפען אויפ'ן
איווען, דעמאָלט פלעגט ערשט אהרן־ליב מוזען מיט שווייגען
אליין מודה זיין, אז זיין שטיבעל האָט טאקע נאָר איין חדר.
נאָר אהרן־ליב פלעגט אויך דעמאָלט זיין שטאַלץ ניט פערליע־
רען. אדרבה, ער פלעגט נעהמען אין האנד אריין די גראָהגע־
וואָרענע באָרד, א הוסט טהאָן, מיט א רחבות אויסשפייען
אויפ'ן מיטען פאַדלאָגע, מעשה בעל־הבית, און זיך אַנרופען :

פאר דעם שונא'ס ארמע. אין צוויי טעג ארום איז ער נע-
האנגען געוואָרען פאר אין די אויגען.
נאָך שפעטער איז דעם שונא'ס חיל אָנגעקומען. די שלאכט
איז פארנעקומען הינטער'ן שטערטעל.

די שראפנעלען און קוילען זיינען געפלוויגען איבער'ן שטער-
טעל ווי א האַגעל. די אידען האָבען זיך בעהאלטען וואו זיי האָבען
נאָך געקענט.

אָבער וועה איז געווען צו דער בעהעלטעניש. נאָך א דריי-
טאָניגער שלאכט האָבען די שטערטעלשע אידען פערמעגט ביי
א צוועלף הרוגים.

. אזוי פיעל מתים האָבען זיי זיך ניט געקענט פאַרשטע-
לען. ניט זייענדיג בעהאווענט אין דעם דאָזיגען מין האָט מען
די הרוגים געוועקט, ווי איינגעשלאָפענע. קיינער איז אבער
ניט אויפגעשטאַנען. — אלע טויט.

ערשט איצט איז די פראגע וועגען א בית-עולם געוואָרען
א נויטווענדיגקייט.

אפילו הענדיל דער אלטער, וואָס האָט זיך אויך איצט
אויסגערעהט פון טויט האָט צוגעגעבען:

— יא, איצט מוזען ס'ר האָבען א בית-עולם! .. עס איז די
דיכטיגע צייט! ..

אָבער איינער פון די אינגערע האָט א מאך געטהאָן מיט
דער האנד:

— איצט איז פון דער גאנצער שטערטעל געוואָרען א בית-
עולם! ..

איז ער געפאלען אויף א שכל און האָט פערשלאָסען אין גאנצען די קראם: זאָל דאכטען, אז עס איז א יום־טוב. האָבען זיי די קראם אליין אויפגעעפענט און צונומען די רעשט ביסעל סחורה, וואָס איז זיי נויטיג געווען, נאָכדעם האָבען זיי גענומען צו יענקלען אליין:

— ווי אזוי האָסטו געוואגט די קראם צו פערשליסען פאר וואיענע מענשען?

און איינער האָט אָנגעשטעלט פונקט קעגען יענקיל'ס ברוסט די ביקס.

יענקיל איז געווען זיכער, אז דאָס איז נאָר א המצאה פון א סאָלדאט, ער וועט דאך ניט געהן אין אן אמת שיסען אומד זיסט און אומנישט א מענשען!

און יענקיל האָט זיך גוטמוטיג צושמייכלעלט: ווי איינער זאָגט:

— וואָס הייסט! דו וועסט שיעסען אויף אן אייגענעם מענשען? ווארט ביז דער שונא וועט אָנקומען!.. וועסט גענוג ארבייט האָבען!

אָבער דער סאָלדאט האָט דעם שמייכלעל אָנגענומען פאר א בעליידיגונג און אין א וויילע ארום איז שוין יענקיל געלע־גען אויסגעצויגען געבען זיין קראם מיט פערגלאַצטע אויגען און אן אָפענעם מויל, ווי פער'חדוש'ט גויה דער גאנצער מעשה!... דאן האָט דאָס שטעדטעלע דערזעהן זיך מיט'ן טויט פנים אל פנים...

אפילו הענדיל דער אלטער האָט שוין פערשטאנען, אז א בית־עולם איז א וויכטיגע זאך און אז טויט איז יא אויף דער וועלט בנמצא.

מיט א פאָר טעג שפעטער האָט זיך אָנגעהויבען א זוכעניש אויף שפיאָנען. הענדיך דער קצב וואָס האָט געפיהרט צוויי אַק־סען פון א דארף איז בעטראכט געווארען פאר א צושטעלער

— און וואָס וועט זיין מכח א בית-עולם?...

בלויז די זקנים האָבען דעם דאָזיגען חסרון אין שטעדטעל דיפּלאַמאַטיש פּערשווייגען, אבער די מיטעל־יעהריגע און אפילו די גאנץ יונגע האָבען זיך געהאלטען שטאַל און אייזען, אז מען האָט אין שטעדטעל געדארפט האָבען נויטיג ווי לעבען א בית-עולם...

די מעהר כלל־טהוער פון שטעדטעל האָבען שוין אפילו פּעררופּש אן אסיפה, וואו עס איז העפטיג ארומגערעדט גע-וואָרען די דאָזיגע וויכטיגע פראגע. אויף איין אסיפה איז אפילו געקומען הענדל דער אלטער. ער איז געווען דער ראש המדברים און געגעבען צו פערשטעהן, אז א בית-עולם איז נאך דערוויילע אן איבעריגע זאך. עס איז זיך ניטאָ וואָס צו איילען...

די אינגערע וואָס האָבען דוקא געגלויבט אז עס איז דאָ א טויט אויף דער וועלט און פריהער אָדער שפעטער מוז א מענש שטארבען, האָבען זיך פעסט געשטעלט פאר א בית-עולם. איינער, חיים דער סטאַליער, האָט שוין אפילו אָנגעווארפען דעם פלאן וואו און ווי אזוי ער זאָל געמאכט ווערען. נאך אזוי ווי א לאנגע צייט נאך דער אסיפה איז דאָרט פארט קיינער נישט געשטארבען, איז די בית-עולם־פראגע וויעדער פערגעסען גע-וואָרען.

אזוי האָט זיך עס געצויגען יאָהרען!

ביז וואנען עס איז אויסגעבראכען געוואָרען דער קריעג. נאך איידער דער קריעג איז אָפיציעל ערקלעהרט געוואָ-רען, האָבען זיך שוין אין שטעדטעלע בעוויזען סאָלאַרטען, טאקע פון דעם אייגענעם קיסר. אייגענע מענשען הייסט עס. יענקל דער קרעמער האָט גערעכענט מאכען גוטע געשעפטען: סאל־ראטען, האָט ער אמאָל געהערט, גיבען פוין צו לייעזן... די דאָזי-גע סאָלאַרטען אבער זיינען געווען פון אן אנדער סאָרט. סחורה האָבען זיי אפילו גענומען א סך, אבער צאָהלען האָבען זיי ניט געוואָלט, האָט טענה מיט זיי פון היינט ביז איבער א יאָהר.

בען, אבער דאָס דאָזיגע געשעהעניש איז מען אין שטעדטעלע ערפאהרען ערשט העט אין יאָהרען ארום. דאָס האָט טאָקע דערצעהלט דער אלטער הענדיל. דערצעהלט האָט ער עס מיט א שמייכל אין בית מדרש בין מנחה למעריב אין א וואָך כעדיגען טאָג:

— וואָס זאָגט איהר אידען צום אלטען הענדיך! ... ער האָט גענומען און געשטארבען!

און די אידען האָבען עס ניט געקענט בעגרייפֿען און זיי האָבען דעם דאָזיגען וואונדער ערקלעהרט מיט ארץ־ישראל... זיי זיינען געווען זיכער, אז ווען ער רוקט זיך ניט פון שטעדטעל וואָלט ער נאָך דעם אלטען הענדיל איבערגעלעבט... אבער דער־פאר זיינען זיי איהם מקנא געווען, וואָס קיין חבוס הקבר און קיין ווערים וועט ער דאָרטען ניט האָבען...

נאָך אזא עקשנות ניט צו שטארבען פון די אלטע איז במילא פערשטענדליך, פארוואס א מות איז דאָרט געווען אזא זעלטענ־הייט! — אמת, די מיטעל־יעהריגע מענשען האָבען זיך וועניגער גע'עקשנ'ט, און עס פלעגט זיך ווען ניט ווען טרעפען, אז איי־נער אָדער איינע דוקא אין די מיטעלע יאָהרען פלעגט מסוכן קראנק ווערען. אבער אזוי ווי קיין דאָקטאר איז אין שטעדטעל ניט געווען פלעגט מען דעם חולה אוועקפיהרען אין דער נאָהענ־טער גרעסערער שטעדטעל אריין און דאָרט פלעגט מען שוין דאָס רוב שטארבען, און אויפ'ן דאָרטיגען בית־עולם פלעגט מען דעם מת אויך טאָקע בעגראבען.

אויף אזא אופן האָט דאָס שטעדטעלע ניט געהאט קיין אייגענעם בית־עולם.

שפאצירענדיג אמאָל שבת, צי יום טוב ארום שטעדטעל פלעגען אנדערע, פילאָזאָפיש געשטימטע, בעל־בתיים זיך צו־שמועסען, אז אין שטעדטעל פעהלט א בית־עולם... און אפילו אין מיטענ־וואָכיגע טעג, פלעגט זיך אויף איינער אין מיטענ־דרינען א זאָג טהאָן:

אבער יענקיל האָט נאר ניט דערצעהלט. לויט זיין שיטה איז אויסגעקומען, אז עס איז ניטאָ וואָס צו דערצעהלען — עס איז אלץ נאָרישקייטען! איינמאָל נאָר, אז מען האָט איהם צו געדריקט צו דער וואַנד. ער מוז עפעס דערצעהלען! האָט ער א שטייבעל געטהאָן, א גלעט געטהאָן די שוואַרצע באָרד און גע-ענטפערט:

— כדומה, למשל — הונדערט שטערטלעך צוזאמענגע-נומען... אָט דאָס איז אין גאנצען: הונדערט מאל אזוי פיעל ווי אונזער שטערטעל, איז בכן וואָס איז דער וואַנדער, אז עס טומעלט דאָרט?...

אָט דאָס איז געווען דער איינציגער גרוס פון דער גרויסער וועלט וואָס די שטערטעלשע מענשען, אידען, נאַטירליך, האָבען בעקומען איין מאל אין א יובל.

אבער אויב די שטערטעלשע אידען האָבען ניט געוואוסט פון אן אמת! לעבען, (האָטש זיי האָט זיך געדאכט, אז ערשט זיי לעבען א נוטען טאָג!) האָבען זיי אויך ניט געוואוסט פון אן אמת'ן טויט. שוין אָבגערעדט דערפון וואָס א דאנק די קליינע צאָהל מענשען, וואָס זי האָט פערמעגט איז די שטערבליכקייט בכלל, ווי די סטאטיסטיקער דריקען זיך אויס, געווען דאָרט זעהר א קליינע כמעט ווי נול — האָט די שטערטעלע קיין אייגענעם בית-עולם ניט פערמעגט. די עטליכע זקנים האָבען זיך איינגע-עקשנ'ט און געלעבט און געלעבט, נאָכאנאנד גע-לעבט. אויף הענדיל דעם ביינעל בעקער האָט שוין דאָס שטערטעלע אזש פערביעל געהאט, דער איז שוין געווען א זקן, וואָס אלע האָבען זיינע יאָהרען פערגעסען. מען האָט גע-צעהלט און געצעהלט ביז מען איז צוטומעלט געוואָרען. כאָטש נעהם און הויב אָן צעהלען אויף דאָס ניי!... אמת, איין זקן איז דאָרט ענדליך גענייגט געוואָרען צו שטארבען. איז ער זיך מיט און נעהמט און פאָהרט אוועק קיין ארץ ישראל. ערשט דארט איז ער טאקע אין א האלב יאָהר ארום געשטאר-

דער ערוואַרבֿענער בית־עולם.

דאָס שטעדטעלע איז געווען אָבגעזונדערט פון דער גאנצער וועלט. זעלטען ווען עס פלעגט אהין פערבלאָנזשען א קלאנג פון די גרויסע אָדער אפילו קלענערע שטעט. קיינער האָט זיך אין איהר ניט גענויטיגט און זי אין קיינעם ניט. זי האָט גע־האט איהר אייגען אויסקומעניש פון זיך אליין. קארטאָפֿעל פון די אייגענע פעלדער, ברויט פון אייגענעם ווינד־מיהל און פלייש פון איהרע אייגענע שאַף. וואָס אנבעטרעפט קליידער איז לייבע דער שניידער געווען א גאון אין זיין פאך און האָט גענעהט מיי פאר פרויען און מענער. אמת, די סחורה אויף די קליידער האָט מען געבראכט פון דער גרויסער שטאָדט, אבער דאָס האָט געטהאָן יענקיל, כמעט דער איינציגער קרעמער אין שטעדטעלע, און איינמאָל א יאָהר פלעגט ער פאָהרען אין דער גובערניע אריין נאָך פערשיעדענע סחורות. אבער יענקיל איז געווען זעהר א שטילער מענש. אין שטעדטעלע האָט מען ניט גע־ברויכט צו האָבען קיין שרייער צו פערקויפֿען די סחורה. און ער פלעגט זיין נסיעה מאכען אזוי שטיל, אז עס איז אויסגעקומען כמעט ווי געהיימניספול: איינמאָל אין יאָהר ווערט יענקיל פער־פאלען אויף צוויי טעג און ניטאָ איהם, קומענדיג צוריק פלע־גען ערשט אייניגע, ניט אלע ערפאהרען וואו ער איז געווען. נייגעריגע פלעגען איהם בעפאלען:

— וואָס הערט זיך יענקיל אין דער וועלט?

און איז מיט א נצחון-געפיהל אוועק צו זיין „שטאָרט“.
און זיך גענומען דאוונען מיט כונה, ווי אן עהרליכער, אמת'ער
איד, וואָס האָט פֿערהיט אַ עדה אירען פון אזא זינד, ווי שעטנז.

אירען האָבען זיך אָנגעהאַן אין שעטנז און איהר שוויגט!
דער רב, א קליינער און א דארער, אין א לאנגער שווארצער
זופיצע, איז פערציטערט געבליבען און מיט גלעזערנע אויגען
אָנגעקוקט שלמה'ן:

— וואָס הייסט שעטנז? וועה איז מיר — פון וואנען?
ווייזט זיך ארויס, אז דער רב האָט פון חיים ארטשעס
נייעס געשעפט גאָר ניט אָנגעהויבען צו וויסען.
אויסהערענדיג דעם שניידער'ס טענה, האָט ער זיך
אָנגערופען מיט א ציטערנדיגען קול:

— אוראי איז דאָס שעטנז, ווי באלד מען האָט דאס גע-
בראכט פון דער פרעמד און מען ווייסט ניט ווער עס האָט זיי
גענייהט און מיט וועלכע פאָדים... אפילו א חשש פאר שעטנז
איז דאָך אויך דמי לשעטנז! — האָט ער אויסגעזונגען מיט א
גמרא-ניגון.

און באלד איז שוין דער שמש געשטאַנען אויף דער בימה,
געגעבען א שטארקען פאטש מיט כעס און גרימצאָרן און מיט
זיין הייזעריגער שטימע אויסגערופען א שטרענגען איסור אויף
די מלבושים פון כרד...

אויף מאָרגען איז דער פריה זיינען די זעלביגע בעל-הבתים
פערשעהמטע און אראָכגעפאלענע געקומען אין זייערע אלטע
אויסגעריבענע סורדוקען און הויזען.

שלמה דער שניידער איז וויעדער צוגעגאנגען צו א פאָר
בעל-יבתים פון נעכטען, נאָכגעקוקט, צו טראגען זיי ניט ווידער
די געקויפטע מלבושים, און איבערצייגענדיג זיך, סיי מיט די
אויגען וועלכע ער האָט פערזשומערט, סיי מיט די הענד, מיט
וועלכע ער האָט געטאפט, האָט ער שוין א פרעהליכער און
פריינדליכער צו איינעם געזאָגט:

— וואָס פעהלט דען ד ע ם סורדוק? נור אביסעלע
איבערנעהען... אם ירצה השם נאָך יום-טוב, טראגט אריין, איך
וועל איך, ניט אם יום-טוב רעדענדיג, חלילה, ניט בערייסען...

מכח אידישקייט? הא, אידישקייט! — האָט ער צום סוף געבילט די פּוּיסטען.

דער צווייטער בעל־הבית האָט זיך ווי דערשראָקען. זיך ניד פערדעקט מיט'ן טלית און ארויסגעמורמעלט:

— כ'מיון, ליעגט דען די אידישקייט אין בנך?

נאָר דאָ האָט שלמה דעם שניידער פלוצים בעפליגעלט א געטליכער רעיון. זיין פנים האָט זיך אָנגעצונדען, ווי מיט א פייער, די אויגען האָבען געפינקעלט און ער האָט הויך אויסגער־דונערט:

— און וואס איז מכח שעטנו? הא? מכח שעטנו?

דער אויסגעשריי איז געווען אזוי שטארק, אז דער עולם האָט זיך א לאַז געטהאָן צו שלמה'ן.

די עטליכע דאוונער אין די קירצליכע רעק, געקויפט ביי חיים ארטשעס, האָבען זיך מיט שרעק אבגערוקט...

— ניין, קומט טאקע אהער — האָט שלמה דער שניידער געדונערט — איך וויל טאקע אנקוקען...

און פלוצים האָט ער אבגעהאקט און זיך נאָך העכער צו־שריען:

— איך וואָלט וועלען וויסען, וואָס זאגט אונזער רב... קטניות, האָט ער אויף פסח גע'אסר'ט און בגדים מיט שעטנו האָט ער מתיר געמאכט... ניין, איך וויל איהם אליין געהן פרענען...

און שלמה דער שניידער איז הענדום־פענדום ארויסגעלאָפֿען פון קליוועל, וואו ער האָט געדאווענט און זיך געלאָזט צום „גרויסען“ בית־מדרש, צום רב...

אין גרויסען בית־מדרש האָט מען שוין געהאלטען ביי פטום־הקטורות, דער רב, וועלכער האָט שוין אבגעדאווענט ותיקין, איז געזעסען אין ווינקעל, אין מזרח־וואנד, און זיך גע־שאַקעלט איבער א גמרא.

— רבי! — האָט איהם שלמה ווי אויפגעוועקט — א עדה

אז יום-טוב אין בית-מדרש ביין דאוונען געהט מען דאך אין טלית, וועט עס זיין ניט אזוי קענטיג...

3.

האבען זיך טאקע דעם ערשטען טאג יום-טוב די קלעמענ-קער אידען אויסגעפוצט אין זייערע „נייע“ קליידער און מיט קלאפענדיגע הערצער אוועק יעדער אין זיין בית-מדרש.

שלמה דער שניידער, וואָס האָט, צוליעב די דאָזיגע גע-קויפטע מלבושים, א שלעכטען ערב פסח געהאט, איז געווען זעהר ביז און פערביטערט. דערזעהנדיג אין זיין קליידעל איי-נעם אן אַרימען, אבער שעהנעם בעל-הבית אין אזוי ווי א נייעם סורדוק, איז ער צו איהם צוגעגאנגען, געטאפט, פערזשמורעט מיט די אויגלעך, די סחורה, און זיך קאלטבלוטיג אָנגערופען:

— אויך? ... חיים ארטשעס? ...

— יא — האָט דער בעל-הבית א מורמעל געטהאָן...

— פייז... פייז! פערניצט געזונד!

— עט, — האָט דער בעל-הבית ווי א מאך געטהאָן מיט

דער האנד — ס'הייסט עס איז דאָך פארט אן אלטער בנד, א געניצטער....

שלמה דער שניידער איז צוגעגאנגען צו נאָך א בעל-הבית.

וויעדער געטאפט די סחורה פון סורדוק, וויעדער געזשמורעט מיט די אויגלעך, געביסען די ליפען און דאָס אייגענע גע-פרעגט:

— אויך ביי חיים ארטשעס? ...

— יא, אלע האָבען געקויפט...

— איך, מיינ, אז עס איז צו קורץ אויף אייך, — האָט

ער ווי גלייכנילטיג אויסגעמורמעלט.

דער צווייטער בעל-הבית האָט זיך ווי פערשעמט.

— קורצליך! ... דערפאר איז דאָס אבער ביליגער...

— אזוי? ביליגער! ... — האָט שלמה שוין זיין כעס ניט

געקאנט איינהאלטען — אזוי? ביליג! — און וואס איז עפעס

אין קלעמענקע, נאכ'ן איבערלויפענען די מודעות, איז גע-
ווארען א גרויסער „ראזורד“. די ערשטע האבען זיך צום טאג
דעם געשעפט געלאזט די ווייבער, וואס קויפען זיך פון תמיד
אויף מציאות....

און אז די ווייבער האבען בעשטעטיגט אז די מציאות זיי-
נען טאקע זעהר גרויס, האבען זיך שוין אויך א לאז געטהאן די
קלענערע בעלי-בתים. גערעכענט האבען זיי לכתחילה קויפען
עפעס א קלייניגקייט, א זשילעט, א פאך תחתונים, נור אריינפא-
לענדיג צו חיים ארטשעס אין די הענד און אין מויל, האט מען
שוין מיט זשילעט, צו מיט הויזען אליין ניט געקענט ארויס...

— וואס הייסט עפעס א זשילעט? וואס הייסט עפעס א
פאך הויזען? און פארוואס טאקע ניט א סורדוק אויך? ! אז איך
לאז אייך ארום און ארום, שוין מיט אט דער „פאפרוסקע צו
פערבינדען די הויזען“ — א טהייערע פאפרוסקע — לאז איך
אייך — טרעפט פאר וויפיעל? פאר צוועלף גידלען! ... מעסט
אן דעם סורדוק... הא, וואס זאגט איהר? קורץ! זענט איהר,
זייט מוחל, א בטלן, וואס הייסט קורץ! ... זענט איהר דען א
פוילישער איד, וואס איהר טארט ניט קורץ טראגען, און ווער
זאגט דען, אז עס איז קורץ... עס איז אביסעל קורצליך, ווי עס
פאדערט די היינטיגע מאדע... וואס זענט איהר, אן אלטער
כאז... וואס?... אט בעצאחלט און טראגט געזונד... איהר זעהט
דאך אויס ווי אן אמת'ער מאנארכע... קוקט זיך נור אן, אט
האט איהר א שפיגעלע... אט א, נעבען דעם מזרח...

דער בעל-הבית האט זיך אנגעקוקט. ער גיעט א גלעט דאס
בערדעל און זאגט:

— מילא... ווי זאגט איהר — א מציאה...

און אט אזוי האט זיך א עדה אידען אנגעטשאן אין שעהנע
אלטע, אבער ווי גייע קליידער...

דער איינציגער חסרון, א ביסעל קורצליך...

נור ווי באלד אז אלע האבען געמאכט ווי יד אחת... בפרט,

פרוש, וועלכען ער פלעגט צאָהלען וואכער, און איהם געבעטען, ער זאל איהם עפעס אויסצאצקען א מודעה'לע, אז עס זאל קנאָ קען, האלב עבר־טייטש און האלב לשון־קודש; דער כתב זאל זיין ווי געדרוקט, גע'כתיבה'ט", הייסט עס, און אָנהויבען זאל זיך כדומה אזוי :

להוי ידוע, אז אזוי ווי עס איז ערב יום־טוב און די מצוה פון אויספוצען זיך לכבוד יום־טוב איז דאָך זעהר גרויס, לכן בין איך מודיע, אז איך האָב געבראכט מעיר חבירה (דאָס האָט ער געמיינט די גובערניע) די בעסטע, טייערסטע מלבושים, סיי פאר גברים און סיי פאר נשים און סיי פאר טף... די בגדים זיינען אלטע, געטראָגענע, אבער זיי זיינען שעהנער און שטארקער און נייער פאר די, וואָס ווערט גענעהט בק'ק'נו קלעמענקע... און וועגען מכח — איז בחצי חנם און א סך בגדים כמעט אין גאנצען בחנם...

דער פרוש האָט עס איבערגעשריעבען אויף זיין לשון, צור געזאלצען מיט פסוקים פון „מגילת אסתר“, „שיר השירים“ און „רות“, געפּעפּערט מיט א פאָר מאמרי־חז"ל און חיים ארטשעס האָט עס געלאָזט איבערשרייבען אין גאנצע ניין עקזעמפלאַר־רען. צוויי עקזעמפלאַרען אין יעדער בית־מדרש : איינעם ביים טהיר אינוועניג און דעם צווייטען — אין דרויסען, און איינעם לחבדיל, ביי דער טהיר פון באָד...

נאטירליך. האָט עס איהם עפעס געקאָסט. די שמשים האָבען זיך לכתחילה געקווינקעלט : א מודעה וועגען קליידער ! וואָס הייסט עס ? היתכן ! אבער אז מען שמירט, פאָהרט מען — חיים ארטשעס מיט זיין גרויסען קאָפּ און גרויסע אינטואציע, ווי מען רופט עס היינט, האָט די שמשים געגעבען צו גרויסע קופערנע מטבעות, און ס'איז רעכט געוואָרען. דעם בעדער, לחבדיל, האָט ער גארנישט געגעבען, ווייל חיים ארטשעס איז געווען אן אפּטער גאסט אין באָד. „די באָד — פלעגט ער זאגען — צושלאָגט איהם זייענדיג היציגע געבליטען !“

פלענען אין קלעמענסקע ברעכען רוק און לענד. קלעמענסקער מסחר האט לייעב געהאט בהדרגה, פאוואָליע, געלאסען.

אַבער דאָס „טאַנדעט-געשעפט“ וואָלט טאקע גוט גענאג געז. און חיים ארטשעס וואָלט מיט זיין דאָזיגען אייגן פאל געקענט אי אליין רייך ווערען און לייטען טהאָן טובות, ווייל די קליידער, וואָס ער האָט פערקויפט, זיינען געווען גאָלע מציאות.

דארף זיך אבער מאכען א מעשה...
ווי עס וועט דאָ ווייטער דערצעהלט ווערען.

2.

געבראכט די אלטע קליידער האָט חיים ארטשעס, ווי גע-
זאָגט, אזש פון דער גובערניע, וואָס האָט זיך פון קלעמענסק
געפונען 24 שעה רייזע מיט'ן אַקס און אנדערהאלבען שעה
רייזע מיט דער באהן. נור אזוי ווי מיט דער באהן האָט גע-
קאָסט א בילעט 42 קאָפּ. (פארוואָס עפעס דוקא צוויי און פער-
ציג און ניט פערציג גלייך — האָט קלעמענסקע ניט געקענט
פערשטעהן און האָט זיך שטארק געבראכען דעם קאָפּ דערויף
— קלעמענסקע האָט לייעב געהאט א גלייכען מספר!) און צו פאהר-
רען מיט דער בויך נור 25 קאָפּיקעס, איז מען בעסער גע-
פאָהרען מיט דער בויך. אמת מיט דער באהן האָט געדויערט,
ווי מען זעהט פון אויבען, מיט 22 און א האלבע שעה וועניגער,
אַבער צייט האָט מען דוקא געהאט און מיט דער בויך איז א סך
זיכערער. וואָרים די „באהן“ איז דאָך פארט ניט מעהר ווי א
מאשין, וואָס קען אין מיטען דערינען פלאצען... דאָס פערדעל
אבער כאָטש עס שלעפט זיך, וועט קומען בשלום! חיים אר-
טשעס אבער אלס ספריטנער און האסטיגער מענש איז געפאָהר-
רען מיט דער באהן, ווי אן אמת'ער סוחר און די אָנגעקויפטע
פעק אלטווארג האָט ער אָבגעשיקט מיט באגאזש...

רעקלאמירט זיין נייעם געשעפט האָט ער אויך ווי
אן אמת'ער סוחר. קודם האָט ער גערופען צו זיך דעם

אלט ניי צו מאכען. איבערהויפט ערב יום-טוב, די צייט, ווען מען פלעגט דאס רוב די בגדים זיך לאָזען איבערנעהען — האָט דער מקח א מאָל דערגרייכט ביז צעהן גולדען, וואָס ניט יעדער בעל-הבית איז עס ביכולת.

די וועלט אבער געהט אימער פארווערטס, ווי מען דריקט זיך היינט אויס. אויך אין קלעמענקע, ווי אַבגעשטאַנען זי איז ניט געווען, האָט דאך די עקאָנאָמישע לאגע, די קאָנקורענץ, דאָס זוכען פרנסה, שטענדיג עפעס נייעס אויסגעפונען.

און איינע פון די דאָזיגע נייעסען איז געווען דאס „טאַנ-דעמ-געשעפט“, וואָס א געוויסער בריה, האלב-שניידער און האלב-סוחר, חיים ארטשעס, האָט אויפגעעפּענט אין א העלען פריה-מאָרגען, א צוויי וואָכען פאר פסח.

חיים ארטשעס איז בכלל געווען א מענש מיט א גרויסען קאָפּ, פון פאך א שניידער, האָט ער זיין מלאכה ניט ליעב גע-האָט און האָט איהם שטענדיג געצויגען צו מסחר, צו געשעפט... געשעפטען פלעגט ער עפענען מיט איינע פינף פינגער, אזוי ווי מיט א שפרוק. אין א שעהנעם העלען זונטאג זעהט מען איהם שטעהן אויפ'ן מארק מיט א „בעזמען“, מיט וואָג אין האנד, און שרייט:

— היי, ליודזי, ליאָן פאַקופאוו... — ס'הייסט: היי, מענ-שען, איך קויף פלאקס, אהער!...

א צווייטען זונטאג שטעהט ער שוין מיט א וואגען און פון איין זייט קויפט ער ביי די פויערען געטריקענטע שוועמ-לעך, חזיר-האָר, און פון דער צווייטער זייט פערקויפט ער זיי אליין צוריק: זאלץ, זייף און „מאזש“ צו שמירען די רעדער. א גרויסער קאָפּ געווען!

אבער געגאנגען איז איהם דוקא ניט! לייט האָבען געזאָגט, אז עס קומט איהם דערפאר, וואָס ער איז צו היציג, צו ספריטנע, ער וואָלט וועלען מיט איין מאָל די גאנצע וועלט איינגעהמען, מיט איין מאָל נתעשר ווערען. אזעלכע סאָרט אידען בכלל

פלעגט אזא מין סורדוק שטארק אלט און אבגעניצט ווערען. איז געווען א סגולה מאכען איהם צוריק שפאָגעל ניי. דערויף איז געווען א מומחה שלמה דער שניידער. איבערנעהען א סורדוק אויף דער לינקער זייט איז ביי איהם געווען איינע פון די לייכסטע און אנגענעהמסטע זאכען. — מיט א נייעם — פלעגט ער זאָגען — איז צרות מיט'ן „שניט“. ווייל שלמה דער שניידער איז געווען שטארק קורצזיכטיג און צושניידענדיג א נייעם בגד פלעגט ער דאָס רוב „פערשניידען“ און עס פלעגט זיין יללות.

ביים איבערנעהען דארף ער שוין גאָרנישט שניידען, נור „טרענען“. צוטרענען דעם מלבוש פלעגט ער איינס און צוויי, מיט א מין נקמהגעפיהל, גלייך איבערקעהרען אלץ אויף דער לינקער זייט, און צוריק פערנעהט, און עס איז ווידער ארויס א נייער בגד... מ'האָט געדארפט האָבען א ווייט אויג און זיין בכלל א שטארקער מבין אויף בגדים צו דערקענען, אז עס איז אן אלט, גור איבערגערגענעהנטען בגד. דאָס רוב טאָקע פלעגט מען דעם איבערגענעהמען בגד אננעהמען פאר א נייעם און ווינשען „תתחדש“, אָדער „פערניצט געזונד“, און מען האָט געדארפט ביישטעהן אן אמת'ען נסיון אויסצוזאָגען דעם אמת. דערויף זיינען געווען מסוגל בלויז שטארקערע נאטורען. דאָס רוב פלעגט מען דעם „תתחדש“ אָננעהמען מיט אן ערנסט פנים און דעם סוד פון איבערנעהען נישט מגלה זיין. א מאָל האָט עס אויף גע-פאסט צו מסחר, צו קרעדיט... זאָל מען טאקע מיינען, אז עס איז א ניי בגד! אדרבא!... אבער אויף איבערנעהען א בגד איז שוין געווען, ווי די בעל-בתים האָבען זיך אויסגעדריקט, א „צו טהייערער ביסען“. שלמה דער שניידער איז געווען א איד א יקרן, און אויף א שטיקעל כעסן. אויסגעבעטען א מקח, איז גע-ווען פערפאלען. כאָטש פון „פעסטע פרייזען“ האָט נאָך דא-מאָל די וועלט ניט געוואוסט. ער איז אבער געווען זיכער אין זיין השלמה, איינגעגלויבט אין זיין גרויסען טאלענט פון

דער פרומער שניידער.

1.

די איינוואױנהער פון קלעמענקע האַבען פון פּוצען און צי-
רען זיך ניט שטארק געהאַלטען. אין מיטען דער וואָך איז יעדער
בגד א בגד געווען, און דער שעהנסטער בעל־הבית, ווי
אהרן לייזער דער אייזענקרעמער, וואָס האָט געהאַט פון געד-
בוירען אַן א הדרת פנים, פלעגט זיך אין א הייסען זומער-
טאָג ניט שעהמען שטעהן ביי זיין קראַם, איז רעכטען צענטער
פון מאַרק, — אין איינע הויזען, און די הויזען אליין האַבען
געהאַט הינטען צוויי גרויסע קיילעכדיגע העלע לאטעס; אין א
ווינטער טאָג, וויעדער, אין א שטארקען פראסט, — פלעגט ער
שטעהן ביים קראַם אין א פויערישען שעפסען־פעלצעל, פערגאָר-
טעלט מיט א שטריק...

אביסעל פערפּוצט האָט מען זיך שוין שבת און איבער-
הויפט יום טוב.

יעדער בעל־הבית, רייך צו אַרים, האָט פערמאַגט, נאָך פון
דער חתונה, א שוואַרצען, לאנגען סורדוק הינטען מיט
א שפּאַלט, אויסגעזעהען האָט דער דאָזיגער סור-
דוק, וועדליג די צאָהל יאָהרען פון דער חתונה אָן. ביי יונגע
לייט, נאטירליך, איז דער דאָזיגער סורדוק ניי געווען, ביי על-
טערע בעלי בתים — אַלט און אבגעטראָגען, די קנעפ אויסגע-
ריפּעלט און די עלענבויענס מיט רונדע לאטקלעך, אבער
שוין פון זעלבען שטאַף.

— אויף די הויכע בערג...

— נו? ...

— נו... האָט דעם פריסטאו'ס-שייגעץ אנגערייצט די הינט

אויף אונז...

אן עלטערער איד האָט זיך אָנגערופען :

— וואָס-זשע לויפט איהר אויף די הויכע בערג? ... און אז

ניט קיין הינט דארף מען לויפען אהין... שפיעלט אייך דאָ אויפ'ן

שול-הויף...

פון דאמאלס אָן שפיעלען זיך די קינדער שבת אויפ'ן

שוהל-הויף, די עלטערע שלאָפען אדער זיצען אויף די גאניקעס

און ס'דאכט זיך, אז דאָס שטעדטעלע פיערט איהר שבת ווי

נעוועהנליך, אין דער שטיל אבער בענקט פיעלע נאָך די הויכע

בערג, פון וועלכע מען האָט זיי פאר אומזיסט פערטריבען...

גען טאג אויף די בערג, אז מען זאל זיי דאס ערלויבען.

נאָר די שטעדטעלשע נאטשאַלסטווא האָט שוין לאנג גע-
וואָרפֿען אַן אויג, אז די אירען פערנעהמען צו פיעל דעם שעהנס-
טען פלאץ אין שטעדטעל. אמת — נאָר איינמאָל אין וואָך, אָבער
איינמאָל אין וואָך קומט זיי דאָס אויף ניט.

און אָט האָט דער פריסטאו זיך אַ מאָל מיישב געווען און
זיך געלאָזט בויען דאָרט אַ הויז....

איידער דאָס הויז איז פערטיג געוואָרען האָט יעדער איר
זיך יעדען שבת אין דער שטיל זיך געזענענט מיט די הויכע
בערג, וויסענדיג, אז דער פריסטאו וועט דאָ וואָהנען וועט זיין
שוין אונמעגליך צו קומען אהער. מיט אַ געדריקט הארץ האָט
יעדער געקוקט אויף דער נייער געביידע, וואָס איז פון וואָך צו
וואָך העכער געוואָרען און דערמיט אלץ נייערעריגער, נייערערי-
גער געבויגט די שטעדטעלשע אירען.

אז דאָס הויז איז פערטיג געוואָרען איז אין שטעדטעל
געווען אַ קלעהר צו מעג מען נאָך שבת געהן אויף די בערג צו
ניט.... מאנכע האָבען גע'פסק'ענט, אז דער פריסטאו איז ניט
קיין גזלן, ער מעג זיך דאָרט וואָהנען, אָבער שפאציערען אַרום
די הויכע בערג אַ ביסעל ווייטער פון זיין שטוב מעג מען; מאַנ-
כע האָבען די זאך מחמיר געווען און האָבען געזאָגט, אַז עס
פאסט ניט....

נאָר סיי-ווייסיי איז דאָס מישב זיין זיך אומזיסט געווען.
אַ מחנה אינגלעך, וועלכע האָבען זיך דעם ערשטען שבת, מאכענ-
דיג זיך כאילו לא ידעו פון דעם פריסטאו, געלאָזען מיט דער
אלטער פרעהליכקייט צו די הויכע בערג, זיינען נעבעך באלד
געקומען צו פליהען צוריק מיט אַ געוויין אויפ'ן שול-הויף....

— וואָס איז קינדער? — האָט מען זיי געפרעגט....

— דעם פריסטאו'ס הינד... — האָט איין אינגעל אויסגע-
כליפעט....

— וואו זיינט איהר געווען? —

דער אינגעלע, א שטיקעל עזות פנים, מיט צופלאמטע בעקעלעך
שרייט חווק'דיג אויס:

— א גרויסע זאך! אויך מיר א קונץ אויף אזוינע בערג
צו פליהען. איך וואלט געקענט ארויפקריכען אויף א בארג ביז
די וואלקענס הויך...

נאטירליך געהט ניט אוועק א שבת אהן א פאסירונג. א
מאנכער אינגעלע, א צו שטארקער שטיפער, צו האסטיג אראָב-
לאָזענדיג זיך פון א בארג, פאלט און צושלאָגט זיך, נאָר קיין
סכנה שטעקט קיין מאל ניט. אדרבה, דער פערזענלעכער עולם
אויף די בערג צולאכט זיך און דאָס אינגעלע שטעהט אויף און
נעהמט זיך פליהען צוריק מיט מעהר מוט, וועלענדיג דערמיט
אויסקויפען זיין חרפה, וואָס ער איז אראָפגעפאלען...

זיינען אבער אידען אין גלות... אין פֿלוג גענומען איז
דאָס שטעדטלע זייערע, אין גאנצען זייערע: דער בית-המדרש,
די מרחץ להבדיל, די קראָמען, די בלאָטע: אלץ איז דאכט זיך
זייערע, איבערגעגאנגען זיי בירושה פון אור-אור עלטערן. און
מאנכמאל פערנעסען זיי טאקע זיך צו פיעל. מיינען אז די גאנצע
וועלט איז זייערע, אפילו די הויכע בערג....

קומט אבער פריהער צו שפעטער צוגעהן א גוי, א פראָסטער
גוי און גיט זיי אנצוהערענעש, אז אלץ איז גיט זייערע, אפילו
די בלאָטע גיט... נאָר אזוי ווי זיי זיינען א פערשאַלטען פאָלק,
מען האָט זיי גיט וואו אהין צו טהאָן, לאָזט מען זיי וואָהנען
אין די שטעדטלעך אין דער בלאָטע, אבער צו די בערג קריכט
גיט...

און די שטעדטלעשע אידען האָט מען א לאנגע צייט, א צו
לאנגע צייט געשוויגען, וואס זיי פערנעהמען א גאנצען שבת
די בערג. פארוואס מען האָט זיי אזוי לאנג געשווי-
גען, איז טאקע א וואונדער. ווירקליך, די שטעד-
טעלשע אידען האָבען זיך צו גוט געפיהלט דעם שבת'דיג-

שוואד. און בכלל וואס געהט וועמען און די היסטאריע פון די בערג. זיי זיינען דא איז זעהר אָנגעלעגנט. הלואי וואָלט דאָס שטערטעל נאָך עפעס שעהנעם פערמענט, ווי למשל א טייך. א טייך האָט אין שטערטעל געפּהלט, דאָס שטערטעל האָט נויַ טיג ווי לעבען געדארפט האָבען א טייך, די ווייבער זיינען טאקע אויסגעריסען געוואָרען, ניט האָבענדיג וואו צו וואשען די גרעט. נאָר אז קיין טייך האָט זיי גאָט ניט געגעבען, זאָלען זיי האָבען כאָטש בערג, אלץ בעסער ווי גאָר נישט...

און געליעבט האָבען די שטערטעלשע איינוואָהנער זייערע בערג. קומט דער ליעבער זומער, א שבת נאָך מיטאג. אידען למדנים, וואָס דאָס שטערטעלע האָט ניט קיין סך פערמענט, געהען אוועק אין בית-המדרש לערנען, אלטע לייט כאפען א דרעמעל אין שטוב. די בעלי מלאכות אבער, די יונגע לייט און קינדער — איבערהויפט די קינדער — לאָזען זיך אוועק צו די בערג. סאָלידע, סטאַטעטישע יונגע לייט קריכען אויף זיי ארויף, ציהען זיך אויס אויף זיי, ווי געבאָרענע בערג-לייט און קוקען אראָפּ אויף דער געפּלעקטער מחנה וואָס געפינט זיך אונטער און פיהלען זיך עפעס האָפּערדיג און שטייף... מאנכע קומט אָן דאָס ארויפקריעכען שווער און זיי קומט צו הילף א מעהר ספּריטנער; מען נעהמט זיך פאר די הענד און מען לאזט א אידען ניט פאלען...

די קינדער אבער, ווי בעפרייטע פויגעלעך פון שטייגלעך, פליהען ארויף און אראָפּ, מאכענדיג דערביי פערשיעדענע קונצען. די טאטעס מיט די מאמעס וואָרענען... — קינדער, איהר וועט זיך נהרג'ען... היט זיך, ווי איהר פליהט.

נאָר די קינדער, דערזעהענדיג נאָך פון ווייטען די בערג, בעקומען אזא מוטח, אז ניט נאָר אויף אזוינע בערג, זיי וואָלטען אפילו ארויפגעקלעטערט אויף א סך העכערע בערג, און אן אנט-

ניט ווייט פון שטערטעלע האָט זיך דאָך א פלאץ געפון.
נען, וואו ס'איז שטענדיג טרוקען געווען, און ניט נאָר טרוקען.
אפילו גרין, און ניט נאָר גרין, וואָס דאָס אליין וואָלט ניט גע-
צויגען די אויפמערקזאמקייט פון די שטערטעלשע אידען, דער
פלאץ האָט אויך בערג געהאט, וועלכע האָבען געהייסען די
הויכע בערג.

ווער עס וועט חושד זיין די שטערטעלשע אידען, אז די
הויכע בערג האָבען ביי זיי געהייסען בלשון סגי נהור, ווייל זיי
זיינען נאָר ניט הויך געווען, וועט זיך שטארק טועה זיין. אמת,
די בערג זיינען נאָר ניט הויך געווען, אויף זיי צו שטייגען האָט
מען ניט געדארפט האָבען קיין פיהרער און קיין בעגלייטער.
דער העכסטער פון די בערג איז געווען ווי די הויך פון א שטער-
טעלשע הויז און די שטערטעלשע הייזער זיינען ניט בעזונדערס
הויך געווען. אָבער דאָך האָט מען די בערג גאנץ אויפריכטיג
גערופען די הויכע, ווייל קיין העכערע האָבען די שטערטעלשע
אידען טאקע קיינמאל ניט געזעהן, און דערפאר האָט דער דאָ-
זיגער געגענד וואס איז געלעגען נאָר נאָהענט, כמעט הארט
ביי'ן שטערטעל, געשפיעלט א בערייטענדע ראָלע אין דעם לע-
בען פון די איינוואָהנער פון שטערטעל אין טהאַל... עס האָט
דאָך זיי ווי הנאה געטהאָן, וואָס גאָט האָט זייער שטערטעל
ניט אין גאנצען פערקארגט און האָט זיי געגעבען א צולאָג א
שעהנעם גרינעם פלאץ מיט בערג...

פון וואנען עס האָבען זיך גענומען ביי'ן שטערטעל די
בערג, האָט קיינער ניט געוואוסט. א חרוש איז דאָס טאקע גע-
ווען: דער גאנצער געגענד ווייט ארום האָט קיין בערג ניט גע-
האט. אלטע לייט האָבען טאקע דערצעהלט, אז ס'איז א סברא,
אז די בערג זיינען געמאכט: בשעת נאפאָלעאן איז דורכגע-
גאנגען דאָס שטערטעל מיט זיין חיל האָט מען די דאָזיגע
בערג געמאכט, אויסגראבענדיג ארום די ערד, ווי דער שטייגער
איז אין א מלחמה... געגלויבט האָט מען אָבער דערין זעהר

אויף די הויכע בערג.

די שטעדטעלע איז געלעגען אין א טהאל; די זעקס גאר סען, מיט'ן מארק, מיט'ן שוהל-הויף וואס דאס שטעדטעל האט געזעהלט איז מעהר ווי א האלב יאהר אין א גרויסער בלאטע געווען איינגעטונקט. די איינוואהנער פון דער שטעדטעל האבן זיך צו דער בלאטע אזוי צוגעוועהנט, אז זיי האבען גאר נישט געקענט זיך פארשטעלען, אז עס קען אנדערש זיין. פערקעהרט, זומער צייט, אין די גרויסע היצען, ווען די זונן פלעגט ווי עס איז די בלאטע פארט בייקומען און ס'איז טרוקען געווארען. פלעגען זיך פיעלע פון שטעדטעלע ווי חרוש'ען און איינער צום אנדערען פלעגט זאגען:

— וואס זאגט איהר, ווי ס'איז טרוקען!..

נאך ס'איז געווען שווער צו וויסען, צו זיינען זיי צופרידן דען דערמיט, צו נישט. יעדענפאלס זיינען זיי צו דער טריקעניש נישט געוועהנט געווען און אין די טרוקענע טעג פלעגען זיי זיך פיהלען ווי נישט אין זייער היים, ווי זיי וואלטען פערבלאנדזשעט ערגעץ אין א נייעם ארט און יעדערען האט זיך געדאכט, אז עס פעהלט עפעס. נאך לאנג פלעגט אפילו זומער די טריקעניש נישט אנהאלטען. א קליין רעגענדעל פלעגט גענוג זיין די טהאליגע ערד פון שטעדטעלע בענעצען און עס זאל צוריק בלאטע ווערען און דאס שטעדטעלע פלעגט צוריק בעקומען איהר געהעריגען פנים.

איז שעהנער פאר דעם אנדערן: נאָלד און זילבער, און בילדער און אוצרות... יעקב ליב בעטראכט אלץ מיט הייליגען רעס-פעקט, גלעט זיין שילער דאָס גאלדענע קעפעלע און מורמעלט מיט אינגעלשער הנאה:

—שעהן ווי גאָלד! גרויסארטיגע צימערן! זעהר! זעהר!

זעהר!

ער ווייס שוין ווי א גבירה'שע הויז זעהט אויס; קיין פיער און צוואנציג צימערן טאקע ניט... ער האָט אינגעלווייז איבערגעטריבען. אבער די נייען צימערן קלעקען אויף...

און קומענדיג אהיים אין אבענר פון די גבירה'שע היי-זער, שוועבען פאר זיינע אויגען די שעהנע שילער און שילע-דינס, די יונגע, בויגזאמע און שטארקע קערפערס פון די דיענסט-מיידלעך, די שטאַלצע און פיינע פיגורען פון די מוטערס...

— איך וועל דיר מאכען א הערינג, יעקב ליב! — דאָס שלאָגט איהם איבער זיין ווייבעל, וועלכע איז אלט א יאָהר פינף און דרייסיג, אבער רעדט שוין הייזעריגלעך און געהט ארום איבער'ן שטוב אביסעל איינגעבויגען פון די פיעלע אר-בייט ארום שטוב און ארום די קינדער...

און אז יעקב ליב לעגט זיך שלאָפען אין פינסטערען צי-מערל, וועלכער, ווי איהם דאכט זיך, איז איהם איבערגעגאנגען בירושה, חלום'ן זיך איהם דאָרטען זאלען, ליכטיגע צימערן, יונגע שעהנע מוטערס און בויגיגע, שלאנקע, שמייכלענדיגע דיענסטען.

און ער שמייכלט אין שלאָף...

אָבער די יונגע שעהנע מוטער איז אזא פריינדליכע:
דוקא ער זאָל נעהמען אָט דאָס ביסעל איינגעמאכטס... מהיבא
תיתי ער וועט נעהמען... אבער ווי אזוי וועט ער נאָכהער דאָס
מויל אָבווישען, אז דאָס טיכעל האָט ער גאָר איבערגעלאָזען אין
מאנטעל....

— אַך, איהר זוכט א סערוועטעל... אָט האָט איהר דאָך
א סערוועטעל...

און די יונגע מוטער דערלאנגט איהם א סערוועטעל, און
יעקב ליב דערגעהט שוין די חכמה פון עסען איינגעמאכטס
מיט'ן גאָפעל און ווישען דאָס מויל מיט'ן סערוועטעל. און די
טוי איז אזוי רויט און בערוישענדיג ווי וויין און ער ווערט שוין
גאָר פרעהליך און אויפגעלעגט, און עס פליהט ביי איהם ארויס
פון מויל:

— א שעהנע דירה...

די יונגע מוטער שמייכעלט און ענטפערט:

— יא... מיר זיינען צופריעדען...

— איך מיינ דאָ זאָל זיך געפינען א פיער און צוואנציג
צימערן.... — קומט איהם גראדע אין קאָפּ אריין די אינגעלשע
צאָהל, און ער דערמאָנט זיך אָן זיין קינדהייט און אָן די אינגר
לעך מיט וועלכע ער פלעגט זיך שפארען....

אָבער די מוטער ענטפערט שמייכלענדיג:

— ניין, אזוי פיעל ניט...

און דער שילער קלינגט אויס:

— נייען צימערן!

און די מוטער וועלענדיג צופריעדען שמעלען איהר קינר'ס
לעהרער, לאדט איהם איין צו מאכען א שפאציער איבער די ציי-
מערן.

יעקב ליב פיהלט זיך ווי א בן־מלך אין די מעשה'לעך, וואָס
ער האָט קינדווייז געהערט, וואָס א בת־מלכה פיהרט איהם ארום
אין א פאלאץ פון איין חדר אין דעם אנדערן און איין חדר

בלויזטע העלזער, מיט קלינגענע אנגענהמע שטימען... יעקב
ליב שטעלט זיך אויף פאר דער מוטער...
— אד, ביטע זיצט... זיצט... נו, ער וועט קענען?
— א, יא... יא... א וואויל קינד... א פייערדיג קעפעל —
שמיכעלט יעקב ליב.

די מוטער צולאכט זיך גוטמוטיג פון'ם וואָרט „א פייער-
דיג קעפעל“, און כדי צו פערגלעטען איהר פעהלער, רופט זי זיך
אן:

— נאָך דער לעקציע, הערר לעהרער, וועט איהר אריין אין
זאל וועלען מיר טרינקען טהעע...
יעקב ליב ווערט בלאס און רויט... ער שטאַמעלט אויס א
דאנק, און וויל ווייזען, אז ער לערנט גוט, אז ער איז ניט פון די
לעהרער, וואָס נעהמען געלד אומזיסט, און ער ווענדעט זיך צום
שילער מיט שטרענגקייט:
— נו, אָב, אבי, אביהו...

און נאָך דער לעקציע געהט יעקב ליב אריין אין זאל. וויי-
כע טעפּיכען אונטער די פיס, שפיגלען, בילדער אויף די ווענד,
און די קאנאפען, און די ברייטע שטוהלען, און דער גאנצער
גלאנץ און די יונגע שעהנע מוטער מיט'ן הויכען קלאָרען האַלז,
מיט'ן פולען קלאָרען פנים, מיט די שווארצע חנ'עוודיגע, שטאַל-
צע און גרויסמוטיגע אויגען... און יעקב ליב איז ווי א פאראלי-
זירטער... וואו זאָל ער זיך זעצען? און ווי אזוי וועט ער טרינ-
קען טיי...

און ניט נאָך טיי אליין, צו דער טיי שטעהען זיכערנע
טאַצען מיט פערשיעדענע געבעקס און איינגעמאכטסען, און
פרוכט איז אויך דאָ, און גאָפּלען און מעסער, גאר אנדערע ווי
ער איז געוועהנט צו נוצען... ער זאל כאַטש קיין נאָרישקייט
ניט טהאָן.

וועט ער טאַקי טרינקען בלויז טיי אליין. צו טיי טרינקען
דאַרף מען ניט קיין גרויסע חכמות...

נע פריזירטע קעפ. יעדעס מאל, בעגענענדיג זיך מיט זייערע בליקען, פלעגט יעקב ליב פיהלען זיך ווי פערלאָרען, און יעדעס מאל פלעגט איהם דאָס דיענסטמיידעל מיט א פריינדליכען שמייכלעך דערמאָנען אויסצוטאָן דעם אויבערמאנטעל און אויפ־הענגען אַט־דאָ, אָנווייזענדיג אויף די הענג־שטעקלעך אין דער וואַנד פון דעם לאַנגען קאָרידאָר.

אויפהענגען דעם מאנטעל פלעגט ער זיך סטארען וואָס ווייטער פון די איבעריגע מלבושים... איהם פלעגט זיך דאכטען, אז זיין מאנטעל האָט ניט די ווערטה צו הענגען צווישען די אי־בריגע געהויבענע מאנטלען ווארפענדיג א בליק אויפ'ן אויפגע־האנגענעם מאנטעל זיינעם, פלעגט זיך איהם דאכטען, אז ער האָט צו איהם פרעטענזיעס: אלמאי האָט ער איהם בעסער ניט פערשטופט ערגעץ אין א ווינקעל ביחידות...

לאָזענדיג זיך געהען צום שילער'ס צימער, פלעגט ער כאַפּען א בליק אין די אָפּענע טהירען, וואָס האָבען געפיהרט אין פערשיעדענע צימערן, זאָלען און קאבינעטען... אין אלע צימערן האָט געהערשט א שטילקייט פון אנדער וועלט, און דערזעהענדיג זיין פנים אין די שפיגלען, וועלכע האָבען זיך געפונען אויף זיין דורכגאנג, פלעגט זיך איהם דאכטען, אז ער איז דאָ אַ פרעמדער, א פערבלאָנזשעטער....

אבער אריינקומענדיג אין שילער'ס צימער, פלעגט ער זיך בערוהיגען. אויפ'ן ווייכען שטוהל איז שוין געזעסען דאָס געלאָקטע קינד מיט דעם ביכעל אָפּען און געווארט מיט רעס־פּעקט אויפ'ן לעהרער. יעקב ליב זעצט זיך פאָרויכטיג אוועק אויפ'ן צווייטען ווייכען שטוהל, ציהט אָן אן ערנסט שטרענגען פנים, וואָס דאָס קומט איהם אָן ניט לייכט אין דער געגענווארט פון'ם שעהנעם, רייכען קינד און אין שעהנעם רייכען צימער, און ער געהט זיך צום לערנען...

די מוטערס קומען אָפט אריין אין דער צייט פון לעקציע. דאָס זיינען שעהנע פרויען, מיט ליכטיגע געזיכטער, מיט ענט־

טיי איז דאָ אַ בעזונדער קאבינעט...

— נו, זאָל זיין פאר טיי אויף בעזונדער — גיט נאָך דער
חבר — אָבער פיער-און-צוואנציג צימערען... וואו זיינען די
איבעריגע? ווייז אהער די איבעריגע!

און יעקב-ליב פלעגט זיך ברעכען דעם קאָפּ, פאר וואָס
און פאר וועמען נוצט מען אויס די איבעריגע צימערען, און ער
האָט געטיילט צימערען פון דער פולער האַנד. דעם גביר אַליין
דריי צימערען, דער גביר'טע דריי און פאר יעדער גביר'יש
קינד האָט ער אַבגעגעבען צוויי...

און נאָכ'ן חשבון האָט זיך פערביי דעם אינגעל יעקב-
ליב'ס אויגען געטראָגען אַ גרויס גביריש הויז מיט פיער-און-
צוואנציג ליכטיגע, גרויסע און רייך-מעבלירטע צימערען...
און זיין פנים האָט געשטראַהלט פאר גליק!

ערשט מיט יאָהרען שפעטער, אז יעקב ליב האָט זיך אי-
בערגעצויגען אין אַ גרויסער שטאָדט, וואו ער האָט שוין געהאט
אַ ווייב מיט עטליכע קינדער, און האָט זיך גענומען צו געבען
העברעאישע לעקציעס, האָט ער ערפאָהרען, וואָס איז אַזוינס אַ
גביר'ישע הויז....

אַליין האָט ער געוואוינט אין אַ אידישער אָרימער גאס.
זיינע צימערן איבערצוצעהלען איז ניט געווען שווער. אַ פינס-
טערען חדר צום שלאָפֿען, וואָס זיין טאָטענ'ס דירה האָט פער-
מעגט, האָט אויף פערמעגט זיין איצטיגע דירה, פונקט ווי עס
וואָלט איהם איבערגעגאנגען בירושה, אבער דערפאר האָט יעקב
ליב, אלס העברעאישער לעהרער, געהאט די געלעגנהייט יע-
דען טאָג אנצוקוקען עטליכע גביר'שע הייזער, מיט אַ סך גרוי-
סע און ליכטיגע צימערן.

עפענען די טהיר פלענען איהם דאָס רוב די דיענסטמיי-
לעך. דאָס זיינען געווען שעהנע, שלאָנקע מיידלעך מיט בויגזאמע
קערפערס און מיט קלוגע, שמייכלענדיגע אויגען, און מיט שעה-

אבער יעקב־ליב האָט קיינמאָל נישט געטראכט אמאָל זוכה זיין צו געפינען זיך אין אזוינע הייזער און זעהען ווי אזוי געהט דאָרטען צו. אבער צו שמועסען וועגען גבירים און גביר'ישע הייזער האָט ער אלע מאָל געהאט א שוואכקייט. ער פלעגט שטענדיג איבערשפארען זיינע חברים, וועלכע פלעגען אמאָל פערקארגען אין צימערען אין די גביר'ישע הייזער. אליין האָט יעקב־ליב געוואוסט פון דריי חדרים'לעך, וואָס זיין טאטענס וואוינונג האָט פערנומען: א פאָרהייזעל פון ברעטער צונויף־געשלאָגען, א קיך און א פינסטערער חדר, וואו מען פלעגט אלע צוזאמען שלאָפען: אבער די גביר'ישע הייזער האָט ער איינגע־טיילט אין גאנצע פיער־און־צוואנציג חדרים. פון דער דאָזיגער צאָהל פלעגט ער נישט וועלען אפילו קיין איינציגען חדר אראָב־לאָזען.

— ווי אזוי, אדרבא, זיינען דאָ פיער־און־צוואנציג? —
פלעגט א חבר אן עקשן זיך נישט לאָזען איינשמועסען.
און יעקב־ליב פלעגט געהמען מאכען דעם חשבון:
— א זאָל איז איינס... א קאבינעט צו שלאָפען איז צוויי...
א קאבינעט צו שפיעלען פיאנאָ איז דריי... א קאבינעט צו עסען
איז פיער... א קאבינעט פאר געסט איז פינף...
— נו, וואו זיינען נאָך? — פלעגט א חבר מאַהנען מיט
אן איראָנישען שמייכעלע.

— ווארט, ווארט! — פלעגט יעקב־ליב צוקאָכט ווערען —
אָט באלד האָסטו נאָך...
און ער פלעגט פערקנייטשען דעם שטערען און זיך דער־
מאַהנען אָן די איבעריגע נויטיגע צימערען, אָדער ווי ער פלעגט
זיי רופען מיט גדלות — קאבינעטען...
— א קאבינעט פאר טיי טרינקען...
— טיי טרינקט מען וואו מען עסט! — שפארט זיך א
חבר...
— א סך ווייסטו — לאכט איהם אויס יעקב־ליב — פאר

דער העברעאישער לעהרער.

אז עס זיינען דא אויף דער וועלט גבירים, האט יעקב-ליב אלע מאָל געוואוסט און דערין קיינמאָל נישט געצווייפֿעלט. אפילו ווען ער איז נאָך געווען א בחור'ל אין דער היים, אין דעם אַרימען שטערטעלע האָט זיך שוין דאמאָלס צווישען די אַרימע און דערשלאָגענע איינוואוינער געפונען א איד, וואָס האָט געוואוינט אַבגעזונדערט פון אלע, ערגיץ העט ווייט, אזש נעבען דער פּאַסט, אין דעם פריסטאו'ס הויז. דאָרטען וואו די בוי' מער הויבען זיך אָן און וואו עס געפינען זיך די ארומגעצוימטע די הויפּען מיט די גערטענדלעך און בלומען . . .

וואָס אזוינס ביים גביר אין הויז קומט פאַר, האָט ער נישט געוואוסט. געהענדיג אמאָל אין יענער גאס שבת שפּאצירען מיט חברים, פלעגט ער אפילו זיין א בעלן אריינקוקען אין איי' גע פון די פענסטער פון דעם גביר'ס הויז, כדי צו כאַפּען בלוז דעם שניט... אָבער די גארדינען, כאַטש מיט לעכלעך, פלעגען אלץ פערשטעלען און פאר יעקב-ליב'ן איז געבליבען דאָס אינ' וועניגסטע פון הויז א סוד, א רעמעניש.

אָבער געוואוסט האָט יעקב-ליב נאָך אפילו דעמאָלט, אז דער דאָזיגער גביר, וואָס וואוינט ביי זיי אין שטערטעל איז נישט פון די אמת'ע גרויסע גברים. אין די גרויסע שטערט ערשט דאָרטען זיינען זיי דא אין די צעהנדליגע און זייערע וואוינונג' גען פערנעהמען אן אויג !

א שאָד נאָר, וואָס אין שטאַל געפינען זיך ביי איהם נאָך
פיער פערד, וואָס ער האָט געקויפט בלויז פאר דער פעל . . .
זיי האָבען איהם אזוי געטריי געדיענט, אז ער וועט שוין ניט
האָבען קיין הארץ צו בענוצען זיך מיט זייער פעל . . . ווען
ער וואָלט די פיער פערד געקענט פערקויפען פאר צוועלף קער-
בליך ; אָבערמען, הייסט עס דעם קרן און דערלעגען נאָך
א צעהנרובעלדיגע, — קען ער קויפען א יונג־פערדיל און האָ-
דעווען עס . . .

פון אזא פערד וואָלט ער איצט, אויף זיין עלטערע יאָהרען
נחת געהאט . . .

— שוין גענוג מיט אלטווארג ! האָט ער פעסט בעשלאָ-

סען . . .

ובעצמו אראַבקריכען פון פאם, וואו ער איז געוועסען ווי א שררה, און זיך נעהמען שטופען דעם וואַגען.
דערוויילע זיינען אָנגעקומען די צוויי בנים און צוגענומען דאָס צווייטע אנידערגעפאלענע פערד...

אזוי האָט עס פאסירט יעדען טאָג. ארויסגעפאָהרען מיט זעקס און געקומען אהיים צוריק מיט פיער, אַמאָל מיט דריי, זעלטען מיט פינף און קיינמאָל נישט מיט אלע זעקס. אָבער אַ ראנק דער דאָזיגער ניצליכקייט, וואָס ער האָט בעקומען פון די פערד, וואָס זענען געווען פער'משפט צו געטויטעט ווערען, האָט זיך ענדליך ביי אריה־לייזער'ן ענטוויקעלט א געפיהל פון ליבע צו זיי.

צו די אנידערגעפאלע פערד פלעגט ער רופען אַמאָל זיין גוי־עשען שכן, אנטאָן, וועלכער איז געווען א גרויסער מומחה. און נישט זעלטען האָט איהם געלונגען צו פערלענגערען די טעג פון דעם דאָזיגען פער'משפט'ן מין . . .

די געזינטערע פלעגט ער שפייזען פון דער פולער האנד מיט היי. ביי א בעסערען פרנסה־טאָג האָט ער אפילו געקויפט פאר זיי א טעפעל האָבער און ער האָט געקוקט מיט הנאָה ווי די אויסגעדארטע, פערמוטשעטע פערד כראַמטשקען מיט די עטליכע איבערגעבליבענע צייהן און קוקען איהם מיט ברייט־געפענטע פייכטע אויגען, פול מיט דאנקבארקייט . . .

דאָמאָלט פלעגט ער דאָס פערדעל א גלעט טהאָן און פער־שפרעכען איהם אויף שטום־לשון, צו האלטען איהם אזוי לאנג, ווי גאָט אליין וועט וועלען . . .

ער איז איהם שוין מוחל די פעל... זאָל בעסער דאָס פערד זי אליין טראָגען געזונטערהייט. . .

און אז עס אריבער א שטיק צייט און אריה־לייזער האָט אָנגעשפאָרט עטליכע רובל פון דעם ברייען־פיהרען, האָט ער בעקומען א השגה צו קויפען נישט נאָר די פעל פון די פערד, נאָר טאקי אן עכט פערד.

משפּט'ע פּערד, אויסנוצען פאר א נייער פרנסה . . .

ער האָט גלייך פּעריכט דאָס וואָגענדעל, וואָס ביי איהם האָט זיך אין שטאל ארומגעוואלגערט, צוגעמאכט צו איהם אזא מין שטאנג צו וועלכען מען זאָל קענען וואָס מעהר פּערד שפּאנען האָט געקויפט א פאס מיט אן עמער און אין א העלען פריה-מאָרגען האָט זיך איבער די שטעדטעלשע גאסען בעוויי-זען אריה-לייזער זיצענדיג אויף זיין וואָגען, געשפּאנט אין דער ברייט מיט זעקס פּערד, פון ביידע זייטען זענען נאָכגעגאנגען זיינע צוויי בנים און האָבען הילכיג אויסגעשריען :

— ברייע ! ברייע ! ברייע !

זיינען די ווייבער ארויסגעלאָפּען מיט עמערס, די קינדער נאָך זיי און ארום אריה-לייזער'ס וואָגען האָבען זיך אויסגע-שטעלט א גאנצע רייע מיט ווייבער, קינדער און עלטערע אי-דען, און האָבען מיט גרויס דרד-ארץ בעטראכט דעם נייעם עושר פון שטעדטעל, אריה-לייזער שינדער, וואָס קען זיך ער-לויבען ארויספאָהרען אין א זעקס-פּערדיגען שפּאן . . . און די ווייבער האָבען דערפאר געצאָהלט ניט געדונגענערהייט א צעהנעריל פאר יעדען עמער ברייע, וואָס אריה-לייזער האָט זיי צוגעשטעלט . . .

צופריעדענעשטעלט די גאס ווייבער, וואָס האָבען בהמות פערמאָנט, האָט אריה-לייזער א שמיץ געטהאָן די זעקס נאָך לעבעדיגע פּערדלעך און זיך געריהרט ווייטער . . . אין דער צווייטער גאס אָבער האָט שוין אריה-לייזער פערמאָנט בלויז פינף פּערד. דאָס עלסטע פּערד איז געפאלען ביים באַרג . . .

האָבען איהם די זיהן אויסגעשפּאנט און מיט גרויס מיה אוועקגעפיהרט אהיים, קוים א לעבעדיגען.

אין דער דריטער גאס איז אנידערגעפאלען א צווייט פּערד. איז שוין אריה-לייזער געוואָרען אביסעל געפאלען ביי זיך. פיער פּערד איז ניט זעקס און ער האָט געמוזט בכבודו

צו בעטראכטען דאָס בעשעפעניש, וואָס שטעהט נאָך דערווייל
לעבעדיג און איז גלייכגילטיג צו דער גאנצער וועלט...

— איז וואָס וועסטו וועלען, פאכאָם, פאר דער דאָזיגער
פעל? פרעגט אריה-לייזער, בעקוקענדיג דאָס פערד וואָס זיין
פעל איז איבריגענס שטאַרק צופליקט.

דאָס אלטע, קראנקע פערד לעגט זיך דערוויילע אנידער
אויף דער ערד און כאפט א דרימעל. עס איז מיער. א לע-
בען אָבגעארבייט אויף פעלדער, געאקערט, געזייהט, געשלעפט
די תבואות אין די שיערען — עס איז מיער. ליעגט עס און
רוהט זיך אויס נעבען אריה-לייזער'ס שטיבעל.

און אריה-לייזער לאָזט עס ליעגען. ליעגענדיגערהייט קען
ער די פעל בעסער בעטראכטען. ער מעסט זי, טאפט זי. די
זיהן העלפען איהם און ענדליך ווערט מען מושה — דריי
רובל . . .

און אויף אזא אופן קלייבט זיך אַן אַמאָל ביי אריה-לייזער'ן
אין שטאַל, ביי א זעקס פערד און דערלעבען דאָרט די לעצטע
טעג, שעה'ן און מינוטען.

בין אריה-לייזער מיט די בנים טהוען זיי זייער רעכט...
אַפטמאָל דאכט זיך אריה-לייזער'ן, אז א פערדיל קוקט
איהם אריין מיט א פראגע אין די אויגען: ווען? . . .

און אַמאָל בעמערקט אריה-לייזער, אז דאָס פערד קען נאָך
לעבען ביי א האַלב יאָהר און ברענגען נוצען. דעמאָלט רופט
ער ישראל-בער דעם בעל-העגלה און פערקויפט איהם פאר א
פינפעריל, דערביי נעהמט ער אבער אויס א תנאי:

— ישראל-בער, ווי באלד דאָס פערד וועט האלטען ביים
טויט — ברענגט איהם צוריק צו מיר. מיר וועלען שוין מושה
ווערען . . .

אָבער אז דער „קאָך“ פון די „בריע“ איז דערנאנגען צו
אריה-לייזער'ן, האָט ער בעשלאָסען זיינע צום טויט פער-

דערצו איז דאָס טאָקיי נישט שעהן צושלעפּען זיך איבער אלע גאַסען מיט אַ קאַראַמיסלע אויף די אַקסלען... אזוינס האָבען זיך ערלויבט די אַרימע באלעבאַסטעס, איז דאָס אדער גאנץ פריה אָדער גאנץ שפּעט, ווען עס איז געווען פינסטערלעך. ביז עס האָט דערפון ערפאָהרען אריה־לייזער דער שינדער.

אריה־לייזער מיט זיינע צוויי בנים האָט געוואוינט ערגעץ אין עס שטעדטעל, אין אַ גוי'עשע „כאַלופּקע“, וואס האָט אויף פערמאַנט אַ שטאַל. מיט זיין פרנסה האָט ער זיך נישט גע־שעהמט, אָבער צופריעדען פון איהר איז ער נישט געווען. ער אליין האָט זיך געהאַלטען פאר אַ פערד־הענדלער, אבער אין שטעדטעל האָט מען איהם גערופּען „דער שינדער“. אין אמת'ן איז אין דעם פאל דאָס שטעדטעל גערעכט געווען. אריה־לייזער איז געווען מעהר שינדער ווי פערד־הענדלער. אמת, געקויפט האָט ער פערד, אבער געקויפט האָט ער זיי צוליעב די פעל... דער טייערסטער פרייז, וואָס אריה־לייב האָט געצאָהלט פאר אַ פערד, איז געווען אַ דריי־רובלדיגע. דאָס זיינען געווען פערד — זקנים, בלינדע, הינקעדיגע, וואָס האָבען געהאט צו דערלעבען זייערע לעצטע טעג און אַמאָל זייערע לעצטע שעה'ן, און אַט דאמאָלס פלעגט דער פויער צי דער בעל־הגוף זיי פערקויפּען אריה־לייזער'ן.

דער מסחר פלעגט צוגעהן אויף אזא'ן אופן:

— אריה־לייזער — קלאפט איהם אַ פויער אין קליין

פענסטעריל פון זיין שטיבעלע — איך האָב פאר דיר אַ פעל...

אריה־לייזער געהט פויל ארויס פון שטיבעלע, נאָך איהם די צוויי בנים, יאשקע און פיישע, אלע דריי מיט פערדמורעטע געזיכטער, וואָס קוקען ארויס אונטער די גרויסע ווינטערדיגע היטלען, וואָס זיי טראגען אין אלע צייטען פון יאָהר. זיי געבען זיך אלע דריי, ווי לויט אַ קאמאנדע, אַ קראַץ מיט זייערע שווע־רע גופים, איינגעהילטע אין וואטאָווע מלבושים, און געהמען זיך

נאָהענטע מענשען האָבען געוואוסט, אז חיים-משה דער בעקער האָט זיין גאנצע משפּחה אין שטעדטעל, און די מארק-ווייבער, וואָס האָבען אין מיטען וואָך געהאט גענוג צייט, האָבען דעם דאָזיגען ענין ארומגערעדט פון אלע זייטען. מען האָט זיך גע-סוד'עט, ארויסגעשפרונגען אלע וויילע מיט א געלעכטער און כדי יוצא-זיין אויך פאר גאָט — פון צייט צו צייט אונטערגע-זיפצט אויף אזא מעשה רע...

אַבער פרעהליך איז געווען.

דריטענס, האָט מען זיך געכאפט, אז דאָס ברוי-הויז, וואָס טרייבט בראַנפּען בלוז פאר גוים און וואָס יעדעס גלעזעל קאָסט אזוי טייער, — ארבייט ארויס פון זיך אזא מין פסולת, וואָס, אז מען גיעט עס טרינקען די קיה, ווערען זיי פעט און גיעבען מילך צוויימאַל אזוי פיעל... און דאָס דאָזיגע פסולת מיט דעם נאָמען „ברייע“, גיסט מען פשוט אין טייך...

האָבען זיך די באלעבאסטעס, וואָס האָבען געהאט בהמות, אָנגעכאפט אן די דאָזיגע ברייע ווי אַן א קוואל פון אייביגען לע-בען, וועגען וועלכען עס דערצעהלט זיך אין טייטש-חומש...

און די ווייבער וואָס האָבען געשפּייזט זייערע קיה מיט די דאָזיגע ברייע האָבען דערצעהלט וואונדער: די קיה זיינען געוואָרען דאָפּעלט דיק, פון מעהר מילך געבען איז שוין אַבגע-רעדט, דאָס האָט ניט יעדע באלעבאסטע גערען דערצעהלט: עין-הרע איז שולט אין א בהמה פונקט ווי אין א מענשען, להבדיל, און ס'איז א סברא, אז נאָך מעהר ווי אין א מענשען. נאָר האָט מען דען בעשיינפערליך ניט געזעהען, אז ביי די קיה, וואָס ווערען געשפּייזט מיט די ברייע, וואקסט די אייטער פון טאָג צו טאָג! מען קען דאך די אויגען ניט צומאכען!

איז אבער א שטערעניש, וואָס דאס ברוי-הויז געפינט זיך א מהלך וועגס. עס איז ניט אזוי לייכט יעדען טאָג צו געהן מיט צוויי עמער און א קארמיסלע אויף די פלייצעס נאָך דער דאָ-זיגער ברייע. די ברייע איז געדיכט און וועגט אָהן א שיעור.

שטעדטעלשע הויז האָט פערמעגט. געפייפט האָט עס צוועלף אזויגער, געקלונגען זעקס און געהודזשיעט אכט א זייגער. די ווייבער האָבען ביי די דאָזיגע צייט־סימפטאָמען גערוקט טשאַלענט, פער'חתמ'עט די אויווען און געבענשט ליכט...

צווייטענס, האָט דאָס שטעדטעלע אויפגעלעבט, ווייל ארום ברוי־הויז האָבען געארבייט א מעכאניק, א פאָד־מעכאניק, א וויינער און א מאשיניסט, — א חברה וואָס מען האָט אראָנגעבראכט מיט זייערע ווייבער און קינדער פון גרויסע שטעדט און געלעבט האָבען זיי ווי די גראפען. אלע טאָג האָבען זיי געקויפט פלייש, געגעסען אין מיטען וואָך ווייצענס און האָבען געגעבען צו לייען „גאָלד“...

דערצו האָט דאָס ברוי־הויז געפאָדערט א גאנצע צאָהל אקציוניקעס. אמת, מאיר טעמקין איז געווען א איד אויף וועל'כען מען האָט זיך געקענט פערלאָזען. אבער די מלוכה געטרויט קיינעם ניט און די דאָזיגע אקציוניקעס האָבען די ערשטע צייט שטארק געהיט און געזעהלט די „גראדען“ פון די בראנפען מיט גרויס איבערגעבענהייט. שפעטער אָבער, אז זיי האָבען אַפנים זיך איבערצייגט, אז מאיר טעמקין איז א איד, וועלכען מען קען געטרויען, אז ער וועט דעם בראנפען ניט פאלשעווען, האָבען זיי שוין גאנצענע טעג ארומגעשפאצירט איבער'ן שמעל, געמאכט חוזק פון עלטערע אידען מיט צופלאַכטענע בערד, דערפאר אבער האָבען זיי מיט די מיידלעך זיך בעגאנגען „וועזש־ליווא“, און ניט איין שטעדטעלשע מיידעל האָט ביינאכט אין חלום געזעהען א הויכען, שלאנקען אקציוניק מיט גאָלדענע קנעפ און מיט בלאַנדע, שעהנע וואַנסעס...

און ווער ווייס צי נאָר אין חלום אליין?

און עס האָט זיך טאקע שפעטער ארויסגעוויזען, אז ציפֿ־קעלע משה־חיים דעם בעקער'ס האָט געהאלטען מיט אן אקציו־ניק אזוי ווייט, אז זי האָט שפעטער געמוזט פאָהרען צו איהרער א מוהמען אין דער גובערניע אויף א פאָר מאָנאַט צו גאָסט... כאָטש

אריה-לייזערס פערד,

עס איז געווען אין יענע צייטען, ווען בראנפען איז געווען
א אירישע פרנסה, ניט נאָר „שענקען“ האָבען אידען געמעגט,
נאָר אפילו „טרייבען“ בראנפען איז געווען א כשר'ע זאך.
דעמאָלט האָט מאיר טעמקין, א איד א גביר, אויפגעשטעלט
א גרויסע ברוי-הויז, העט הינטערען שטערטעל, וואו דאָס קליי-
נע, שמאַלע טייכעלע האָט רוהיג געפלאָסען.

פון'ם טייכעלע איז גלייך געוואָרען א תל. וואסער
מיט בראנפען האָבען ניט געקענט הויזען. דאָס וואסער איז גע-
וואָרען מוטנע, געדיכט און האָט בעקומען א פנים פון אן אראָב-
געוואָרפענעם גבאי...

אַבער דאָס שטערטעלע איז דערפאר פרעהליך געוואָרען
און האָט אויפגעלעבט. ערשטענס, האָט דאָס ברוי-הויז א פיער-
פינף מאָל א טאָג געפייפט, געהודזשיעט און געקלונגען, און
כאָטש געפרעהט האָבען זיך דערמיט בלוז די קליינע קינדער און
תדר-אינגלעך, האָבען אבער אויך דערפון הנאה געהאט די
גרויסע אידען מיט לאנגע בערד און האָבען זיך געוויצעלט:

— וואָס זאָגט איהר ווי עס פייפט! פונקט ווי אין א כרך!

— איך האָב מורא אז עס וועט אונז צום סוף אלעמען

אַנפייפען.

די ווייבער ווידער זיינען געווען צופריעדען מיט דעם
פייפען, הודזשיען און קלינגען דערפאר, ווייל זיי האָבען די
דאָזיגע קולות אויסגעניצט פאר א זייגער, וועלכען ניט יעדע

וואָכען א קראנקער, האָט זיך אוועק געלעגט אין בעט און איז געשטארבען.

די וואָס זיינען געווען ביי זיין יציאת נשמה, האָבען לאַ-
כענדיג דערצעהלט, אז זיינע לעצטע ווערטער זיינען געווען :
— גולנים ! אויס בלאָטע !...

דערפאר אבער אין א יאָהר נאָך זיין טויט איז דער ברוק
פארטיג געוואָרען און פעשע, וועלכע האָט עס דערלעבט צו זעהן.
פלעגט שטענדיג בעדויערען איהר אלטען בזה הלשון :

— אברהם, אברהם ! אז דו וואַלסט איצטער אויפגעשטא-
נען פון קבר, וואַלסט א קוק טהאָן וואָס פון דער בלאָטע איז גע-
וואָרען, וואַלסטו נאָך א מאָל געשטאַרבען....

אויפגעהערט צו שפאסען: — אין דער טריקעניש וועלען זיך ביי אונז די שטיוועל אזוי ניט רייסען און איהר וועט האָבען וועניגער לאַטעס צו לעגען.

— וועט ער נעהען נייע שטיוועל! — האָט זיך געפונען צווישען חברה נאָך אַ לץ.

— קיין נייע קען ער נעביך ניט, ווי קומט ער דערצו, דאָס איז אַ געבוירענער לאַטוטניק.

— נישקשה, ער וועט זיך אויסלערנען! ער האָט אַ גרויסען שטערען.

אלע האָבען געלאַכט.

דאָ האָט זיך שוין אברהם ניט געקענט איינהאלטען. מען האָט איהם אָנגעגריפען אין ביין אריין און ער האָט זיין גאל ארויסגעגאָסען:

— ליידיאקעס, וואָס מיינט א י ה ר אייך? איהר וועט די וועלט איבערמאכען? ! אזוי לאַנג קרענקט איהר, ווי לאַנג עס וועט נאָך זיין בלאָטע, איהר וועט נאָך אָנקומען צו מיר מיט אייערע צעפוילטע שטיוועל פערזיכטען, די הויט וועל איך פון אייך דאמאָלס שינדען, די הויט! ...

— הורררא! האָט עפעס איינער א יונגאץ אויסגעשריען. און דער צופריעדענער עולם פון ברוק האָט פרעהליך אונטער-געהאלטען און דער לץ האָט געשריגען העכער פאר אלעמען.

— ר' אברהם! אויס בלאָטע! עס וועט ניט זיין מעהר קיין בלאָטע, אויס בלאָטע! ... הורררא!

אין דעם קומענדען אָסיען איז דער ברוק נאָך ניט פערטיג געוואָרען, די בלאָטע איז געווען די זעלבע, נאָר אברהם'ן איז שוין ניט בעשערט געווען קלויבען נחת פון איהר און פערדיענען צעהנערלעך: די לעצטע סצענע אויפ'ן מאַרק האָט אויף איהם זעהר שלעכט געווירקט, ער איז נאָך דעם אַרומגעגאנגען אַ פאָר

נער, פלעגט וואקסען זיין וואונד אין הארץ, און ער איז אומגע-
גאנגען ווי א קראנקער.

דאך האָט ער געהאַפּט, אז נישט אזוי גיך וועט מען ברוקיר
רען. וואו ראיט, ער געדענקט, אז צו דער באַד האָט מען אויף
אזוי אמאָל אנגעהויבען פיהרען שטיינער און ציגעל און אלע טאָג
דאכט זיך, פלעגט מען אנהויבען צו מויערען, פון דעסוועגען
האָט זיך עס געצויגען שעהנע עטליכע יאָהר. און ער פלעגט זיך
טרייסטען, אז דער ברוק וועט נאָך אויף געדויערען ביז זיין לעצ-
טען טאָג....

נאָר זיין האָפנונג איז געווען אומזיסט!

אין דעם זעלבען זומער, אין א שעהנעם פריהמארגען
דורכגעהענדיג דעם מארק, האָט ער דערזעהן אין מיטען שטעהט
א רעדיל מענשען. דאָס הארץ האָט איהם ווי געזאָגט, דאָס איז
נישט צו גוטען. ער האָט זיך דורכגעשטופט דורכ'ן רעדיל און
הענד און פיס האָבען איהם אנגעהויבען צו טרייסלען: ער האָט
דערזעהן קאצאפעס שטעהען מיט גרויסע האמערס און די הענד
און צוקלאפען די שטיינער, אזש עס הילכט אין דער לופט. דער
ארומיגער עולם שטעהט און פרעהט זיך:

— איצט וועט זיין א לעבען! — זאָגט איינער.

— שייך א לעבען! — האלט אונטער א צווייטער. א

ווערטעלע צו זאָגען: פטור ווערען פון דער בלאַטע!

איינער פון רעדעל, א שטערטעל'שער לץ, האָט בעמערקט
אברהם'ן שטעהענדיג און האָט אנגעהויבען טרייבען שפאס מיט
איהם:

— איהר זעהט ר' אברהם וואָס מען טהוט? איהר ווייסט,

אז אייך וועט עס זיין א היזק צו דער פרנסה!

— א סמיכת הפרשה! — האָט זיך אברהם געמאכט

כלומר'שט נישט פערשטעהענדיג. וואָס געהערט דער ברוק צו מיין
ארבייט?

— עס האָט א גרויסע שייכות! — האָט דער לץ נישט

קיין בלאַטע ניט זיין, פערשטעהסט? ! זיין ווילען אונז זעצען
צו דער עלטער אָהן ברויט.

— וועלכע גולנים, וואָס פלוידערסטו? — האָט זיך שוין
פעשע דערשראָקען אויף איין אמת.

אברהם האָט אליין ניט געוואוסט ווער זיינען דאָס די
גולנים, נאָר זיין כעס האָט אין איהם געברענגט און ער האָט
אויסגעלאָזט איילענדיג:

— „זיי“ געפעלט ניט די בלאַטע! פערשטעהסט? גרויסע
פריצים זיינען זיי! זיי גלייכען זיך אויך צו די גרויסע שטערט
און האַבען זיך מיט געווען ברוקירען די גאסען, וואָס זאָגסטו
צו זייערע יאָהרען?

— א קויל איז מיר געשעהן — האָט פעשע פערבראכען
מיט די הענד — מיר זיינען דאך אונגליקליך. פון וואנען וועלען
מיר איצט לעבען?

— געה, פרעג דיך ביי זיי! — האָט ער מיט גאָל געענט-
פערט. זיי ארט דען עפעס פאר אונז? דו מיינסט! אז גאנץ
שטערטעל טראגט מיר פון נאָך סכות אן ארבייט פאר רחמנות
אויף מיר? אז זיי וועלען קענען זיך קענען בעגעהן אָהן מיר
וועלען „זיי“ אוראי זיין צופריעדען, די גולנים!

— און דו רעכענסט, אז מען וועט שוין גאָרניט רייסען די
שיך? — האָט פעשע געפרעגט מיט א טאָן, אין וועלכען עס איז
נאָך געלעגען א שטיקעל האַפנונג.

— בהמה! רייסען וועט מען רייסען. אויף ברוק רייסט זיך
אויך, אבער ניט אזוי ווי פריהער, אויף שמיין טרעט זיך אָב
נאָר די פאָדעשווע אליין און אין בלאַטע אבער ווערט צעפוילט
דער לעדער און דאָס איז ביי מיר דער עיקר...

* * *

אלע טאג פלעגט אברהם ארויסגעהן אויפ'ן מארק זעהן וואָס
הערט זיך עפעס מכח דעם ברוק, און גלייך מיט דער קופע שטיי-

רען דאָס שטעדטעל, לכתחילה דעם מאַרק, נאָכדעם די גאסען.
 — ברוקירען... ברוקירען? ... וואָס הייסט ברוקירען? —
 האָט אברהם זיך אָנגעהויבען קראצען אין פאַטיליצע, ווי ער
 וואָלט זיך וועלען דערמאָנען עפעס א שרעקליכע זאך.

— מען זאָגט טאַקי סטאַאָריי יאק מאַליי! האָט דער קרע-
 מער געשמייכעלט — וואָס פערשטעהט איהר דאָ ניט? מען וועט
 אויסברוקירען דאָס שטעדטעל מיט אַט די שטיינער אַט — עס
 זאָל מעהר קיין בלאָטע ניט זיין.

מעהר קיין פירושים האָט שוין אברהם ניט געדארפט. די
 לעצטע ווערטער: עס זאָל מעהר קיין בלאָטע ניט זיין, האָבען
 איהם ווי א דונער געטראָפּען.

דאָך אין גאנצען האָט עס דאָס ניט פערשטאַנען און גע-
 הענדיג צוריק אהיים, ווי א דערשלאָגענער, האָט ער צו זיך
 אליין גערעדט, מאכענדיג מיט די הענד: וואָס הייסט עס זאָל
 מעהר קיין בלאָטע ניט זיין? קען דאָס זיין, דאָס שטעדטעל זאָל
 פלוצים אויסגעטריקענט ווערען?...

ער האָט זיך אָבער דערמאָנט, וואָס איינער, א קונד זיי-
 נער, האָט איהם אמאָל דערצעהלט, אז עס זיינען פארהאן אין
 דער וועלט „אזעלכע גרויסע שטעדט, וואָס זיינען געברוקירט
 און דאָרטען איז שטענדיג טרוקען“, — ער איז אריינגעקומען
 אין שטוב, ווי צומישט.

— אויס בלאָטע! — האָט ער געברומט, — מען דארף
 שוין מיד נישט!

זיין „אַלטע“ פעשע האָט נישט פערשטאַנען, וואָס ער
 רעדט און האָט געמיינט, אז ער איז משוגע געוואָרען.
 — וואָס שרייסטו? — האָט זי זיך געבייזערט — וועלכע
 בלאָטע? אין מיטען זומער ווילסטו בלאָטע, קארג איז דיר
 דען אַסיען.

— הערסט דאך! די גזלנים ווילען, אז אין אַסיען זאָל אויף

שטיקלעך רימען אין די פעל־קראַמען, פלעגט ער מיט שטאַלץ בעטראכטען די מיט קויט פערגאַסענע גאסען און דעם מאַרק, וואו עס פלעגן טרעטען די שעהנסטע בעלי־בתים מיט פערקא־שערטע פאַלעס, אונטערברומענדיג:

— נננו א בלאָטע, זאָל מען בעהיט ווערען! ... אודאי גע־פעלט זיי ניט — פלעגט ער דעמאלט טראכטען, זיי קענען לע־בען אָהן איהר, און פאר מיר ארט זיי דען? ...

און אז איינער פון זיינע קונדען, קומענדיג צו איהם, פלעגט זיך אמאָל קלאַגען, אז פון דער בלאָטע איז שוין ניט אויסצור־האלטען, גאָט וואָלט שוין עפעס רחמנות האָבען עס זאָל טרוקען ווערען, פלעגט דאמאָלס אברהם ווערען מלא כעס; בעווייזען דעם כעס האָט ער ניט געקענט, נאָר דעם „קונד“ האָט ער שוין געקנס'ט מיט א צווייער העכער אויף יעדער לאטע, טראכטענדיג ביי זיך:

— רעד ניט קיין נארישקייט! ...

איינמאָל אין מיטען זומער — עס איז נאָך געווען א שטיק צייט צו אברהם'ס „לאטעס־סעזאָן“, איז ער דורכגעגאנגען דעם מאַרק און האָט דערזעהן א גרויסע קופע שטיינער ליגעט סאמע אין מיטען מאַרק. איהם איז די זאך קשה געוואָרען. וואָס זאָל עס בעדייטען? און ער איז צוגעגאנגען צו אַ קרעמער פרעגען: אויף וואָס דארף מען אזוי פיעל שטיינער?

— אזוי פיעל? — האָט נאָכגעקרימט איראָניש דער קרעמער — דאָס איז ביי אייך אויך א פולע? ! ווארט נאָר, וועט איהר זעהען ווי עס וועט זיין צעהנמאָל אזוי פיעל, הונדערט מאָל אזוי פיעל.

— אָבער אויף וואָס דארף מען אזוי פיעל שטיינער? — האָט זיך אברהם נאָך מעהר געוואונדערט.

— איהר זענט א היעגער צי ניט? האָט דער קרעמער גע־כעסט, — איהר ווייסט דען ניט, אז מען וועט אין גיכען ברוק־

סעם, ווער רעדט, פאר א פאָר פאָרמיאָסקעס אונטערשלאָגען קען מען שוין ביי איהם ניט אַבדינגען קיין גראַשען, עס מעג זיין ווער עס איז, אפילו א נאָהענטער, אַרימער שכן; און אז יענער פרובט זיך צו דינגען:

— סטייטש, ר' אברהם, פאר וואָס קומט אייך אזוי פיעל? ענטפערט אברהם קאלט:

— איך ניט אייך דען חלילה? אייך לויהנט נישט, — טראָגט אייך אריין צו בעריל דעם שוסטער, ער איז אייך א גאנץ גוטער שוסטער, ער מאכט דאָך עפעס „שמאַלע נעזלעך“...

די לעצטע ווערטער פלעגט ער אויסלאָזען מיט אן איראָנישען טאָן, ווי ער וואָלט געזאָגט: ניט אלע מאָל טויג פאר אייך בעריל דער שוסטער, איהר דארפט מיר אייך האָבען... ער וויל זיין זיכער, צי דארף מען איהם טאקע האָבען און ער גיט א קוק אין פענסטער און ער ווערט נאָך שטייפער ביי זיך: די גאס איז פערפלייצט מיט שיטערען קויט, האָטש טרענק זיך! — און דארפט איהר מיר! שמייכלט ער און גיט אפילו ניט א קוק אין יענער זייט, וואו דער קונד שטעהט מיט די שיף און וויל אראָבדינגען א צעהנעריל. אברהם פיהלט, אז איצט איז די צייט צו אברעכענען זיך מיט זיינע שונאים, וואָס לאכען פון איהם און ער איז זיך נוקם מיט הארטע מקחים...

אַט אזוי האָט זיך אברהם דער לאטוטניק אבגעלעבט ביי אין טיעפער עלטער, אלץ געצויגען די חיונה פון דער שטעדטיל שער בלאָטע און געדאנקט גאָט, וואָס ער האָט בעשאפען קלוג די וועלט, אז עס מוז זיין א צייט אין יאָהר, ווען אין שטערט מעל ווערט א בלאָטע און זיינע לאטעס געהען שטארק אָן דערפאר האָט אין זיינע אויגען די בלאָטע דעם שעהנסטען ח נעהאט, אפשר א סך מעהר חן, ווי דער בלאָהער ים ביי פאָעט... און אז ער פלעגט דורכגעהן אמאָל אין מארק קויפּע

און נאָט הערט צו אברהם'ס געבעט — א גאנץ סכות רע-
גענט און רעגענט, אידישע קינדער טרויערען, וואָס זיי האָבען
א פערשטערטען יום-טוב, קענען ניט ארויסגעהן אויפ'ן גאס א
וויילע, אברהם אבער איז שטארק צופריעדען: אין גאס האָט זיך
שוין אויסגעבילדעט די בעוואוסטע אָסיענדיגע בלאָטע, נקבות
בלייבען אָפט שמעהן אין דער מיטען גאס פערצווייפעלט, לאָ-
זענדיג אמאָל די שוך; קליינע קינדער טראגט מען איבער אויף
די הענד און מאנסבילען ראטעווען זיך ארויס מיט גרויס בריה-
בריה-שאפט...

דאָ לאכט שוין אברהם פון דער זון! אזא קליינע טעלער
וועט ניט זיין ביכולת אויסטריקענען אזא גרויסע בלאָטע, און
אפילו אז מעהר קיין רעגען זאָל ניט געהען, וועט זי אויך שמעהן
נאָך א פאָר חדשים שטארקע. נאָר אברהם טרייסט זיך, עס וועט
נאָך רעגענען, ער האָט דערויף זיין כלל: אָסיען מ ו ז רע-
גענען!

איבער יום-טוב רוהט ער זיך אויס און קלויבט כוחות;
ער ווייסט, אז נאָך יום-טוב וועט ער מוזען ארבייטען ביז שפעט
אין דער נאכט אריין, ער וועט זיין פערווארפען מיט מלאכה.
און אויף מאָרגען נאָך סכות הייבט זיך טאקע אָן ביי איהם
א יריד אין שטיבעל, וועלכער שמעהט גאנצע דריי חדשים און א
מאָל מעהר. מען טראָגט איהם שיד פון אלע זייטען, די בלאָטע
איז גרויס און יעדערער וויל זיך פערזארגען מיט גאנצע שיד,
אויסער דעם רייסט זיך אין בלאָטע מעהר ווי א גאנץ יאָהר!

אברהם האָט גוט אין זינען, אז פון דעם יריד לעבט ער א
גאנץ יאָהר. אמת, עס מאכט זיך אין א טרוקענער צייט אויך
לאמעס צו לעגען, אבער דאמאָלס איז ער ניט אזא יחסן: די גע-
הויבענע שוסטער פון די „שמאלע נעזליך“ זיצען דאמאָלס אָהן
ארבייט און שעמען זיך ניט אונטער צושלאָגען איהם פרנסה,
און דעריבער בענוצט ער זיך מיט זיין איצטיגע „יחסנות“ און
„רייסט“ פון טויט און פון לעבעדיג, ער מאכט שרעקליכע טאק-

שטערטעל א גרויסע בלאַטע, אזא בלאַטע וועלכע ער דארף האָ-
בען, אויף וועלכע ער בעט גאָט. ווי דער פויער בעט גאָט דעם
רעגען אויף ברויט אזוי בעט ער אויף גאָט, נאָר ניט אויף ברויט
אליין, אויף ער זאָל זיך קענען רעכענען מיט די שטערטעלשע
בעל-הבתים, וועלכע לאכען אָפּ פון איהם.

און אז אברהם זיצט סכות און עס הייבט אָן גיעעסן א קאל-
טער הערבסטרעגען, איילט ער זיך ניט צו נעהן אין שטוב, ביז
וואנען זיין אלטע פעשע רופט איהם ניט אריין מיט גרויסע
קולות:

— משוגעגער איינער! ווער זיצט עס אין אזא גאָס-רעגען
אין סכה! דו ווילסט זיין פרימער פאר'ן רב! די יוד ווערט אָן
דעם טעם פון דעם רעגען.

— ניש-קשה, ניש-קשה! — טרייסט ער זי צופריעדע-
נערהייט, שוין אריינגעהענדיג אין שטוב. — איך האָב ניט קיין
מורא פאר היינטיגען רעגען, פון אזא רעגען וועט זיך „שטעלען“
די בלאַטע! נארעלע, די בלאַטע....

— נו, ראנקען גאָט טאקי פאר דער בלאַטע! — ענטפערט
פעשע מיט א פרום-פנים; זי דערמאנט זיך, אז די נאנצע חיונה
האָבען זיי טאקע פון דער אָסיען-בלאַטע.

און אברהם ענדיגט דאס עסען אין שטוב, די אויגען אָבער
קוקען דורכ'ן פענסטער אין גאס אריין און זיין הארץ וואקסט
פאר פרייד, זעהענדיג, ווי די ערד ווערט שוין ווייכליך, ער דער-
קענט שוין די סמנים פון זיין לייעבער בלאַטע....

און אז עס גיט א שיין די זון ווערט אברהם דערשראָקען
צום טויט! איהם דאכט זיך, אז זי וויל איהם אוועקנעהמען
דאָס ברויט... נאָר ניט לאנג שיינט די הערבסטר-זון: א וואלֶקען
פערשטעלט זי באלד און אברהם ווערט ווייטער פרעהליך און
זינגט פאראָדירענדיג דאָס קינדישע ליעדעל:

גאָט, גאָט גיעב א רעגען

פון אברהם שוסטער'ס וועגען.

דאך פלעגט אברהם'ן וועניג העלפען זיי פערטהיידענען די שוסטעריי און זיין בעריהמען זיך מיט זיין קאלעגע ר' יוחנן: קיין כבוד, נאך וועלכע ער האט זיך געיאגט, האט ער קיינמאל נישט געהאט. אפילו דאס „שניידערשע קלייזעל“, וואס איז געווען שטענדיג טאלעראנט מיט אלערליי בעלי מלאכות, האט איהם קיינמאל קיין רעכטע „עליה“ נישט געגעבען, אויסער אמאל, על פי טעות, האט מען איהם געגעבען אחרון, און שמחת תורה פלעגט מען איהם געבען די הקפה „עוזר דלים“. נאך דאס איז געווען נישט דערפאר, ווייל ער איז א שוסטער, נאך דערפאר וואס ער איז געווען א האלבער שוסטער, אדער ווי מען האט איהם גערופען אין שטערטעל „א לאמוטניק“. ד. ה. קיין גאנצע שיד און שטיוועל פלעגט ער נישט געהען, ער פלעגט נאך לאמעס לעגען. ער האט אפילו זיך בעריהמט, אז אמאל, אמאל פלעגט ער גאנצע שיד אויך געהען, נאך זייט עס איז ארויס די וויסטע מאדע מיט די „שמאלע נעזער“ האט ער אויפגעהערט — ער וויל זיך נישט נאריש מאכען... אמת, לאמעס פלעגט ער לעגען איינס אין דער וועלט! אפילו די שטערטיל'שע שוסטער, וואס פלעגט שטענדיג „ריידען“ איינער אויפ'ן צווייטען, האבען אויך נישט געהאט א העזה אויסצוועצען חסרונות אין אברהם'ס א לא-טע. נאך דאך פלעגט אלע אין שטערטעל פון איהם קיין גרוי-סען פירוש נישט מאכען, פארקעהרט, ביי א געלעגענהייט פלעגט מען פון איהם אבלאכען. זיין שטאלץ האט דערפון געליטען און ביי א צייט פלעגט ער זיך אן די אלעמען נוקם זיין.

די צייט פלעגט ער אלע יאהר ערווארטען מיט גרויס אונגעדולד. ער איז געווען זיכער, אז זי וועט קומען, זי מוז קומען! דער אייבערשטער וועט נישט משנה זיין דעם סדר פון ששת-ימי בראשית און אסיען מוז זיין אלע יאהר און רעגענס וועלען געהן. אסיען, ווייס אברהם, מוז רעגענען. ער האט שוין אָנגעלעבט אזוי פיעל יאהרען און עס האט נאך קיינמאל נישט געטראפען, אז עס זאל נישט רעגענען; און פון רעגען, ווייס אברהם, ווערט אין

אברהם דער שוסטער.

אברהם דער שוסטער איז א הויכער, דארער זקן, מיט א לאנגער באָרד, נאָך לענגערע פאות'ן און מיט א גרויסען שטער-רען; ווען א פרעמדער מענש זאָל איהם בעגעגענען אמאָל אין דער פריה פון דאוונען מיט'ן גרויסען טלית-זאק אונטער'ן אָרים, וואָלט ער זיכער געמיינט, אז דאָס געהט דער רב פון'ם שטער-טעל, אָדער אזוי א שעהנער בעל-הבית. אמת, אברהם אליין האָט זיך טאקע געהאלטען גאנץ גרויס און מיט זיין מלאכה זיך כלל ניט געשעמט, און זייט ער האָט געהערט פון א מגיד, אז ר' יוחנן דער גרויסער תנא ר' יוחנן, איז געווען א שוסטער, איז ער ווי שטאַלץ מיט זיין מלאכה געוואָרען, און אז עס פלעגט אמאָל קומען צו רעד וועגען שוסטעריי פלעגט ער שטענדיג ארויסטרעטען מיט פייער צו אבשלאָגען די, וואָס זיינען געגען דער מלאכה און פלעגט ענדיגען זיין ווארימע רעדע מיט די ווער-טער:

— וואָס דארפט איהר מעהר, ר' יוחנן, דער גרויסער תנא, איז אויך געווען א שוסטער, אויך געצויגען די דראטווע... דאָס לעצטע פלעגט ער שוין אויסלאָזען לאכענדיג, אויף וואָס ער פלעגט באלד חרטה קריעגען — ס'טייטש! ער לאכט פון א תנא! און כדי ר' יוחנן זאָל אויף איהם דאָרט קיין פאר-איבעל ניט האָבען, פלעגט ער גלייך זיך פערבאָפען:

— רעכענט אייך, ער אליין האָט די דראטווע ניט געצוי-גען, ער האָט געוויס געהאלטען פועלים...

גען! איך האָב ניט קיין געלד. איך בין א ביטערער אביון, איין
אונגליקליכער! ... איך האָב גאר נישט, גאַר נישט, גאַר נישט,
איך האָב ניט וואָס מורא צו האָבען...

ער ווערט אביסעל רוהיגער, ער קוקט אויף די שלאָפּענדיגע
ווייב און קינדער און רעדט זיכער ארויס:

— איך האָב גאר נישט, גאַר נישט; קיינער וועט קיין
מאשינעס ניט שטעלען! ... איך בין אז אביון! ...

און ער קאן ניט. און באלד ניט איהם אין קאפ ווי מיט א האמער
א קלאפ:

— עוף השמים יוליך את הקול! דער פויגעל וועט אויסזאָ-
גען... שלמה המלך האָט דאך זיכער געוואוסט, שרעקט ער זיך.
— וואו זיינען דאָ פייגלעך, נארישקייט! ער דערמאנט
זיך, אז נעכטען איז א סארָקע געשטאנען אויפ'ן דאך פון
שטעלכיל...

— משוגע בין איך, שפייט ער אויס... וועה איז מיר, איך
קען טאקי משוגע ווערען.

די רעיונות זיינע פלאַנטערן זיך, אין מוח קריכען אום עפעס
ווי ווערים די ווערטער: שלמה המלך... די פויגעל... ניטאָ קיין
סודות.... א סארָקע... אין די אויערען הערט ער א גרילצען פון
מאשינעס: מען האָט אומעטום אין שטערטיל מאשינעס גע-
שטעלט...

איהם הויבט זיך דער מת. ער קריכט אראָב פון בעט און
שטעלט זיך מיט שטארע אויגען אין מיטען שטוב. ער קוקט
אויף דאָס קליין-לעמפעלע, וואָס ברענט אזוי דונקעל און טרויער-
דיג אויפ'ן טיש, אויף וועלכע עס ליענט א האלבער לעבעל
שוואַרץ ברויט. ער בעטראכט זיין גאנצע שטוב, ווי ער וואָלט
ערשט אריין אין איהר....

און אָט שטעלט ער זיך ביי זיין ווייב'ס בעט! זי קרעכצט
אזוי הערצרייסענדיג, אזוי פערצווייפעלט — איהרע אויסגעדאַר-
טע באקען זיינען ווי טויט, די פלאכע ברוסט זיך שווער — —
ער שטעלט זיך נעבען דעם צווייטען בעט, וואו די קינדערלעך
שלאָפען — — טויטע פנים'ער, אויסגעדארטע, איבערגעדעקט
מיט אלטע שמאטעס.

— אפילו קיין קאָלדער אין שטוב ניטאָ! — קרעכצט ער.
ער דערמאנט זיך וויעדער אָן דאָס געלד, וואָס ער האָט
איבערגעצעהלט....

— ניין, ניין! — קרעכצט ער, — ס'איז א ליגענען, א לייע-

צעהלען, א פינסטערע שעה אויף מיר געווען, מאָרגען וועט וויסען
די גאנצע שטאָרט, אלע וועלען שטעלען מאַשינעס, מען וועט
דען קוקען אויף מיר?

עס גיסט איהם אַב מיט א קאלטען שווייס, און ער נעהמט
זיך אליין צו בערוהיגען:

— קיינער האָט דאָך ניט געזעהן. איך וועל מאָרגען ערגעץ
ניט געהן. וואָס דאַרף איך וועמען האָבען? איך בין קראַנק, וועל
איך ליעגען אין בעט.

ער רייכט דעם שטערען, די הענד ציטערען איהם, דאס
הארץ קלאפט.

— ניין! קראַנק זיין טויג ניט — קלערט ער ווייטער—
מען קען נאָך קומען מיך מבקר חוּלָה זיין. און א קשיא אויף א
מעשה — איך קען מיך אויסרעדען זיך... פונפצעהן טויז....
ער פעהרהאלט זיך דאָס מויל מיט דער האַנד.

— איך וועל מיך זיכער אויסרעדען, די צונג זאָל מיר בער
סער אַבראַרען....

נאָר איהם דאכט זיך, אז די סומע פופצעהן טויזענד
שפּרינגט איהם פון מויל ארויס, און מאַרגען, ווי ער וועט נאָר
עפענען דאָס מויל עפעס צו זאָגען, וועט עס גלייך ארויסשפּרינג
גען...

א שוידער נעהמט איהם דורך. ער דערמאנט זיך, ווי עמיר
צער האָט אמאָל איהם געזאָגט (ער געדענקט בשום אופן ניט:
ווער), אז קיין סודות איז אויף דער וועלט ניטאָ...

— עט, ס'א ליעגען — מרייסט ער זיך מיט שרעק — ביי
א נאָר איז קיין סוד ניטאָ... איך וועל נישטקשה אייגהאלטען. א
מכה זיי... קיינער וועט ביי מיר ניט וויסען, קיינער ניט!...
ווער האָט דאס מיר געזאָגט, אָ קיין סודות זיינען ניטאָ? ווער
פאָרט? אדאָי א שוטח!...

ער וויל זיך דערמאָהנען, נאָר די געדאנקען טומלען זיך.

דערזעהענדיג די קינדערס שרעק, פלעגט גרונם גלייך רוהיג ווערען — ער איז זיכער מיט זיין אַרימקייט, אפילו די אייגענע קינדער גלויבען איהם... און אויס דאנקבארקייט פלעגט ער אונ-טערנעהן צום עלטער'ן אינגעל, א קניפ טהאָן איהם אין בעקעל און זאָגען:

— זיי ניט אומעטיג, מיין זוהן, אראָפּאלען ביי זיך טאָר מען ניט, דער אויבערשטער וועט נאָך רחמנות האָבען...

די יאָהרען זיינען געפלויען, די מאשינע אין שטעלכיל האָט ביי גרונס'ן שטארק געארבייט, זיין קאפיטאל איז אלץ גרעסער געוואָרען, און ער האָט נאָך אלץ געציטערט: טאָמער וועט מען שטעלען נאָך מאשינעס.
און ער האָט נאָך אלץ געטראָגען דאָס זעלבע היטעל מיט דעם ריס אין מיטען....

דאָס געלד האָט ער קיינעם ניט פערליהען. ער האָט מורא געהאט מען זאָל זיך ניט דערוויסען, און גאנצע פעק מיט אסיג-נאַציעס זיינען געלעגען אין א גרויסען קאסטען אונטער'ן בעט.
ער האָט דאָס געלד אפילו צעהלען ניט געוואָלט, ער האָט אליין ניט געוואָלט וויסען, וויפיעל געלד ער האָט, צו וואס זאָל ער האָבען אומזיסטע שרעק?

ער האָט זיך אבער איינמאָל ניט געקענט איינהאלטען און האָט געפרובט א רעכען טהאָן די פעקלעך אסיגנאַציעס.
און וואָס מעהר ער האָט געזעהלט, איז זיין שרעק אלץ מעהר געוואקסען, ביז ער האָט אויפגעהערט צו צעהלען און ער האָט פעהראקט די קאסטען...

ער איז געלעגען אין בעט און ניט געקענט אנטשלאָפּען ווערען.

— וועה צו מיר — טראכט ער מיט שרעק — אזוי פיעל געלד... מען וועט זיך דערוויסען... צו וואָס האָב איך געדארפט

און וואָס אַ יאָהר האָט אלץ זיין פערמענען מעהר געוואקסן
סען און גלייך מיט'ן פערמענען האָט אויפגעוואקסען זיין שרעק:
טאָמער וועט מען אין שטעדטעל דערגעהן, און ער האָט זיך
בעמיהט איינצורעדען זיך אליין, אז ער איז אַרים, אז אויף דער
עלטער וועט איהם אויסקומען צו שטארבען אין פרעמדע
תכריכים.

און דאָס ווייב און קינדער זיינען אומגעגאנגען אָנגעריסען
און אָנגעשליסען, דאָס גאנצע געזינד האָט אויסגעזעהן ווי אַ
חברה שלעפער מיט הונגערדיגע מיעדע פנים'ער.

— גרונם, אפשר נעהמען אויף שבת א פאָר פונט פלייש?
— פלעגט דאָס ווייב אמאָל פארלעגען.

און גרונם פלעגט א פערציטערטער בלייבען:

— קוילען ווילסטו אונז, גזלנ'טע, ווילסט מיר אויסגעבען,
דאָס שטעדטעל זאָל זיך דערוויסען...

און דאָס ווייב פלעגט בלייבען שטיל, זי האָט איהם געגע-
בען געדעכט און פלעגט אויף שבת נעהמען נאָר א פונט פלייש.

קוקענדיג אויף די קינדער, ווי זיי געהען אָנגעשליסען, האָט
איהם זיין פאָטערליך הארץ געבראכען און וועה געטהאָן, ווי מען
וואָלט עס מיט גלאָז געשניטען, נאָר מאכען זיי אַ בגד האָט ער
פאָרט ניט געקענט ביי זיך פועל'ן:

— איך טאָר ניט! איך טאָר ניט! פלעגט ער זיך אליין
פערענטפערען.

אז אַ קינד פלעגט זיך פאר א יום־טוב צעוויינען, מען זאָל
איהם עפעס אויפנעהען, פלעגט ער טרויעריג ענטפערען.

— נאָרישע קינדער, דאנקט גאָט, אז איהר האָט ברויט,
באלד וועט קיין ברויט אויך ניט זיין, באלד וועט אונז אויסקור
מען אַנטהאָן א טאָרבע און געהן איבער די הייזער...

א טויט שרעקעניש פלעגט אָנפאלען אויף די קינדער. זיי
פלעגען גלייך שטיל ווערען און מיט שרעק טראכטען וועגען דער
לייווענטענער טאָרבע, וואָס זיי וועלען באלד דארפען אַנטהאָן.

זיך פיהלען גרינגער. ער פלעגט ארויסגעהן אין גאס, אין מארק. דעם קאפ פלעגט ער אראבלאזען, און פלעגט זיך קלאגען אויף שלעכטע צייטען.

— וואָס וועט דאָס זיין, אידען, וואָס קיין פרנסה איז ניטאָ? — פלעגט ער זיך ביטער קלאגען פאר אלעמען, אויס-שטעלענדיג פערצווייפעלט די אויגען און ארויסלאזענדיג נרוי-סע, שווערע זיפצען.

— ביי אייך אויך ניטאָ? — פלעגט איהם איין אנדערער קאלט א פרעג טהאָן.

גרונט'ן פלעגט פון אזא פראגע זיך אַברייסען אין האר-צען. איהם האָט זיך געדאכט, אז דאָס לאכט מען פון איהם, און ער פלעגט זיך נאָך מעהר איינבויען, פונאָנדערהוסטען זיך, ווי א נוסח למות'ער און נאָכדעם ענטפערען:

— ביי אייך אויך ניטאָ? — א קשיא! ווער איז נאָך אזוי געדריקט, ווי איך? מיין פרנסה ווינש איך ניט דעם ערנס-טען שונא, מען האַריוועט טאָג און נאכט מיט ווייב און קינד דער, און קוים, קוים, וואָס מען האָט דאָס שטיקעלע ברויט, מען געהט קריעהובלויה...

און ער פלעגט זיך אזוי ביטער צוויפצען, אז יעדער פלעגט איהם מיטפיהלען, און מען פלעגט איהם געריהרט טרייסטען:

— מילא, וואָס זאָל מען טהאָן, ר' גרונם, עס זיינען היינט אלע געשעפטען געשלאָגען, איהר זענט ניט איינער.

נאָך אזא טרייסטען פלעגט גרונם רוהיגער ווערען: מען גלויבט מיר, מען גלויבט מיר! פלעגט א שטיין אראָב פון זיין הארצען.

און ניט גלויבען איהם איז טאָקע אונמעגליך געווען: זיין קליינע דארע פיגור, די איינגעפאלענע באקען, די רויטליכע אוי-גען, זיין גאנצער הילוף, איבערהויפט דאָס היטעל, וואָס האָט אין מיטען געהאט א ריס, — דאָס אלץ האָט גע'טענה'ט פאר איהם, אז ער איז איין אונגליקליכער, אַרימער איד...

האָט קיינער נישט געוואוסט, אָדער דונקעל געוואוסט. פארבייגע-
הענדיג דאָס שטעלכץ, פלעגט זיך הערען א מין גרילצען פון
וואלצען. און מען האָט זיך געשטויסען, אז דאָ מוז אינוועניג
זיין עפעס א מאשינע. אינווייניג האָט גרונט קיינעם נישט
אריינגעלאָזט. טאָמער פלעגט זיך טרעפּען א נייגערִיגער, וואָס
פלעגט פארבייגעהענדיג וועלען „חאפּען א קוק“, פלעגט גרונט,
צי דאָס ווייב, צי די קינדער, לויט גרונט'ס בעפעהל, מיט כעס
אוועקטרייבען:

— געהט אייך, דאָ איז נישטאָ וואס צו קוקען!

דאָס נאנצע לעבען האָט גרונט געלעבט אין איין שרעק, אין
איין פלאטער'ן: מען וועט זיך דערוויסען פון זיין פרנסה און
מען וועט שטעלען מאשינעס אויף בארשטען וואָל... דאָס שטער-
טעל איז אזוי געדריקט, יעדער זוכט געשעפּט ווי מיט ליכט.
נייע קראַמען איז שוין נישטאָ וואו צו מאכען, די שענקען ליע-
גען שוין אין גוי'עשע הענדר... די „וועלט“ איז אזוי געשלאָגען!
צו אַזא געשעפּט, ווי זיינס, וועט מען זיך צוחאפּען ווי הונגעריגע
הינד צו א בייז...

און ווען עס איז אָנגעקומען דער הערבסט און ארום
גרונט'ס שטוב פלעגן זיך ארום שטעלען צעהנדליגע פויערשע
פוהרען, וועלכע פלעגן קומען בארשטען זייער וואָל, פלעגט ער
דאמאָלס אומגעהן, ווי צומישט... ווען ער וואָלט געקענט
שטעלען א הויכען פארקאן פאר זיין שטוב, אז קיינער, קיינער
זאָל נישט קענען צוקומען צו איהם, קיינער זאָל נישט זעהן זיין
פדיון!...

אָדער וואָלטען די וואלצען האָטש נישט אזוי גערוישט, נישט
אזוי געגרילצט!... וואָלטען די פויער'ן, א רוח אין זיי, נישט אזוי
געטומעלט!...

אָדער וואָלטען אלע, וואָס געהען פארביי זיין שטוב, בלינד
און טויב געוואָרען!...

אז דער פדיון פלעגט אביסעל שטילער ווערען, פלעגט ער

דער רייכער.

גרונס דער בארשטער ליענט אין בעט, ווארפט זיך אום אויף ביידע זייטען, גלעט דעם שטערן, מאכט צו פעסט מיט די הענד די אויגען און עס העלפט ניט — ער קען ניט אנמשלאָפֿען ווערען, ער האָט א ווילדע שרעקעניש: פאר'ן שלאָף האָט ער עפעס גאר ניט ווילענדיג א „רעכען“ געטהאָן זיין פערמעגען און האלטענדיג נאָך גאר אין מיטען רעכענונג, איז שוין אויסגעקור מען קרוב צו פונפצעהן טויזענד רובעל.... גאנץ גענוי ווי פיעל עס וואָלט נאָך דער חשבון אויסגעקומען, ווייס ער ניט, ווייל מעהר האָט ער ניט געוואָלט רעכענען, איהם האָט זיך געדאכט, אז אויב ער וועט וויסען קלאָר זיין אייגענס, וועלען זיך אלע אין שטעדטעל דערוויסען דערפון, און דאמאָלס.... א, דאמאָלס איז ער אונגליקליך: מען וועט איהם נאָכטהאָן, מען וועט שטעלען מאשינעס צו בארשטען וואָל, ער וועט דאָס ניט אויסהאלטען, ער וועט משוגע ווערען פאר הארצוועהטאָג...

גרונס'ן איז פון זיין טאטען געבליבען ירושה א האלב־איינגעפאלענע נידעריגע שטוב, מיט א „פאבריק“. אין שטעד־טעל האָט מען אפילו ניט געוואוסט, אז זיי האָבען די זכיה צו האָבען ביי זיך א פאבריק, דען די פאבריק איז בעשטאָנען פון א קליין — נידריגען אלטען געביי, וואָס האָט געהאט דאָס אויסזעהן פון א שטעלכיל, און קיינער האָט נאר ניט חושד גע־ווען, אז אזא מין שטעלכיל קען הייסען „פאבריק“ און געבען שעהן פרנסה. וואָס אינוועניג אין „פאבריק“ האָט זיך געטהאָן.

— נו, ביזטו א מענש!

דער טאטע האָט עס געהאלטען א ווילע אין האַנד און זיך
ענדליך פערזארגט:

— כ'ווייס גאָרניט, וואו צובייט מען עס.... סיידען ביי
משה דעם בעקער, ער האָט עס אַביסעל „געשניטען“ גאָלד. פער-
דיענט אודאי א 25-ער פון פסח'דיגע מעהל... א קלייניגקייט...
עפעס אויפטהאָן. אז מען האָט א 5-רובל'דיגען, איז מען, מין
לענט אין קעשענ און זיך אָנגערופען:

— צו פסח האָבען מיר נאָך צוויי טעג, איך רעכען מאַרגען
נאָך ארויסנעהן אויפ'ן דאָרף, מיט א 5-רובל'דיגען קאָן מען
עפעס אויפטהאָן. אז מען האָט א 5-רובל'דיגען, איז מען מין
זוהן, א נגיד...

אין א האַלבע שעה ארום, מען ווייסט ניט ווי אזוי, האָט
זיך איבער'ן שטעדטעל צוטראגען די ידיעה, אז לייבע, זלמן
אליה'ס בחור'ל, וואָס איז אַוועקגעפאָהרען א שנעק קיין וואַר-
שוי, איז איצט געקומען אויף פסח אהיים צום אַרימען טאטען
און געבראכט א מטמון מיט גאָלד.

אַרימע ווייבער האָבען זיך געבענשט און די מאַנסביל
האָבען פאר קנאה אונטערגעזיפצט און טרויעריג געברומט:
— ביי לייטען קינדער!...

רובל, וואלטען מיר געקאנט פערדיענען נאך דריי, — האט זיך ענדליך די מוטער אריינגעמישט: עס האט זיך געמאכט צו קוין פען ביי א גוי א פור וואל — איז ניט געווען מיט וואס צו קויפען, האט אָבגעקויפט חיים זעלדעס און איז נתעשר געוואָר רען — פערדיענט דריי רובל...

— א קלייניגקייט צוועלף רובל, — איז דער טאטע ווידער אריין אין התפעלות, — אז מען האט צוועלף רובל, איז מען א נגיד ביי אונז...

און אין א וויילע ארום, נאך א קורצער הכנה, האט ער ארויסגעריסען ווי מיט געוואלד א מין בקשה:

— דו וועסט מיר טאקע באַרגען אויף יום־טוב א דריי רובל'דיגע...

נאך דאָ האט די מאמע איבערגעריסען מיט רוגזא:
— שוין! ערשט געקומען! ער באַרגט שוין! ניטאָ וואס צו באַרגען....

— ניין, כ'מין ניט... האט זיך דער טאטע פערענטפערט... איך מין טאקע פון זיינטוועגען — מאכען טאקע א שעהנערען יום־טוב, צוקויפען מצה, מעהר מער... אפשר טאקע קויפען א קוואַרט ווין, א צעהנדליג אייער...

— איך וועל דיר געבען! — האט זיך לייבע אָנגעחאפט מיט פרייד... איך וועל דיר געבען פינף רובל...

— ניין, חס־חלילה... — האט דער טאטע זיך צוהיצט, פינף רובל דארף איך ניט... ס'איז גענוג דריי... דריי איז די והותר! די והותר!

נאך לייבע האט ארויסגענומען דעם טייסטער, אויפגע־עפענט און ארויסגענומען א ס־רובל'דיגע און דערלאנגט דעם טאטען...

— גיסט טאקע פינף! — האט דער טאטע, ווי פערשעמט פון גליק, איבערגעפרעגט.

— פינף! פינף! טאטע!

דעם טאטענ'ס בארד, וועלכע לייבע געדענקט א לאנגע און א שווארצע, איז פאר דער צייט גראָה געוואָרען, די פלייצע געבויענער, און די אויגען טונקעלער געוואָרען.... נאָכ'ן אָפּיר ציעלען שלום-עליכם האָט דער טאטע געפרעגט:

— נו, לייבע, וואָס האָסטו אויפגעטהאָן אין די זעקס יאָהר? קיין בריוולעך האָסטו נישט געשריבען... קיין עולה נישט. א בריעף קאָסט געלד.... האָסטו חאָטש אביסעל געלד געבראכט?... — וואו — געלד? — האָט לייבע סקעפטיש געענטפערט לייכטער אַבזיפצענדיג.

— גאָר קיין געלד נישט געבראכט, גאָר נישט? — האָט דער טאטע אנגעשטעלט די אויגען אויפ'ן זוהן, ווי פער'חרוש'ט און ביז צוזאמען.

— גאָרניט!

— גאָרניט!!! ווי קאן דאָס זיין!

לייבע האָט געשוויגען.

— אן עולה, א גרויסע עולה! — האָט דער טאטע גע-

שטראפט, געשוויגען א ווילע און ווידער גערעדט:

— פונדעסטוועגען א דריי רובל'דיגע... כ'מיון! עפּים—צור-

שטייער אויף יום-טוב...

— איך האָב ביי זיך א רובל צוועלף.. — האָט לייבע

זיך ארויסגעהאפט מיט דער גאנצער סומע....

דער טאטע האָט זיך ראש אויפגעשטעלט, געמאכט א טריט

צוריק, א טריט פאראויס, גענומען די באָרד אין האַנד און מיט

א ווייכען מוסר-טאָן זיך אַבגערופען:

— הען אביסעל... האָסטו דאָך יא געלד... צוועלף רובל,

וואָס הייסט?... צוועלף רובל איז געלד... הען אביסעל... א

מענש קומט צופאָהרען און דערשרעקט מיר: האָט גאָרנישט

געבראכט... איז אן עולה; אַבער צוועלף רובל... צוועלף רובל

איז געלד... ביזטו דאָך עפעס א שטיקעל מענש...

— אז מיר וואָלטען געהאט מיט צוויי וואָכען צוריק צוועלף

— לייבע!

לייבע איז דערשראָקען געוואָרען און איז פאר שרעק גע-
בליבען הענגען אויפ'ן ברעג וואָגען, ניט אהין און ניט אהער.
— נו, קריק אראָב, — האָט דער בעל-העגלה בעפּוילען, —
און בעצאָהל דעם צעהנערלי. איך האָב ניט קיין צייט...
לייבע איז אראָב פון וואָגען, האָט ארויסגענומען דעם טייט-
טער און גראבלענדיג זיך ארויסגעוואָרפען א דריי-רובל'דיגע...
אלע שטעהענדיגע האָבען זיך א ווארף געטהאָן אויפצו-
הויבען. די עלטערע שוועסטער מיט די צוויי שווארצע דינע
צעפעלעך האָט די ערשטע אויפגעהויבען און ניט ווי מיט איהר
קול א געשריי געגעבען:

— דריי רובל!

— פאמעלעך, ווי דו האלסט, — האָט די מאמע מיט א
שטראהלענדען געזיכט געווארענט, — גיב איהם צוריק.
— איך וועל עס ניט אויפעסען! — האָט די שוועסטער זיך
בעליידיגט און האָט עס דערלאנגט צוריק לייבען. א פערשעמטער
האָט ער דאָס געלד צוריק אריינגעלענט אין טייסטער און פער-
רוקט איהם אין בוזעס-טאש.

— פאמעלעך, מיין זוהן, ווי דו האלסט דאָס געלד, — האָט
די מאמע געווארענט מיט א ווייכקייט, לאָזענדיג זיך געהן מיט
לייבען אין שטיבעל, וואו עס האָט זיך ערשט אָנגעהויבען דאָס
קושען זיך און וויינען פאר שמחה.

קומענדיג צו זיך, האָט לייבע געפרעגט:

— וואו איז דער טאטע?

— דער טאטע, מיין זוהן, איז אַוועק אויפ'ן
דאַרף. ביי אַ גוי האָט זיך געמאכט קויפען א פעקעלע חויר-
האַהר, קאן זיין א פערטעלע פרנסה... ער דארף באלד קומען.
לייבע האָט א זיפץ געטהאָן...

אין א שעה ארום איז געקומען דער טאטע, וועלכען דער
ניין-יעהריגער בערעלע איז שוין געלאָפּען אנטקעגען נאָך אויפ'ן
נאם און אָנגעזאָגט די בשורה.

לץ, לייבע אליין האָט ליעב א גלייכווערטעל. נאָר איצט האָט לייבע בעסער אויסגעקליבען דעם בייזען און שווייגענדיגען. כאַטש דער לץ האָט איהם מיט א שמייעל געוואָרענט :
— איהר וועט, יונגער־מאן, קומען מיט איהם אויף שבעות צו די ערשטע סדרים.

לייבע האָט זיך פון ווייץ פערקרימט אויף א שמייעל, האָט זיך אריינגעזעצט צום שווייגענדיגען אין וואָגען, וועלכער איז געווען אַנגעפאקט מיט טובלע שטרוי, אזש עס איז איהם פער־נאנגען אין נאָז אריין...

דער שווייגענדיגער האָט זיך שווייגענדיג אוועקגעזעצט אויף דער קעלניע, א שמיץ געטהאָן דאָס פערר און האָט איבער־געיאנט דעם לץ מיט זיין דאר פערדעל.

לייבען איז דאָס געפעלען געוואָרען, האָט צופריעדען גע־שמייעלט און זיך געשטארקט :

— וואָס עס וועט זיין, דאָס וועט זיין !

צופאָהרענדיג צום טאטענס שטיבעל, וועלכעס האָט זיך פאר די זעקס יאָהר אביסעל אראַבגעזעצט און איז נידריגער גע־וואָרען אזוי, אז די צוויי פענסטער האָבען דערגרייכט אזש די ערד, האָט לייבע מיט א שטארק קלאפענדיגען הארצען אַבגע־שטעלט דעם בעל־העגלה, רופענדיג צוטומעלטערהייד :

— דאָ, דאָ, ר' ישראל, דאָ, דאָ ! שטעלט זיך... טפּררר...

דער שווייגענדיגער האָט זיך אומגעקוקט צו איהם ווי פער־וואונדערט, ארויסגעזייהט צווישען די צייהן : „ביזט זלמן אליהם בחור'ל ? נא, האַסטו א שלום עליכם“.

איידער לייבע איז נאָך אראַבגעקראכען פון וואָגען, זיינען שוין פון שטיבעל ארויסגעפלויען א חאליאסטערע פון זעקס קינדער, פון דריי ביז ניין יאָהר אלט, א מיידעל פון א יאָהר זעכ־צעהן מיט צוויי שווארצע דינע צעפלעך און הינטער א אידענע מיט פערקאשערטע קלייד און ארבעל, האלטענדיג אין האנד א פייכטען בעזים, און דאָס אלץ האָט אין איין קול אויסגעשאַסען:

הבא, וועט איהם זאגען שטעכווערטלעך, וועט איהם ברענגען פסוקים און אגדות, אז אָהן געלד איז מען נאָר קיין מענש ניט, וועט איהם איינטייטשען, אז עני חשוב כמת, ווי רש"י מאכט אויף אַ געוויסען פסוק, וועלכען לייבע האָט שוין אין ווארשוי פערגעסען... ער וועט ביזן פון איהם חוזק מאַכען און וועט ברומען, לויט זיין שטייגער:

— אַבגעווען זעקס יאָהר אין אזא כרך און געבראכט אכט

קערבלעך....

און לייבע קוקט ארויס פון פענסטער פון וואגאן, עס פליהען פארביי טאנצענדיג און שפרינגענדיג דערפער, פערלדער, וועלדער, און עס דאכט זיך איהם, אז דאָס אלץ מאכט חוזק פון זיינע אכט קערבלעך, וואָס ער וויל שענקען זיין טאטען נאָך אַ זעקס-יעהריגען וואלגערען זיך אין אזא כרך...

אז דער צוג האָט זיך אַבגעשטעלט, האָט לייבע געזעהן, ווי פון די איבעריגע וואגאָנעס זיינען ארויס דריי אידען, צוויי פון זיי האָט ער דערקענט: דאָס זיינען געווען שכנים. עס האָט איהם גלייך אַ ציה געטהאָן צו זיי, געוואָלט זיי געבען שלום-עליכם און פרעגען, וואָס מאכען די עלטערען; נאָר ער האָט זיך באלד מישב געווען, אז עס איז גלייכער ניט לאָזען זיך דער-קענען. ער איז שוין אזוי אַבגעוואהנט פון די דאָזיגע אידען, אז ער וועט מיט זיי ניט וויסען, וואָס צו ריידען, און זיי קאָנען נאָך פון איהם מאכען א געלעכטער. ער געדענקט פון אמאָל נאָך, אז פון א דייטש, בפרט פון אן אַרימען דייטש, מאכען די אידען חוזק.

צום שטערמעל איז געווען צוצוגעהן א וויאָרסט וועגס. ביי דער פלאטפארם זיינען געשטאַנען צוויי פוהרלעך, שטער-טישע בעל-העגלות. ער געדענקט אפילו, ווי זיי הייסען. איינער איז הירשעל פעשעס, א איד אַלץ, און דער צווייטער, ישראל מישעס, א בייזער און שווייגענדיגער איד. וואָלט איהם געווען פרעהליכער אויפ'ן הארצען, וואָלט ער אוראי געפאָהרען מיט'ן

מאכט זיך אָבער אַ מעשה, אז לייבע קריגט אן ארבייט אויף גאנצע פופציג רובעל! און עס קומט אויס דוקא א פאָר וואָכען פאר פסח. דאָ האָט שוין דער געדאנק וועגען פאָהרען אהיים אָנגעהויבען ארבייטען אזוי שטארק, אז לייבע האָט שוין ניט געקאָנט ביישטעהן און האָט זיך געקליבען אין וועג.

פון די פופציג רובל האָט לייבע געטראכט, עס זאָל איהם בלייבען אהיים ברענגען האָטש א גאנצען פינף און צוואנציגער... קיין גרויסע סומע איז עס נאָטירליך ניט, אבער לויט ער גע-דענקט נאָך, איז ביי זיי אין שטערטעל חיים זעלדעס פער-דעכענט פאר אן עושר און ער פערמאגט אינגאנצען הונדערט רובל. אין אזוי פיעל, געדענקט ער, האָט מען יענעם גע-שאצט. ווי באלד אזוי, טרייסט זיך לייבע, קאן מען זיך שוין מיט א פינף און צוואנציגער ווייזען פאר'ן טאָטען...

האָט ער אָבער דעם חשבון שלעכט געמאכט. דער אנצוג האָט געקאָסט ניט ווי ער האָט געמיינט צוועלף רובל, נאָר טאקע גאנצע פופצעהן, ווייל פאר צוועלף רובל איז די סחורה געווען אין צורגרויסע קעסטלעך; סחורות אין אזוי קעסטלעך האָט דער-מאָהנט לייבע'ן די פאָר רייכע בעלי-הגופ'ן פון שטערטעל. דער הוט האָט אויך געקאָסט מיט א קערבעל מעהר ווי ער האָט גע-רעכענט; דערצו האָבען זיך אונטערגערוקט עטליכע אלטע חובות, וואָס מען האָט געמוזט אבצאָהלען, האטש עס האָט זיך שטארק ניט געוואָלט... מיט איין וואָרט, לייבען איז געבליבען בארע פופצעהן קערבלעך. דאָרף קאָסטען די ריזע אהיים, א שטערטעל אין לאַמזשער גובערניע, איבער דריי רובל, בלייבט איהם ריין געלד סך-הכל א צוועלף קערבלעך. דאָרף ער האָבען אויף צוריקפאָהרען א דרייעריל. הייסט עס, אז ער פערמאָגט ארום אכט קערבלעך...

פאָהרט לייבע אהיים. נאָך א זעקס-יעהריגען וואלגערען זיך אין ווארשוי קומען מיט אזא סומע, איז א מאוסע מעשה — דער טאָטע וועט איהם אָבעבען זעהר א שלעכטען ברוך-

דער נגיד.

ווי נאך די ערשטע פריהלינגס-שטראהלען פלעגנען פאלען מיט זייער ערשטען פרישען חן אויף די ווארשויער שטיינערנע גאסען, פלעגט לייענען אנהויבען ציהען א היים אין דעם קלייד-נעם שטעדטעל, וועלכעס ער האט פערלאזט צו פופצעהן יאָהר און וואו ער איז זינט דעמאלט, שוין א יאָהר זעקס, ניט געווען. ער פלעגט אבער ניט בלייבען ביים וועלען אליין. לייענען האט ביים אוועקפאָהרען צוגעזאָגט דעם טאטען צו ווערען א מענש, וואָס דאָס האט געהייסען אויפ'ן טאטענס לשון פערדייען נען געלד, און אַט אין דעם זין איז ער נאָך נאר קיין מענש ניט... אמת, לויט זיין אייגענער איבערצייגונג, איז ער יא אַ מענש געוואָרען, איז שטארק בעלעזען אין דער אידישער, פוילישער און רוסישער ליטעראטור, קאן זיך האלטען צווישען מענשען, האט איידעלע יונגע בחורים'לעך פאר חברים, האט שוין אפילו א מיידעל, מיט וועלכער ער פיהרט כמעט ווי אַ ליעבע. האַמט גערעדט דערפון האָבען זיי ביידע נאָך ניט. אָבער פאר דעם טאטען איז ער נאָך אלץ קיין מענש ניט, — געלד פערדיענט ער זעהר וועניג, ער ווארפט זיך קוים דורך מיט לעבענס-מיטעל, אמאָל פון אַ לעקציע, אמאָל פון איבערשרייבען, און אמאָל לעבט מען צוזאמען מיט חברים. און אָהן געלד קומען אהיים, ווייסט לייענען, וועט ער זיין ביים אָרימען טאטען זעהר א ניט געווינשטער גאסט.

פון דער שעה. עס האט אויף אלע א וועה געטהאן דער גייסט
פון די אלטע צייטען פון די אבות.

קיינער האט די הייליגקייט נישט געשמערט מיט קיין טרער.
אפילו דער הימעל האט איינגעהאלטען זיינע טרערען. ווען מען
האט פאר רחל געגראבען דעם קבר.

די זון האט ארויסגעקוקט....

זי האט בעלויכטען דעם קבר פון דער צווייטער מוטער
רחל...
און די עדה אידען האבען זיך געלאזט אין וועג מיט זי-

כערע און פעסטע טריט...

זיי האבען זיך ערווארבען א צווייטע מוטער רחל...

— גרויסע צייטען! — האט דער רב געמורמעלט....

1914.

— ווייט... אבער מיר וועלען קומען... נאָט וועט אונז
ברענגען...

— יעקב... וואו וועסטו מיך בעגראָבען... אין מיטען פעלד..

— רעד ניט רחל... האָט ער זיך געבעטען.

— טאָמער געפינט זיך א בערגעלע, בעגראָב מיך דאָרטען..

די עדה איז געגאנגען אלץ ווייטער, ווייטער...

רחל האָט דערפיהלט, אז באלד קומט עס... די יסורים האָ-

בען איהר אָבגעלאָזט, אבער עס האָט איהר בעפאלען א שוואכ-

קייט. זי האָט דערפיהלט זיך אזוי גרינג, אז זי וואָלט געקענט

פליהען... זי האָט געפרובט מאכען מיט די הענד, זי האָט אבער

ניט געקענט....

זי האָט נאָר געווענדעט איהרע בליקען אין אלע צוויי זיי-

טען און געזוכט א בערגעל, א פאסיגען פלאץ פאר א קבר...

דאָס פעלד איז אבער געלעגען פלאך...

די עדה איז געגאנגען ווייטער און ווייטער...

ענדליך איז מען צוגעקומען צו א בוים, וואָס איז געוואק-

סען אין מיטען פעלד.

דער בוים האָט גערוישט מיט די אומעטיגע צווייגען און

האָט פערבעטען :

— רוהט זיך אב, אידען !

— אַט דאָ ! — האָט רחל געמורמעלט.. בעסער ווי אין

מיטען פעלד....

זי האָט געווארפען א פריינדליכען דאנקבארען בליק צום

בוים, האָט א זיפץ געטהאָן און איהר נשמה איז ארויס...

דער רב, וואָס איז מיט דער עדה געגאנגען האָט געמאכט

א הספד און געזאָגט :

— זי האָט א גרויסע זכיה ! זי איז געשטארבען אין מיטען

וועג, ווי די מוטער רחל... מיר וועלען זי דאָ בעגראבען...

און די גאנצע עדה אידען האָט דערפיהלט די גרויסקייט

בראָכענער שטים — רחל, מיר מוזען נעהן... דער שונא איז אין שטאָדט... גאָט זאָל זיך מרחם זיין...

רחל האָט געריבען די אויגען און ניט געקאָנט בעגרייפֿען. געדאכט האָט זיך איהר, אז דאָס מיינט איהר יעקב דעם שונא עשו'ן... זי האָט לייעב געשמייכלט און געענטפערט...

— דאנקען גאָט... איך לייעג אין דער ווארעם... בנימינדעל וועט אויסוואקסען א רב...

— רחל'ע, קום! טהו זיך ווי עס איז אָן... פערשטעהסט... מיר האָבען דיר ניט געוואָלט אויסזאָגען... עס איז א מלחמה... דער שונא איז שוין לעבען שטערטעל... מען מוז אנטלויפֿען... אפילו קינפעטאָרענס... וואָס זאָל מען טהאָן... גאָט וויל אזוי... א פינסטערע צייט...

ערשט איצט האָט רחל פערשטאָנען, וואָס איהר איז... איהר קאָפּ איז געוואָרען לעער, ווי מען וואָלט אלע איהרע געדאנקען אויסגעשעפֿט, בלויז פאר די אויגען האָט זיך געטראָגען דאָס וויסטע פעלד און דער קבר פון דער מוטער רחל...

די עדה אידען האָבען זיך לאנגזאם געשלעפֿט איבער'ן וויסטען פעלד צולייעב די קליינע קינדער, און איבערהויפט צו לייעב דער קינפעטאָרין רחל, וועלכע מען האָט געטראָגען אויף די הענד און יעדער צושנעלער טראָט האָט איהר פערשאפט וועהען אין בויד....

עס האָט געגאָסען א קאלטער פייכטער רעגען... רחל'ס גע-זיכט איז געווען איבערגעדעקט, אבער דורך דעם קליינעם שפאלט פון דעם איבערדעק האָט זי דאָס גרויסע וויסטע פעלד געזעהען און האָט געזוכט מיט די אויגען יענעם פלאץ, וואו מען וועט גראבען פאר איהר א קבר...

— יעקב! — האָט זי אויסגערופֿען פון אונטער'ן צודעק.

— וואָס איז. מיין לעבען...

— ס'איז נאָך ווייט צו אַ שטאָדט... צו אידען...

בנימין, אָבער דאָס זעלבע וואָס מיט דער מוטער רחל איז גע-
שעהען קען שוין מיט איהר ניט געשעהען. עס איז שוין דער
דריטער טאָג און זי פיהלט זיך שוין גאָר ניש'קשה'דיג. זי זאָגט
שוין איפלו דער עלטערער טאָכטער, וואָס צו קאָכען פאר יעקב'ן
אויף וועטשערע....

פון צייט צו צייט אָבער, איבערהויפט איידער זי דרימט
אין פון שוואַכקייט, טראַגט זיך דורך פאר איהרע אויגען א
פעלד, א קבר, פון קבר שטייגט ארויס א בלאסע געשטאלט מיט
צושפרייטע הענד און רופט:

רחל!

די קינפעטאָרען כאַפּט זיך אויף פון דרימטעל, ווישט איבער
איהרע אויגען און בעהערשט פון דער זעהונג ליגענט זי אַזוי
פערטראַכט עטליכע מינוט.

זי טראַכט וועגען די צייטען פון חומש, וועגען עשו און זיין
נע מחנות, וועגען יעקב'ס אנטלויפען און דאנקט גאָט, וואָס זי
האָט אַ וואַרעם בעט אונטער אַ דאָך און קען ערציהען איהרע
קינדער און אכטונג געבען אויף איהר ליבען מאן.
און זי דרימטעלט וויעדער אין.

און אַט זעהט זי וויעדער דאָס וויסטע פעלד, דעם איינזא-
מען קבר, ער שפאלט זיך אויף צוויי און די מוטער רחל שטייגט
ארויס פון איהם, לאָזט זיך שפרייזען איבער'ן פעלד מיט גרוי-
סע טריט און איהר ווייסע קלייד צושפרייט דער ווינד איבער
אלע זייטען:

— רחל! רחל! רחל!

— רחל! — וועקט מען איהר שטארקער — רחל! קום!
זי כאַפּט זיך אויף, קוקט שטאר ארום זיך און זעהט געבען
בעט שטעהן איהר יעקב'ן.

— ווער האָט מיר גערופען, הא?

— איך... דין מאן יעקב...—פליסטערט יעקב מיט א גע-

מיט צעהנדליגער שלעסער... אָט וויינען זיך אידען איצטער
אויס אויף איהר קבר...

און יעקב געהט צו נעהענטער צו רחל'ן, פליסטערט איהר
אריין עפעס אין אויער, און רחל, רויט ווערענדיג, ענטפערט
מיט אן אראָבנעלאָזמען קאָפּ:

— ווער ווייס... קען זיין די טעג...

און צואוויינט זיך ווידער...

— וויין ניט נארעלע... טרייסט זי יעקב... אדרבא, דארפסט
זיך פרעהען... ס'וועט שוין ווײַז א מוזיניקעל... אויב א אינגעל
וועט עס טאקע הייסען בנימין, נאָך מיינעם א ברודער...

דאָס לעצטע דערשרעקט רחל'ן אינגאנצען. פונקט ווי מיט
רחל'ן: אויך איהר קינד וועט הייסען בנימין.

און ווי זי וואָלט זיך געוואָלט ראטעווען פון אן אונגליק,
בעט זי זיך:

— מיר וועלען דאמאָלט טראכטען וועגען א נאָמען... אויב
א אינגעל...

— ניין, פארוואָס טאקע ניט שוין — עקשן'ט זיך גראד
איין יעקב — בנימין איז זעהר שעהן... אויב נאָר א אינגעל
וועט ער טאקע הייסען בנימין....

און ניט בעמערקענדיג רחל'ס שוידערען האָט ער זיך
אויפגעשטעלט:

— מען דארף געהן אין בית-מדרש הערען עפעס נייעס.
מען זאָגט, אז די צייטונגען שרייבען וועגען מלחמה....

אין עטליכע טעג ארום איז רחל געלעגען געוואָרען...
זי האָט מיט ליעבע געטוליעט צו זיך דאָס נייגעכאָרען
קינד, א אינגעלע, און האָט עס נאָך פאר'ן ברית שוין גערופען
בנימין'ל מיינס....

זי האָט זיך געפיהלט, ווי זי וואָלט ניצול געוואָרען
פון א זיכערען טויט. און כאַטש דאָס קינד וועט טאקע הייסען

האָט זי זיך צואוויינט מעהר ווי ביי די טרויעריגסטע שטעלען.
פאר איהרע אויגען האָט זיך געמאַהלט, ווי אזוי רחל'ן בעפאלען
אין מיטען וועג די וועהען, יעקב מיט די קינדער שטעהען ארום
איהר מיט אראַכגעלאָזטע קעפּ און ווייסען ניט וואָס צו טהאָן.
און אָט ווערט געבוירען אויף א מיטען פעלד בנימין, און רחל
לאָזט ארויס איהר הייליגע נשמה... די אייגענע קינדער גראבען
פאר איהר א קבר אין מיטען פעלד און זיי געהען אלע אוועק.
איבערלאָזענדיג איהר קבר אליין...

דאָס הארץ פערדריקט איהר מעהר און מעהר. גראד אין
יעקב איצטער אין שטוב. זי שעהמט זיך פאר איהם און
שטיקט די טרעהרען. זי קען זיך אבער לאנג ניט איינהאלטען
און לאָזט ארויס א יאָמערליך געוויין.

— וואָס עפעס אין מיטען דערינען? — פרעגט יעקב
מיט אַ בנעימות'דיגען שמייכעלע. געהט צו צום טייטש-חומש,
קוקט זיך איין און רעדט נאָך בנעימות'ער:

— וישלח... דאכט זיך א שעהנע סדרא... וואָס-זשע אין
דאָ צו וויינען?

רחל ווישט אויס די אויגען. איהר מאנ'ס שמייכעל און
רוהיגע רייד טרייסטען און צערטלען איהר. זי ענטפערט ווי
פערשעהמט:

— די סדרא איז זעהר א שעהנע... איך לייען דאָ ווי אזוי
די מוטער רחל שטארבט נעבעך אין מיטען וועג, געהענדיג צו
קינד.

יעקב ווערט ערנסט, גלעט די לאנגע באָרד, וועלכע האָט
שוין גראָהע פערדעס און מורמעלט:

— דער מוטער רחל'ס קבר איז נאָך עד היום דאָ אין
ארץ-ישראל.. א סך אידען זיינען אויף איהר קבר מתפלל. אפשר
טאקע צוליבע דעם האָט גאָט אזוי געמאכט.. אָט צו דור המלך'ס
קבר קען מען טאקע ניט צוטרעטען. פערצוימט און פערשלאָסען

איהר טאטע האָט זיך נאָגעיאַנט און איהר מאן יעקב האָט איהם שטרענג געזאָגט:

— שווער לעבען, איך קען נישט וואוינען ביי אייך אין דאָרף צווישען גוים... לאָזט מיך מיין ווייב רחל, לעבען צווישען אירען!

און דער טאטע איהרער איז ענדליך מרוצה געוואָרען, האָט זיי געגעבען מתנות און זיי האָבען זיך בעזעצט אין א אירדישען שטעדטעל.

אויף מיט קינדער האָט די ערשטע צייט פאָסירט מיט איהר ווי מיט דער מוטער רחל. עס איז אוועק א פאָר יאָהר און זי האָט קיין קינד נישט געבאָרען. זי האָט זיך געשראָקען טאָג מער וועט יעקב ביז ווערען און וועט זי, לויט'ן אירדישען דין אין צעהן יאָהר ארום געבען גט... אָבער נאָט האָט איהר געבעט צוגעהערט און זי האָט אין דריי יאָהר ארום נאָך דער חתונה געבאָרען א קינד. נאָכדעם אין צוויי יאָהר ארום א צווייטע. ביז וואנען זי האָט פערמעגט פיער קינדערלעך.

און אַטאָט, וועט זי געבוירען א פינפטע... דאָס וועט שוין זיין דאָס לעצטע קינד....

און ביי דעם דאָזיגען געדאנק ציטערט זי אויף. די מוטער רחל איז ביים לעצטען קינד געשטארבען. און עס בעפאלט איהר א הייליגע שרעק.

זי מאכט זיך אליין פאָרווירפּע, וואָס זי נעהמט זיך אזוי איבער און גלייכט זיך צו דער מוטער רחל... וואָס האָט זי זיך איינגערעדט אז מיט איהר קען פאסירען דאָסזעלבע וואָס מיט דער מוטער רחל! יענע איז געשטארבען אויפ'ן מיטען וועג. עס איז געווען אין די צייטען ווען יעקב האָט געמוזט אנטלויפּען פון עשו'ן. זי אָבער לעבט אין א רוהיג קליין שטעדטעל. „א סמיכת־הפרשה!“ לאכט זי פון זיך אליין...

אָבער אז זי איז געקומען צו דער שטעל אין טייטש־חומש, וואו עס ווערט דערצעהלט וועגען דעם טויט פון רחל,

איז פערטריקענט געוואָרען. — איז שוין רחל געוואָרען אינגאנצן צען איבערנעביטען. אראָבואַרפען די וואָכיגע קליידער, אָנגעטאָן איהר איינפאכע אָבער זויבערע שבת־קלייד, אויפ'ן אויסגעוואַשענעם קאָפּ אָנגעטאָן די ווייסע טוך ביז איבער'ן שטערען, די ברעגען פערשטעקט הינטער די אויערען, — האָט איהר פנים אָנגענומען דאָס געשטאַלט פון א פרוי פון די אור־אַלטע צייטען, פון די צייטען פון די אמהות... איהרע צוויי שווארצע אויגען, האָבען בעקומען שטראלען און האָבען זיך גע־צויגען ערגעץ אין אנדערע ווייטע וועלטען...

די קלענערע קינדער, מיידעלעך, האָבען נאָכדעם ווי די מאַמע האָט ליכט אבגעבענשט זי ארומגערינגעלט און געטוליעט זיך צו איהר קלייד און געקוקט אויף איהר מיט ארויפגעריסענע אויגעלעך און געפלאפעלט:

— א שעהנע מאמע !

און אפילו די דערוואקסענערע טאכטער האָט אויך ניט גע־קענט אברייסען איהרע בליקען פון איהר מוטער רחל, וועלכע איז געזעסען ביי די ליכט און געלייענט א ספר אויף עבר־טייטש....

און אין וואס פאר א ספר רחל האָט פרייטאג צורנאכט און שבת בייטאג ניט געלעזען, איז אלץ געווען בעשריבען פון דער מוטער רחל. מיט דער מוטער רחל איז רחל געווען ווי איין גוף מיט איין נשמה, און מאנכע־מאָל האָט זיך רחל'ן געדאכט, אז זי אליין האָט מיט יענער איין גורל. איהר מאן יעקב האָט זי ליעב, ווי דאָס לעבען. כאַטש בפירוש זאָגען האָט ער עס איהר קיינ־מאָל ניט. ער איז אויך ווי יעקב אבינו א יושב־אוהל. ער האָט ווי יענער יעקב, דעם ערשטען יאָהר נאָך דער חתונה, אוועקגע־לאָזט איהר טאַטען דעם ישוב־ניק, וואו ער האָט ניט געקענט זיצען און לערנען, און האָט איהם געמוזט העלפען אין פעלד — און איז מיט איהר אוועקגעפאָהרען אין שטעדטעל צווישען אידען.

די צווייטע מוטער רחל.

אין די וואָכיגע טעג איז רחל געווען פערנומען מיט דער שטוב, מיט די קלענערע קינדער און מיט דער בעל-הבית'יש-קייט. ארבייט איז געווען לרוב און עס איז איהר קוים גע-לונגען אראָב'ננב'נען פון פריהמאָרגען א וואָסערע האלב שעה אויף צו דאוונען און אבלייענען די נויטיגסטע תחינה פון טאָג. דערצו האָט זי שוין געמוזט אויפשטעהן פריהער פאר אלעמען, אפילו פריהער פאר איהר מאן יעקב'ן, וועלכער פלעגט אלע טאָג געהן דאוונען אין בית-מדרש ותיקין און פלעגט שוין דאָר-טען בלייבען ביז א זיינער צוועלף בייטאָג. אין דער דאָזיגער האלב שעה פלעגט זי זיך אבער ניט קענען אריינטהאָן אין דעם זין פון די ווערטער, וואָס זי פלעגט פליסטערען אין דער שטיל מעהר אויס געוועהנהייט. דער קאפ איז איהר געווען פערנומען מיט אלערליי ארבייטען, וואָס זי האָט צו טהאָן און די ווערטער האָבען זיך געשטאָמען פון מויל ווי מאשינאל, ווי עמיצער, ניט זי אליין, וואָלט מיט עפעס א הענטעל ערגיץ בעוועגט.

דערפאר אבער שבת איז רחל געוואָרען אן אנדערע. ווי נאָר דער טשאַלענט איז פרייטאָג פארנאכט געוואָרען פער-רוקט אין אויווען, און דער אויווען איז פער'חתמה'ט געוואָ-רען מיט א דיקען נאסען האנטוך, וואָס האָט זיך ווי מיט א שפרוך פעסט געהאלטען אָן דער „זאסלאַנקע“, נאָכדעם ווי ער

— מיר האָבען אַ מאָל גערעדט וועגען קיום פון דער וועלט...
 — האָט ער אָנגעהויבען, אַבווישענדיג די וואָנסעס, וואָס זיינען
 איהם נאָס געוואָרען פון דעם געפרוירענעם עפעלע. — דער קיום
 פון דער וועלט איז אַ גרויסער סוד... און נישט נאָר פון דער
 וועלט... פון יעדען מענשען... יעדער מענש איז אַ וועלט און
 זיין לעבען איז אַ סוד... אנו, פרובט טרעפען...
 ער האָט זיי אָנגעקוקט און גוטמוטהיג זיך צולאכט...
 חיים דער מלמד האָט פון שטענדער ארויס זיך שטארק
 צוכראָפּעט....

— ס'ארא מין כראפען אַ ביסעל... — האָט דער זעלווער
 גערעדט...

— טשעפעט איהם נישט! — האָט דער פרוש גומהעריציג
 געבעטען. — גליקליך איז דער מענש, וואָס שלאָפּט.... איך וועל
 מיך טאָקע אויך אַ ביסעל צושפארען. איך בין עפעס זעהר
 מיעד....

ביי די ווערטער איז ער אוועק צו אַ ווינקעלסטער באַנק,
 אויסגעטהאָן דעם ראָק, אונטערגעלעגט צוקאָפּענס און זיך
 אויסגעצויגען אין דער לענג פון דער באַנק...

אין עטליכע מינוט איז ער איינגעשלאָפּען און געזעהן
 אין חלום די אידענע מיט די עפעל. ער האָט פון חלום גע-
 שטרעקט די הענט און אָנגעכאפּט דעם סטענדער, וואָס איז גע-
 שטאַנען געבען זיין צוקאָפּענס...

דער סטענדער האָט זיך צושאַקעלט היין און צוריק, האָט
 אָבער גלייך בעקומען זיין גלייכגעוויכט און איז געבליבען
 שטעהן, אַרומגענומען פון שלאָפּענדיגען פרוש...

ער האָט וויעדער געהויבען די אויגען צום ווייבערשען
שוהל, וואו די קליינע פענסטערלעך האָבען געקוקט ווי שווארצע
אויגען און גערופען צו עפעס שווער-זינדיגעס....

— א גוטע נאכט! — האָט די אלמנה אויסגערופען און
איז ארויס מיט'ן קאָשיק.

דער פרוש האָט לאנג זי נאָכגעקוקט, און אז די אלמנה
איז שוין ווייט געווען האָט ער זיך מיט א זיפץ צוריק אומגע-
קעהרט צו די צוויי ישיבה-בחורים און זיך אָנגערופען:

— און וואָס מיינט איהר איז אויסען די אידענע... וואָס זי
קומט אהער?...

— זי וויל לייזען... — האָט דער דאלהינעווער געענט-
פערט....

— און איך בין זי חושד אין עפעס אנדערש... — האָט
דער פרוש מאַדנע געשמייכלט....

— זי זאָל עפעס וועלען גנב'ענען, מיינט איהר? — דאָט
דער דאלהינעווער געפרעגט בתמימות....

— ווער ווייס? — האָט דער פרוש געענטפערט... און
האָט זיך גלייך אָבגעהאקט.

און מיט די ווערטער איז ער אבגעגאנגען אויף עטליכע
טריט צוריק, נאָכדעם צוגעגאנגען צום פענסטלער און זיך
איינגעראָבען מיט די אויגען צו יענער זייט, וואו דער שטער-
טעלשער בית-עולם געפינט זיך....

דער דאלהינעווער מיט'ן זעלוען האָבען איהם צוגעטראָגען
אן עפעלע....

— עסט, פרוש....

ער האָט זיך אָבגעקעהרט פון פענסטער ווי ערוואכט פון
א חלום און זיך אָנגערופען:

— א ישר....

אויפגענדיג דאָס עפעל, איז ער ווי בערוהיגט געוואָרען
און איז אויפגעלעגט געוואָרען צום רוהיגען דענקען:

ער האָט אינסטינקטיוו אויפגעהויבען די אויגען צום וויי-
בערשען שוהל אין דער הויף.

— אין דער הויף איז פינסטער... — האָט ער ווי סתם
אין דער וועלט אריין א מורמעל געטהאָן.

— וואָס זאָגט איהר? ... — האָט זי איהם געפרעגט...

— איך מיינ אין דער ווייבערשער שוהל, אויבען, איז נאָר

פינסטער... — האָט דער פרוש געשטאַמעלט...

— אנטקעגען וואָס זאָגט איהר דאָס? ... — האָט די אלמנה

זיך געוואונדערט...

— אָט, איך מיינ גלאט.. מען קארגט... אויך דאָרט האָט

געדארפט ברענגען א לעמפעל.. שטענדיג איז דאָרט ביי נאכט
פינסטער.

ער האָט זיך אומגעקוקט. דער אונטער־שמש איז געזעסען

ווייט אין א ווינקעל און געקייט די עפעלעך. דער זעלווער

מיט'ן ראלהינעווער האָבען זיך אויך פעררוקט אין א ווינקעל און

האָבען זיך געהיילט מיט די סחורה. חיים דער מלמד האָט

שוין, אָנגעשפארט דעם קאַפּ אויף א סטענדער, שטארק גע-

כראַפעט. יענקעל דער הונד איז ערגעץ ארויס.

דער פרוש איז געשטאַנען ווי צוגעשמידט צום אָרט, גע-

קוקט אויף דער אלמנה און געטראכט:

— און פאר וואָס טאקע ניט? ...

די אלמנה האָט עפעס דערפיהלט. זי האָט שעהמעוודיג

אראָבעלאָזט דאָס טיכעל ניעדריגער איבער'ן קאַפּ און זיך גע-

קליבען ארויסצוגעהן...

— איהר געהט שוין? ... — האָט דער פרוש א שטאַמעל

געטהאָן...

— וואָס זאָל מען טהאָן? ... מען מוז געהן..

— ווייט? ...

— יא, אזש נעבען בית-עולם...

— א שאָד, א שאָד! — האָט ער געזיפצט... אזא מהלך...

די אידענע דערלענט איהם נאך א קליין עפעלע :
 — נא, האסטו פיער...
 — וועסטו דערלענען א פינפטע ! — שמייכלט ער.
 די אלמנה זוכט א קליינעם עפעלע, געפינט און גיט עס דעם
 אונטער-שמע...
 — ביזט א בערייסערין ! — קלאגט ער זיך און צאהלט
 ענדליך אָב.
 דער זעלווער, דערזעהענדיג פון ווייטען די אידענע מיט
 די עפעל, איז ווי אויפגעריכט געוואָרען און האָט עס געמאָלדען
 דעם דאלהינעווער :
 — דאלהינעווער, די עפעל זיינען דאָ !
 — עס איז א צו גרויסע הוצאה. — מורמעלט דער דאל-
 הינעווער...
 — וואָס איז שייך... — שפארט זיך דער זעלווער. — מען
 איז דאָך ניט מעהר ווי א מענש...
 — נו, מילא, קויף... איך שטעה צו צו א חלק...
 דער פרוש האָט א שטילען זיפץ געטהאָן און איז צוגעגאנגען
 צו דער אידענע.
 ער האָט זי אָנגעקוקט מיט זיינע גרויסע אויגען און זיך
 בעגעגענט מיט איהרע...
 זי האָט זיי פערשעהמט אראַבגעלאָזען...
 נאָכדעם ווי דער זעלווער האָט איינגעהאנדעלט צעהן עפער-
 לעך פאר גאנצע צוויי קאפיקעס, איז ער אוועק מיט זיי צום
 דאלהינעווער.
 דער פרוש איז געבליבען אויג אויף אויג מיט דער אלמנה.
 — אזוי שפעט... — האָט ער א מורמעל געטהאָן...
 — וואָס זאָל מען טהאָן ? — האָט זי שטיל געענטפערט,
 — מען וויל לייען...
 — יא, — האָט דער פרוש געמורמעלט, און האָט זי שוין
 דרייַסטער אָנגעקוקט... לייען... איך פערשטעה...

— מען זאל זיך אפילו אין בית-מדרש ניט קענען אנווא-
רעמען...

עס געהט צו דער אונטער-שמש.

— וואָס איז די מעשה וואָס דער אויווען איז ביי דיר
קאלט? — ווענדעט זי זיך צו איהם פאמיליאַר.

— אדרבא, — וויצעלט דער אינטער-שמש, — פארוואָס
זאָלסטו טאָקע ניט שענקען א וואָגען האַלץ... נישקשה, מען
זאָגט, אז דו האָסט געלד...

— אוראי האָב איך געלד... וואָס דען? — וויצעלט צוריק
די אלמנה....

דער אונטער-שמש, אויף אן אלמן, גיט זיך לוסטיג א קראַץ
אין פאטילניצע און זאָגט:

— דער שוואַרץ יאָהר ווייס דיר.... ווען איך ווייס, אז יאָ—
וואָלט איך זיך צו דיר גע'שריבן'ט...

די אלמנה רויטעלט זיך און ווערט ערנסט:

— וואָס, דו גיסט עפעס צו לייווען?

— אז ביי דיר איז זעהר מיהייער...

— געהט... דיר וועל איך לאָזען ביליגער...

דער אונטער-שמש געהט צו צום קאַשיק, קלייבט אויס
דריי צופוילטע עפעלעך און פרעגט:

— וואָס, למשל, וועסטו הייסען בעצאָהלען דערפאר?...

— הען א ביסעל... — ענטפערט די אלמנה. — די גרעסטע

עפעל האָט ער אויסגעקליבען... כ'מיון... צוליעב דיר — א קא-
פיקע.

— ביי דיר איז אן אמת'ער אפטייק! — דיננט זיך דער
אונטער-שמש... — אזוינע דריי עפעלעך א קאפיקע... און א
גראַשען וועסטו ניט געהמען?...

— איך קען ניט, בנאמנות... — שווערט זיך די אידענע.

— נו ווי דו ווילסט זיך... — וויל אריינלענען דער אונט-

טער-שמש די עפעלעך צוריק...

דער פיערטער פון די תושבים אין בית-מדרש אין געווען
יענקעל דער הונד. דאָס איז געווען א בחור'ל פון א יאָהר אכט-
צעהן. וואָס האָט זיך פערוואלגערט אין שטערטעל שוין עטליכע
יאָהר און מען ווייס ניט ווער זיין טאטע און מאמע איז און פון
וואנען ער קומט. זייענדיג א גרויסער פוילער, געפינט ער זיך
שטענדיג אין בית-מדרש, וואו ער האָט אויסגע'פועל'ט די באנק
נעבען טהיר צו שלאָפּען.

צו די עטליכע תושבים אין בית-מדרש קומען צו א זייגער
אכט-ניין אין אבענד נאָך זייטיגע מענשען. עס געהט אריין חיים
דער מלמד, וואָס האָט פערלאָרען זיין קנעלונג און קוקט אויס
דער יאוש אליין.

אריינקומענדיג שטעלט ער זיך אוועק נעבען בימה, בלייבט
שטעהן א ווילע פערטראכט. גאָדעם דערמאָהנט ער זיך עפעס
און געהט צו צום אונטער-שמש און בעט א שמעקט-טאָבאק. דער
אונטער-שמש קוקט איהם אָן קרום, אבער דאָך גיט ער איהם.
חיים מלמד גיט א שטארקען שמעק, צוניסט זיך און, ערמונד-
טערענדיג זיך, געהט ער אוועק ווייטער, אויבען אָן, וואו דער
זעלווער, דאלהינעווער און דער פרוש זיצען אין א ווינקעל און
שמועסען.

א זייגער זיעבען קומט אריין היענע די אלמנה מיט איהר
קויש עפעל... היענע די אלמנה איז די איינציגע פרוי, וואָס
האָט די פריווילעגיע צו קומען פראנק און פריי אין בית-
מדרש מיט איהר סחורה. אריינגעהענדיג בלייבט זי שטעהן
פון פאָרענט, בעטראכט דעם לעערען בית-מדרש און הויבט
אָן שמייכלען צו זיך אליין: שטיינס געזאָגט, טראכט זי, וואָס
פאר א גליקען זי קען דאָ כאפּען. זי געהט צו צום אויווען, גיט
איהם א שמיר מיט די הענד און דערפיהלענדיג די קעלט, וואָס
וועהעט פון די ווייסע קאכעל, רוקט זי זיך אָב אן ענטוישטע
און שמייכעלט וויעדער:

ווער זאגט דיר אז די וועלט דארף א' קיום האָבען? ...
 ביי דעם ענטפער איז דער דאלהינעווער שטארק אויפגע-
 בראכט געוואָרען: וואָס הייסט? סטייטש... די וועלט! עס איז
 אזא שעהנע וועלט! ... — אבער אויס'טענה'ן זיך מיט'ן פרוש
 האָט ער קיין מעגליכקייט ניט געהאט: דער פרוש איז געווען
 צו בעהבנ'ט אין חכמות-חזונויות און ער פלעגט „ברענגען“ גאנצע
 בלעטער פון אריסטא און פלאטאָן, פון וועלכע דער דאלהינעווער
 האָט קיין השגה ניט געהאט...

אזא טיעפער שמועס פלעגט דעם דאלהינעווער קאָסטען אַ
 פאָפיראַס-טאָבאק, ווייל דער פרוש, האָטש ניט קיין שטענדיגער
 רויכערער, פלעגט אָבער נאָך אזא שאַרפען וכוח מווען פערזי-
 כערען....

דער דאלהינעווער פלעגט דאמאָלט צורופען דעם זעלוען.
 ביי וועלכען די טאבאק האָט זיך שטענדיג געפונען און פלעגט
 זאָגען:

— זיי מכבד דעם פרוש מיט אַ פאָפיראַס.
 דרעהענדיג דעם פאָפיראַס, האָט דער פרוש גוטמוטיג גע-
 פילאָזאָפירט:

— די וועלט, זאָגט איהר, וועט קיין קיום ניט האָבען... יא,
 טאָקע אמת... נו, וואָס איז? זאָל זי קיין קיום ניט האָבען! ...
 איהר מיינט, קינדערלעך, אז דאָס איז די ערשטע וועלט... עס
 זיינען שוין געווען טויזענדער וועלטען... קוקט אריין אין זייערע
 ספרים. נישקשה, זיי ווייסען אויך עפעס... חי-חי-חי — זיי
 ווייסען מעהר פאר אונזער רב...

די פרייע געדאנקען האָבען די צוויי ישיבה-בחורים גע-
 שטאָכען אין זיבעטען ריפ. אָבער פער'מסר'ט דעם פרוש, האָ-
 בען זיי דאָ קיינמאָל ניט: עפעס האָבען זיי געפיהלט צו דעם
 האַלב גרויען פרוש א געפיהל פון רחמנות און פלעגען איהם פון
 צייט צו צייט מכבד זיין מיט א געבאקטען קארטאָפּעל, א גלעזעל
 טהעע און מיט אַ פאָפיראַס...

זיי ביידע ניט איין אין זייערע מיינונגען איבער עולם הבא. דער זעלנער זאגט, אז עולם הבא איז טאקע דא, אבער ניט ווי מען שטעלט זיך פאר אזוי מגוש'דיג: שור חבר און לויתן זיינען בלויז א משל... עולם הבא איז נאָר, ווי דער רמב"ם וויל האַבען. פאר'ן גייסט. דער גייסט דערהויבט זיך ביז'ן זיבעטען היימעל... דער דאלהינעווער אָבער, וועלכער איז א סך פראקטישער, האלט אז עולם הבא איז אויף פאר'ן גוף און דער שור חבר און לויתן איז ניט קיין משל, נאָר א ממשות'דיגע זאך... אז דער קאמפף ווענען דיעזער פראגע צוברענגט זיך שטארק ביי זיי, פעררויכערען זיי א שותפות'דיגען פאפיראס און זיי גלייכען זיך ענדליך אויס.

דער דריטער תושב פון בית-מדרש איז דער פרוש. ער איז א איד פון א יאָהר עטליכע און פערציג. זיין געדיכטע באָרד איז שוין אין עטליכע ערטער דורכגעפלאַכטען מיט זילבערנע האָר. א פרוש איז ער געוואָרען ניט פון פרומקייט, נאָר פון פרייקייט וועגען. אזוי האָט ער א מאָל זיך מודה געווען טאקע פאר'ן דאלהינעווער.

— א מענש — האָט דער פרוש איהם דאָ מאַלט גענעבען צו פערשטעהן — דאָרף ניט האַבען קיין יאָך... א מענש דאָרף פיהלען יעדע מינוט, אז ער לעבט, און דאָס קען מען נאָר פיהלען, אז מען איז פריי פון יאָך פון פרנסה... איך בין צום שכל געקומען צו דרייסיג יאָהר און עס פערדריסט מיר זעהר אויף די עטליכע יאָהר, וואָס איך האָב זיך געמאכט נאריש און געהאלטען א קראָם... ניט נאָר פון מיינע קליידער, נאָר אויף פון מין גייסט האָט געשמעקט דאמאָלט מיט הערינג און נאפט... דעם דאלהינעווער איז די דאָזיגע ערקלעהרונג ניט שטארק געפעלען געווען...—וואָס הייסט, האָט ער געפרעגט,—אז די אלע מענשען וואָלטען אזוי געוואָלט לעבען פריי, וואָלט דאָך די וועלט קיין קיום ניט געהאט...

— נו, איז וואָס... שוטה... — האָט דער פרוש געלאכט,—

נעזיכטער פון משה ואהרן, וועלכע זיינען אויסגעקריצט פון האַלץ אויפ'ן עמוד, אפילו דער לעמפערט אין מיטען אויפ'ן זעלבען עמוד, אין וועלכען דער שטעדטעלשער שניצער האָט געוואָלט אריינלעגען וואָס מעהר לעבען און פלינקייט, הויערט אַ מיעדער צווישען משה ואהרן און דאכט זיך, אז ער דרעמעלט און חלומ'ט פון לבנון-וואַלד, פון וואנען ער שטאַמט...

דערצו דער שוואַרצער פרכות, וואָס די שטעדטעלשע גביר'טע האָט געשענקט, פון אַ שטיק איבערגעבליבענע סחורד פון איהרען אַ קלייד, וועהען אַן אויפ'ן גרויסען אַלמען בית-מדרש א טיעפען טרויער און בענקשאפט, און די שאַטענס אויף די ווענט, וואָס בילרען זיך פון די עטליכע איבערגעבליבענע אין בית-מדרש, קוקען אזוי ווי אַנגעקומענע מתים פון שטעדטעל-שען בית-עולם.

די איבערגעבליבענע אין בית-מדרש בעשטעהען פון פינף מענשען אויסער'ן אונטער-שמש. צוויי פון זיי זיינען ישיבה-בחורים, וואָס לערנען שוין דאָ אַ פאַר יאָהר און האָבען שוין בדעה אוועקפאַהרען אין אַ רייכערער שטעדטעל, נאָר עס פעהלט זיי די נויטיגע ענערגיע דערצו. איינער פון די צוויי, „דער זעלווער“, איז אַ בחור פון אַ יאָהר צוואנציג מיט אַ לאַנגען די נעם האַלז, ביין גאַמבע אַ פיעלגאַרענדיגער גאַרגעל, וואָס בע-וועגט זיך ריהרעוודיג ביי יעדען וואָרט, וואָס עס געהט אַרויז פון זיין ברייטען מויל. דער צווייטער איז דער „דאלהינעווער“, מיט אַ יאָהר אינגער, אָבער זעהן זעהט ער אויס פיעל עלטער פאר'ן זעלווער, ווייל ער האַלט ניט שטארק פון וואַשען דאָס פנים, וועלכעס איז בעוואַקסען ניט נאָך די יאָהרען נאָך, מיט אַ געדיכט בערדעל. ניט קוקענדיג, וואָס זייער אויסזעהן איז גאנץ פערשיעדען איינער פון צווייטען, לעבט דאָך דער זעלווער מיט'ן דאלהינעווער בשלום און באַרגען זיך אויס צו שטיקלעך צוקער איינער דעם אנדערען, און רויכערען ביידע בשותפות, כאַטש דעם זעלווער איז אַ שטארקערער רויכערער... דערפאַר אָבער שטימען

דער פרוש.

אין שטערטעלשען בית־מדרש אין שוין נאך מעריב. דער קארנער אונטער־שמש, א הויכער, אויסגעדארטער איר מיט א שווארץ־שפיציג בערדעל, האט שוין די לאמפען, וואס האבען געברענט איבער'ן בימה, אויסגעלאשען. ער האט נאך איבערגעלאזען ברענען איין לאמפ, אבער אויך מיט א שטארק ארונטער־געדערהטען קנויט. — נאפט איז טהיער! — האט ער ביז געמורמעלט לעשענדיג א לאמפ נאך א לאמפ...

די עטליכע איבערגעבליבענע, וואס זיינען געווען תושבים אין בית־מדרש, האבען אפילו מתרעם געווען אויפ'ן דעספאטישען אונטער־שמש, וואס לאזט זיי זיצען האלב אין דער פינסטער, אבער אזוי ווי לערנען האבען זיי זיך געפוילט, האבען זיי קיין העזה ניט געהאט זייער פראטעסט הויך אויסצורדיקען. אויסער דעם האבען זיי געוואוסט, אז דער אונטער־שמש טהוט עס ניט אייגענטליך מיט זיין אייגענער מאכט. שפארען די נאפט איז א שטרענגער פערזאנלעך פון אויבער־שמש און דער שמש אליין האט דעם פערזאנלעך אים פון גבאי.

און צוריק גערעדט איז די האלב־דונקעלע בעלייכטונג זעהר גוט צוגעפאסט צו די שטימונגען פון די איבערגעבליבענע אין בית־מדרש. עס איז א פאך וואס נאך סכות. דרויסען שפריצט א קאלטער רענען און די טראפענס פאלען אויף די שוויבען און קלאפען מאנאטאן. טרייבט און שווערמוטהיג קוקען אראב די

געל האט מען איהם גערעכענט א זעקסער... א שטיקעל קען צעהן גראשען, אויסער דעם האט ער זיך געפיהלט זעהר דער-פרוירען און אין קרעטשמע האט ער גענומען א גלעזעל בראנ-פען... דערצו האט איהם שוין צוגערעדט דער בעל-עגלה, און ער האט זיך געלאזט איבעררעדען. אבער דעם גאנצען וועג האט ער זיך עס ניט געקאנט מוחל זיין. אנשטאדט דאס גלעזעל בראנפען וואלט ער בעסער פאר די קינדער א מתנה גע-קויפט. פון יעדען נאהענטען יאריד ברענגט ער זיי עפעס, אמאל א בייגעל, אמאל א מאהן-קוכען, און פון דעם דאזיגען ווייטען יאריד וועט ער קומען פאר זיי מיט גארנישט...

— א שאד ! א שאד ! — האט ער גענומען מורמלען.

דער בעל-עגלה האט זיך אבגעקעהרט :

— וואס זאגט איהר, ר' לייב ?

— איך האב פערגעסען עפעס צו קויפען פאר די קינדער

— האט ער זיך פערטרויט פאר'ן בעל-עגלה.

און אייננורענדיג זיך אין די פערשיעדענע מינים בנדים,

האט ער זיך פערטייעפט אין שווערע געדאנקען און צוגעמאכט די אויגען.

און מיט פערמאכטע אויגען האבען פאר איהם געשוועבט די אלע יארידען, וועלכע ער האט אין זיין גאנצען לעבען דורכ-געמאכט... אין זיינע אויערען האבען געקלונגען פויערשע רייד, האלבען ווערטער, זידלערייען, פער'שיכור'טע ליעדער, און אין דעם דאזיגען הויז האט מיש-מאש האט זיך פערבייגעטראגען דער לעצטער יאריד, אן אומעטיגער און א פוסטער... ביזע פנים'ער מיט גרויע, קעצישע אויגען, געלע בארד און שטער-כענדיגע וואנסעס, און צווישען זיי אלע האבען געלויכטען די אויגען פון זיינע ליעבע קינדער, פאר וועלכע ער האט אפילו ניט געקענט ברענגען א שטיקעל מתנה פון דעם דאזיגען וויי-טען און טומעלדיגען יאריד...

נעהמען אין מויל אריין.

ער האט בעשטעלט א גלאז טהעע, פרעגענדיג נאכדעם דעם מקח. דערהערענדיג ווי טהייער עס קאסט, האט ער שוין חרטה געהאט, האט ער דערפאר קיין קוכען און קיין בולקע ניט גענומען און האט זיך בענוגענט מיט א שטיקעל שווארצען, היי-מישען ברויט וואס איז נאך איהם געבליעבען אין פעקעל.

דערווארעמט פון גלאז טהעע, וועלכע איז געווען א זיסע, וואס צו אזא לוקסוס איז ער ניט געוועהנט געווען, האט ער זיך דערפיהלט אביסעל געהויבענער, און אין דער דאזיגער געהוי-בענער שטימונג איז ער ארויס אויפ'ן מארק...

ער האט אכגעמאסטען מיט'ן אויג די גרויס פון'ם יאריד און איז געבליעבען צופרידען. מענשען זיינען דא ווי זאמד ביים ים ! אט אויף דעם דאזיגען יאריד האט ער אזוי לאנג גע-האפט. איצט וועט ער זעהן וואס איהם שטעהט פאר... ער האט געטאפט אין דער פערנעהטער קעשענע די עטליכע רובעל וואס ער האט מיטגעבראכט און זיך געלאזט זוכען מציאות.

צוריק איז ער געפאהרען מיט א פולען וואגען מיט פער-שיעדענע סחורות. זיין הארץ איז אבער געווען וויסט און לעער. די אלע סחורות, וואס ער האט דא אנגעקויפט, סיי די טרוקע-נע שוועמלעך, סיי די עטליכע פעלכלעך און סיי דאס ביסעל וואל, און אפילו די בינטלעך חזיר-האר, זיינען לויטער יקרותים. ער האט געצאהלט גרויסע פרייזען און ער וועט געוויס צולעגען א פערמעגען. עס איז רעכט, אז דער דאזיגער יאריד וועט איהם אראכזעצען פון די פיס.

דערצו איז איהם די אייגענע שפיז, וואס ער האט מיט-גענומען, אויסגעגאנגען. ווילענדיג ניט ווילענדיג האט ער גע-מוזט אין א צוויי רייכערע קרעטשמעס, וואו דער בעל-עגלם האט זיך אויף אכגעשטעלט, עפעס איבערכייסען. דער יקרות איז דארטען זעהר גרויס געווען. פאר א קליין געפלאכטען ביי-

אכגעשטעלט האט זיך דער בעל־עגלה אין מיטען מארק, וועלכער איז שוין געווען פול מיט פערד און שליטענס. טייל פערד זיינען נאך געווען איינגעשפאנט אין די שליטענס, און האבען געדולדיג געווארט, מען זאל זיי אויסשפאנען. טייל זיי נען געווען אויסגעשפאנט און זיינען ווי בעפרייטע פון א שווער רען יאך געשטאנען מיט'ן קאפ צום מיטען פון שליטען און האבן בען געצופט מיט גרויס אפעמיט פון די בינטלעך היי אדער גערבראמשקעט פון די זעקלעך האבער, וואס זיינען געווען אנגעטוהן קונציג אויף זייערע העלזער.

הירש דער בעל־עגלה האט זיין אידישען פערד ניט געדוואלט אוועקשטעלען צווישען די פויערשע, און ער האט דערפאר אויסגעזוכט א אידישע קרעטשמע, וואו ער האט דאס פערד אויפ'ן היימישען אופן אריינגעפיהרט אין סטאדאלע, דארט איהם אויסגעשפאנט מיט גרויס רחמים, געגעלעט איהם איבער'ן האל? און פערשפראכען אויפ'ן בעל־עגלה־לשון צו געדען א פיינעם אנבייסען, טאקי א רעכט ביסעל האבער, וואס ער האט דאס מאל גלייך ערפילט.

— און איהר, ר' לייב, געהט אריין אין קרעטשמע און ווארעמט זיך אן.

די קרעטשמע, וואו לייבע איז אריין, איז געווען געפלאקט מיט אידישע סוחרים און מיט א קליינער צאהל רייכערע גוים. צווישען די אלע סוחרים האט לייבע ניט געהאט קיין איין בעקאנטען, און ער האט זיך דערפיהלט ווי א פרעמדער און אן איבעריגער.

ביי דער "סטאיקע" איז געשטאנען א דיקע אידענע. ארום איהר איז געווען אנגעווארפען קופעס בולקעס, ביינעל און פערשידענע קוכען מיט מאהן און מיט ציבעלע, צווישען די דאזיגע קופעס האט ארויסגעקוקט א זידענדיגער סאמאואאר לייבע האט בעשלאסען, ווי באלד אז ער האט שוין זוכה געווען צו גרייכען דעם דאזיגען ווייטען יאריה, זאל ער דערווייל עפעס

האט אויף זיך ארויפגעצויגען, און איז וויעדער פערזונקען אין גליקליכע חלומות...

עטליכע וויארסט פון שטעדטיל, וואו דער יאריד האט געדארפט פארקומען, האט לייבע, שוין אן אויסגעשלאפענער, בעטראכט די אלע פוהרען מיט די פויערים, וואס האבען זיך געצויגען פון אלערליי וועגען און שטעגען אויף דעם גרויסן וועג, וואס פיהרט אין שטעדטיל אריין.

— דאס פאהרט מען צום יאריד, ר' הירש ! — האט ער מיט פרייד אויסגערופען.

— א שאלה אביסעל ! — האט הירש דער בעל־העגלה זיך פון זיין זייט צוהיצט — עס וועט זיין א געוואלדיגער יא־ריד... דער וועג איז גלאט... וויאָ... וויאָ... !

— ווי שפעט קען זיין, ר' הירש ? איך רעכען עס זאל שוין טאנען — האט לייב געפרעגט, אויפהויבענדיג די אויגען צום קאלטען הימעל, אויף וועלכען די שטערען האבען זיך געלאשען איינע נאך די אנדערע...

— עס איז שוין טאג — האט דער בעל־העגלה בעשמעטיגט ווי א מומחה א שטערענזעהער, און אויפהויבען די אויגען צום הימעל.

— מיר זאלען כאטש ניט פערשפעטיגען, ר' הירש — האט לייב געווארענט. — א קלייניגקייט, אזא וועג.

— האב ניט קיין מורא — האט דער בעל־העגלה איהם בערוהיגט. — געכליעבען נאך א צוויי־דריי וויארסטלעך... אין קיין קרעטשמע וועל איך זיך שוין ניט שטעלען... מיר וועלען שוין פערפאהרען גלייך אין שטעדטיל, ערגעץ אין א קרעטש־מע...

און א שמיץ טהוענדיג דאס פערדעל האט דער בעל־העגלה צוגעברומט :

— עס וועט זיין א געוואלדיגער יאריד !

האט ער שוין פאר איינוועגס אראכגענומען דעם לוח פון די "וועטערונגען" און עס איז איהם געווארען צוריק קאלט אויף דער נשמה. דער לוח פון וועטערונגען האט פאראויסגעזאגט אויף יענעם טאג א גרויסע קעלט און א שטארקען ווינט... אבער דאס שטערענדעל פון דעם אנדער לוח האט פרעה לייף געוואונקען און העל געלויבטען...
און דאס שטערענדעל האט געזיעגט !

א טאג מיט א נאכט האט זיך לייבע געשלעפט מיט היר שטעל פשעס פערד און שליטען צום ווייטען יאריד, וואו ער האט געדארפט בעגליקט ווערען... איינגעוויקעלט אין פערשיעדענע בגדים, וועלכע עס האבען זיך נאר געפונען אין זיין באזעכאמישקייט, מיט דער צוריסענער קאלדרע אויף די פיס, איז ער געזעסען האלב דערפרוירען אין הירשעל פשעס גירדיגען שליטען און האלבדרעמלענדיג האט ער גע'חלוס'ט פון דעם ווייטען יאריד...

דאס וועטער איז געווען פונקט ווי דער לוח האט געשריען, א קאלטער, דער ווינט א שטארקער...
און אויפואכענדיג פון דרימלעל פלעגט לייב זיך ווענדען צום בעל־העגלה, וועלכער איז געזעסען פון פארענט מיט'ן מנים צו די פערד און פלעגט איהם מינטערען :
— וואס זאגט איהר, ר' הירש, צום פראסט... איך האב מורא, אז אין אזא פראסט וועט דער יאריד ניט זיין מי יודע ווי גרויס...

— א יאריד איז א יאריד — האט דער בעל־העגלה, וואס איז געווען פון דער נאטור א בעל־בטחון, לייבען געטרייסט. — דער עיקר, ר' לייב — האט ער מוסיף געווען — איז דער וועג... וויא... וויא...

און געטרייסט פון בעל־העגלה'ס גלויביגען טאן האט לייב זיך איינגעוויקעלט אין די פערשיעדענע מנים בגדים, וואס ער

אבער ווער וואלט געקוקט אויף דעם פערלשער. יענער האט שוין אזא טבע צו מאכען שווער דאס הארץ, כדי מען זאל איהם אן איבריג מאל נוצען און ער זאל כאפען נאך א'צעהן גראשען פאר א וויזיס — אן אמת'ער בלוט-זויגער! ... בפרט אז די לעצטע יצויט פיהלט ער דעם פינגער שוין גאר ניט, איז דאך אודאי קיין סכנה ניט... די איבעריגע פינגער וואלט ער שוין ווי עס איז פעהיט. דער עיקר אבער איז די הוצאות'פון דער דאזיגער נסיעה!

די הצאות אהין און צוריק דארפן אנטרעפן א פער מעגען. ער האט שוין א מאל געפרובט רעדען מיט'ן בעל-העגלה הירשעל פשעם. יענער האט א קראץ געטהאן מיט'ן בייטש-שטעקעלע אין פלייצע און געמאכט דעם חשבון, ווי פאר אן אייגענעם מענשען, ווי פאר א אידען א סוחר, מיט רחמים און יושר און נאך די אלע זאכען איז די ריזיקע' געווען צוגרויס פאר ליבען...

אזוי האט זיך'עס געצויגען שעהנע עטליכע יאהר. די יא-רידען, סיי אין דער היים, סיי אין דער נאהענטער סביבה, זיי-נען אלץ שלעכטער געגאנגען. ליבע פערעל'ס האט זיך שוין מיאש געווען, אווען עס איז צו בעגליקט ווערען. אבער דער וויי-טער יאריד האט נאך איהם אלץ געלאקט און געשמייכעלט. אז אלע הויזיגע פלעגען שלאפען, פלעגט ער אראבנעהמען פון אלמער, וואו עס זיינען געלעגען די נויטיגע ספרים, דעם "נוצ-ליכען לוח", וועלכער האט איהם געקאסט מיט א צווייער טהיי-ערער פאר די איבעריגע לוחות און האט זיך אבגעשטעלט אויף דעם "שטערענדעל", וואס דייטעט אן יענעם יאריד אין דעם ווייטען שטעדטל. דאס דאזיגע שטערענדעל האט איהם העל געלויכטען און צוגעוואונקען און ווי פארגעשלאגען:

— פאהר אריבער צום יאריד, ליבע פערעל'ס, דארטען ליעגט דיין גליק.

— עס איז גארנישט מיט גארנישט...
און אונטערציהענדיג דעם חשבון גענוי פלעגט ער ארויס-
זיפצען בשתיקה :

—מען וועט מוזען צולייגען ווידער א צוויי גילדען !...
פערעל, דאס ווייב זיינס, האט אבער פון די דאזיגע שלעכ-
טע יארידען ניט געטארט וויסען, ווייל זי איז בכלל געווען א
געגנערין פון א יאריד.

— נאך מיין¹ ווייבערשען שכל — פלעגט זי ביטער שמייכ-
לען — קומט אויס, אז פון א געוועהנליכען מארקטאג אין דער
היים מאכט מען בעסער ווי פון די קלאגעדיגע יערידען.
פלעגט לייבע זיך פיהלען¹ ווי בעליידיגט און פלעגט ענט-
פערען :

— ביזט א אידענע... א מארקטאג איז ניט דאס...¹קיין
עשירות וועסטו קינמאל ניט כאפען... אויף א יאריד, פער-
שעהסטן מיד, קען זיך פארט אמאל עפעס טרעפען...
און גלייך פלעגט פאר איהם זיך פארטראגען יענער יא-
ריד וואס קומט פאר איין מאל אין יאהר פאר¹ פינף-און-צוואנ-
ציג מיל ווייט, קרוב צו צוויי הונדערט וויערסט און ווען ער
זאל איהם קענען גרייכען איז ער זיכער, אז ער וואלט ערשט
געקומען צי זיך...¹

ער וואלט נתעשר געווארען....

אבער דער דאזיגער ווייטער יאריד קומט צום אונגליק
אויס אין רעכטען שבת. אונטערנעהמען זיך אזא ווייטען וועג
אין זיינע בגדים איז א¹ גרויסע ריזיקע. אז ער כאפט זיך ארוי-
טער אויף א ווינטערדיגען יאריד, וואס געפינט זיך סך הכל א
דריי מיל פון שטעדטיל, קומט ער אהיים אויף א דערפרוירע-
נער. ער האט שוין א דאנק די ווינטערדיגע יארידען צוויי פינ-
גער פון די פיס אכגעפרוירענע: איינער פון דער רעכטער פוס,
דער צווייטער פון דער לינקער. דער פעלדשער האט איהם שוין
געווארענט, אז מיט איין פינגער איז ניט שטארק פרעהליך...

אין א פרעמד־שטעדטל. ערשטענס זיינען טאקי די יארירען אליין דארטען פיעל גרעסער און טומעלדיגער, וואס דאס אליין האט פאר לייבען א גוואלדיגע צוציהונג, ווייל לייבע האט שטארק ליעב דעם טומעל פון יאריר מעהר ווי דעם יאריר אליין... ער האט זיך, קען מען זאגען, אין דעם דאזיגען טומעל אויפגעהאדעוועט... צווייטענס איז אויף א פרעמדען יאריר טאקי מעהר בנמצא "מציאות"... און דער עיקר, אויף א פרעמדען יאריר לאזט זיך האפען; עס דאכט זיך כאטש, אז מען וועט נתעשר ווערען און דאס פאהרען צום יאריר אליין איז א גרוי־סער נחת־רוח..

א דאנק דער דאזיגער ליעבע צו יארירען האט לייבע גע־מוזט שטודירען פערשיעדענע "לוחות", וואו עס זיינען געווען אנגעצייכענט אלע גוי'אישע חגאות. א חגא אהן א "שטערעג" דעל" האט פאר לייבען קיין ווערט נישט געהאט. פון אזא חגא מאכט מען נישט קיין גליקען. חגא אליין איז נאר א גליק פאר דעם גלח צו וועמען די פויערים קומען אין קלויסטער. דער עיקר איז, אז די חגא איז¹ בעצייכענט מיט א שטערענדעל און דאס מיינט שוין א יאריר. אויף דעם דאזיגען שטערענדעל קוקט ער מיט ליעבע. אזוינע חגאות זיינען דא ביי'א זיבעצעהן. פון די דאזיגע זיבעצעהן געהט אראב פינף פאר זיין אייגען שטעדטל און די איבעריגע זיינען פערטיילט פאר דער סביבה. איין יאריר כאפט זעהר ווייט, אזש ביי א פינף־און־צוואנציג טייל און ווען ער גיט עס נאך א רעכען אויף וויערסט איז דאס א קימאילן פון א קרוב צו צוויי הונדערט וויערסט. אט צו דעם דאזיגען יאריר האט לייבען דאס גאנצע לעבען געצויגען און ער האט זיך פארגעשטעלט, אז דארטען וועט ער ערשט בער גליקט ווערען.

און יעדעס מאל נאך א יאריר סיי אין דער אייגענער שטעדטל, סיי אין דער פרעמד, האט ער נאכ'ן חשבון מאכען, זיך געקראצט אין קאפ און געמורמעלט :

דער ווייטער יאריד

געווידמעט דעם אנדענקען פון "שלום-עליכם"

אינגאנצען האט לייבע פערעל'ס געברויכט צו האבען אום צו מפרנס זיין זיין ווייב און קינד, א פינף קערבלעך א וואך, שוין מיט שבת. האט'ער דערויף געהאט פופציג מערק'טעג און דעם אייגענעם שטעדטיל און ביי א זיעבען-אכט גרעסערע און קלענערע יארידען — און דאך איז נאך איהם אלץ וועניג גע-ווען און ער האט ניט דורכגעלאזט קיינמאל יענע גרויסע מערק און יארידען, וואס זיינען פארגעקומען אין די ארומיגע שטעדט-לעך.

א מארק'טאג וואס איז פארגעקומען אין שטעדטיל יעדען דאנערשטאג האט פאר לייבען קיין שום ווערט ניט געהאט. טאמער קומען אין שטעדטיל ביי א פאר טויזענד פויערים איז דאס פאר איהם¹ א צו קליינע צאהל, אז ער זאל בעגייסטערט ווערען און זאל קענען ארויסווייזען זיינע הענדלערישע פעהיג-קייטען. און אפילו דער יאריד אין דער אייגענער שטעדטיל, אויף וועלכען עס פאהרען זיך אן טויזענדער פויערים איז פאר לייבען אויף א צוקנאפערבעטרעה. ער ווייס שוין די גליקען פון די דאזיגע היימישע יארידען. מען לויפט זיך'אן, מען טומעלט זיך אן און אז מען מאכט אויף מארגען דעם חשבון קומט אויס, אז מען וועט נאך דארפן היזק הא-בען ביי א צוויי דריי גילדען... אנדערש איז אבער א יאריד

טענדיג דאס הימל אין האנד, און ווענדט זיך :
— פלאחא דיעלא, מאסט אוליעטיעוו.

דאס זאל הייסען : א ביטערער עסק, דער בריק איז אוועק-
געפלוניגען.

דעם דאזיגען בעל-העזה, דער פריסטאוו ענטפערען.
און זיי נויגען אן די אויערען און זיי הערען ווי דער פריסט-
טאוו, געבענדיג דעם בעל-העזה א קלאפ אין פלייצע, זאגט
זעהר פריינדליך :

— ווסיא איספראוויס...

און אידען פערטימשישען עס :

— עס וועט אלץ אין ארדנונג זיין — און אין שטעדטלי
איז חדות... דאס טייכעל האט זיך צושפיעלט ! געווארען א
ים !

— ניין, ס'איז גענוג, ס'איז גענוג ! — האט זיך דער רב
אנגעשאקעלט...

און אנקוקענדיג ווי אזוי'דאס וואסער גיעסט זיך מיט
קראפט פון אלע זייטען, האט ער פרום אויסגעברומט :
— מה גדלו מעשיך ד' !

און האט זיך געלאזט געהן צוריק.
שפעטער א וויילע איז געקומען נאטשאלסטווא, לחבריל,
דער פריסטאו, בעגלייט מיט'ן אוראדניק און צוויי סאטסקים
אין א מיטען וואך וואלט דער עולם גלייך' צוגאנגען זיך:
מיט נאטשאלסטווא איז בעסער פון ווייטען... אבער היילנט,
פסח, נאכדעם ווי יעדער פיהלט זיך בגילופין איז מען געבליע-
בען שטעהן.

אייניגע אידען פאלען אויף א'שכל און נעהמען אראב די
היטלען...

און דער פריסטאו האט זיין איידעלקייט, ענטפערט צו-
ריק און' זאגט פריינדליך :

— פאזשאלויסטא, גאספאדא, דאיטע דאראגו.
ס'הייסט: האט רבותי, קיין פאריבעל ניט — לאזט דורך
געהן...

און ווי באלד, אז דער פריסטאו איז איידעל איז שוין
דער אוראדניק, וועלכער ריכט זיך צו בעקומען מצות פון די
אידען — אודאי און אודאי איידעל, רופט ער זיך נאך פריינד-
ליכער אן :

— נו, גאלובטשיקי, דאוואייטע יעווא וויסאקא-באלא-
הראדיו גאספאדינו פריסטאבו, דאראגו.
ס'הייסט: לאזט, אידעלעך, דוכנעהן דעם אדון הגדול
אליין.

און די אידען זיינען משיקאווע צו וויסען, וואס וועט' דער
פריסטאו דא פארנעהמען.

און א מעהר בעליהעזה'ניק געהט צו צום פריסטאו, האל-

דאמאלס איז דאס גאנצע שטערטיל אנגעלאפען. קינד און
קייט — אלע זיינען געקומען :

דא האט מען זיך שוין פאר'ן טייך אויף אן אמת דער-
שראקען :

— דאס שמעקט שוין מיט סכנות ! עס בונטעוועט !
דאמאלט איז דער רב אליין, וואס געהט קיינמאל נישט
ארויס מפתח בית, הויז'ן בית-מדרש, געקומען אנצוקוקען דעם
גרויסען וואונדער.

געקומען איז ער ניט אליין נאטירליך, עס האבען איהם
בעגלייט דער גבאי, דער שמש און זיין איידים.
— מאכט א ווארע, דער רב געהט ! — האט דער שמש
זיך געבייזערט.

עס איז גלייך געווארען א וועג, דער רב האט זיך מיט,
"געשטרויכעלטע קנעכליך", דורכגעשלייכט און האט זיך אב-
געשטעלט א שטיק וועג פון טייך.

— ווייטער איז סכנות ! — האט ער געזאגט מיט שרעק.
דער איידעם, וואס איז געווען אינגער האט אפילו געהאט
חשק צוצוגעהן טאקי גאר נאחענט, הארט צום טייך, גאר אזוי
ווי ער איז געזעסען אויף קעסט, האט עס איהם ניט געפאסט.
— וואס איז דער שכל, וואס היי-יאהר האט ער אזוי צו-
לאזט זיך ? האט דער רב לסוף, אז ער האט זיך שוין אביסעל
בערוהיגט פון דעם ערשטען רושם — געפרעגט — וואס איז
דער שכל ?

— דער שכל איז גאר א פשוט'ער — האט דער גבאי גע-
ענטפערט — היי-יאהר האט שטארק געשנעעט...

— אזוי... געשנעעט... האט דער רב טיעפזיניג געשאד
קעלט מיט'ן קאפ — הייסט'עס, ווייל עס האט שטארק גע-
שנעעט... אהא... מע, מע, מע... אזא מין געוויסער...
— רבי, קומט געהענטער ! האט איהם א שענער בעל
הבית איינגעלארען.

בען בכיון צו ווייזען איהרע וואונדער אום פסח...

ווארום אויב עס איז א וואונדער, וואס דער ים האט זיך פאר די אידען געשפאלטען און זיי זיינען איהם אריבער בחרבה, אין דער טריקעניש, ווי עס ווערט דערצעהלט אין חומש — איז נאך מעהר וואונדער, אפשר, וואס דאס שטער טיילשע טייכיל, וואס איז א גאנץ יאהר בחרבה געווען זאל מיט אמאל זיך אין א ים פערוואנדלען !

— אן אמת'ער ים ! — אזוי האבען אידען זיך גע'חדוש'ט, אנקוקענדיג ווי דאס וואסער ווארפט און גיעסט זיך און שפריצט פון אלע זייטען און דערגרייכט שוין באלד דאס שטיר בעלע פון אהרן לייב דעם שמיער...

— ער וועט נאך די שטוב אוועקטראגען ! — זאגט איי-נער מיט שרעק, אבער אויך מיט גרויס הכנעה פאר'ן טייך. אבער דעם אמת מוז מען מודה זיין, אזוינס האבען נאך די שטארטישע אידען ניט זוכה געווען. איין יאהר בלויז, ווען דאס טייכיל האט זיך שטארק צושפיעלט, האט עס דערגרייכט בלויז ביז'ן פונדאמענט פון שטיבעל.

און פיעלע האבען אזוי געוואלט, אז דער טייך זאל דאס שטיבעל אינגאנצען פערטרינקען... אמת טאקי — צו אהרן לייב דעם שמיער האט קיינער גאר נישט געהאט, אבער מען וואלט איהם דען חלילה זיך לאזען טרינקען ? מען וואלט איהם ארויסגעראטעוועט מיט ווייב און קינדער ; ער מעג זיך שוין פערלאזען אויף זיי !...

גאר ווי געזאגט, אזוינס האט נאך קיינמאל ניט פאסירט, און אין דער שטיל האט מען עס בעדויערט...

— וואלט דאס טייכיל עפּים ארויסגעווארפען א מאל א ווילד שטיק, אן אכזריות ! און עס איז געווען איינמאל א פרעהליכער פסח: דער טייך האט דעם בריק אראבעטראגען און דער בריק איז געשוואומען אויף דעם טייך'ס רוקען ווי א שפענדעל...

רע פריינד, איבערהויפט די חדר-אינגלעך, און דער בריק האט אויסגעזעהן ווי אן אמת'ע מצבה אויף איהר קבר...
אמת, נאך דעם, ווי א פאר טעג פלעגט רעגענען, פלעגט עס וויעדער אויפשטעהן תחית-המתים, אבער אלץ קליין און שמאל און דאס וואסער — מוטנע און שטיל.
קיין "פארע" האט מען פון איהם ניט געהערט !

* * *

עס זיינען אבער געווען טעג אין יאהר, וואס דאס קליינע טייכעלע איז אויפגעריכט געווארען, געווארען איז עס ברייט, ווייט און טיעף און נאך וואס מעהר וואונדער: שטאלץ און רושיג, ליארעמדיג און שרייענדיג.
אין די דאזיגע טעג איז כאמת דעם טייך ווערט געווען אנ-צוקוקען. איבערהויפט פאר די וואס האבען עס גוט געקענט פון א גאנץ יאהר.

זיי האבען מיט גרויס פערוואונדערונג עס אנגעקוקט און ניט גענלויבט זייערע אויגען: אט דאס איז דאס קליינע טייכעלע, וואס מען רופט בלשון סגיא נחור "ים אוקיננס", און וואס האט קיינמאל קיין קול ניט אויפגעהויבען !

און מען איז עס געלאפען אנקוקען אויף וואונדער.
עס איז געווען איינע פון די שעהנסטע טעג אין לעבען פון דעם טייכעלע און פון די שטערטילשע אידען.

דאס זיינען געווען די שעהנע פסח-טעג. פערזארגט אויף אכט טעג מיט מצות און אלע גוטע שפייז, האט זיי מאקי מעהר ניט געפעהלט ווי אביסעלע אונטערהאלטונג.

ווארום פסח זיינען שוין די טעג גרויס און קיין ספעציעלע "זאנעכץ" איז פסח ניטא. א איר וועט זיך אום פסח נאך ווארעמס ניט אוועקזעצן תהילים זאגען ! די יונגע זון רופט איהם ארויס אויפ'ן גאס.

לאזט מען זיך צום טייך.

עס האט אויסגעזעהן, ווי דאס טייכיל האט אויסגעקליע

דוקא א גרוביגע און קליינע קינדער פלענען אלע וויילע פאלען צוליעב דעם.

דעם בריק וואס דאס טייכעל האט יא פערמאגט איז געדווען בלויז ווי פון נדלות וועגען. דער בריק אליין האט שוין דוקא אויסגעזעהן לייטשיש, האט פערמאגט אפילו צוויי פארענג-צען, א בריק ווי אויף א ריכטיגען טייך. מיט אלע קליפערליך. פלעגט מען טאקי לאכען : צו וואס איז דער בריק, אז דער טייך איז קיין טייך ניט...

און פערשעמט איז דאס טייכעל געווען א גאנץ יאהר, פערשעמט און אויסגעלאכט. שטערטילשע לענים האבען איהם געגעבען א צונאמען און איהם גערופען "ים-אוקינוס". אפילו ראש השנה צו תשליך פלעגען זיך אויך געפינען אידען, וואס פלעגען ליעב האבען צו מאכען א ווייץ אויפ'ן טייכעל'ס חשבון :

—וואו וועט עס הין טהאן אזוי פיעל חטאים ?

פלעגט א צווייטער ענטפערען :

—דער טייך איז קיין טייך ניט און די חטאים זיינען

קיין חטאים ניט...

און דאס טייכעל אליין האט דאכט זיך געפיהלט זיין קלייד-ניגקייט און נישטיגקייט, דאס ביסעלע וואסער אין א שטילען לאנגען פאס, וואס עס האט שוין יא פערמאגט איז אזוי שטיל געפלאסען, אז מען האט בשום אופן ניט געקענט הערען קיין שום גערויש, קיין שום שארף האט עס ניט געגעבען. עס איז טיילמאל באמת א צער געווען צו קוקען אויף דעם, און עס האט זיך א מאל געדאכט, אז איידער אזוי לעבען איז שוין בעסער דער טויט, שוין בעסער אינגאנצען אויסגעטרוקענט צו ווערען. און עס זיינען טאקי געווען צייטען, ווען דאס טייכעל איז אין א העלען תמונת-אג, נאך א פאר וואכען גרויסע היצען, אינדאנצען אויסגעטרוקענט און אפילו פון זיך קיין זכר ניט געדאווענט; דאמאלס האט באמת דאס הארץ געדריקט ביי טייל אית-

דאס שייכעל

די סאמע פאטריאטען פון שטעדטיל האבען געמוזט מיט א וועהטאג אין הארצען מודה זיין, אז קיין טייך האט טאקי דאס שטעדטיל נישט ! און אז דאס שייכעל וואס זי פערמאגט בלומרשט יא איז קיין טייך נישט ! מיט א גרויסען ברוחק האט מען מתיר געווען צו נוצען איהם צו א גט. ווייל דאס ביסעל וואסער, וואס עס האט פון צייט צו צייט יא פערמאגט איז גע-ווען א געהענדיגעס. א טייל שטעדטיל'שע פאטריאטען האבען געוואלט אויפווייזען על פי הגעאגראפיע, אז דאס שייכעל זאל דוקא שטאמען פון א גוואלדיגען מקור, ס'איז מעגליך אז דאס שייכעל איז אן "אדער" אזש פון "ניעמאן". ווער דער נייעמען איז האט מען שוין געוואוסט. דער נייעמען האט ביי אונז גע-שם'ט פאר א וועלט-טייך. א קלייניגקייט — דער נייעמען ! עס איז א סברא אז דער נייעמען איז אן אדער אזש פון ים הנדול אליין.

אבער קיינער האט ניט געגלויבט אין דעם יחוס פון אונזער שייכעל, אז עס זאל שטאמען פון דעם נייעמען. און עס האט זיך טאקי נישט געלאזט גלויבען. דאס וואסער איז געווען אזוי פלאך, אז קינדער דריי יעהריגע פלעגען עס זומער צייט איבער-געהן און די פארזיכטיגסטע מוטער האט אפילו ניט געפונען פאר נויטהיג צו ווארענען : פאמעליך, דו וועסט זיך דערטרינגען, חלילה. פערקעהרט, אין שייכעל איז דאס קינד זיכערער געווען ווי אויף דער יבשה. די יבשה איז אין שטעדטיל געווען

אז דער קנויט אין לאמפ האט שוין ניט געהאט קיין יניקה
און דאס פייעריל האט קוים, קוים בעלויכטען דאס טישעל,
איז דער טאטע נאך אלץ געזעסען געבויגען און געלייענט די
"קליאטשע".

און א שמייכעל צוניסט זיך אויף זיין פנים און באלד
הער איך ווי ער מורמעלט ווייטער :

"געדרוקט בהשתדלות מענדעלי מוכר ספרים".

און דער שמייכעל ווערט נאך ברייטער און פרייער. קיינ-
מאל האב איך דעם טאטען ניט געזעהן שמייכלענדיג.

— עס איז טאקי א גוט ביכעל ? — ווער איך מוטהיג
און פרעג דעם טאטען.

— א גוט ביכעל פרעגסטו ? — פערגעסט זיך דער טא-
טע, אז ער רעדט דאס מיט זיין אייגענעם אינגעל און דער-
קלעהרט מיר, אז דאס איז ניט קיין מעשה-ביכעל, "נאר א
משל, פערשטעהסט, א משל"...

ער עפענט אויף וויעדער און לעזט די קליינע ווערטערלעך
פון דער מאטא :

"לסוסתי ברכבי פרעה דמתיך, רעיתי".

און גיט שמייכלענדיג צו :

"די קליאטשע האב איך געליענט אין וואלאזשין טאקע...
איך קריעג פאר דאס ביכעל גרויס דרך-ארץ און בער-
שלים, אז ווי נאר דער טאטע לעגט זיך שלאפען, וועל איך
דאס אליון איבערלעזען ביז אין דער פריה. ווייזט זיך ארויס
אז איך האב מיך טועה געווען. ווי עס האט געהאלטען ביי
ליכט-צינדען און די מאמע האט זיך שוין אנגעטהאן לכבוד
שבת און דאס שמייכעל פון ליכט-בענשען איז שוין געווען
אויסגעגאסען אויף איהר פנים, רופט זיך אן דער טאטע, אנה-
בויגענדיג זיך צו דער לאמפ, וואס איז געשטאנען אויפ'ן טיש
צווישען די לייכטער :

— גיט אריין נאך אכיסעל "גאזע" אין לאמפ.

דאס האט בעדייט, אז דער טאטע וועט היינט זיצען
שפעט און ליענען די "קליאטשע".
און אזוי איז טאקי געווען.

— דאס איז אן ענין — רופט זיך אן דער טאטע און איך זעה, ווי זיינע אויגען לייכטען איהם — איך האב זי אפילו גע-לייענט, רעדט ער ווי פאר זיך, אבער איך וואלט געווען א בעלן זי נאך אמאל זעהן..

— ער וועט זי דיר געבען פאר א האלבען רובעל... דער דערקלער איך.

— מעהר פעהלט ניט, פטר'ן א האלבען רובעל אויף נא-רישקייטען, מישט זיך אריין די מאמע, פארענדיג זיך ארום א טעפעל.

— קיין נארישקייטען איז דאס דוקא ניט — רופט זיך אן דער טאטע... די "קליאטשע" איז שוין דוקא ניט קיין נא-רישקייט, נאר א האלבער רובעל איז א סך... א פערטעלע, זאג איהם... נור אויף איבער שבת.

איך פליה ארויס הענדום-פענדום גום ראקאווער מלמד און גיב איהם איבער בסוד, אז מיין טאטע אליין בעט די "קליאטשע", נאר ער גיט ניט מעהר ווי א פערטעלע... נור ביז זונטאג.

דער ראקאווער מלמד קוויינקעלט זיך אביסעל, זאגט אבער, אז צוליעב דעם טאטען טהוט ער דאס און גיט אפילו אהן זאלאג.

— נור היטען דאס ווי דאס אויג אין קאפ. איך זאג איהם צו, אז איך וועל אב-בריינגען נאך נייער ווי זי איז...

און כאפ זיך ארויס אויף דער גיך, ווייל מיר דאכט זיך, אז דער ראקאווער קען נאך חרטה האבען.

אריינקומענדיג מיט'ן ביכעל אין שטוב אריין, זעה איך, ווי דער טאטע וויל זיין גלייכגילטיג, אבער ער קען ניט. ער געהט מיר אנטקעגען צו דער טהיר, כאפט כמעט ארויס דאס ביכעל, עפענט אויף און לעזט דעם שער :
"די קליאטשע".

מיט מיין טאטען, וואס איז אזוי אנגעשטויסען אויף ביכלאך.
נאר דער זיכערער טאן פון ראקאווער מלמד ווירקט אזוי אויף
מיר, אז איך קום אהיים און שים גלייך אויס :

— טאטע, דער ראקאווער מלמד האט געזאגט, אז ער האט
פאר דיר געבראכט די "קליאטשע"....

אין שטוב לאכען זיך אלע פארנאנדער אויסערן טאטען.
די מאמע רופט אויס :

— דער בחור איז משוגע געווארען פון די מעשה-ביכלאך.

נאר דער טאטע פערשטעהט עפעס יא און ניט און וועג-

דעם זיך צו מיר געלאסען :

— קום אהער, דערצעהל פאוואלי...

איך בלייב דערשראקען צוליעב דער פערקאכטער קאשע

און פון שרעק פרעג איך איבער דעם ראקאווער'ס שאלה :

— דו האסט דאך געלערנט אין וואלאזשין?...

— ביזט משוגע, צו חסר דעה — לאכט דער טאטע און

שמעהט צו, איך זאל ריידען קלארע דבורים.

איך בערוהיג זיך אביסעל און דערצעהל די מעשה שוין

פינקטליכער.

— דער ראקאווער מלמד האט געבראכט א ניי ביכעל די

"קליאטשע"... ער זאגט, אז דו ביזט א מבין אויף אזוינע זא-

כען...

— אהא... פערטיעפט זיך דער טאטע, ווערט ערנסט,

אבער גוטמוטהיג און רופט זיך אן :

— די "קליאטשע" האט ער געבראכט.. ווי אזוי האט ער

זי געקראגען, אז שוין א יאהר צעהן ווי מען זעהט זי ניט...

זעה אקארשט — ווענדעט ער זיך צו מיר ניט מעשה טאטע

נאר מעשה חבר.

— ער האט געזאגט "די קליאטשע" פון אבראמאוויטש...

ענטפער איך, געריהרט פון טאטע'ס ווייכקייט...

לעך געבראכט א גזרה:

— פאר די ביכלעך מוז מען געבען זאלאָג... און איז גלייך מוסיף :

— איך האב געבראכט איין ביכעל, וואס זאלאָג אליין פאר איהם דארף מען לאזען פינף קערבלאך !

— פינף קערבלאך ! שפרינג איך אונטער.

— דאס איז א ביכעל, וואס מען זוכט, פערשטעהסטו מיר, קוקט מיר אן דער ראקאווער מלמד מיט א זיעגער-שמייכעל... דאס איז א ביכעל, וואס מען צאהלט פאר איהם א האלב קערביל פאר איבערלייענען אליין... דאס איז, פער-שטעהסטו מיר, די "קליאטשע" פון אבראמאוויטש...

— די "קליאטשע", וואס איז דאס אזוינס? אויף א רא-מאן ? — פרעג איך תס'עוואטע...

— ביזט נאך א אינגעל — לאכט פון מיר דער ראקא-ווער מלמד... אבראמאוויטש מאכט ניט קיין ראמאנען... דו גיעב א פרעג טאקי דיין טאטען, וועט ער דיר זאגען.

— דער טאטע? פערוואונדער איך זיך... דער טאטע לאזט מיר אפילו ניט לעזען — בין איך מודה פאר פערוואונג און האב גלייך חרטה...

— א מעשה-ביכעל ניט און די "קליאטשע" יא... פון דער "קליאטשע" ווייסט דיין טאטע... דיין טאטע האט געלערנט אמאל אין וואלאזשין ? — ניט ער מיר פלוצלונג א פרעג.

כאטש איך פערשטעה ניט צו וואס ער פרעגט מיר, נאר אזוי ווי איך ווייס, אז מיין טאטע האט יא געלערנט אין ווא-לאזשין ענטפער איך: יא !

— אויב יא, ווייס ער פון דער "קליאטשע", און זאג איהם טאקי, אז די "קליאטשע" האב איך געבראכט פאר אזוינע מענ-שען ווי דיין טאטע... זאל ער אריינגעהן, וועלען מיר מושוו-ווערען..

איך קען ניט פערשטעהן, פון וואנען איז ער אזוי זיכער

— אויס מעשה-ביכלעך...

דאס ביכלע פלעגט ער מיר אין א פאר טעג ארום אכנע-
בען, ביין אכגעבען — אליין א בלעטער טהין דאס ביכלע, א
לעז טהען פאר זיך דוקא דאס סאמע געדיכטע, וואו ראזע
קושט זיך מיט אדאלפ'ן, רויט ווערען און ווי א פערשעמטער
מיר אכגעבען דאס ביכלע מיט די דאזיגע ווערטער:
— געה שוין טראג אוועק אט די נבל-פה און מהיום
ופלאה זאלסטו ניט וואנען די אשפה צו בריינגען אין שטוב.

3.

מאכט זיך אין א האלב יאהר ארום א מעשה, אז דער רא-
קאווער מלמד ווערט עפעס ברוסט-ליידענד און פאהרט אוועק
אין דער גובערני אריין צו א מומחה א דאקטאר און כדי אויס-
שלאגען די הוצאות האט ער דארט געקויפט א ניי פעקעל ביי-
כער פאר א רובעל צוואנציג.

קומענדיג צוריק פון דער גובערניע, זאגט ער מיך גלייך
אן די שמחה. איך, וואס האב שוין ניט געהאט ביי איהם וואס
צו לייענען באמת און וואס פלעג אריינגעהן נור פרייטאג צו-
ליעב מיינע דריי געליעבטע, ראטהען זיי וואס צו געהמען, —
איך בין מלא שמחה און בעט איהם, ער זאל אזוי גוט זיין מיר
ווייזען די נייע.

— דאס זיינען אבער נאר אנדערע מינים ביכלעך. פאר
דריי קאפיקעס פראקאט קאן איך זיי ניט געבען, — זאגט דער
ראקאווער מיט א מינע פון א סוחר, וואס האלט, אז זיין סחורה
איז אויסער קאנקורענץ און דער קונד וועט מוזען צו איהם א-
כומען.

— מלא, מיר וועלען זיך ניט דינגען — פערזיכער איך
איהם און ביי מיר ווערט שוין געבוירען א פלאן, ווי אזוי צו
קריענען א מטבעה אין שטוב..

דער ראקאווער מלמד האט אבער צוזאמען מיט די ביכ-

איך פלעג נעהמען דאס ביכעל אין דער האנד, בעטראכטען און, מורא האבענדיג פאר'ן ראקאווער מלמד, פלעג איך איהר אנטרעטען בנגבה אויפ'ן פוס, דאס האט געהייסען: נעהם אן אנדערס.

און מיט א פריינדליכען שטומען שמייכלעל האט מיר דאס מיידעל אבגעדאנקט און דער דאזיגער שמייכלעל האט מיך געווארימט דעם גאנצען שבת.

2.

אויב איך האב געהאט פערגעניגען פרייטאג, האבענדיג עסקים מיט די מיידלעך ביי די ביכלעך נעהמען, פלעג איך דערפאר גענוג אויסשטעהן צרות פאר די זעלבע ביכלעך אין דער היים.

מיין טאטע, א איד, וואס האט געזוכט א תכלית, האט נישט געלאזט מיר די ביכלעך לעזען און כאפענדיג מיך ביי א מעשה-ביכעל, פלעגט ער זיך ווארפען צו מיר :
— דו ליענסט וויעדער די נארישקייטען ! איך וועל דיר זיי צורייסען אויף פיצלעך.

און די מאמע פלעגט אונטערהעלפען :
— עס קאסט דאך איהם יעדעס ביכעל דריי קאפיקעס פראקאט.

— איך בין איהם מוחל די דריי קאפיקעס... פלעגט דער טאטע ווערען ברייט — דער עיקר, ער טהוט גארנישט... אריינגעטהאן זיך אין די נארישקייטען, און גאר! וואלט ער כאטש געליענט אויף לשון-קודש, איז עפעס אנדערש. קומט איהם צו כאטש טייטש ווערטער, קען ער דעם לשון.. קאן ער עפעס האבען א נויז דערפון, אבער דאס — גאר נישט, — מעשה-ביכלעך אויף עברי-טייטש...

און אריינקומענדיג אין צאָרן, פלעגט ער אַ כאַפּ טהאָן דאָס ביכעל און בעהאלטען עס.

עס האט זיך ביי מיר גענומען די דאזיגע תשוקה, נאר א לע-
זער בין איך געווען א מתמיד. ווען איך וואלט אזוי פיעל גע-
וואלט לערנען, ווי לעזען די מעשה-ביכלעך וואלט איך געוויס
אויסגעוואקסען דער גרעסטער רב און ווער ווייסט, צו וואלט
טאקי פאר מיר בעסער ניט געווען... ניט דאס בין איך אוי-
סען...

כאטש איך האב געהאט צייט א גאנצע וואך און ניט דוקא
ווי די אידישע טעכטער — נור שבת אליין, דאך פלעג איך
פרייטאג נאך האלבען טאג אויך קומען נאך א ביכעל אויף
שבת און פלעג שיער ניט בטל בשישים ווערען צווישען די
מיידלעך, וואס האבען אנגעפילט דאס חדר פון ראקאוועו
מלמד.

די דאזיגע מיידלעך האבען מיר שוין גוט געקענט און
כאטש איך בין דעמאלט געווען א בחור'ל פון א יאהר 12-13
האב איך שוין געוואוסט וואס איז אזוינס ליבע — ער-
שטענס טאקי די ראמאנען, וואס איך האב געלעזען פון עלפ-
טען יאהר אן און, צווייטענס, מיין אייגענער כח הדמיון... אט
צווישען די מיידלעך-לעזערינס האב איך געהאט א צוויי-דריי,
אין וועלכע איך בין געווען שטארק פערליעבט. אין וועלכער
שטארקער — האב איך אליין ניט געקאנט אונטערשיידען.

ביי די דאזיגע מיידלעך בין איך געווען דער וועג-ווייזער,
כאטש זיי זיינען אליין אויך געווען גענוג בעהאווענט אין דער
דאמאלסדיגער ליטעראטור, אבער צו מיר האבען זיי זיך ניט
געקאנט גלייכען. עס זיינען געווען אזויגע מעשה-ביכלעך, וואס
איך האב דורכגעלעזען צו עטליכע מאל, אזוי אז איך האב די
גאנצע געשיכטע געקאנט איבערדערצעהלען.

דערפאר פלעגען זיך אייניגע פון די דאזיגע מיידלעך ווענ-
דען צו מיר מיט עצות.

— וואס זאגסטו, זאל איך נעהמען דעם "בלינדען בעט-"

לער" ?

די קריאטשע

1.

דער ראקאווער דרדקי-מלמד האט געהאט אין זיין חדר ניט ווייניג תלמידים, ווייל ער האט געהאט א נאמען פאר א בעל-מדקדק און איז געווען דער איינציגער מלמד אין שטערטיל, וואס האט געטראגען א געפרעסטע העמד מיט א קראגען, כאטש אהן א שניפס. און אזוי ווי דאס שטערטיל האט זיך אין יענער צייט אנגעהויבען רעפארמירען, האט דער הארטער קראגען א סך מיטגעווינקט, אז בעל-ביתים, וואס זיינען מעהר גע-נייגט צו "בילדונג", זאלען איהם אבגעבען זייערע קינדער צו לערנען עברי און אנפאנג חומש.

און דאך איז איהם דאס קנעלען אליין וועניג געווען צום לעבען. ווייל דער ראקאווער מלמד, אויסער די ביסעל דקדוק זיינע און אויסער דעם געפרעסטען העמד מיט'ן קראגען, האט זיך געפיהרט ווי א מענש אויך אין הויז. ער איז געווען דער איינציגער מלמד, וואס האט פערמעגט א סאמאואאר און גע-טרונקען פאפאו'ס טיי — אזוינס, וואס ניט יעדער בעל-הבית, אפילו פון העכערען גראד, האט זיך עס ערלויבט. צו קענען לע-בען ווי א מענש איז קנעלען אליין ווייניג געווען און דער רא-קאווער מלמד האט זיך נאך פערנומען מיט ארויסגעבען מעשה-ביכלעך אויף פראקאט: ער האט אין אויבערשטען שופלאד פון זיין קאמאר געהאט א זעכציג, זיבעציג אזוינע ביכלעך אויף עברי-טייטש פאר די שטערטישע מיידלעך, וואס האבען ביי איהם גענומען יעדען פרייטאג א ביכעל אויף שבת.

צווישען די פיעל לעזערנס-מיידלעך איז געווען דער איינ-ציגער לעזער-אינגעל — איך אליין. איך ווייס ניט פון וואנען

צווישען דעם אנגעזאמעלטען עולם און די עטליכע בעלי-
 בית'שע פייער-לעשער האט זלמן בעמערקט קלמן דעם מאנע-
 רען און לייבע דעם וואכערניק... זיי האבען ביידע געגאסען
 וואסער אויפ'ן העלישען פייער.
 זלמן האט זיך מיט גרויס מיה איינגעהאלטען ניט צו
 שטייכלען..

ברענט אב...

און פאר זיינע אויגען האבען זיך געטראגען די פנים'ער פון די בעלי-הובות, און מעהר פון אלע, דער פנים פון מאטע שפינער, וועלכער האט געוואלט אזא פעקעל "קרוין" אויסנארען ביי איהם !

אי וועט ער פלאצען, אז ער וועט דערהערען, אז דאס דא-זינע פלאקס איז פערברענט געווארען... זיי וועלען אלע פלאצען !

און מיט א רוהיגקייט פון א מענשען, וואס געהט טהאן א זאך, וואס וועט איהם זיכער געלינגען, האט ער אנגעריבען א שוועבעלע, צוגעטראגען צום מויל, פעררויכערט דעם פאפיראס און דאס שוועבעלע א ווארף געטהאן אויף'ן פלאקס. אין שפייכלער איז באלד ליכטיג געווארען...

זלמן איז רוהיג ארויס, פערמאכט די טהיר, פערשלאסען מיט'ן שלאס און איז אוועק אין גאס... ער האט בעגעגענט א פאאר בעקאנטע הענדלער. ער האט יעדען בעגריסט, געפרעגט עפּים און איז זיך אזוי גענאנגען ריר היב זיין וועג.

באלד אבער האט ער בעמערקט א געלאף פון מענשען און א געשריי : "עס ברענט !" —

וואו ברענט ? — האט ער דערשראקען געפרעגט...

— מען ווייס נאך ניט... האט א שטימע געיאמערט.

מען זאגט, אז עס ברענט ערגיץ פלאקס...

— פלאקס ! ? וועה איז מיר ! פלאקס ! — האט זלמן

גענומען ברעכען מיט די הענד און האט זיך געלאזען צוריק.

מורא האבענדיג, אז מען זאל ניט איינלעשען דעם פייער.

צוקומענדיג צום שפייכלער אבער איז ער רוהיג געווארען.

פון פלאקס איז שוין קיין זכר ניט געווען, אויסער א בארג

אש, וואס האט ארויסגעקוקט פון די פייער-אויפגעפרעסענע

ווענט...

דערצו נאך פלאקס ! — האט דער בעל גמלת־חסד, וואס איז געווען א שיטקעל קרוב — גע'מענה'ט.

— אוראי, פלאקס טהאָר מען דען לאנג האלטען ? ... —
האט נאך א מלוה געווארענט — איין פונק, חלילה, און עס ברענט.

— הא... וואס זאגט איהר ? — האט זיך זלמן ווי פון א חלום אויפגעכאפט — איין פונק און עס ברענט... רעדט ניט קיין נארישקייטען. פאר וואס זאל עס ברענען ?

און די מלוה'ס זיינען וויעדער אוועק, אנוואנענדיג איהם מיט'ן הארבען ווארט, אז באס ער וועט ניט זעהן זיי צו בער צאהלען וועט זיך טהאָן מעשים.

— מיט גאט'ס הילף ! מיט גאט'ס הילף ! — האט זלמן געמורמעלט און האט זיס געשמייכעלט.

עס איז געווען קענטיג, אז ער האט שוין א פארטיגען פלאן...

יענעם טאג איז ער פרעהליכער געווארען און האט זיס געשמייכעלט צו יעדערן, וואס האט איהם בעגעגענט...

ער איז אריין אין שפייכלער, ווי יעדען מאל, מיט דער כונה צו סארטירען דעם פלאקס. דאס מאל אבער האט ער סארטירט מיט מעהר ליעבע, ווי אלע מאל... די שעהערע בינטלעך, וועלכע זיינען לכל הדעות געוועזען קרוין, האט ער אין די הענד גענומען, געשפיעלט זיך מיט זייערע לאנגע, בלאנדע לאקען און געגלעט זיי איבער די פערבונדענע קעפ.

נאכדע האט ער גענומען וויקלען א פאפיראס...
— וואס הייסט? האט ער געטראכט — מען טאר דען ניט דויכערען א פאפיראס ?...

מען דארף בלויז פארזיכטיג זיין מיט דער שוועבעלע...
ער וועט זיכער זיין פארזיכטיג... דער פלאקס איז ניט פערסטראכירט... ער וועט חלילה, אונגליקליך ווערען, אז עס

האט אזוי גע'מענה'ט :

— מאמע שפינער, איז א איד א גולן ! עס איז אבער פאראן א סוחר אין גאראדיע איז יענער דוקא אן עהרליכער מענש. ער האט שוין יענעם געשריעבען א בריעף, האט ער נאך ניט געהאט קיין ענטפער. אויב ער וועט ביז מארגען פריה ניט האבען קיין ענטפער וועט ער קלאפען א דעפעש... עס וועט קאסטען ניט טהייער: בלויז 5 ווערטער: דער אדרעס איז: גא' ראדי, א. מרגליות... אזוי הייסט דער סוחר. פריעזשאיטע, טא' וואר... און מיין נאמען. איהר פערשטעהט ? ער וועט זיכער קו' מען !

די עטליכע פראצענטניקעס און די פאאר אידען פון די נמלת חסדים האבען איינגעזעהן, אז עס קען טאקי זיין, אז זלמן האט רעכט. אן עהרליכער מאן איז ער דאך.. מעגליך, אז דער גאראדי'ער סוחר איז ניט אזא גולן, ווי דער היענער.... און זיי האבען ווידער געווארט...

אבער די דעפעשע וואס זלמן האט געשיקט האט אויך ניט געהאלפן. דער סוחר איז זיך רוהיג געזעסען אין "גארא" דייע", און ניט געוואלט וויסען פון די הונדערט פור פלאקס, וואס איינער א זלמן ערגיץ וויל פערקויפען, ווייל עס שפארט איהם די אויגען פון קאפ..

די פראצענטניקעס מיט די צוויי בעלי'טובות, וואס הא' בען געבארנט די נמלת חסדים, זיינען ווידער געקומען.

זיי האבען זיך נאך אלץ געהאלטען ווי אידען :

— הייסט עס, זלמן, וואס וועט איהר איצטען טחאן ?..

אפשר א סברא טאקי מאמע שפינער'ן פערקויפען.

— אוראי מאמע שפינער'ן... — האט לייבע פראצענט'ן

ניק געהייסען — וואס דען ? דער פראצענט האט דאך אויפ'ן

עסען דעם קרן, וואס וועט איהר אויסשפעקולירען, אז איהר

וועט לענגער האלטען ? א קלייניגקייט !..

— און גלאט, וואס איז דאס פאר א האלטען סחורה ?..

בעל...

דאס פלאקס וועט דער דאזיגער לייבע אבנעהמען ! האט זלמן'ען אימיצער איינגעשושקעט.

אז ער איז געקומען א היים, האט ער געטראפען דארט צוויי אידען, ביי וועמען ער האט לעצטע וואך געכאפט צו "גמילות חסדים" אויף צוויי טעג.

זיי זיינען געזעסען ווי פערשעהמטע און האבען געווארט ביז זלמן וועט עפס זאגען.

— נאך נישט פערקויפט... האט ער געמורמעלט.

האבען זיי בעקומען לשון און איינער האט זיך אויפגע- שטעלט און שטרענג געזאגט :

— וואס-זשע? איהר מוזט דוקא האנדלען מיט פלאקס?

און דער צווייטער, א הויכער מאגערער איד, טאקי זלמן'ס א שטיקעל קרוב, האט זיך אויפגעשטעלט, געגעבען א זעץ מיט'ן פויסט איבער'ן טיש און אויסגעשריען, אז דאס שיסעלע וואס איז אויפ'ן טיש געשטאנען האט זיך אנגעהויבען, ווי א לעבע- דיגע, צו בעוועגען:

— און מיט עייער ביזטו א חולָה צו האנדלען? ... ער

וויל זיין א סוחר מיט פרעמדע געלד... פלאקס גאר ווילט זיך איהם !...

און די צוויי אידען האבען איהם מתרה געווען, יעדער אויף זיין נוסח, אז באם ער וועט זיי ביז איבערמארגען ניט אריינטראגען דאס געלד וועט ער מיאוס אבשניידען.

זלמן האט גוטמוטהיג געשמייבעלט, דערביי געצופט די גראהע האר וואס זיין שווארץ בערדעל האט פערמאנט און גע- מורמעלט :

— מיט נאט'ס הילף, אידען ! מיט נאט'ס הילף !

זלמן האט דאך מיט די בעלי-חובות זיך איין עצה געגע- בען. ער האט זיך אבגעבעטען אויף נאך א פאר וואכען. ער

— וואס וועסטו זיך הייסען נעבען פאר א פור, למשל ?
 — איך מיי, וואס איז שייך ? ... האט זלמן גענור
 מען שטאמלען, מורא האבענדיג צו זאגען א פרייז ... מיר אליין
 קאסט עס, אויסער פראצענט-געלד, ביי א פיער רובעל א פור...
 דא איז נאר א פראבע, א דרייסיג פור...

מאטע שפינער איז קיין גרויסער מנגן ניט געווען, נאר
 ביי אזוינע פעלע פלעגט ער ליעב האבען אונטערצווינגען.
 זלמן האט דאס ניגון'דעל פערשטאנען און עס האט איהם
 געריהרט ביז טרעהרען :

— הייסט עס ? — האט זלמן קורץ, סוחר'יש געפרעגט...
 — הייסט עס, אז דו וועסט די סחורה צוריק פיהרען...
 — ווייל איהר זיינט איין איינציגער סוחר, ווילט איהר
 קוילען ? ... איז זלמן ניט לויט זיין שטייגער העזה'דיג גע-
 ווארען.

— ביזט א שוטה ! האט מאטע שפינער קורץ אבער
 האקט.

— ר' האצקעל נעהמט די סחורה אויפ'ן וואגען ! האט
 זלמן זיך געהאלטען פעסט.

אין א פיערטעל שעה ארום איז שוין דאס פלאקס צו-
 ריק אין זלמן'ס שפייכלערעל געלעגען אנגעווארפען אין אונ-
 ארדנונג.

ער איז געשטאנען צווישען די בינטלעך איינגעוויקעלט
 אין פעדים פון קאפ ביז די פיס און האט אויסגעזעהן ווי א
 לעבעדיגער שטיק פלאקס.

אינוועניג אין קאפ אבער איז איהם לויטער געווארען.
 פאר זיינע אויגען האבען זיך געטראנען די געזיכטער פון
 די עטליכע פראצענטניקעס, וועמען ער האט פערשפראכען די
 וואך אבצואהלען. בולט'ער פאר אלע פנים'ער האט זיך איהם
 געמאלט דאס פנים פון לייבע דעם וואכערניק, וועלכער האט
 אויף איהם א וועקסעל אויף פיער הונדערט רובעל פאר 50 ר-

— א, זלמן ! — האט זיך מאטע שפינער אומגעקוקט
צו איהם, — וואס וועסטו זאגען ?

— איך האב געבראכט סחורה ! עס איז בלויז א טייל...

— נו, טראג ארויף, וועלען מיר אנקוקען ! — האט דער

סוחר קאלט געזאגט.

זלמן מיט'ן בעל העגלה האבען גענועמן אויספאקען די
סחורה פון וואגען און ארויפטראגען אין שפייכלער אריין.

דער סוחר האט יעדעס פעקעל בעקוקט און ווי געדעעהט

מיט'ן קאפ אויף ניין...

זלמן האט זיך געמאכט ווי ער זעהט עס ניט, דאס הארץ

אבער האט איהם געקלאפט און געהענדיג מיט די פעק אויף

די טרעפלעך צום שפייכלער האט ער געפיהלט, ווי ער פאלט

באלד אום :

— ער וועט זיך בעגראבען! האט איהם ווי עמיצער אין

די אויערען געקלונגען.

— וואו האסטו עס געקויפט אזוינע מציאות ? — האט

דער סוחר זיך לוסטיג געמאכט.

זלמן האט פאר שרעק אויסגעגלאצט די אויגען און אויס-

געשריען :

— ר' מרדכי, וואס רעדט איהר ? עס איז דאך קרוין !

— קרוין ? האט מאטע שפינער געשמייכלט, טא טהו

דאס אן אויפ'ן קאפ וועסטו ווערען א קייסער...

— וואס הייסט, איך בין שוין גאר קיין מבין ניט ? הא?

גאר ניט ? ! האט זלמן ווי געסטראשעט און געבעטען זיך

צוזאמען...

— ביזט דער גרעסטער מבין אויף דער וועלט... האט מא-

טע שפינער גערעדט האלב אין ערנסט און האלב אין שפאס—

אבער מיר געפעהלט ניט דאס היינטיגע ביסעל פלאקס...

און א גלעט טהוענדיג עטליכע פעקלעך האט ער קאלט

געפרעגט :

וואס עס וועט זיין וועט זיין !
 נעדונגען האצקעל בעל עגלה מיט דעם פערד און וואגען
 האט ער גענומען ארויסטראגען דאס פלאקס אויפ'ן וואגען.
 יעדעס בינמעל איבערגעטאפט, געגלעט, געפוצט און געמור-
 מעלט :

— פיינע סחורה !
 און זיך ניט געקענט איינהאלטען און זיך געווענדעט צום
 בעל-העגלה :

— וואס זאגט איהר ר' האצקעל אויף די סחורה ?
 קרוין !

האצקעל בעל העגלה, א שטיל-דערשלאגען אידעל האט
 געקוקט אויף דאס פלאקס און ניט דרייסט געענטפערט :
 — ווי קום איך דערצו ? ... איך ווייס, איך בין אמאל
 געווען א אינגעל... אבגעריכט פורים שפיעל, פלעג איך אנ-
 טהען א פלאקסענע בארד... ווייטער פרעגט מיד בחרם..
 פון דאזיגען בעל העגלה'ס ענטפער איז זלמן געפאלענער
 געווארען און זיך אנגערופען :

— עט, ר' האצקעל... פון דעם פלאקס מאכט מען ניט
 קיין בערד... דער פלאקס וועט געהן אויף קיין קעניגסבערג..
 — טע-טע-טע ! האט זיך דער בעל-העגלה גע'חרוש'ט
 — אויף קיין קעניגסבערג, מיט דעם באהן הייסט עס... טע-
 טע-טע.

און אז דער וואגען איז שוין געווען פול מיט פלאקס און
 געלעגט, האט זלמן זיך אנגערופען :
 — מיר פאהרען, ר' האצקעל ! צו מאטע שפינער.
 און האט א זיפץ געטהען.

מאטע שפינער איז געשטאנען אין זיין גרויסען שפייכ-
 לער און געשמועסט מיט א סוחר'ל.
 זלמן האט א הוסט געטהען !

פערען — פלאקס איז א ריינע זאך...
 און אנטהענדיג צוריק דאס בגד צו געהן דאוונען, פלעגט
 דאס ווייב זיך בעטען :
 — ווארט ! איך וועל דיר אברייניגען דאס בגד !
 זלמן אבער פלעגט זיך ניט לאזען :
 — וואס שאדט עס ? ... פערקעהרט...
 און געהענדיג אין גאס פלעגט ער מיט שטאלץ קוקען
 אראב אויפ'ן בגד און טראכטען :
 — וואס הייסט... פלאקס איז ניט מאוס... עס איז דאך
 ניט קיין פערדערען...

וואלט אלץ גוט געווען ווען ניט דאס פרעמדע געלד.
 זלמן האט ענדליך איינגעזעהן, אז צו פלאקס מוז מען
 האבען א סך כחות... מאטע שפינער איז א איד אן אדיר, ער
 קען האלטען, שפעקולירען, ער האט געלד, אייגען געלד, ער
 ברויך ניט צו צאהלען פראצענט און דערצו איז ער איינער
 אין סביבה. ער קויפט אויף אלע פלאקסען און וואס פאר א
 פרייז ער גיט מוז מען נעהמען.
 זלמן האט זיך געכאפט, אז ער איז אויף פלאקס
 מעהר מבין ווי מאטע שפינער אליין. אבער וואס העלפט זיין
 מבינות, אז ער האט ניט דעם כח ! אט האט ער איצט א הונד
 דערט פוד פלאקס... א בעל חוב איז ער וויפיעל האר אויפ'ן
 קאפ.... וואס וועט ער טהאן, אז מאטע שפינער וועט איהם
 "באטען" א מקח, וואס ער וועט שטעהן אנצואווערען...
 און זלמן פלעגט אלע טאג געהן אין זיין שפייכלער, בע-
 קוקט דאס פלאקס, געווען זיכער, אז ער האט בלויז "קרוין",
 ווי עס הייסט אויפ'ן סוחר'שען לשון און זיך דאך געשראקען.
 אז מאטע שפינער וועט איהם דאס מאהל בעגראבען....
 ענדליך האט ער בעשלאסען, א טייל פון'ם פעקעל פלאקס
 אוועקפיהרען צום סוחר, ער זאל איהם אנקוקען.

זאל איהם ניט באטען א מקח, וואס זאל שמעקען מיט סך
אנוועהר...

ענדליך האט מאטע שפינער גענומען אנערקענען זלמן'ען
אלס א מבין אויף פלאקס און איינמאל אין דער אנוועזענהייט
פון א פאר קליינע סוחרים'לעך, וואס האבען זיך אין שפייכ-
לער געפונען, האט מאטע שפינער, קלאפענדיג זלמן'ען אין
פלייצע, מיט גרויס ערנסט געזאגט :

— אט זעהט איהר, דער יונגערמאן פערשטעהט שוין יא
אביסעל וואס פלאקס איז...

— עס קאסט רביגעלד, ר' מרדכי ! — האט זלמן דע-
מאלט מיט א שמייכלע זיך אכגערופען און האט צופרידען גע-
גלעט דאס בערדעל.

דער אייגענער קאפיטאל האט זיך ביי זלמן'ען ענדליך
אויסגעלאזט, אבער אזוי ווי ער איז שוין געווען א טאטע פון
דערוואקסענע קינדער און אין זיין בערדעל האבען זיך שוין בע-
וויזען גרויע פאסען, איז ער געווען א בטוח און האט געהאנ-
דעלט מיט פרעמד געלד...

געהאנדעלט האט ער נאך אלץ מיט פלאקס און דער
מסחר איז פון יאהר צו יאהר איהם טהייערער געווארען. נאכ-
צע טעג פלעגט ער אבליגען אין שפייכלער, וואו עס איז געלע-
גען אנגעווארפען בינטלעך פלאקס און ער אליין צווישען זיי
אויסגעשמירט אין א בלאנדע פלאקס-לאקענס האט אויסגע-
זעהן, ווי א שטיק פלאקס.

ארויסעגעהענדיג פון דעם שפייכלער און קומענדיג אהיים,
פלעגט איהם דאס ווייב, וועלכע איז מיט זיין מסחר ניט צו-
פריעדען געווען, אנהויבען יאדען :

— זעה וואס דו האסט געמאכט פון א בנד. ער איז
דאך דורכאויס אין פלאקס...

— איז וואס, נארעלע, פלעגט ער מיט א שמייכלע ענט-

מעסטען די לענג, נאכדעם פלעגט ער פרוואווען א פאר לאַ קענס איבעררייסען אויף די פינגער...

— טשאהא טי "זשיר", רוויעש... דאס הייסט: — איר, וואס רייסט דו ?

פלעגט זלמן זיך אנרופען מעשה-סוחר :
— יא ניע רוואו — יא פראכוי... ס'הייסט איך רייס
ניט, איך פרוביר...

— און אז דו וועסט ניט קויפען, ווער וועט מיר בער-
צאהלען פאר די פערדעס וואס דו האסט צוריסען — פלעגט
דער נוי ביזער ווערען.

דא פלעגט זלמן ענטפערען :
— אויב דו וועסט ניט זיין קיין "הארטער" מעגש וועל
איך אודאי קויפען....

און זעלטען פלעגט זלמן ניט מושה ווערען, סיידען דער
פלאקס פלעגט איהם ניט געפעהלען. קוים אבער איז דער
פלאקס געווען לויט די כללים פון מרדכי שפינער: לאנג, גלאנץ
ציג און שטארק איז קיין פרייז ניט געווען צו פיעל...
זלמן האט א שעהנעם פעקעל פלאקס ליעב געהאט און
וואלט ער נור געלד געהאט וואלט ער דעם גאנצען פלאקס פון
אלע נויס אבגעקויפט.

די ערשטע צייט פלעגט ער לאנג ביי זיך ניט האלטען
דאס אנגעקויפטע. זיין קליינער קאפיטאל האט איהם גיט
ערלויבט לאנג די סחורה צו האלטען. אויף מארגען נאכ'ן
מארקס-טאג פלעג ער ארויפלעגען די געקויפטע בינטלעך
פלאקס אויף א וועגעלע און אוועקפיהרען עס צו מאטע
שפינער.

מאטע שפינער האט זיך נאך אלץ בעצויגען צו איהם.
ווי צו אן אנפאנגער, האט איהם אלץ גערופען מיט א שטיי-
כעלע "שומה", "מלמד" און נאך אנדערע נעמען, וואס זלמן
פלעגט עס אננעהמען פאר ליעב, אבי נאר דער גרויסער סוחר

מיט גרינשעצונג און מיט פּעראכטונג האט זלמן אנגע-
הויבען קוקען אויף די אלע סוחרים'לעך, וואס האבען זיך
ארוםדרעהט אין די מארקס-טעג אויפ'ן גרויסען זומפיגען מארק
און געהאנדעלט וואס עס האט זיך געמאכט...

מעהר פאר אלע האט איהם אכגעשטויסען חיים דא-
מעצקעס, א איד אין א וואטאווען קאפטען, ארומגעגארטעלט
מיט א שטריק, ארום איהם זיינע דריי בנים שלמה, יאשקע
און פיישע, וועלכע האבען געוואלט איינגעהמען דעם גאנצען
מארק. געהאנדעלט האבען זיי וואס עס האט זיך נאר גע-
לאזט און אין וואס ס'האט ניט געשטעקט קיין ריזיקע: מיט
אייער, קרענץ ציבעלע, היהנער און טאמער האט זיך געמאכט
ביליג א קאלב איז א קאלב אויך געווען א סחורה און ניט זעל-
טען פלעגט דער טאטע מיט דער קאלב אויפ'ן פלייצע, ניט
האבענדיג קיין צייט אוועקטראגען זי אין שפייכלער, ארומגעהן
איבער'ן מארק צווישען די וועגענער, בעגלייט פון זיינע דריי
בנים און האט געמאכט געשעפט. דאס קאלב האט דערכיי
אויסגעצויגען איהר האלז און וויינענדיג געבלעקט.

— איהר קויפט אלץ ! — פלעגט אמאל זלמן מיט א
חוזקטאן זיי אכשטעלען..

— יא, זלמן, מיר קויפען אלץ... נאר ניט קיין פלאקס...
דאס לאזען מיר פאר אייך !...

און די בנים האבען אויסגעשאסען מיט א געלעכטער,
אז דאס קאלב און די היהנער וואס זיי האבען מיט זיך
געטראגען האבען זיך דערשטראקען און זיך צושריען יעדער אויף
זיינע קולות...

— גראבע יונגען ! פלעגט זלמן טראכטען — מאכען פון
אלץ געלד ! אלץ איז ביי זיי סחורה..

און ער פלעגט צוגעהן צו א וואגען פלאקס, בעטראכט
איהם לכתחילה צו גלאנצט ער ווי גאלד... נאכדעם פלעגט ער

זלמן'ען קיין וויעדער-שטאנד, האט ער ווידער א טאפ געטהאָן
א בינטעל, זיך צולאכט און גלייך צוריק ערנסט געווארען :
— נעהם דאס צוריק !

זלמן איז געשטאנען ווי ניט טוידט, ניט לעבעדיג און
האט זיך ניט בעוועגט.

מאטע שפינער האט די צוויי בינטלעך וויעדער א טאפ
געטהאָן און אנקוקענדיג זלמן'ען ווי מיט רחמנות האט ער
ארויסגעמורמעלט :

— פינף רובעל קריגסטו... א רובעל איז דיר ווערט רבי
נעלד...

— נעהמט, ר' מרדכי! — האט זיך זלמן ווי דערפרעהט,
וואס דאס ערשטע מאל האט ער אבגעשנימען בלויז מיט איין
רובל היזק און האט זיך שוין געטרייסט, אז ער איז יא א
מבין — נעהמט צו, נאר איך האב צו אייך א בקשה...

— א בקשה? האט שוין מאטע שפינער ווי א שטרענגער
טאטע געפרעגט — לאמיר הערען...

— וואס פאר א חסרון געפינט איהר אין די פלאקס ?
— א חסרון ? הם.. א חסרון... צו קורץ, ניט גלאנציג...
שוואך.. זעהסט.. עס רייסט זיך.. און מאטע שפינער האט גע-
נומען א לאק פון בינטעל און איבערגעריסען, ווי שמשון
הנבור די שטריק פון די פלשתיים...

— חי — חי — חי ! האט זלמן אנגעקוואלען... הייסט
עס, אז עס דארף זיין לאנג, שטארק און גלאנציג...

— ביזט א מלמד... האט איהם מאטע שפינער גוטמוט-
היג געמוסר'ט — ווילסטו ווערען גלייך א מבין... וועסט אבי-
סעל פערליערען וועסטו זיך אויסלעהרנען...

בעקומענדיג די פינף רובעל האט זלמן מיט א שיינענדי-
גען פנים, ווי דאס וואלט געווען כלו ריות, אריינגעשטעקט
זיי אין קעשענע און איז ארויס מיט דער האפנונג אוועקצו-
ווארפען אלע מסחרים און זיך נעהמען צו פלאקס...

ניטא. און דער דאזיגער סוחר, מאטע שפינער איז א איד א גולן! ער צאהלט פרייזען לויט'ן קאפריז. זלמן האט שוין א מאל געקויפט א צוויי פוד פלאקס פאר וועלכע ער האט אליין בעצאהלט זעקס רובעל, ער האט עס אוועקגעפיהרט צו מאטע שפינער אין גרויסען שפייכלער און מיט א קלאפענדיגען האר צען געווארט אויף יענעם אורטהייל.

מאטע שפינער איז ביי א פיערטעל שעה צייט געשטאנען און געקוקט, ווי די מענשען זיינע לעגען איבער פלאקס פון איין ווינקעל אין צווייטען, בינדען איבער אין שטריק און ווע גען עס, און אין זלמן'ס זייט האט ער אפילו קיין קוק ניט געגעבען. אבער אז זלמן'ען האט ענדליך געפלאצט דאס גערולד און ער האט שוואך געזאגט:

— ר' מרדכי, איך האב אייך געבראכט אביסעל סחורה, איחר זאלט עס אנקוקען.... האט מאטע שפינער אויפגעהויבען זיינע אויגען אויף זלמן'ען, ווי ער וואלט איהם גאר ניט געקענט, נאכדעם האט ער א בליק געווארפען אויפ'ן פעקעלע פלאקס און זיך מיט א שמייכלעלע אנגערופען:

— דו האסט זיך שוין גענומען צו פלאקס?...

און א טאפ טהאנדיג איין בינטעל פון די צוויי וואס זיי נען געלעגען ווי דערשראקענע אויפ'ן שוועל פון גרויסען שפייכלער, האט ער א גענעץ טהאנדיג געפרעגט:

— וואס ס'טו בעצאהלט?

— זעקס רובעל! — האט זלמן אבגעענטפערט דער-

שראקען ווי ביי'ן עקזאמען...

— ביזט א שוטה! האט מאטע שפינער זיך גוטמוטהיג

אנגערופען...

און אנקוקענדיג זלמן'ען מיט א מאדנעם אויסדריק אין

די אויגען האט ער צו געגעבען:

— ביזט א מלמד...

און ניט עראורטענדיג זיך פון דעם דערשראקענעם

געמאכט אין די אויגען פון זיינע "קאלענען". מוז ער האנדל
לען מיט אזא מין סחורה, וואס שטעהט העכער ווי די איבע-
ריגע סחורות און איבערהויפט צו וועלכע עס פארערט זיך
מבינות.

אמת, אויף תבואות דארף מען אויך זיין א מכין. דער
ווייץ, דארף זיין א ביסעל רויטליך, דער האבער לאנגליך און
טרוקען. דער גערשטען פול און רונד, דער "זוימען" דארף זיין
ריין פון פסולת און נאך אזעלכע כללים. אבער דאס ווייס יע-
דער הענדלערלי, קיין חכמות איז דערביי ניטא.

א מכין דארף מען שוין זיין צו "חזיר-האר" ! דאס איז
אבער א סחורה וואס קאסט גאלד. אמת'ע חזיר האר איז זיך
ניט אויסצוצאהלען. מען דארף האָבען דערצו גרויסע קאפיטאל-
לען. און די סחורה אליין דארף מען זוכען ! אז עס מאכט
זיך איהם אמאל קויפען א בינטעלע חזיר האר פאר א האלב
קערביל קויפט ער. עס איז אבער ניט מעשה סוחר. עס שמעקט
מעהר מיט קבצנות! און די עצם סחורה געפעהלט איהם אויך
ניט. חזיר האר איז זלמן'ען ניט צום הארצען. עס איז פארט
סחורה פון א חזיר! אמת, דער גרויסער סוחר פון די "חזיר-
האר", האט אן אייגענע פאבריק און ארבייט עס אויס אין די
וואנאנעס. אזוינס לוינט זיך שוין! אבער כאפען פון א בינטע-
לע א פאר צעהנערלעך לוינט זיך ניט מיאוס מאכען.. און דער-
צו ציהט איהם ניט דערצו. צו חזיר-האר האט ער ניט קיין
כשרון, קיין טאלאנט הייסט עס...

זייט זלמן איז געווארען א הענדלער ציהט איהם צו
פלאקס.. ער פיהלט, אז זיין מזל ליעגט אין פלאקס. די סחורת
איז א שעהנע, א מהודר'דיגע און עס פארערט זיך דערצו שאר-
פע מבינות. און זלמן האלט, אז אן אמת'ער מכין איז ער בלויז
אויף פלאקס...

פלאקס איז אבער א ריזיקאלע סחורה. מעהר ווי איין
גרויסער סוחר אין שטערטיל וועמען צו פערקויפען איז עס

גרויסען סוחר, וואו עס זיינען געווען פערזאמעלט פיעלע קליי-
נע הענדלער און פלעגט פרעגן ווי שטעהט דער פרייז.

— אט אזוי ! אט אזוי — פלעגט דער סוחר, חיים איר
טשעס, א גוטמוטיגער איד, אבער א גרויסער עקשן אין מסחר
— זלמן'ען קלאפען איבער'ן פלייצע — הויבסט אן ווערען א
מענש ! קוקסט שוין ניט וואס די בלעטער שרייבען דארט...
פרעג זיי בחרם, די בלעטער — פלעגט חיים איטשעס חזק
מאכען. און קלאפענדיג מיט'ן פינגער אין ברוסט, פלעגט
ער מיט גדלות ענדיגען :

— איך בין דאס בלאט !

און פלעגט זיך צולאכען מיט א ברייטען געלעכטער און
צופריעדען אויסרופען :
— אמת, זלמן !...

אז זלמן פלעגט פון סוחר ארויס פלעגט ער זיך פיהלען
ווי א קינד, וואס אן עלטערער איד האט איהם נאר וואס אב-
געשמיסען. ער פלעגט דעמאלט טרויעריג טראכטען, אז השכלה
מיט מסחר זיינען ניט קיין פאר קליידער און אויב מען וויל
באמת ווערען א סוחר, מוז מען זיך די בלעטער ארויסשלאגען
פון קאפ.

קומענדיג אהיים פלעגט ער דאך זיך געהמען צו דער
צייטונג, איינקוקען זיך אין דער אבטהיילונג פון די פרייזען
אויף די תכואות און געפינענדיג, אז עס איז פונקט קאפויר
ווי דער סוחר האט איהם ערשט געזאגט, האט ער די צייטונג
פערשטעקט ערגעץ אין א ווינקעל און געמורמעלט
— היינט געה זיי אן אויפגעקלערטער, אז דו האסט צו
טהאן מיט אזוינע גראבע יונגען !..

אבער האנדלען גלייך מיט אלע קליינע הענדלער פון
מארק האט זלמן ביי זיך ניט געקענט פועל'ן, אויב ניט האנד-
לען נאכ'ן קורס פון "המליץ", וואס דאס וואלט איהם העכער

סען סוחר פלעגט ניט איין מאל אויסקומען א מחלוקת :
 — סטייטש ! פלעגט זלמן טענה'ן — דער המליץ
 שרייבט שווארץ אויף ווייס, אז שיעורים, גערשטען, הייסט עס
 איז חזק, פעסט, הייסט עס, און איהר קומט און גיט מיר ווער
 ניגער ווי פאר אכטאגען, ווען דער המליץ האט געשריעבען
 דוקא פערקעהרט, אז שיעורים איז רפה...

פלעגט דער סוחר רוהיג שמייכלען און ענטפערען :
 — ווער הייסט דיר, זלמן, זיין א געלערענטער, דו האנט
 דעל ווי מיר, אהן דקרוק, וועסטו מעהר פערדיענען.
 אבער זלמן האט זיך געהאלטען פעסט, אז וויבאלד דער
 המליץ שרייבט, איז ראיעל ווי גאלד און ער האט דאס פעקעל
 תבואה געהאלטען נאך א פאר וואכען, אבי דעם סוחר גיט צו
 פערנארען. ביז ער האט זיך דערווארט, אז דער המליץ אליין
 האט געשריעבען—רפה, געפאלען, הייסט עס.. דעמאלט
 פלעגט ער וויעדער רופען דעם גרויסען סוחר, בעווייזען איהם
 די אנגעקויפטע סחורה און זיך אנרופען :

— וואס וועט איהר אויף טשיקאוועס איצט געבען ?
 און ווי אויף צו להכעיס פלעגט דער סוחר ענטפערען:
 —זעהסטו, זלמן, היינט בעקומסטו מיט צוויי קאפיקעס
 טהייערער אויפ'ן פוד... עס האט זיך אביסעל געהויבען...
 זלמן האט שיער גיט אויסגעשריען: געפאלען ! ער האט
 אבער גיט געוואלט פערלירען די צוויי קאפיקעס אויפ'ן פוד
 און האט אין הארצען געטראכט :

— געהט ער צום טייוועל — א איד א גראבער יונג און
 הויבט גיט אן צו וויסען פון עכטע פרייזען, לויט'ן קורס.
 ענדליך האט זלמן אנגעהויבען צו האנדלען אהן דער פער-
 מיטלונג פון דער צייטונג. ער האט איינגעזעהן, אז אויב ער
 וועט צאהלען פרייזען נאכ'ן המליץ, וועט ער דעם לעצטען
 הונדערטער, וואס איז איהם געבליבען, אין גיכען פערלירען.
 און יעדען שבת צורנאכט, פלעגט ער אריינגעהן צום

פלאהם

אראכגענאנגען פון קעסט, האט זלמן ארויסגענומען די צוויי הונדערט רובעל נדן, וואס זיינען געווען איינגעלייגט ביין גביר פון שטעדטיל און האט זיך גענומען צו מסחר. זלמן איז געווען א יונגער מאן א משכיל, האט געהאלטען מיט אכט שותפים דעם "המליץ", געלעזען איבער דעם המליץ האט ער אליין, יענע שותפים, בעלי-בתישע יונגע לייט, זיינען געווען שותפים בלויז פון גדלות וועגען. וואס אין "המליץ" טהוט זיך האט געוואוסט בלויז זלמן. זיצענדיג אויף קעסט האט ער געלעזען דאס "בלאט" פון אנהויב ביז'ן סוף און ניט נאר די פאליטיק, וואס איז איבריגענס געווען גערעכענען אין א שווערען סטיל, האט ער געלייענט — ער האט אפילו געשמודירט די פרייזען פון די תבואות, וואס איז געווען געדרוקט מיט קליינע אותיות'לעך גאר צום סוף פון בלאט.

אז ער האט אנגעהויבען צו האנדלען האט ער זיך מיט דער דאזיגער אבטהיילונג שטארק גערעכענט. ארויסעגהענדיג זונטאג פריה אין מארק, האט ער פריהער גוט דורכגעקוקט די פרייזען, ווי זיי זיינען געדרוקט אין בלאט און כאטש ער האט געוואוסט, אז די גרויסע סוחרים זיינען אידען עס הארצים און הויבען ניט אן צו וויסען פון א בלאט, האט ער דאך דערויף ניט געקוקט. ער האט געצאהלט פרייזען לויט'ן "המליץ". פערקויפענדיג ענדע וואך דאס ביסעל תבואה דעם גרוי-

און בעטראכטענדיג די זעקס לעבליך ברויט מיט זייער
אויבערשטען שווארצליכען גלאנץ האט זי זיך צוכליפעט מיט
א וויינענדיגען תחינה־ניגון :

— אוי, רבונו של עולם — גוטער גאט, האסט דאך
רחמנות אויף אלע דיינע בעשעפעניש, האב שוין רחמנות
אויף מיר אויך און נעהם מיך שוין צו פון דער פינסטערער
וועלט...

א גוטע זאך.... א טהייערע זאך, עס איז טהייערער פאר
פרנסה. ..

און פלוצום האט איהר עפעס אין קאפ א קלאפ געטהאָן.
דאס ווארט פרנסה האט איהר דערמאנט אן דאס געבעק ברויט
אין אויווען. זי האט באלד א שפרונג געגעבען און, פערברע-
כענדיג די הענד האט זי ווי צומישט אויסגעשריען :
— דוואשינקע... דאס ברויט אין אויווען... גיכער לייזט
מיר אייער לאפעטע... אוי וועה איז מיר... פעררעדט זיך, פער-
ברענט געווארען...

אריינלויפענדיג מיט דער לאפעטע ווי א ווילדע חיה אין
שטוב צו זיך האט לאה מיט אימפעט א כאפ געטהאָן דאס
בלעך פון אויווען, א ווארף געטהאָן אויף דער ערד און ארויס-
נעהמענדיג די לעבליך ברויט און דערזעהענדיג דעם אויבער-
שטען שווארצליכען גלאנץ פון זיי, האט זי פון אנפאנג ניט
געוואוסט וואס צו טהאָן און האט פערצווייפעלט די הענד גע-
בראכען. אז די ערשטע שרעקליכע סעקונדען זיינען אריבער
און דאס אונגליק איז איהר דייטליכער געווארען, האט זי זיך
צויאמערט : — וועה איז מיר ווינד איז מיר: א געבעקס
ברויט געפטרט... אויף קויהל... ביז וואנען איך האב עס צו-
ניפגעשלאגען... וואס טהוט מען איצטער, וואס טהוט מען ?...
די קליינע קינדער האבען זיך פאר שרעק בעהאלטען אין
די ווינקלען, נאר די עלטערע טאכטער האט זי אנגעהויבען צו
בערוהיגען :

— שא נישקשה, מען וועט אויפעסען...

— ווערים זאלען דיך עסען, רבונו של עולם, האט לאה
פערביטערט געשאלטען — דו האסט מיך ניט געקענט א רוף
טהאן ?... פעררעדט זיך דארטען, פרעג וואס ?... עיבור —
שמיבער — מיין דאנה...

געלייענט, מיין "אלטער" זאגט, אז אין די לשון-קדש'דיגע ספרים שטעהט דאס אויך.

און די אנדערע צוויי שכנות זיינען אויך דערויף בע- שטאנען, זיי האבען דאס שוין לאנג געוואוסט.

—וואס דען—א מענשען'ס גאב איז דען א גאב? האט דוואשע אנגעהויבען אריינצולאזען זיך אין חקירה — אז ער שענקט איז געשענקט, וואס קען אומשטיינס געזאגט א מענש דעם אנדערען מענשען שענקען — א מענש האט גאר ניט — אלץ איז זיינע !

און די ווייבער האבען זיך געלאזען טיעף ארומרעדען גאטס מעשים, זיינע חסדים וואס ער טהוט מיט די זינדיגע מענשען און לאה האט גערעדט מעהר פאר אלעמען : דער צור געקומענער אומזיסטער חדש, וועלכער וועט איהר אין חשבון ניט אריינגערעכענט ווערען, האט זי רעדענדיג געמאכט און גערעדט האט זי מיט פייער, מיט אויפלעבונג; עפּים האט זיך איהר געדאכט, אז פון היינט אן איז איהר קורצעס לעבען לעב- גער געווארען...

— א שאר, וואס דער עבֹר קומט אויס אלע מאל וויי- טער — האט זי ענדליך געפונען אויסצוזעצען א שטיקעל חסרון אין גאט'ס מתנה — דער עבֹר, האט גאט געדארפט מאכען זאל אויסקומען זומער — זומער איז עפּים פרעהליכער אויפ'ן הארצען, ווארים — מען דארף קיין האלץ ניט.

זי האט זיך אבער באלד געכאפט, אז מיט אזוינע רייד זינדיגט זי און זי האט זיך צוריק פֿערקאפט :
— סא'דאנה, זאל זיין ווינטער — א חדש לעבען ווילט זיך ווינטער אויך..

— לעבען ווילט זיך אלע מאהל... האט א שכנה מיט א זיפץ מיטגעזאגט.

— יא, יא ! האט לאה וויעדער גערעדט — לעבען איז

ציג געשמייכלט אויף לאה'ס "ניט געלעהרענטקייט" — ווער
גען דעם שמועסט מען דאך ניט — אלץ טאקי שענקט ער.
וואס דען ? פון דעסטוועגען פיהרט זיך ביי "איהם" ביכער,
פונקט, ווי דעם זינדיגען מענשען וואלט אלץ געקומען... יער
דער טאג, יעדער חדש, יעדעס יאהר געהט דארט אין חשבון.
פערשרייבט זיך אין בוך; ואדר אבער רעכענט ער ניט אריין
אין חשבון, ואדר שענקט ער דעם זינדיגען מענשען במתנה.
אזוי ווי למשל, א צולאג.... אויף אלע דריי יאהר — א צולאג
א חודש !

פאר לאה'ן איז דאס געווען איין אונערווארטעטע ענט-
דעקונג. ביז אהער האט זי וועגען עיבור געהאט נור א בער-
גריעה, ווי א צוגעטשעפעטער חודש צום לאנגען שווערען וויי-
טער. ווי אזוי דער חודש געהט דארט אין רעכנונג האט זי
נאר ניט געקלערט — איצט האט זי וועגען עיבור געקריעגען
א לויטערע פארשטעלונג: דאס שענקט גאט דעם מענשען איין
אומזיסטען חודש לעבען.

און גאט האט זיך איהר אצינד פארגעשטעלט פאר א מיל-
דען, ווייכהערציגען.... ער שטעהט מיט א גוטען שמייכל ביי
א וואגשאל... לעגט אהין יאהרען, חדשים טעג און ער רעדט
לעבליך ארויס :

— א חדש איבריג... א צולאג ! לאה'ן א צולאג... א
רחמנות אויף איהר, איהרע יאהרען זיינען אזוי אויך געבליבן
געזעהלט, אזוי וועניג... זי איז שוין אזוי שוואך און קראנק...
און לאה'ס פנים שטראהלט פון דאנקבארקייט, פאר
לעבשאפט צום גוטען גאט און אזוי ווי פערשעמט ווענדעט
זי זיך צו דוואשען :

— איך וועל אייך זאגען דעם אמת — איך האב דערפון
גאר ניט געוואוסט — עס איז גאר א חרפה צו זאגען.
— וואס איז די חרפה ? האט דוואשע גוטגעהרגעניג גע-
שמייכלט — איך האב דאס אין א ספר אויף עברי טייטש

— היינטיגען שבת, אז נאט וועט נעבען געוונד בענשט
מען שוין וואר — ענטפערט דוואשע מיט לומדישע גדלות.
— ווען האבען מיר ראש-חדש? פרעגט די צווייטע
שכנה.

— ראש-חדש האבען מיר אזוי גרויס ווי...
און דוואשע פערקנייטשט, ווי א געלערנטע, דעם שטערן
און זאגט מיט שטאלץ ארויס: אט וועל איך אייך באלד אויס-
רעכענען: ראש-חדש אדר איז געוועזען מיטוואך און דאנער-
שטאג, וועט זיין איצטער פרייטאג און שבת..
— ווען ניט דער "עיבור", וואלט שוין געווען נאך פורים
— האט די ערשטע שכנה בעמערקט.

— אקוראט א וואך נאך פורים — ווייזט אויס דוואשע
וועדער איהר לומדות.

און לאה שמעהט און הערט מיט אינטערעס: דער
"עיבור" לאזט איהר שוין לאנג ניט שלאפען און זי זאגט ארויס
מיט א זיפץ איהרע געדאנקען וועגען איהם:

— זאל מיר דער אויבערשטער ניט שטראפען פאר די
רייד — הויבט זי אן מיט א תחינה-ניגון — דער עיבור ליגט
אויף מיר אזוי ווי א בארג — פאר א יאהרען אין דער צייט
איז שוין ווארים געווען, היינטיגעס יאהר, ווען ניט דער עיבור,
וואלט שוין אויך מסתמא ווארעם געווען. איך האב שוין א
ברעקיל האלץ ניט.

— וואס רעדט איהר, נאט איז מיט אייך! האט דוואשע
מיט א ליבען שמייכל זיך געווענדעט צו לאה'ן. דער אוי-
בערשטער מיט זיין גרויס גענאד שענקט אונז אומזיסט א חדש
לעבען און איהר זייט נאך ניט צופריעדען און זינדיגט...
— וואס איז שייך — ער שענקט — אוודאי שענקט ער
— האט לאה געענטפערט, ווי דערשראקען — אלץ שענקט
ער, דאס גאנצע לעבען שענקט ער.

— אי זאלט איהר געוונד זיין! האט דוואשע גוט-הער-

תבואה איז אזוי געפאלען, אז איין גאט זאל נור רחמנות האבן; אויף איין אכטעל האבער, וואס דער פויער פיהרט ארויס, פאלען אן, ווי היישעריקען טויזענדער הענדלער און יעדערער באט אן מעהר ווי פיעל עס איז ווערטה, ביז דער פויער ווערט פון גרויס גליק צוטומעלט און ווייס גאר ניט וואס פאר א גרויס סען פרייז צו פערלאנגען. אט איז ער פון א פאר וואכען "אויף די דערפער", טאמער וועט גאט איהם דארטען עפעס צושיי קען...

זי וואלט נאך לאנג אזוי געטראכט האט זי זיך אבער דערמאנט, אז די לאפעטע האט זיך צובראכען, בשעת זי האט דאס ברויט אין אויווען געזעצט...

— שוין קיין לאפעטע, ברוך־השם, אויך ניט דא — האט זי אויף דאס ניי אנגעהויבען מאכען א הספד אויף דער לאפעטע, וועלכע זי האט שוין גענוג אין דער פריה בעקלאגט — מען דארף שוין נעהן וויעדער לייהען.

און מיט א זיפץ איז לאה ארויסגעגאנגען קעגען איבער צו א גוטער שכנה, דוואשע, לייהען א לאפעטע.

לאה'ס אויפפיהרונג, ווען זי קומט ערגעץ עפעס לייהען, איז ניט ארויסצוזאגען גלייך איהר בקשה, נאר מאכען זיך, ווי זי איז כלומרשט אריין מיט א "וויזיט", אביסעל פערבריינגען און נאכדעם ערשט ווענדען זיך פערבייגעהענדיג: "איך האב געוואלט ביי אייך לייהען דאס און דאס".

אויך יעצט איז זי צוגעגאנגען און אויס ערעלקייט גענוג מען איין אנטהייל אין שמועס.

דאס מאל איז אבער דער שמועס אליין אין שטאנד געווען צו פעהאלטען לאה'ן און זי האט זיך אזוי שטארק פעראינטערעסירט, אז זי האט זיך פערנעסען וועגען וואס זי איז געקומען.

דער שמועס איז געגאנגען וועגען עיבור־יאהר.

— נאך א סך האבען מיר צו "ואדר" ? פרעגט איין שכנה.

דער עיבור

— באלד דארף מען שוין, דאכט זיך, ארויסנעמען דאס ברויט — האט לאה גערעדט פאר זיך, אויפמאכענדיג די בלעך פון אויווען און בעטראכטענדיג די זעקס לעבליך ברויט, וואס זיינען געווען אויסגעזעצט אין צוויי ציילען.

זי האט געווארפען עטליכע לייעכע בליקען אויף די לעבליך, אין וועלכע זי האט האט קנעטענדיג, איהר נשמה אריינ-געלעגט, זי האט א פרייען זיפל געטהאן און פערמאכט צוריק דעם אויווען מיט דער בלעך.

— נאך א האלב שעה דארף זיצען — האט זי משער געווען, קוקענדיג אויפ'ן אלטען זייגער מיט'ן צובראכענעם צי-פערבלאט, וואס איז געהאנגען צווישען קומאד און טיש.

— מאמע! ביזט איינגעשמוצט אין סאזשע, האט איהר בעמערקט איהר עלטערע טאכטער, האשקע, וואס האט געווא-שען דאס געפעס.

— אויך א זארג! האט די מוטער דערויף א מאך גע-טהאן מיט דער האנד — מען ווערט גענוג פערשוואראצט ביז וואנען מען באקט אב א געבעק ברויט... דעם טאטען'ס פרנסות, אז אף און וועה...

און לאה האט זיך דערמאנט, ווי שווער דאס געבעק ברויט איז איהר אנגעקומען. שמען, דער מאן איהרער, האט שוין פון א חודש קיין קאפיקע ניט פערדיענט, דער מסחור פון

ישראל'ן דעם שעהנעם חלק. האט ער וויעדער זיך גענומען
איינרעדען איהר :

— זאלסט וויסען, אסתר, אז היינט ביינאכט ביזטו א
מלכה...

אסתר, וועלכע האט זיך שוין אין קיך אויסגעוויינט, האט
זיך דערפיהלט לייכטער. זי האט גוטמוטהיג א שמייכל גע-
טהאן און געענטפערט :

— א מלכה ווי א מלכה. מען זאל קיין דיענסט ניט דאר-
פען זיין אויף דער עלטער...

האט ישראל זיך אויפגעהויבען פון זיין טראן, אויסגע-
צויגען זיין האנד אסתר'ן און מיט קייזערליכער גרויסמוט-
היגקייט איהר געגעבען דאס ווארט:

— נין, אסתר... מעהר וועסטו קיין דיענסט ניט זיין...
און ביים צווייטען כוס האט אסתר זיך אוועקגעזעצט
ביים מיטל, געבען ישראל'ן, נאכגעזאגט "הריני מוכן" און גע-
נומען צו די ליפען דעם כוס..

און א בערוישטע פון דעם ביסעל וויין און פון דער
מלוכה וואס זי האט בעקומען אויף דער עלטער האט זי זיך
צואוויינט אויפ'ן קול...

ישראל'ן האט אויך דאס הארטע מאנסבילשע און איצט
קעניגליכע הארץ פערדריקט. ער האט זיך קוים איינגעהאלטען
ניט צו צואוויינען זיך. ער האט גוטמוטיג ארויסגעמורמעלט :
— א אידענע בלייבט א אידענע...

א מלכה, אבער ער האט נאך אלץ ניט געוואלט און האט זיך
אבגעהאקט און וויעדער אנגעהויבען

— היינט איז פסח... צום סדר איז דער מאן א מלך און
די ווייב איז... א...

— די ווייב איז אן אלטע אידענע... — אסתר האט שוין
פאר א לאנגע צייט ניט אויסגערעדט אזא לאנגע פראזע מיט
ישראל'ן און האט זיך דערפיהלט אונבעקוועהט און זיך גע-
לאזט וויעדער צום קיך, דערלאנגען די פיש...
ישראל האט זיך פערטראכט, א זיפץ געטהאָן און זי גע-
רופען.

— אסתר, קום אהער...

זי איז צוגעגאנגען מיט וואקלענדע טריט...

— דו ביסט היינט א מלכה !

— אז אך און וועה איז צו מיר ! — האט אסתר תחינה-

דיג אויסגעברומט און זיך גענומען ביים פארטוף...

— יא, אסתר ביזט היינט אבענד א מלכה און מארגען

צום צווייטען סדר אויך...

אסתר איז אבער געווען צופיעל דערשלאגען, אז זי זאל

וועלען אננעהמען די מלוכה און זי האט זיך אבגעווארפען :

— ניין, ישראל, צו וואס א מלכה... איך בין ניט קיין

מלכה...

און האט זיך א וויינענדיגע געלאזען צום קיך ברענגען

די פיש...

ישראל האט אידישליך אפגעזיפצט, ווי עס וואלט איהם

אראב א שטיין פון הארץ.

— זי נעהמט עס אן, צו ניט — האט ער געטראכט,

אבער איך האב מיין חוב יוצא געווען... איך האב איהר אויס-

געזאגט... א אידענע האט ניט געוואוסט דאס גאנצע לעבען

פון א מלוכה...

און אז אסתר האט געבראכט די פיש און דערלאנגט

האט ער פארט מורא, זי זאל ניט אויפהויבען דעם קאפ...
און אזוי האט ער איהר לאנגע יאהרען נישט דערמאנט
פון איהר מלכה'שאפט.

עס זיינען אזוי פערלאפען א סך יאהרען. אין ישראל'ס
בארד און וואנסעס האבען זיך שוין בעוויזען גראהע האר. זיין
נע אייגען זיינען קלענער געווארען און האבען בעקומען א וויי-
כען אויסדריק. ביים סדר איז ער געזעסען מיט די צוויי אינגס-
טע קינדער, א מיידעל פון א יאהר צוועלף און א אינגעל פון
א יאהר צעהן. די איבעריגע קינדער זענען זיך צופאהרען אין
דער גרויסער וועלט. נאך דעם ערשטען כוס האט ער זיך דער-
פיהלט ווי בערוישט, ער האט זיך דערמאנט אן די קינדער
אין דער פרעמד און זיין הארץ איז פול געווארען מיט ליבע
צו די איבריגע צוויי און האט דאס מיידעל געגעבען א גלעט
איבער'ן קעפעלע, פון וואס זי האט זיך אנפאנגס דערשלאקען
און נאכדעם א פערשעמטע א שמייכעל געטהאן: דער טאטע
האט זי געגלעט.

אסתר, וועלכע איז שוין געווען אין גאנצען געבויגען
פון די משא פון עטליכע צעהנדליג יאהר, וואס זי האט גע-
טראגען אויף איהר שמאלער פלייצע, האט זיך ארומגעדריעהט
פון קיך צום טיש, פון טיש צום קיך און האט געהאוועט ארום
סדר ווי אלע יאהר.

פלוצום האט זי דערהערט ווי עמיצער רופט איהר :

— אסתר...

ישראל רופט עס איהר... זי האט זיך פערשעהמט און איז
צו צום טיש...

— וואס דרעהסטו זיך ארום ? האט ער ווייך, אבער נאך
אלץ מיט דער אלטער שטרענגקייט געפרעגט... עס איז דאך
היינט פסח... דער סדר, איך בין א מלך און... דו ביסט...
ער האט איהר געוואלט מגלה זיין דעם סוד, אז זי איז

די ערגסטע טעג איז שבת און יום-טוב. ווען מען דארף שוין עסען צוזאמען מיט'ן טאטען ביים טיש. גליקליך איז דאס קינד, וואס איהר ארט איז ווייט פון טאטען און פערשטעלט פון זיין שטרענגען קוק. אבער גליקליכער איז דאס ווייב און די מאמע. אסתר, וועלכע איז פטור אפילו שבת פון צו זיצען ביים טיש. זי קומט בלויז אב מיט'ן דערלאנגען א געריכט נאך א געריכט און מיט'ן עסען איז זי יוצא דערמיט, וואס זי פער-זוכט ביים אויווען פון יעדע שפייו און ווערט שוין זאט. אן אונגליק נאר, וואס בענשען מוז מען שבת ביים טיש צוזאמען. מאכט זי עס בקצור און נעהמט זיך צום וואשען דאס געפעס... און אפילו פסח איז אסתר אויך די זעלבע דיענסט ווי אי-מער. זי איז יוצא מיט'ן קידוש הערען און אפטונקען פון כוס די מכות... דאס איבעריגע פראוועט זי האלב אין קיך, האלב-שטעהענדיג ארום טיש און דערלאנגענדיג די נויטיגע זאכען צום סדר און צום עסען.

ישראל אבער היט אב דעם סדר לויט אלע דינים פון שולחן ארוך און לויט זיינע אייגענע געזעצען. פסח איז ער אן אמת'ער הערשער על פי דין.. דאס זיינען שוין גאר אנדערע ווערטער!... זיין טראן, די היסב-בעט איז פון דריי גרויסע קי-שענס און ער עסט אלץ אנגעלעהנטערהייט, ווי א מלך.

ישראל איז א פרומער איד. ער ווייס, אז פסח צו די סדרים איז דאס ווייב א מלכה און ער האט א מאל שטארק מורא פאר גאט, וואס ער לאזט אסתר'ן ניט קעניגין... אסתר אליין איז אזוי דערשלאגען, אז זי ווייס אפילו ניט פון איהר הויבען ראנג. ישראל פיהלט עס און עס פערדריסט איהם. וואס ער פערלייקענט פון איהר אזא גרויסען כבוד, אבער ענט-דעקען איהר דעם סוד האט ער מורא. די קינדער די אונטערטא-נען זיינע קענען פערליערען צו איהם דעם רעספעקט, ווען די מאמע וועט טיילען מיט איהם די מלוכה... און כאטש זי אליין וועט שטענדיג בלייבען איהם אונטערטעניג, פון דעסטוועגען

א ביסעלע לעבענסלוסט, צולאכט זיך און דערשרעקט זיך אליין פאר איהר קלינגענדיגען געלעכטער. זי האט געוואלט לאכען אין זיך, האט עס איהר ניט געלונגען און זי ערווארט דעם טאג טען'ס שטראף.

— ווער לאכט עס דארטען, הא ? — קייקעלט זיך פון טיש אראב א פראגע ביז'ן ווינקעל צו די קינדער.

די קינדער זיינען אבער סאלידאר, מען גיט איינע די אנדערע ניט ארויס און מען שווייגט אין שרעק.

די פראגע קייקעלט זיך שטארקער, אויף אן אנדער נוסח: — ווער האט דאס געלאכט ווי א שיקסע ? הא ?

ענטפערט ווידער קיינער ניט... מען טוליעט זיך בלויז ווי בלימעליך אין א שטורם, איינע צו די אנדערע און מען גיט ניט ארויס: אחדות !

ערשט דאמאלט פערלאזט ישראל דעם טיש. געהט אליין צו צום ווינקעל און הויכט אן צו פיהרען א שטרענגע אויס-פארשונג.

דאס קליינע מיידעלע קלאפט פאר שרעק א ציינדעס אן א ציינדעל, איהרע אויגעלעך בעדעקען זיך מיט טרעהרען און זי ברעכט אויס מיט א געוויין.

דאס הייסט זי האט זיך מודה געווען מיט'ן געוויין, אז זי האט געלאכט...

אבער וויינען איז לויט די געזעצען פון ישראל'ן אויך א פערברעכען. אין ישראל'ס הויז הערשט א שטרענגער געזעץ: מען טאר נישט לאכען און מען טאר ניט וויינען. שטיל זאל מען זיין...

און דאס אינגסטע מיידעלע בעקומט איהר פערדינטען שטראף. דערפאר האבען די קינדער דעם טאטען ניט ליעב און זייער בעסטע צייט איז ווען ער איז ביים דאוונען און נאכ'ן עסען אין מארק וועגען געשעפט.

דאס ווייב, וועלכע טראגט דוקא א נאמען פון א שטאל-
 צער קעניגין — אסתר, פיהלט זיך שטענדיג אונטער די בליי-
 קען פון איהר מאן ווי אן ארימע דיענסטמיידעל אין א רייכען
 הויז. אז ער קומט פון דאוונען גרייט זי צום טיש מיט אמת'ען
 פחד און ציטערט אלץ זי זאל נישט פערגעסען עפיש אוועקצור-
 לייגען אדער אוועקצושטעלען, אז ישראל זאל עס חלילה נישט
 דארפען אליין דערמאנען. פאר אסתר'ן איז נישטא קיין ערגערס
 ווי צו הערען ווי ישראל נישט א ברום אויף לשון-קודש: מלח,
 סכין! צנצנת.. די דאזיגע דריי ווערטער וועלכע ישראל ברויכט
 נאך'ן וואשען זיך, איידער ער מאכט די המוציא, פערשטעהט
 אסתר זעהר גוט, מלח הייסט זאלץ, סכין איז א מעסער און
 צנצנת איז א גלאז וואסער—אבער זי ווערט אזוי צוטומעלט,
 אז אנשטאט א מעסער בריינגט זי א גאפעל, אנשטאט זאלץ—
 פעפער און אנשטאט א גלאז מיט וואסער שטעלט זי אוועק א
 טעלער... א גליק וואס די אלע זאכען זיינען אייגענטליך אויפ'ן
 טיש געווען אנגעגרייט און ישראל האט זיי גלייך נישט דער-
 זעהן, ווען נישט וואלט אסתר געהאט א פערשטערטען טאג,
 אבער אפילו דאס וואס ער דערזעהט נישט גלייך די דריי נוי-
 טיגע זאכען ביי זיין עסען איז פאר אסתר'ן אויך אן אונגליק.
 זיין כעס איז נאך אלץ נישט געשטילט. ער ברומט שוין נאך דעם
 ווי ער האט גענומען דעם ערשטען ביסען אויף פראסט אידיש:
 — מען זאל אלץ פעררוקען, אז מען זאל נישט דערזעהן!...
 אסתר איז שוין אבער אין קיך און סטארעט זיך צו
 ברענגען דאס עסען אזוי, אז ער זאל נישט האבען קיין פתחון
 פה...

עסען עסט ישראל אליין, ביחידות. אין שטוב איז דא-
 מאלט שטילער ווי געוועהנליך. איז עס אין א ווארעמען טאג
 רוקען זיך די קינדער ארויס אויפ'ן גאס, אין א קאלטער טאג
 פעררוקען זיי זיך אין א ווינקעל און שושקען זיך עפיש. א קליין
 מיידעלע, מיט קליינע שווארצע אויגעלעך, וועלכע האט נאך

די פערשפעטיגטע מלוכה

ישראל אברהם'ס איז א הויכער, שטארק געבויטער איד. מיט א ברייטער, שטרענגער בארד און וואנסען. וועלכע ער טראגט אין דער זעלבער גרויס זייט מען קען איהם און מען געדענקט איהם, און עס דאכט זיך, אז ישראל אברהם'ס איז אין דער דאזיגער בארד און וואנסען געבוירען געווארען. אויך זיינע גרויע אויגען זיינען גרויסע און ברייטע און קוקען שטרענג אונטער די בעוואקסענע ברעמען, און אפילו אז ער שמייכעלט, זיינען די אויגען זיינע די זעלבע, בלויז די רויט ליכע פולע ליפען עפענען זיך עטוואס אויף און ברענגען אין בעוועגונג די וואנסעס.

אין הויז פיהרט ער זיך ווי א שטרענגער הערשער. עס איז אפט פאר א זייטיגען מענשען שווער צו גלויבען, אז דער דאזיגער איד איז דער מאן פון דער קליינוואקסענדער דארער אידענע און דער טאטע פון די עטליכע דערשראקענע קינדער, וואס זיצען אין די ווינקעלעך און האבען מורא צו שטארק צו בעוועגען זיך, אז דער דאזיגער איד זאל חלילה זיי ניט בע- שטראפען. עס דאכט זיך, אז ער איז דא א פרעמדער. וועלכער איז אריינגעפאלען אהער אונגעריכטערהייד און די הויזיגע טראכטען אן עצה ווי אזוי פטור ווערען פון איהם.

און אהרן טראכט :

א ניי מין קנעלונג !

ער דארף מיט יעדען אינגעלע אדער מיידעלע איינקנען, אז די לאנגע שטיקלעך טשאקאלאד, ווי זיי רופען עס אויף זייער לשון, גיט מען פאר א סענט ניט מעהר ווי פינף שטיקלעך, און אט די קירצערע גיט מען שוין אכט שטיקלעך. — ווילען זיי דוקא אי די לענגערע אי די אכט...

ווידער ערקלערט ער יעדען קינד בעזונדער, אז די "איינ-קרים" זיינען דא צוויי סארטען. איין סארט הייסט סתם איינ-קרים און א שטיקעל קאסט א סענט, דער צווייטער סארט הייסט "טוטי-פרוטי" און דאס איז שוין א טהייערער סארט — אזא שטיקעל קאסט שוין צוויי סענט. בעטען זיי אלע דוקא טוטי-פרוטי און פאר איין סענט...

— קינדערלעך ! — בעט ער זיך ביי זיי רחמים — איך

קען נישט !

לאכען זיי און פליהען מיט א זינגעריי און הורא ארויס פון קענדי סטארקע.

איז איהם א שאד דער פדיון, שניידט ער די טוטי-פרוטי אויף צוויי חלקים, און דאס געשעפט געהט.

אבער עס איז ווידער א קנעלונג. און אז ער בלייבט

אליין פילאזאפירט ער :

— אפנים, אז עס איז בעשערט צו קנעלען מיט קינדער, העלפט ניט קיין חכמות. דארטען האב איך געקנעלט מיט זיי סדור און חומש, און דא — טשאקאלאד און "טוטי-פרוטי". אבער אז ער צעהלט איבער פאר'ן שלאפען געהן דעם פדיון, ווערט ער בעסער געשטימט און ער מורמעלט :

— עס איז טאקי שווער, אבער עס איז דאך פארט כדאי.

און פאר גרויס צופרידענהייט פערזוכט ער אליין א שטיק קעל "קענדי".

ער שפייט עס אבער גלייך אויס :

— אמת'ער סם, זאל מיר גאט ניט שטראפען...

— א קענדיסטארקע ...!

פאר אהרן'ען האט דאס ווארט געקלונגען. ווי א ווארט פון אקדמות... ער האט זיך שוין געוואלט אבשעמען און א פרעג טהאן פשוט, ס'הייסט, מ'זאל איהם דאס ווארט פערטייג טשען אויף אידיש. האט זיך אבער גרונע מקדים געווען, ווי דער שטייגער פון א אידענע, און האט פאר איהם געפרעגט :

— וואס איז דאס פאר א מין געשעפט ?

און בעקי, גליקליך פון איהר ערפינדונג, האט דעם ענין מסביר געווען.

— א קענדיסטארקע איז א מין קרעמעל, וואו מען פער-
קויפט צוקערקעס, סאדא-וואסער און אייז-קרים.

איז דאס אהרן'ען ניט געפעלען געווארען.

— וואס הייסט, ער וועט זיך מאכען נאריש מיט צוקער-
קעס, וואס איז ער, א אינגעל, צו וואס ?

ער איז שוין באלד ברוגז געווארען. האבען אבער די זיהן איינגעפונען, אז דאס איז דוקא א גוטע זאך. א קענדי-
סטארקע דארף ניט האבען קיין סך קאפיטאל. פאר א הונדערט דאלאר קען מען עס מאכען. און פאר'ן טאטען איז עס ווי אבי-
געמאסטען. ווארום קיין גרויסע קויפען דאס ניט, די "קאס-
טימער", די קונדען, הייסט עס, זיינען נאר קינדער.

— מילא, פערפאלען ! — טראכט אהרן, — וויבאלד

אז די קינדער זאגען אז יא, זאל זיין יא !

וואס דען זאל ער טהאן ? — א קנעלונג מאכען אין אמע-

ריקא ? ...

אין א פאר וואכען ארום איז שוין אהרן דער דרדקי מלמד געזעסען אין דער קליינער סטארקע מיט פערשיעדענע מינים קענדי און האט געשמאקט געלייזט.

צופריעדען אבער איז ער ניט געווען.

אלע קונדען זיינען קינדער, קליינע קינדער.

האט אויך קיין שמש אהרן ניט געוואלט זיין. ער קען
ניט חנפ'ענען די בעל־בתים. ער האט ליעב — זאגט ער —
צו זאגען דעם אמת אין די אויגען.

האט מען זיך גענומען צו וועלטליכע בעשעפטיגונגען :
— אפשר טאקי א פערלער...

האט זיך לכתחלה אהרן אנגעכאפט. צו פערלעריי האט
ער נאך געהאט א נמיה אין דער היים.

ווייזט זיך אבער ארויס, אז פערלען היינטיגע צייטען
מיט א בארד איז סכנות. אלא וואס דען ? ער קען פערלען
צווישען אידען מיט וויין אויף שבת, איז שוין דער דאזיגער
טרייד איבערפילט, וועט ער ניט קענען מאכען א לעבען...

מען האט זיך שיער ניט צובראכען די קעפ קלערענדיג...
ביז וואנען בעקי איז ניט אויפגעשטאנען און א פאטש
טהאָנדיג זיך אין שטערען האט זי אויסגעשריען :

— איך האב !

— וואס האסטו ?

— איך ווייס !

— וואס ווייסטו?

— איך האב געפונען !

— וואס האסטו געפונען ?

אהרן האט פערשטאנען, אז זיין באשקעלע, וואס דא האט
זי געהייסען בעקי, האט געפונען ווירקליך דאס ריכטיגע און
ער האט זי שוין געריהמט :

— זי האט שוין איינמאל א קעפעלע !

גרונע אבער, וועלכע האט פון איהר דוקא וועניגער גע-
האלטען, האט מיט בטול זיך אנגערופען :

— ווייס איך וואס זי האט געקענט געפינען !

— נו, זאג שוין ! — האבען די צוויי ברידער, רושיק

און אייבי, מיט אונגעדולד געטריבען זי.

און בעקי האט מיט גדולה אויסגעשאסען :

מיט די הענד און גענומען שמוצערען מיט די ליפען, ווי זי וואלט דערמיט ארויסגעוויזען איהר איבעראשונג און אויף איהר אנערקענונג; אהרן אליין אבער האט שוין דאס רוהיגער אויפגענומען און האט נאר געשאקעלט מיט'ן קאפ און זיך אנגערופען.

— א שנים, זיי האבען גרויסע קעפ...
 "זיי" — האט ער געמיינט די אמעריקאנער...

און ער איז גלייך געווארען אן אמעריקאנער פאטריאט.

אבערוהט פון וועג א חודש צייט, א צוויי וואכען ביים בכור, איבי'ן. און א צוויי וואכען ביי דזשייקי'ן (בעקי איז נאך געווען א בתולה און געוואוינט טאקי ביי אייבי'ן) — האבען די קינדער אין אבענד, צונויפקומענדיג זיך אלע פון דער ארבייט, אנגעהויבען צו שמועסען פון תכלית-זאכען. פערוארגען טאטע-מאמען...

מילא די מאמע — איז דאך ניט שייך — זי וועט שוין זיין אין שטוב, וועט העלפען וואשען, קאכען, מען וועט אויף דעם סמך ארייננעהמען נאך א בארדער — זי וועט שוין איהר ברויט פערדיענען.

אבער וואס טהוט מען מיט'ן טאטען ? האט מען איבערגעווארפען אלע מיני אידישע פרנסות, פון מלמדות ביו שמשות — און אהרן האט אלע פערבראקירט. — קנעלען וויל ער ניט... גענוג געהאט צו טהאן מיט "קינדער"...

— נו, א חזן... — לעגט פאר דזשייק, — פלעגסט דאך אין דער היים אמאל דאוונען פאר'ן עמוד...

האט אהרן איהם דערקלערט, אז דאס פלעגט ער בלויז דאוונען, ווען ער פלעגט האבען יאהר-צייט...

— נו, און פארוואס טאקי ניט א שמש ? א לייכטער און שעהנער "טרייד"...

אראפנעהמען זיי פון שיף זיינען געקומען אלע דריי קינדער: די צוויי זיהן, אברהמ'לען, וואס דא האט ער שוין געהייסען אויב, און יענקעלען, וואס דא איז שוין זיין נאמען געווען דזשייק, אויך די טאכטער באשקע, וואס דא הייסט זי שוין בעקי.

די שמחה איז פשוט ניט געווען צו בעשרייבען. צוקושט האט זיך אהרן מיט אברהמ'לען, ווייל ער איז געווען דער בכור. נאכדעם מיט יענקעלען, און ערשט שפעטער האט ער זיך געדאזט קושען פון בעקי, און בשעת מעשה האט ער פאטערליך געטראכט: א חוצפה אביסעל, קושט זיך מיט א טאטען.

נאכדעם האט זיך ערשט אנגעהויבען א קושעריי פון גרונע'ן מיט די קינדער. אבער די דאזיגע קושעריי איז שוין צוגעגאנען מיט מוזיק און געזאנג. גרונע האט ליעב געהאט צו וויינען סיי ביי טרויער און סיי ביי שמחות. און ביי אזא מין שמחה, ווי צו טרעפען זיך מיט די קינדער, האט דאס געדויערט דערגרייכט ביז'ן זיבעטען הימעל.

נאכדעם האט מען זיך אריינגעזעצט אין א קליין שיפעל און מען איז צוגעפאהרען צום עלעווייטער, און אהרן דרדקי מלמד איז דערפון שטארק איבערראשט געווארען און ער האט זיך אבגערופען צום בכור :

— הייסט עס, געהט עס גאר אין דער הויך, די דאזיגע

באהן...

האט דער בכור א שמייכעל געטהאן און געענטפערט :

— אויב דו ווילסט, טאטע, געהט אויך א באהן אונטער

דער ערד, און הייסען הייסט זי — די סאכעוויי.

האט זיך דער אינגערער זוהן אריינגעמישט און צוגעגע-

בען פון זיין זייט :

און עס איז דא א באהן, וואס געהט קיין נוארק, געהט

עס גאר אונטער'ן וואסער...

דערהערט, אז אונטער'ן וואסער, האט גרונע פערבראכען

דער... דריי קינדער האט ער שוין דארטען און אייניקלעך אויף, גאט צו דאנקען.

און שוין א פאר מאל, אז זיי האבען איהם געגעבען אין די בריעף אנצוהערעניש, אז אויב ער וואלט געוואלט, וואלטען זיי פאר איהם מיט דער מאמען נעשיקט שיפסקארטען מיט הוצאות...

— כע-כע-כע... לאכט ער אונטער פאר גרולה, — ניש קשה, זיי האבען ניט פערנעסען דעם טאטען מיט דער מאמען... און דערפון דרינגט ער, אז אמעריקא איז א אידיש לאנד, די מצוה פון כבוד אב ואם איז דארטען אכגעהיט מעהר ווי דא...

בלייבט איהם נאר די קשיא :

— וואס וועט ער דארטען טהאן ?

— קנעלען מיט קינדער ? ... ניין, דאס ניט ! קנעלען וויל ער מעהר ניט...

אבער ער טרייסט זיך, אז די קינדער וועלען איהם שוין נעפינען א פארטיגען געשעפט...
— אפשר טאקי א פערלער ? ...

ער האט געהערט, אז א פערלער זיין איז א זעהר גרינגע פרנסה, און מען מאכט דארטען גאלד... ביי אן אמעריקאנער איז רעכט פאר איין גראשענער שפילקע צו געבען א האלבער דאלאר...

אז געלד איז דארטען בלאטע, וואס איז שייך...

און — ניט אזוי גיך, ווי עס בעשרייבט זיך, טהוט זיך עס.

אין א ליכטיגען פריהמארגען — עס רעדט זיך בלויז אזוי — עס איז גראד געווען א כמארנער טאג — איז אהרן דרדקי מלמד מיט זיין ווייב גרונע ארויסגעפאהרען אין דעם ווייטען, ווייטען לאנד.

ער לאכט פאר זיין ווייב :

— הערסט אביסעל, אויף יום־טוב שיקען זיי אזא מטבע!
זיי האבען אפנים פערנעסען, אז יום־טוב, אפילו דער טייערסט
טער יום טוב, ווי פסח, קען מען פאר א צעהנ־רובעלדיגע מאַ-
כען כיד המלך !

און ער קומט טאקי אויס מיט דעם מותר די וואכענדי-
גע טעג.

ער האט שוין אפילו פאר די געלד, וואס ער בעקומט
אויף יום־טוב, א נייעם טלית געקויפט !

אבער קיין תכלית איז דאס נישט. שוין אזוי פריה אג-
ווארפען זיך אויף די קינדער ! אינגאנצען איז ער א בן-
חמישים. ווען ניט די היינטיגע צייט וואלט ער נאך געקענט
קנעלען און קנעלען.

אמאליגע יאהרען פלעגען מלמדים ביז'ן קבר אריין אב-
קנעלען.

אמת, די פרנסה איז אלעמאל א שווערע געווען. בפרט
היינט, ווען דאס ביסעל תלמידים, וואס ער בעקומט שוין יא,
זיינען פשוט מזיקים ! פאלגען נישט פון דאנען אהין און
דאך טאר מען היינט ניט "שלאגען".

ער געדענקט שוין ניט די צייט, ווען ער זאל א קינד אב-
שמיסען...

דאס גאנצע קנעלען האט בכלל ביי איהם פערלארען דעם
חן.

עס איז ניט דאס וואס אמאל !

איידער אזוינע קנעלונגען, איידער האבען צו טהאן מיט
די היינטיגע תלמידים, שוין בעסער...
וואס בעסער ?

און אהרן דרדקי מלמד פערטראכט זיך.

און פאר וואס טאקי ניט ? — זינגט ער אונטער מיט א
נמרא־נגון... וואס איז דען אמעריקא ? א לאנד, ווי אלע לענד-

די נייע קנעלונג

ווען ניט די קינדער זיינע, וואלט אהרן דער דרדקי־מלמד
ניט געהאט די לעצטע צייט מיט וואס א טאג איבערצוקומען.
ער זעהט בעשיינפערלעך, אז דאס מלמדות געהט אויס ביי איי-
דען. וואס א זמן ווערען תלמידים וועניגער און אפילו די,
וואס ער בעקומט שוין יא, זיינען פסולת, די סאמע ארעמע
און צולאזענע — ער האט שוין גאר קיין כח ניט צו האבען
צו טהאן מיט זיי.

א גליק, וואס זיינע צוויי זיהן און איין טאכטער זיינען
שוין עטליכע יאהר אין אמעריקא.

מען זעהט טאקי בעשיינפערלעך, אז גאט פיהרט די
וועלט. לכתחילה האט ער מרעיש עולם געווען. סטייטש, זיינע
קינדער זאלען צוגלייך מיט אלע בעלי־מלאכי'שע קינדער
פאהרען ערגיץ העט איבער'ן ים. אבער, אז די קנעלונגען זיינען
וואס א זמן שווערער געווארען און די קינדער שיקען טאקי
אויף יעדען יום־טוב אריין צו עטליכע רובעל, איז ער צופרי-
דען געווען און בענשענדיג די קינדער פון דער ווייט, האט ער
געבענשט פאר איין וועג אמעריקא.

— א וואוילע מדינה טאקע !

א קלייניגקייט ! די קינדער שיקען איהם אויף יום־טוב א
רובעל פופציג.

מיר דערפאר געגעבען פינף און צוואנציג רובעל....
 — ווערזשע איז ער, דער דאזיגער אורח ? — האט זיך
 דאס ווייב גע'חדושט און נישט געקענט בעגרייפן.
 — איך זאג דאך דיר, א איד פון פעטערבורג, אבער ווער
 ווייס — האט ענדליך זימעל זיך פערטראכט — ווער ווייס,
 אפשר איז דאס טאקי געווען אליהו הנביא א פערשטעלטער...
 — ביזט א נאר, — האט די אידענע איהם אבגעשלאגען,
 אליהו הנביא וואלט דיר שוין געגעבען א גרעסערע מטבעה...
 — אט דאס טראכט איך אויך... — האט זימעל מיט
 ספיקות זיך אנגערופען, — און אפשר... ווער ווייס, ווער קען
 וויסען ?..

עס איז שוין געווארען פינסטערליך. דעמאלט האט דער פרעמדער איד זיך אנגערופען :

— איצט ר' זימעל, בעדאנק איך אייך פאר אייער טרחה, אט האט איהר פינף און צוואנציג רובעל.

האט ר' זימעל בעטראכט די אסיגנאציע און זיינע אויגען נישט געגלויבט. און ער האט ענדליך נישט אויסגעהאלטען און געפרעגט דעם לעהרער :

— זאג מיר, דו שקאץ, איז דאס טאקע אמת-געלד?... דער לעהרער האט זיך, ווי דער שטייגער איז פון אן אויפ-געקלערטען, שטארק צולאכט. אבער דער פרעמדער איד האט זיך גוטמוטהיג אנגערופען :

— זייט רוהיג, ר' זימעל, אמת געלד, ווי עס איז אמת אייערע שעהנע מעשיות....

און אז זימעל העניך'ס איז געקומען אהיים האט זיין פנים מאדנע געלויבטען.

זיין אידענע האט איהם געפרעגט :

— וואס ביזטו אזוי פערשנאשקעט... שוין ווידער א יאהרצייט געהאט אין קליוועל ?

איז שוין זימעל כמעט ווי ביז געווארען און זיך אנגע-רופען :

— נארישע אידענע, איך האב פינף און צוואנציג רובעל... און ער האט ארויסגענומען פון קעשענע די אסיגנאציע און א פאך געטהאן מיט איהר אין דער לופטען.

— וואו האסטו עס געקראגען ... — האט זיך די אידע-נע דערשראקען.

— וואו... וואו?... האט זימעל העניך'ס געשטאמעלט און ניט געוואוסט ווי אזוי צו ערקלעהרען — עס איז שווער צו דערצעהלען... עפעס אן אורח איז אהער עקומען און פער-שרייבט מעשה'לעך, האב איך איהם דערצעהלט א פאר צעהנר-לינג מעשה'לעך וועגען גוטע אידען און אליהו הנביא, האט ער

געוויזען אויף אייך. איהר, הייסט עס, קענט דערצעהלען שעה נע מעשיות... קומט זשע, ר' איד, און דערצעהלט זיי מיר און איך וועל אייך בעפרידיגען.

זימעל העניך'ס האט געשלאנגען יעדעס ווארט, וואס איז ארויס פון דעם פרעמדענס מויל, און נאכדעם ווי יענער האט געענדיגט צו רעדען, האט זימעל ניט געקענט ריהרען מיט קיין אבר...

ער האט זיך בלויז תמע'וואטע געקראצט אין דער לינקער פאה און נישט געוואוסט וואס ער זאל דא טהאן.

אבער אז דער פרעמדער האט איהם אנגענומען פאר'ן האנד און האט מיט זיין פריינדליכער שטים איהם נאכאמאל געבעטען, איז זימעל ווי פער'כשופט געווארען און איז אוועק מיט איהם אויף דער אכסניא.

און נאך א לאנגען בעטען האט זימעל העניך'ס גענומען אויסלעגען פאר'ן פרעמדען א מעשה נאך א מעשה... דער פרעמדער האט עס אלץ פערשריבען אין פשוט'ען אידיש, און בשעת ער האט געשריבען האט זיין פנים געלויבט טען...

"אמאל איז אליהו הנביא געגאנגען" — האט זימעל דערצעהלט...

און דער פרעמדער האט געפיקט מיט דער פערדער די שעהנע קיילעכדיגע אידישע אויתיות און נאכ'ן אנשרייבען אכ געשטעלט די אויגען און געצויגען ווידער ווערטער פון זימעל העניך'ס.

ביז זימעל האט זיך פערגעסען אן דער גאנצער וועלט און זיך צולאזט אויף זיין שטייגער. די פאנטאזיע האט בעקומען פליגעל און ער האט זיך געלאזט אויפ'ן הימעל און פון דארט טען ערשט האט ער אראבגעבראכט א מעשה פון אליהו', אז זיך פרעמדער האט געגאפט...

ביז וואנען אלע מעשיות האבען זיך געענדיגט.

—אויב איהר זוכט אויף פסח, טא קומט מיט מיר און מיט דעם אידען, וועט איהר שוין זיין פערזארגט מיט פסח... זימעל העניך'ס האט אויפגעהויבען פערדעכטיג זיינע אוי-גען אויפ'ן פרעמדען, בעטראכט זיין געשוירענעם בערדעל, און איז שוין געווען זיכער, אז אזא ווי דער קען ניט זיין אליהו הנביא.

כאטש די אויגען פון'ם פרעמדען זיינען עפעס ניט ווי ביי אלע, וועלכע ער קען: אזוינע גרויסע און שיפגעלדיגעס. איז זימעל שוין געווארען אביסעל מבולבל: צו איז דאס אמאל ניט טאקי אליהו הנביא ?

ער האט דאך אלע מאל א טבע צו פערשטעלען זיך; ער, זימעל אליין, ווייס דערפון צעהנדליגע מעשיות.

האט ער אין שרעק געמישט מיט פרייד זיך אנגערופען :

— וואוהין-זשע זאלען מיר געהן ?

רופט זיך אן דער לעהרער :

אט טאקי צו דעם אידען אויף דער אכסניא.

— און וואס וועל איך דארטען טהאן ? — האט זימעל

חוקר ודורש געווען און נישט אראבגענומען די אויגען פון דעם פרעמדען אידען מיט דעם געשארענעם בערדעל...

האט זיך שוין דער פרעמדער אליין אבגערופען :

— איהר וועט מיר דערצעהלען מעשיות, אידישע

מעשיות... פון קדושים, פון גוטע אידען און אליהו הנביא....

— פון אליהו הנביא ? — האט זימעל שיער ניט א

שפרונג געטהאן פאר שרעק.

— יא, מיין ליעבער איד... — האט דער פרעמדער גוט-

מוטיג געשמייכלעט, — איך בין אהער עקסטרא געקומען אויף

פון פעטערבורג... מיר דארפען די דאזיגע מעשיות האבען...

האב איך זיך געלאזען אין אידישע שטעדטלעך זוכען עלטערע

מענשען, וואס ווייסען און גערענקען נאך די דאזיגע אלע וואונד-

דערליכע מעשיות, האט מיר דא ביי אייך אייער לעהרער אכ-

דאס שווערע לעבען און געגעבען מוט און כח צו לעבען און האפען און ווארטען אויף אליהו'ן.

און אט אין יענער צייט ווען זימעל העניד'ס איז ארומגע-
גאנגען איבער'ן מארק און האט פון איין זייט געצופט די
בארד, וואו געהמט מען אויף פסח, וועלכער שמעהט שוין הינ-
טער'ן טיר, האט ער פון דער אנדערער זייט געצופט די בארד
און געטראכט :

— אט, ווען איך גיעב איצט א "בענגענען אן" אליהו'ן!...
און שפאצירענדיג אזוי איבער'ן מארק האט ער זיך איינ-
גע'עקשנ'ט, געווענדעט די אויגען אין אלע פיער זייטען פון
גרויסען בלאטיגען מארק און כמעט ווי מיט כעס אויסגע-
שריען :

— אליהו, וואו ביזטו !

איז ווי ער האט אזוי אויסגעשריען איז צו איהם צוגע-
גאנגען דער לעהרער פון שטערטיל מיט אן עלטערן מעגשען
אין א געשוירען בערדעל, אבער מיט גוטע אירישע אויגען, און
דער לעהרער האט זיך צו איהם געווענדעט :

— ר' זימעל, אייך טאקי זיך איך...

איז ר' זימעל אין כעס געווארען, וואס אנשטאדט דעם
וואס ער האט געוואלט אליהו'ן זעהן, האט זיך גאר געוויזען
דער לעהרער, דער אפיקורס, מיט א ווילד-פרעמדען עלטערען
אידען מיט א געשוירען בערדעל, וואס זעהט אויס צו זיין
פונקט אזא אפיקורס ווי דער לעהרער. איז ער ביז געווארען
אויפ'ן לעהרער, אויף אליהו'ן און אויף דער גאנצער וועלט
און געמורמעלט, נישט קוקענדיג זיי אין די אויגען :

— אויף וואס דארפט איהר מיר? ... איך האב ניט קיין
צייט... עס איז ערב פסח !..

און האט שוין געוואלט אוועקגעהן.

האט איהם דער לעהרער אנגענומען פאר'ן האנד און מיט

א שמייכל געזאגט :

דאס צווייטע האט זיך איהם מעהר געגלויבט ווי דאס ערשטע. געפינען עפעס אויפ'ן מארק איז אן אונמעגליכקייט, יעדער אין שטערטיל, וואס האט א פאר גראשען, האלט עס אזוי בעהאלטען, אז פערליערען וועט ער גיכער דעם קאפ איי-דער א פאר גראשען. דערפאר אבער האט זימעל העניך'ס נאר געגלויבט אין אליהו הנביא. פון אליהו הנביא ווייס ער פון מעשיות, און ניט דוקא יענע מעשיות פון "המבדיל'ס", "איש חסיד היה" און אנדערע תפלות, נאר אויך מעשיות פון זיין איי-גענער פאנטאזיע. שבת-צורנאכט, אז קיין ליכט אנצינדען אין קלויז האט מען נאך נישט געטארט, איז זימעל העניך'ס גע-ווען איינער פון די מספרים. פון זיינע מעשיות וועגען אליהו הנביא פלעגט יעדען צוהערער זיך צוגעהן א חיות איבערן גאנץ צען קערפער. די הערצער פלעגען דערווארעמט ווערען, די קעפ פלעגען אנהויבען טראגען ערגיץ ווייט און זימעל העניך'ס אליין האט דאן אויסגעזעהן ווי א מענש, וואס קען שאפען אליין וואונדער.

אבער ווי נאר מען פלעגט אין קלויז אנצינדען דאס ער-שטע האלבע ליכטעל ביים עמוד, זיינען אלע געשטאלטען, וואס זימעל העניך'ס מעשיות האבען ארויסגערופען, גלייך פערשוואונדען. דער אומעטיגער וואכענדיגער ניגון פון והוא רחום האט זיי אלע ווי ארויסגעטריבען פון די אלע לענדער, אונבעוואוסטע, אונבעקאנטע, אבער אזעלכע וואס געפייען זיך דאך ערגיץ יא.

און זימעל העניך'ס אליין פלעגט אפילו ביי דעם ווא-כענדיגען מעריב נאך אלץ טראכטען פון אליהו הנביא און קור-מענדיג אהיים פלעגט ער זינגען די "אליהו'ס" מיט דער גרעס-טער בעגייסטערונג. אליהו הנביא איז דערפאר געווען ביי זי-מעל העניך'ס אין שטוב ווי אן אייגענער מענש; פון גרעסטען ביז'ן קלענסטען קינד האט געוואוסט, אז אזוינער ווי אליהו הנביא איז זיכער דא, און דאס האט זיי אלעמען געלינדערט

דער מאדערנער אליהו הנביא

עס איז געווען א צוויי וואכען פאר פסח. זימלעל העניך'ס, א איד פון א יאהר פופציג, א מטופל מיט קינדער, סיי אויסגע- געבענע און סיי ניט אויסגעגעבענע, וועלכע זיינען אלע אויף זיין האלז געהאנגען — דער דאזיגער זימלעל העניך'ס איז אומ- געגאנגען אויפ'ן מארק און האט געזוכט.

וואס האט זימלעל העניך'ס געזוכט האט ער אליין נישט געוואוסט. פרנסה געפינען אויפ'ן מארק איז אין דער דאזי- גער צייט געווען שווער. דער שנעע האט שוין געשמאלצען און אלע וועגען, וואס האבען געפיהרט פון די ארומיגע דער- פער אין שטערטיל, זיינען קאליע געווארען, די פויערים הא- בען נישט געהאט קיין שום מעגליכקייט צו קומען מיט זיין ערע תבואות, היהנער, אייער און אנדערע סחורות. און אפילו יונען זיי וואלטען יא געקענט קומען, וואלט זימלעל העניך'ס ניט געהאט קיין שום מעגליכקייט צו קויפען ביי זיי, ווייל אין מארק האט ער זיך אומגעדערעהט אהן א גראשען, קיין קרעדיט האט ער שוין זינט א פאר יאהר ביי קיינעם נישט גע- האט — איז דאס איינציגע, וואס ער האט געזוכט, איז אדער א מציאה, דאס הייסט עפעס געפינען אויף דער ערד, אדער בעגעגענען אליהו הנביא.

— אזוי ! — לאכט אויך נאטע גוטמוטהיג — איהרע
 "ספרים" וויל זי אויך לופטערען — נו, ניט קיין עולה —
 מ'היבא-תיתי...

און זלאטע זעהט, ווי נאטע האלט דעם טייטש-חומש, ביט
 איהם א בלעטער און לעגט איהם מיט א שמייכל אוועק צווי-
 שטען די גרויסע, דיקע ספרים...

— פרעג וואס האב איך עס געדארפט? האט שוין זלאטע
 חרטה, קוקענדיג, ווי דער ווינד קעהרט די בלעטער פון טייטש-
 חומש און עס פליהען דורך אלע וויילע די "צאצקעס", ווי
 "רחל פאשעט איהרע שאף" ווי "מרים געהט ארויס מיט'ן
 פויק" און נאך אזעלכע...

— א מאוס'ע זאך פאר איהם !... טראכט זי — און
 האט אמת'דיג חרטה, וואס זי האט געטהאן אזא נארישקייט:
 לופטערען דעם ווייבערשען טייטש-חומש צווישען אזוי פיעל
 מאנסבילשע ספרים...

באלד קומען — שיקט איהם דער טאטע.
 א ניט-צופרידענער געהט ארעלע אריין אין שטוב.
 — וואס דארפסטו מיר, מאמע ?
 זלאטע גרייט זיך צו זאגען עפעס א שווערע זאך.
 — נו, זאג שוין ! טרייבט ארעלע.
 — געה, מיין זוהן, אין דער פינסטערער קאמער אויפ'ן
 טישעל ליגט מיין טייטש-חומש... געהם איהם אויך אביסעל
 אויסלופטערען.
 — א טייטש-חומש דארף מען ניט ! — שיסט ארעלע
 אויס מיט איין אויטאריטעטען-קול.
 זלאטע ווערט רויט און שמייכעלט מיט וועהטאג :
 — נארעלע, א טייטש-חומש איז אויך א ספר.
 זי גלויבט אבער ניט אין איהרע אייגענע ווערטער, איהר
 קול האקט זיך איבער און קוים וואס זי ענדיגט :
 — געה, געהם און טראג איהם ארויס !...
 אהרן פאלגט דער מאמע, געהט אריין אין פינסטערען
 חדר, געהמט דעם טייטש-חומש און וויל שוין ארויסגעהן, זלא-
 טען בעטראכט זיך דאך און פעהאלט איהם :
 — מען דארף טאקי ניט...
 ארעלע גיט א קוק אויף דער מאמען און ער דערפיהלט,
 אז די מאמע איז עפעס אומעטיג געווארען, ער קריעגט אויף
 איהר רחמנות און זאגט געריהרט :
 — ניין ! איך וועל איהם אויסלופטערען.
 — נו, טראג ארויס, אז דו ווילסט... ענטפערט זי מיט א
 ישוב-הדעת'דיגען טאן.
 זלאטע געהט צו צום פענסטער און קוקט ארויס אין הויף.
 זי הערט זיך צו מיט הארץ-קלאפעניש.
 — וואס האסטו וויעדער געבראכט ? — פרעגט נאטע.
 — דער מאמעס טייטש-חומש ! שרייט אהרן אויס מיט א
 געלעכטער...

קום, חייענע ברענגען נאך א באנק.

און די קינדער ברענגען נאך א באנק און די באנק ווערט
ווידער פול מיט קלענערע ספרים, וואס נאטע קויפט זיי ביי
דורכפאהרער מוכרי ספרים פאר גילדענס, גריווענס און אמאל
פאר צעהנערלעך...

און דער ווינד בראקירט ניט מיט די קליינע אויך. ער
נעהמט זיך אויך צו זיי און בלעטערט זיי געשווינד צוזאמען
מיט די גרויסע ספרים, פונקט ווי פאר איהם וואלט אלץ איינס
געווען: אלץ איז תורה!...

— לורוללל, לורוללל! לורולל! בלעטערט ער זיי מיט
גערויש.

נאטע שטעהט און בעטראכט עס און אז די קינדער קומען
מיט א פאר גאר אלטע פערשטויבטע ספרים אהן טאוולען,
פרעגט ער :

— שוין, קינדער ?

— מעהר ניטא ! ציהט אויס אהרן ברויט די הענטעלעך.

— מעהר ניטא ! פארטאקעוועט שעמענדיג חייענעלע.

— נו, געהט אין שטוב אריין ! זאגט נאטע גוטמוטיג.

— אי, טאטע, כ'וועל שטעהן און קוקען, בעט זיך אהרן.

— איך אויך קוקען ! בעט זיך חייענעלע.

— נו שטעהט אויך, ערלויבט זיי דער טאטע.

די קינדער שטעהן מיט שטראהלענדע אויגען. נאטע דער-
הערט, ווי זלאטע רופט עמיצען.

— אהרעלע, די מאמע רופט דיך, דאכט זיך.

— אהרן ! אהרן ! דערהערט זיך הויך זלאטעס קול.

— וואס איז ? איז אהרן נישט צופרידען פון דער מאמעס
רופען. עס ווילט זיך איהם נישט אוועקגעהן פון דעם שענעם
שפיעל, ווי אזוי די בלעטער רוישען, לופטערען זיך, קעהרען
זיך געשווינד אהער און אהין.

— געה, מיין זוהן, זי דארף דיך עפעס האבען, וועסט

און די צוויי קינדער שלעפען מיט אימפעט די באנק. שלע-
פענדיג, פארטשעפען זיי די הויכע קרומע קאמטשערע, און עס
פאלט זלאטען גלייך אין פוס. נאר זלאטע איז ניט אין כעס.
איהר הארץ איז אנגעפילט מיט כבוד און עהרפּורכט צו דער
הייליגער פראצעסיאן... זי האט קיין העזה אויסצורעדען א
ווארט...

דער טאטע געהט זיי נאך, ווייזט זיי וואו אוועקצושטע-
לען און שיקט זיי אין שטוב אריין צוריק, טראגען ספרים.
די קינדער הייבען אן טראגען מיט ביידע הענד דעם גרוי-
סען ש"ס געבונדען אין לייווענד.

— צו ביסלעך טראגט — עצה'ט זיי דער טאטע — איהר
וועט זיך דאך פערמאטערען.

— נישקשה ! — שרייט לוסטיג אויס אהרן — קום,
חייענע נאך.

נאטע לעגט די ספרים אויס אויף דער לאנגער באנק אזוי,
אז דער ווינד זאל זיי קענען לופטערען. דער ווינד כאפט זיך
צו צו דער מצוה מיט קוראזש, עס קעהרט די גרויסע בלעטער
הין און צוריק, עס דאכט זיך, אז דער ווינד איז א גרויסער
למדן, אט האלט ער ביים אנהויב "המביא את הכר" און באלד
איז ער שוין ביים פרק "המוכר את הספינה" און פלוצלונג
פארגלוסט זיך איהם גאר דעם גאנצען ש"ס אויסלערנען מיט
אמאל און ער קעהרט אלע בלעטער נאכאנאנד הין און צוריק,
ארויף און אראב...

און אהרן מיט חייענעלען טראגען אלץ צו נייערע ספרים,
דעם שלחן-ערוך, דעם טור, דעם אלשיך, דעם "יערות דבש",
און דער ווינד לערנט זיי מיט התמדה, קעהרט איין בלאט נאך
דעם אנדערען, און נאטע שטעהט און קוקט צו און איז שטאלץ...
— נאך, נאך ! ווענדעט ער זיך צו די קינדער.

— איך ווייס ! צוקאכט זיך אהרן, וועלכער סאפעט שוין
פון גרויס ארכייט — פארהאן נאך א סך, נאך דריי פאליצעס...

נאלדע גרייט צום טיש, לעגט אוועק א ווייסליכע בולקע
און נאטע געהט זיך וואשען.

ער מאכט א המוציא און געהט צו צום גרויסען אלטער
ספרים, געהט ארויס א ספר'ל "ידיו אמונה", זעצט זיך צוריק
אוועק, קייט די בולקע און קוקט אריין אין ספר.

אזא טבע האט נאטע: ער מוז, קייענדיג, אין עפעס א ספר
אריינקוקען, ווען ניט האט ער קיין הנאה ניט פון עסען.
איבערבלעטענדיג א פאר בלעטער, בעמערקט ער, אז ער
טערווייז זיינען די גרויסע אויתיות בעדעקט מיט שטויב און עס
הערט זיך א טוכלער ריח.

— שוין לאנג ניט געלופטערט די ספרים ! — מאכט ער
זיך פארוואורף — היינט איז א שענער טאג — טראכט ער
ווייטער — א ווינטעל איז אויך דא מען דארף זיי טאקי באלד
ארויסטראגען לופטערען.

נאכ'ן פריהשטיק מעלדעט ער זיין בעשלוס אין שטוב :
— קינדער ! — שרייט ער אויס פרעהליך — העלפט
מיר לופטערען די ספרים !

— לופטערען די ספרים ! לופטערען די ספרים ! קלינגט
עס איבערן שטוב, און עס ווערט א גערודער ווי אין א קאזארמע,
ווען מען דערגעהט פלוצלונג, אז דער דייוויזיאנער-דאקטאר וועט
געהן בעקוקען די קאזארמעס, נאר א מעהר פרעהליכער, א מעהר
אינטעסיווער...

— טאטע ! — שרייט פאר נחת דאס אינגסטער אינגעל,
אהרן, — מען דארף דאך ארויסטראגען אויפ'ן הויף א באנק,
וואו די ספרים אוועקצולעגען, הא ?

— אודאי, אודאי ! שטימט איין דער טאטע און נלעט
די שפיצען פון בארד.

— הייענע ! ווענדעט זיך ארעלע מיט קאמאנדירענדען
טאן צו זיין קליין שוועסטעריל, — העלף מיר געהמען די באנק,
דער טאטע דארף לופטערען די ספרים.

ספרים

נאטע שייקעס, א שעהנער בעל־הבית אין שטעדטיל, וואס ציהט די חיונה אביסעל פון פראצענט און א ביסעל פון שניט־קראם, וואס זיין ווייב האלט, איז געקומען פון בית־המדרש א צופריעדענער און א פרעהליכער.

ער האט מיט'ן רב געהאט א שטיקעל פלפול נאכ'ן דאוור־נען: דער רב האט זיך געהאלטען שטאל און אייזען ביי זיינס, נאר ער, נאטע שייקעס, איז אויך ניט פון די וואס לאזען זיך איבערעדען און אויסגעפיהרט האט טאקע ער, נאטע שייקעס — ער האט איהם געוויזען א בפירוש'ן דין אין דער גמרא... דערצעהלען עס פאר'ן ווייב, פאר זלאטען, קאן ער נישט; וואס ווייס, ערשטענס א אידענע אין אזעלעכ זאכען, און צווייטענס, איז זי איצט פארטהאן מיט שבת מאכען, עס איז היינט פרייטאג, דער פדיון פון שניט איז ניט איבעריגס — דאס גע־דונגענע מיידעל וועט אויך קענען לייווען.

— אזוי שפעט ? ווענדעט זיך צו איהם זלאטע.

— עט... גיט ער א מאך מיט דער האנד.

— נו, גרייט צום טיש, גאלדע, ווענדעט זיך די מוטער צו דער עלטערער טאכטער, וואס שמעהט אביסעל אנגעבויגען און שילט קארטאפעל אויף טשאלענט. זינט זלאטע איז בעל־טע "דוקט" זי אויף טשאלענט קארטאפעל.

זעפ געקומען מיט צוויי שעה שפעטער. ער האט דערצעהלט אז זי איז ארויס, האט פערשפארט די טהיר פון דרויסען און האט איהם געשריען דורך דער פענסטער :

— האטש איך וועל ניט אריין, אבער דיר וועל איך ניט עפענען די טהיר, וועסט א גאנצען טאג אין שטוב זיצען —
— איך אבער — האט יאזעפ ווייטער מיט שטראהלענדיג דע אויגען דערצעהלט — האב ארויסגענומען א האלבע פענסטער און האב זיך צו אייך ארויסגע'גנב'עט...

און דעם שבת האט יאזעפ מיט מעהר ענערניע געארבייט, ווי אלע מאהל: די לייכטער האט ער א כאפ געטהאן פון יעדען טיש, ווי ער וואלט זיך געשפיעלט מיט א זאך וואס איז איהם זעהר טהייער. עס איז געווען קענטיג, אז ער האט די צוויי שעה, וואס ער איז געווען פערשפארט, שטארק געליטען פון דעם געדאנק, אז ער וועט דעם שבת ניט קענען טהאן זיין נע ליבע ארבייט...

איך האב דעם פאקט דאָ געבראכט כדי יאזעפ'ס אנדענדיקען זאל אויף לענגער ביי אונז בלייבען, וויסענדיג ווי שווער עס איז איהם אויסצוקומען צו קעמפפערן, כדי צו בלייבען טריי זיין הומאנער אידעע, צו בעהילפן זיין דער אידישער גאס און צו פערטהיידענען זי פון זיין ווייבס שלעכטע אנטיסעמיטישע מיינונגען...

דארף מען מיט א גט פאהרען אוש צום פאכסט, ער וואוינט ערגעץ ווייט, איך האב פערגעסען, ווי די שטאדט הייסט און דער פאכסט איז א גרויסער יקרן, ניט ווי אייער רב... היינט די הוצאות! — עס איז שווער צו גט'ן זיך!

און די אידען פון אונזער גאס, וואס האבען געהאט א טבע צו צוזאמענלעגען זיך און אויסהעלפען א מעגשען אין אן אונגליק, האבען לכתחלה געמאכט א שמועס, מען זאל אויפ־מאכען געלד פאר יאזעפ'ן ער זאל זיך קענען פאהרען גט'ן. עס איז אבער דערפון גאר נישט געווארען. חיים־יוסף, דער איינציגער אין גאס, וואס האט געלייענט דעם "המליץ" האט געזאגט, אז דער פאכסט וואוינט אין רוים און אין רוים פאהרען דארף קאסטען איבער 300 רובעל באהן־געלד. פאר אזא סך־מע האט זיך דער עולם דערשראקען. זאל זיין אפילו אז חיים יוסף, איז ווי דער שטייגער פון א גאזעטניק, מגזם אויף א העלפט, נאר 150 רובעל אפילו, איז דאך אויך ניט נאך די כחות. און דער עולם האט אויפגעהערט זוכען מיטלען און צו חלום'ן וועגען אכטג'ען יאזעפ'ן מיט יאזעפ'כען.

— האב קיין מורא נישט! — האט יאזעפ, געריהרט פון אידישע גוטע פריינדשאפט, געזאגט, — זי וועט אייך קיין בייז ניט טהאן און איך וועל זיך ניט לאזען איבעררעדען פון איהר, איך בין אייערער. עס איז ניט נייטסהיג קיין גט!...

אז יאזעפ'כע האט זיך דערוואוסט, וואס די אידען האבען איהר געוואלט אנמאכען, איז זי געווארען אויפגערייצט ווי א ווילדע חיה, זי איז ארויס מיט א זידלעריי און געשריי אויפ'ן גאס און האט זיך געכאפט שלאגען מיט יעדען אידען:

— זשידעס, איהר וועט מיר מיין מאן אבריידען מיין מיר! ניט "קיין־געצלמ'טע"! הינט! ווארט, ווארט! א קרענק וועל איך אייך איהם שוין לאזען געהן צו אייך שבת בער־דיענען.

און דעם קומענדען שבת נאך דער מעשה איז טאקי יא־

ציהונער אויסרייסען: פאר יעדער לייכטער אראבנעהמען — א רובעל... נישקשה זיי האבען גענוג געלד, די זשירעס... — אוי נאר, פלעגט יאזעפ לאכען, אז די אידען וואלטען זאכען אזוי פיעל געלד, ווי דו מיינסט, וואלטען זיי מיך נאר ניט בעדארפען, רייכע זיינען ניט אזוי פרום, ווי ארימע... ווי איהר זעהט איז יאזעפ קיין נאר אויף ניט געוועהן.. נאר ניט זיין חכמה וויל איך אויף בעשרייבען, דערום קעהר איך זיך אום צוריק צו זיין פלונז'טע.

די אידען פון דער גאס האבען געוואוסט יאזעפ'יכעס בע' ציהונגען צו זיי און מען האט איהר דערפאר געגעבען א שט' נעם טיטל: "מכשפה". יאזעפ האט פון דעם טיטל געוואוסט און פלעגט גוט-הערציג שמייכלען.

נאר מיט דעם טיטל אליין האבען זיך נאך די אידען ניט בענוגענט: צו טיעף איז געווען זייער שנאה צו יאזעפ'יכען, און זיי פלעגען זיך בעמיהען אנמאכען א בייז-לעכען צווישען יאזעפ'ן מיט איהר :

— גט זי אב ! האבען איהם די גאסינע ווייבער אמאל איין עצה געגעבען.

נאר יאזעפ האט זיי ערקלעהרט, אז ביי "זיי" גט'ן זיך איז ניט ווי ביי אידען "להבדיל" (דער להבדיל געהערט טאקי צו איהם)...

— ביי אייך, למשל, האט ער ערקלערט, אז יאסקע ביי-נושעס האט ניט געוואלט לעבען מיט דער ווייב, זיינען זיי זיך אוועק צום היענגען רב, א טייכעל האט איהר אין שטעד-טעל און פאר צעהן גילדען האט זיי דער רב גט געגעבען... אייער רב איז א טהייערער איד... איך ווייס, איצטער האט יאסקע גענומען א נייע ווייב — ציפה'ן, א טהייער ווייבעל, זי גיט מיר שבת א האלבע חלה אוועק און לעגט מיר אן א טע-לער צימעס, אז איך קאן ניט אויפעסען, איך מוין ניט דעם צימעס, איך מוין נאר איהר טבע... ביי אונז אכער, להבדיל,

אט האט איהר אייך דע מזעלכען געשריי פון די אמת'ע
אנטיסעמיטען וועגען דער אידישער עקספלאאטאציאן און
דוקא פון א פראסטער, ניט געלעהרענטער גויה, וואס האט
קיין גאזעט אפילו אין די אויגען ניט אנגעזעהן.
„ערקלעהרען פון וואנען האט געשטאמט יאזעפ'כעז אנטי-
סעמיטיזמוס איז שווער: מיר מוזען עס ערקלעהרען מיט דער
הילף פון דער וויסענשאפט, אז עס איז א ירושה... ווארשיינ-
ליך זיינען איהרע עלטערן שונא-ישראל געווען און אין איהר
האט געפלאסען זייער בלוט... אנדערש שיקט זיך עס נישט.
ווייל יאזעפ, דער אמת'ער אוהב ישראל, מיט וועלכען זי האט
אבגעלעבט א לעבען, האט אויף איהר בשום אויפ'ן ניט געקאנט
ווירקען, זי זאל איבערבייטען איהרע "מיינונגען"... ער פלעגט
נישט זשאלעווען קיין ווערטער, ריידען גוטס פאר איהר ווע-
גען אידען, און אז ווערטער פלעגען צו איהר ניט צושטעהן.
פלעגט ער אונטערהאלטען זיין פערטהידיגונג מיט פאקטען.
דהיינו, ער פלעגט איהר אנווייזען אויף די המוציא'ס חלה,
וואס פלעגט זיך שטענדיג געפינען ביי זיי אויפ'ן טיש און
פלעגט זאגען, האלטענדיג איין המוציא אין האנד :

— זעהסט ! חלה הייסט דאס, דאס באקען נאר אידען
און דאס האבען מיר זיי צו פערדאנקען, ווען ניט זיי וואלטען
מיר קיינמאל א שטיקעל חלה ניט פערזוכט, וואלט שטענ-
דיג געקויט דאס ברויט מיט די מעקענע, וואס דו קאנסט ער
היום ניט באקען. היינט וואס ווילסטו פון די אידען? הלואי
זאל מיר נאט געבען געזונד און איך זאל שטענדיג פאר זיי קע-
נען ארבייטען, נישקטה, זיי האבען עס פערדיענט ביי מיר...
נאר ניט קיין ווערטער און ניט קיין פאקטען האבען גע-
האלפען. יאזעפ'כע איז געבליעבען ביי איהרע איבערצייגונג-
גען, אז די זשידעס זיינען א מיאוס פאלק, זי האט זיי פיינד,
זיי נארען אויס איהר יאזעפ'ן און פלעגט זיך שטענדיג קרי-
גען מיט איהם, אז ער זאל זיי, די זשידעס הייסט עס, די

דיענט ביי איהם.

און אז די קראנקע שוסטערקע פלעגט איהם אמאל שבת וועלען אבשניידען א שטיקעל חלה פון דער ארימער קליין חלה, וואס איז געלעגען אויפ'ן טיש, פלעגט יאזעפ אויך דעם נסיון ביישטעהן. ער פלעגט קוקען אויף דער חלה און קוקען, דרעהען די וואנסען, ווי ער וואלט זיך געהאלטען מיט זיי איין עצה און פלעגט צום סוף א מאך טהאן מיט דער האנד :
— ניין, חיענע, בעהאלט דאס פאר די קינדער...
* * *

כדי דער כאראקטער פון אונזער יאזעפ'ן זאל נאך ליכטיגער ארויס, כדי זיינע טהאטען, וואס ער האט געצייגט דער אירישער גאס זאל א היסטארישען ווערט בעקומען מווען מיר זיך בעקענען מיט זיין פלונית'טע מרת יאזעפיכע...
ניט קוקענדיג, וואס יאזעפ איז געווען א פראסטער, ניט קיין געלעהרענטער און האט דעריבער ניט פערדיענט דעם טיטל "מחסידי אומות העולם", האט ער דאך אבער איין עהנליכקייט צו איינעם מחסידי אומות העולם יא געהאט, נעמליך צו סאקראטען. זיין ווייב איז געווען א מין גלגול פון סקראט'ס ארויף, וואס האט נעבעך זיין לעבען פערביטערט, ווי די היסטאריע דערצעהלט אונז.

די יאזעפיכע איז געווען דער היפוך פון איהם. זי איז געווען איין אמת'ע אנטיסעמיטיכע, מיט אלע אנטיסעמיטישע איבערצייגונגען און פאראורטהיילען... זי האט שטענדיג געשריען אין איין קול, אז די אידען פון דער גאס האבען אריינגענומען איהר מאן צו זיך, ארבייט פאר זיי, ווי איין אקס. קענען זיך אהן איהם נישט בעגעהן אין זייער שבת און פון אלע ארבייטען האט ער אפילו קיין "וולאקע" ערד נישט געקאנט קויפען, ווי די איבעריגע פויערן פערמאנען... און זי, יאזעפיכע מוז קויפען קארטאפעל אויפ'ן מארק, גלייך מיט אלע זשידאווקעס.

אויפ'ן שייט האלץ, דער צווייטער קלאפט מיט נאך א שייט האלץ אויף דער טעמפער זייט האק און פריהער, צו שפעטער, די שייט האלץ האט דאך אויך איהר ערעלקייט, אז צוויי איז דישע נפשות מאטערן זיך איבער איהר א האלבע שעה, מוז זי זיך צושפאלטען.

וואס וואלטען אבער די גאסיגע אידען געטהאָן, ווען יא— זעפ וואלט אום שבת געהעכערט די פרייזען, וואלט ניט וועלען אויסהייצען שבת די אויבען אונטער א צעהנערל, פאר לייכטער אראבנעהמען — א זעקסער און פאר יעדע קליינע ארבייט אום שבת געריסען די הויט ? שבת איז דאך שוין אלץ א נויט, אליין קאן מען עס ניט טהאָן און ער איז איינער אין גאס, די איבעריגע פאר גוים אין גאס זיינען געווען רייכע בעלי-גופים, האבען געהאט אייגענע ערד און האטש א שטיקעל ווייסע חלה האבען זיי אויך ליעב געהאט, וואלט זיי דאך אבער דער האר נאר און די שנאה צו אידען ניט ערלויבט צו ארבייטען פאר אידען, ווער רערט נאך מעלקען א קוה, צי א ציעג און הייר צען אין אויווען.

אט אין וואס יאזעפ'ס "פערדיענסט" בעשטעהט. יאזעפ האט אפילו פאר שבת'דיגע ארבייט ניט געשטעלט קיין הויכע פרייזען, זיך קיינמאל ניט געבונטעוועט, ניט געמאכט קיין חלוק, צו האט איינער אכט לייכטער צי צוויי—אלץ איינס: פאר לייכטער אראבנעהמען א קאפיקע מזומן מיט א שטיקעל חלה. מעגסט האבען טויזענד לייכטער און מעגסט האבען איינעם, דאס איז ניט מיין זאך, דאס איז א גאטס-זאך. פערקעהרט ביי נחום דעם שוסטער, וואס האט געהאט א קראנקע ווייב און פיער הונגעריגע קינדער, פלעגט יאזעפ קיין בארע געלד נאר ניט נעהמען, ער פלעגט ביי איהם אבנעהמען זיינע שכירות אסיען-צייט מיט צוויי גרויסע לאטעס אויף די שטיוועל און פלעגט נאך נחום'ן דאנקען און דאנקען, ווי ער וואלט איהם א נדבה געשענקט, האטש ער האט די פאר לאטעס כשר פער-

זיך ניט טהייער? ... נאר קיין עקספלאטאציען קאן עס אויך
 ניט הייסען, וויילע דערין האט מען זיך אין אונזער גאס ניט
 אזוי שטארק גענייטהיגט אדער ווי די עקאנאמיקער דריקען
 זיך אויס אויף זייער לשון: "דאס איז ניט געווען קיין אונ-
 מיטעלכארע בעדערפעניש... יעדער בעל-הבית אין אונזער
 גאס האט געהאט א האק, צו בירושה, צו אליין געקויפט, און
 יעדערער וואלט ווי עס איז אליין שפאלטען די האלץ. אבער
 אז יאזעפ פלעגט פערביי געהן און דערזעהן, ווי
 א בעל-הבית שטעהט אויפ'ן הויף און שפאלט האלץ און דאס
 שייטעל טאנצט און שפרינגט אונטער זיינע הענד און וויל
 זיך בשום אויפן ניט אונטערגעבען, פלעגט ער זיך אבשטעלען,
 גוטהערציג צולאכען זיך און אין ריין אידישען לשון, וואס ער
 האט גערעדט ווי זיין מוטערשפראך, פלעגט ער זאגען :

— עי, ר' חיים, ר' חיים ! געה בעסער אין בית-המדרש
 אריין און זעץ זיך ביין משניות און שפאלטען לאז מיך. צו
 אזוי שפאלט מען האלץ ? גיעב אהער די האק.

— אבער ניט טהייער, יאזעפ.

— א קליין פעקעלע מאחארקע...

— נו, נו...

און יאזעפ פלעגט נעהמען די האק, בעשפיען די הענד,
 וואס ער האט עס געהאלטען פאר א גרויסע סגולה און דער
 וואגען האלץ פלעגט זיך פערוואנדלען כחרף עין אין דינע שי-
 טעלעך און די בעל-הבית'טעם פלעגען הייצענדיג יאזעפ'ן
 בענשען און בענשען...

נאר דאס וואס ער פלעגט פאר א וואגען האלץ צוהא-
 קען ניט בערייסען, קאן מען טאקי זאגען, עס איז ניט געווען
 קיין נויט: מילא האבען די גאסיגע בעל-יביתים ניט געקאנט,
 ווי ער, קונציג האקען, אבער דאך קען מען זיך מיט האלץ ווי
 עס איז איין עצה געבען: העלפט אונטער דאס ווייב, איין על-
 טער בחור'ל — איינער האלט די האק מיט דער שארפער זייט

פלעגט די ערשטע גלאז טהעע אויסטרינקען. לכתחלה פלעגט ער זיך בעריהמען מיט דעם כבוד, וואס ער האט ביי בעני. — אן עדעלער איד ! — פלעגט ער איהם לויבען נאכדעם אין גאס — ער לאזט מיך ניט אוועקגעהן, ביז איך זאל ניט אויסטרינקען א גלאז טהעע. זאל פריהער ר' בעני טרינקען, זאג איך, — ניין ! ניין ! זאגט ער, טרינק דו פריהער, ניט אנדערש, יאזעפ !... אן עדעלער איד...

שפעטער איז אבער יאזעפ געוואהר געווארען, אז ניט פון עדעלקייט גיט מען איהם ביי בענין די ערשטע גלאז, נאר צו-ליעב א דין (מיין פעטער בער דער למדן, דאכט זיך, האט דאס איהם דערקלערט) און ער איז אביסעל ברוגזליך געווארען. מיינט ניט, חלילה, אז געשאלטען, גערופען זשיד, מאשעניק. ווי מען זידעלט א אידען אין אזעלכע פעלע, ניין, דערויף איז יאזעפ ניט געווען פעהיג, ער האט נאר געמאכט א הערה, אז דער דין געפעלט איהם ניט, נאך זיין מיינונג קומט עס אויס: אכגענארט גאט... עס פערשטעהט זיך, אז זיין הערה האט קיין ווערט ניט געהאט און האט קיין שום שלעכטע ווירקונג ניט געקאנט מאכען אויפ'ן שלחן ערוך'ס אויטאריטעט, דען זיין הערה האט געשמעקט אביסעל מיט עהרגייץ ! דאס דארף אבער ניט ווארפען קיין שאטען אויף יאזעפ'ס בעציהונג גע צו אידען. ער איז דאך פארט נאר א אידישער גוי געווען, די טיפקייט פון א אידישען דין האט זיין נשמה פארט ניט געקאנט בענעהמען...

און אלע ארבייט פאר דער גאס האט ער ערפילט עהרליך און יושר'דיג, און האט קיינמאל אונזער גאס ניט בעריסען. ווייל קיין מאטעריאליסט, ווי מיר האבען שוין געזאגט, איז ער ניט געווען, ער האט לייעב געהאט די ארבייט אליין און דערהויפט די, פאר וועמען ער האט געארבייט.

פאר א וואגען האלץ צוהאקען אויף דינע שייטלעך פלעגט ער נעהמען א פעקעלע מאחארקע פאר צוויי קאפיקעס, דאכט

אמת טאקי, אונזער גאס האט איהם געצאהלט פאר זיין "דיענען" אונז. יאזעפ האט געפיהרט זיין גאנצע הוצאה פון אונז און האט געלעבט גאנץ בעלי-בתיש, ער איז קיין מאל נישט זשעדנע געווען אין א שטיקעל ווייצענס, אפילו אין דער וואכען און האט געהאט א מזומענע קאפיקע אויף, אבער זיין נוסע פריינדשאפט צו אידען האט נישט דערפון, חלילה, גע-שטאמט און מיר וואלטען שטארק געזינדיגט, ווען מען וואלט איהם דערין הושר געווען... יאזעפ איז נישט געווען קיין מאטער יאליסט, ווארום אז ער וואלט וועלען גליקען זוכען, וואלט ער געפינען נישט ביי אונז אין גאס... ער איז געווען א געזונדער גוי, געהאט צוויי גרויסע גראכע הענד, וואס קיין ארבייט איז פאר זיי נישט שווער געווען, האט נישט "געטרונקען", אויסער אמאל פסח צייט אביסעל וויין, וואס די גאס פלעגט איהם גע-בען אויף מארגען נאכ'ן סדר... אזא גוי קריגט אויף זיך אלץ מאל א בעלן, און די ארומיגע פריצים האבען טאקי אויף איהם אויגען געווארפען און נישט איינמאל געוואלט איהם אבריידען פון אונז און צונעהמען איהם צו זיך פאר א פאראבעק. נאר יאזעפ האט געשפייט דערויף, ער האט אונזער גאס נישט גע-וואלט און נישט געקענט פערלאזען און פלעגט ענטפערען, אז ער האט זיין אויסקומעניש ביי די אידען, נישט צו פערזינדיג-גען....

אין וואס איז בעשטאנען יאזעפ'ס ארבייט פאר דער גאס?

יאזעפ איז געווען א מושלם אין אלץ: ער האט האלץ גע-האקט, וואסער געטראגען, קיה און ציעגען אום שבת געמאל-קען, די אויבענס געהייצט, די לייכטער אראבגענומען און פאר בעני'ן דער איינציגער "דיסטאקראט" אין גאס, וואס האט געהאט א פאר טויזענד רובעל אייגענס און א גרויס שטערטיש ווייב, האט ער אויף שבת דעם סאמאוואר אנגעשטעלט און

אז ער איז אבער נאר א אידישער גוי געווען, א חוטב עצים ושוואב מים און איין ארבייטער פון אנדערע ארבייט ביי איר דען, ווי עס וועט זיך ווייטער דערצעהלען, איז ער נאר געווען בעקאנט אין אונזער אידישער גאס און נאר דארט האבען זיי נע דעות וועגען אידען געקלונגען, קיינער אבער האט ביי אונז נישט געהאט די העזה צו צולעגען יאזעפ'ן עפעס א טיטול, וואס זאל אבשפיעלען זיינע געדאנקען וועגען אידען. בלויז מיין פערטער, ר' בער, א איד א גרויסער למדן און א גרויסער שחרון, וואס דערוועהנדיג, אז א גוי געהט אין איין זייט גאס פלעגט ער איבערנעהן אויף דער צווייטער זייט, — בלויז דער פערטער פלעגט האבען א כח צו זאגען אויף יאזעפ'ן, אז ער איז איין אוהב ישראל און אז דער פעטער איז געווען בעזונדערס אויפגעלעגט און יאזעפ'ס גוטע פריינדשאפט צו אידען פלעגט איהם בעזונדערס ריהרען, פלעגט ער נאך צולעגען :

— ווער ווייסט ? עס קאן זיין, אז יאזעפ וועט האבען

עולם הבא...

און מיינט נישט, אז מיין פעטער ר' בער איז געווען אזא ותרן, איין אויסברענגער, וואס זאל טהיילען א ליאווען גוי עולם הבא. מיין פעטער האט נאר נישט געהאט אזא ברייטע הארץ, וואס איז געווען אפילו נוגע אין עולם הזה, בפרט אין עולם הבא, וואס ער האט עס געהאלטען פאר אמת'ע צדיקים. דערפון קאן מען זיך שוין פארשטעלען, ווי ווייט יאזעפ האט לייעב געהאט אידען און עס וועט שוין קיין וואונדער נישט זיין, וואס נאך זיין טויט וויל איך איהם שענקען א בלעטעל אין דער געשיכטע פון דעם אידישען פאלק. קנייטשט זיך נישט, לייעבע אידען; גלויבט מיר, יאזעפ איז עס ווערט. אויסער זיי נע גוטע פריינדשאפט צו אידען, וואס דאס האט ער מיט גענוג ווארימע ווערטער ארויסגעוויזען, האט ער אונזער גאס פיעל געדיענט, פיעל נוצען געבראכט, ער האט אונז זיינע בעסטע כחות אוועקגעגעבען...

יאזעפ איז דער אידישער גאס

דער אידישער גוי אין אונזער גאס איז געווען יאזעפ. איך הער, ווי איהר ווילט מיר פערריכטען א פעהלער און ליענען "יאזעפ", נאר האלט זיך איין, ליעבע אידען, האטש דאס מאל און ווייזט ניט ארויס אין אלץ אייער חריפות — איך ווייס איהם און געדענק איהם נאר מיט דעם נאמען "יאזעפ" און נאר דער נאמען איז מיר טהייער און אז איך דערמאן זיך איצט אן איהם ווילט זיך מיר זאגען: זכרנו לברכה אדער וועניגסטענס עליו השלום... זייט עס מיר מוחל, ליעבע אידען.. ווען דער דאזיגער יאזעפ וואלט געבוירען געווארען ביי רייכע עלטערן, וואלט ענדיגען אן אוניווערזיטעט און א געלעה-רענטער געווארען, וואלט ער זיך זיכער ביי אונז גערעכענט "מחסירי אומות העולם" און ניט וועניג אידישע שרייבער וואלטען פאהרען צו איהם, האבען איין "אינטערוויו" מיט איהם, אויסהערען זיינע הומאנע דעות וועגען אידען און איי-דענטהום און ניט וועניג פובליציסטען וואלטען ניט וועניג אר-טיקלען איבער איהם געשריעבען: יאזעפ און זיינע בעציהונ-גען צו אידען, און ווער ווייסט ווי ווייט זיין נאמען וואלט גע-קלונגען ביי אונז...

עס זיינען אוועק נאך עטליכע יאהר.

אויף טוביה דעם מלמד'ס מצבה זיינען שוין א פאר ווער-
טער אבגעמעקט געווארען; זרח דער גביר איז שוין אין גאנצען
אן אכיון געווארען. פריידע, חיים יאנקעל'ס ווייב, איז גע-
שטארבען, חיים יאנקעל איז שוין ווייס געווארען און דער בוים
איז נאך אלץ געשטאנען...

דער בוים איז שוין אבער אויך ניט דער זעלבער געווען.
— עפעס ווייס איך ניט וואס מיט'ן בוים איז געווארען ?
— פלעגט זיך חיים יאנקעל וועלען אמאל אויסרעדען דאס
הארץ פאר אימעצען. — עפעס איז ער ווי איינגעבויענער גע-
ווארען, שיטערער די צווייגען און איז גאר ניט דער, וואס א
מאל.

נאר קיינער פלעגט איהם ניט ענטפערען: — א נארישער
שניידער ! — האט אלץ איין עסק מיט'ן בוים, ער שמעקט
ראכט זיך שוין מיט "קברות-בלעטלעך", ער וואלט בעסער
תהלים זאגען, עפס אנגרייטען פאר "דארטען" !...
און חיים יאנקעל, אזוי מיט זי : ע מאט'ט אויגען, מיט א
געקלעמט הארץ געקוקט, ווי דער איינציגער בוים אין גאס
שטארבט אב צוזאמען מיט איהם...

— די קינדער האבען איהם אוועקגעהרג'עט ! פלעגט ער
וויינען אין דער שטיל — דער בוים דארט, ער שטארבט אב...
און חיים יאנקעל האט זיך דערמאהנט אן טוביה עליו-
השלו'ם ווערטער: כי האדם עץ השדה...

— א למדן א איד געווען; א שאד, וואס ער איז געשטאר-
בען... פלעגט חיים יאנקעל זיפצען אין אזוינע מינוטען, פלעגט
זיך אנלעהנען אן פענסטער, צוהערען זיך, ווי דער בוים רוישט
קוים מיט זיינע עטליכע איבערגעבליבענע צווייגען, און חיים
יאנקעל פלעגט אריינפאלען אין א שווערער מרה-שחורה...

ער, אויפן בוים; קוקען, זיפצען און מיט א געקלעממען האר
צען אריין געהן אין שטוב...

אזוי פלעגט יעדער אלול ביו א שטיק אין הערבסט רוי-
שען די גאס און דער איינציגער בוים האט אין גאס א סך לע-
בען געבראכט...

* * *

עס זיינען אזוי איבערגעלאפען א צעהנדליג יאהרען.
און די צעהן יאהר האבען א פאר סמנים געלאזען אין דער
גאס: די "חורבה" איז צולעגט געווארען, לויט דעם בעמעהל פון
א נייעם פריסטאוו, וואס האט געזאגט, אז אזוינע חרבות טא-
רען "פא זאקאנו" ניט שטעהן; טוביה דער גמרא-מלמד האט
זיך איינמאל שטארק פונאנדער געהוסט, ניט געקענט חאפען
דעם אטעהם און איז אוועקגעשטארבען; זרח דער נגיד האט גע-
וואלט ווערען א גביר, האט געקויפט דריי הונדערט פוד טרוקע-
נע יאגדעס און האט עס געהאלטען אויף "ספעקולאציע", האט
צוגעלעגט זיין אייגענעם און האט נאך פערנומען א 25-גער
פרעמדע געלד און איז אן ארימאן געווארען.

און דער בוים אין גאס איז נאך אלץ געשטאנען און אין
הערבסט, ווען דער ווינר פלעגט בלאזען און די צווייגען פלע-
גען טרויעריג רוישען, פלעגט חיים יאנקעל אלץ אונטערברומען
דעם זעלטען ניגון מיט די זעלביגע ווערטער פון "קינוח":

אז בהלך ירמיהו

על קברי אבות

זומער אין א לעדיגער צייט פלעט ער נאך אלץ ליגען
אונטער'ן בוים און טראכטען וועגען עפעס העכערס פון שער
און אייזען... אלול-צייט פלעגט ער אלץ האבען צו טהון מיט די
חדר-אינגלעך, וואס פלעגען קומען בעלעגערען דעם בוים און די
גאס פלעגט אלץ רוישען און קאכען: עפעלעך, בוים, חיים יאנ-
קעל!...

* * *

הען-אביסעל ? ער האט א שטיקעל בוים מיט סם-המות'דיגע
עפעלעך — קאכט די גאס !!!

און אויף חיים יאנקלען פלעגט די גאנצע גאס אנפאלען
און יעדער פלעגט איהם זיכלען און מאכען צו גלייך מיט דער
בלאטע. "געזעצטע" "בעלי-בתים" אבער פלעגען איהם נאר
זאגען ווייכען מוסר :

— זאגט אליין, ווי שעמט זיך דאס ניט א איד מיט א
בארד, צו האכען אין זינען אזעלכע נארישקייט: בוים, שמוים!
דאס פאסט פאר א גוי, ניט פאר א אידען... קינדער — זיי ריי-
סען, זאלען זיי רייסען ! עס האט עפעס א ווערדע די עפע-
לעך ? פע, חלשות !

— מיר ארט ניט די עפעלעך — פלעגט חיים יאנקעל ענט-
פערען ווי מיט א וויינענדען קול — דעם בוים קאלעטשען זיי
מיר, די צווייגען צוברעכען זיי...

— צווייגען — שמייגען ! — פלעגען די געזעצטע בעלי-
בתים וויעדער אנהויבען מוסר'ן, — נו, זאגט אליין, זייט איהר
ניט ערגער פאר די קינדער ? א געשעפט האט איהר ! אט געהט
אחיים און נעחמט זיך צו דער ארבייט ! פע, חלשות ! א איד
מיט א בארד !...

און חיים יאנקעל פלעגט זיך נאך אזא מוסר פיהלען, ווי
א קינד נאך אן אכגעטהאנענער נארישקייט. ער פלעגט פער-
שעהט א קוק טהאן אויף דעם "מוסר-זאנער", דערנאך אויף
דער אייגענער בארד, נאריש א שמייכל טהאן און זיך לאזען
צוריק אחיים געהן.

צוקומענדיג נאך אזא מעשה צום שטיכעל פלעגט זיך חיים
יאנקעל שמעלען ביין בוים. אויף דער ערד נעכען בוים פלע-
גען זיך וואלגענען שטיקלעך אפגעבראכענע צווייגלעך, אין דער
הויך, אויפ'ן שפיץ בוים, זיינען א פאר צווייגען געהאנגען אי-
בערגעבראכענע און האבען אויסגעזעהן ווי הרוגים. חיים יאנ-
קעל פלעגט קוקען אויף די צובראכענע-צווייגעלעך אויף דער

און דאמאלט פלעגט זיך אנהויבען א מלחמה אויף לעבען און טויט. חיים יאנקעל פלעגט שוין אנהויבען געברויכען "כלי זין" און מיט א שטעקען פלעגט ער זיך לאזען לויפען ווי א ווילדער טיגער נאך דער מחנה אינגלעך; די אינגלעך פלעגן מיט א געלעכטער און "הורא" זיך לאזען אנטלויפען, און ווי דער קומען צו לויפען...

אמאל פלעגט חיים יאנקעלען די גערולד פלאצען און ער פלעגט זיך לאזען לויפען ווייט, ווייט נאך די אינגלעך. דאמאלט פלעגט ווערען אין גאס א טומעל, אידען מיט בערד, ווייבער און קינדער פלעגן ארויסלויפען פון די הייזעך, און דערשרא-קענדערהייט איינער דעם אנדערען פרעגען:

— וואס איז דאס ? הא ? ...

באלד אבער פלעגט זיך דער טומעל ערקלערען און איינער פלעגט דעם אנדערען בערוהיגען:

— גאר נישט, גאר נישט, חיים יאנקעל דער שניידערס יאגט זיך נאך די אינגלעך... א שניידורע א ביסעל ! פרעג, וואס זשאלעוועט ער זיי די עפעלעך ? מעהר ווי בויכוועהטאג האט מען פון זיי נישט.

דערוועהנדיג אזא מיאוסע מיינונג וועגען זיינע עפעלעך, פלעגט חיים יאנקעל נאך מעהר צורייצט ווערען און פאר כעס פלעגט ער כאפען א אינגעל און איהם געבען א קלאפ.

— אוי — אוי — ! פלעגט זיך דאס אינגעל הויב צוא-וויינען — פאר וואס שלאגט ער מיך ? איך האב גאר נישט גע-ריסען...

— בתיה ! מען האט אייער אינגעל געהרג'עט: פלעגט א שכנה אנזאנען פאר נוטע פריינדשאפט וועגען דער אינגעלס מו-טער.

— זאל אייך א דונער איינשלאגען ! פלעגט זיך די מו-טער אננעהמען פאר איהר קינד — וואס שלאגט איהר עפעס מיין קינד. איהר גיט איהם עסען ? זאלען אייך ווערים עסען !

ווערען, ליגענדיג אויפ'ן בוידעם, שטארק איבערגעפרוירען. דאמאלט איז אויף אויף שונאים געזאגט זייער טעם, וואס זיי האבען. די גאנצע מעלה פון די עפעלעך, וואס זיי זיינען א רפואה צו "טשאד" און פריידע, חיים יאנקעל'ס ווייב, פלעגט טאקי מיט די דאזיגע עפעלעך אבראטעווען דאס גאנצע געזינד, ווען מען פלעגט ווינטער-צייט פון די אנגעברענטע פרעסלעך, די קעפ פערטשאדען...

די גאס-אינגלעך אבער האבען נישט געקוקט, וואס די עפעלעך זיינען ווילדע, זייערע געלד זיינען זיי ווערטה געווען... ווארטען ביז די עפעלעך וועלען איבערפריהרען אויפן בוידעם, זיינען זיי דארויף צו היציג געווען, פאר "טשאד" האבען זיי קיין מורא נישט געהאט, און דעריבער, ווי עס פלעגט קומען אנ-הויב אלול און די עפעלעך פלעגען בעקומען א געהעריגע צורה, פלעגען זיי יעדען "נאכמיטאג", יעדען "בין מנחה למעריב" בע-לעגערען דעם בוים, ווארפען אויף די שפיצען צווייגען, וואו די עפעלעך האבען געדיכט געוואקסען, מיט העלצער, שטיינער און מיט גערויש און געפילדער פלעגען זיי אנלעגען פולע קעשענעס מיט "רויב".

דערוועהנדיג די מחנה קינדער ביים בוים פלעגט חיים יאנקלען אנהויבען ציטערן הענד און פיס, ער פלעגט ווי איין אבגעבריהטער ארויסלויפען פון שטוב, אראב-ווארפענדיג די שטיקעל ארבייט פון דער הענד אויף דער ערד, און פלעגט בר-מען :

— שקצים, וואס ווילט איהר פון דעם בוים, איך וועל אייך ממית זיין !

די גאס-אינגלעך פלעגען זיך לכתחילה דערשרעקען און מיט א געפילדעריי און פייפעררי זיך לאזען אנטלויפען, אין א ווילע ארום, און זיי פלעגען בעמערקען, אז חיים יאנקעל איז צוריק אין שטוב אריין, פלעגען זיי זיך ווידער צוזאמען קומען און מיט מעהר פרישקייט זיך נעהמען צום בוים...

— א וואוילער בוים! פלעגט ר' זרח לויבען, בעטראכטענדיג דינ דעם שטאם — אזא בוים, מען זאל צוהאקען קען קלעקען אויף א ווינטער הייצען... מיר איז א חרוש, וואס דו צוהאקסט איהם ניט, חיים יאנקעל ?

חיים יאנקעל פלעגט ווערען אנגעצונדען פון אזא פארליי-נונג : "א חזיר" וואלט אלץ וועלען אויפעסען ! פלעגט ער אין הארצען טראכטען, נאר ר' זרח'ן פלעגט ער ענטפערען איידעלער :

— מען טאר נישט האקען, ר' זרח ! מען טאר נישט ! עס איז אפילו א זינד צו זאגען אזוינס. א בוים, זאגט ר' טוביה, איז ווי א מענש...

— כי האדם עץ השדה ! פלעגט טוביה אונטערזאגען ווי פון שלאף.

— עט נארישקייט, עס איז נאר א משל !... פלעגט דער "נגיד" א מאך טהון מיט דער האנד... נו, מען דארף א דריי-מעל טהון, וועסט מיר "א וועק" טהון אזויגער דריי, וועל איך מיר געהן טרינקען א גלעזעל "ווארעמס"...

איין חסרון האט אבער דער בוים געהאט: עס האט אויף איהם "פירות" געוואקסען און דאס האט איהם און חיים יאנקעל לען געשאדט.

וואלטען האמט די "פירות" געווען געראטענע, וואלט דאס אונגליק אפשר ניט אזוי גרויס געווען. חיים יאנקעל וואלט זיך "מרבח הוצאה" געווען און וואלט געזעהן, אז דער בוים זאל ניט שטעהן אין א "רשות הרבים" ער וואלט איהם ארום גע-צאמט, צו ער וואלט איהם פערדונגען זעליג דעם "סאדאוניק", און יענער וואלט זיך שוין איין עצה געגעבען, ווי אזוי צו פער-היטען איהם פון שלעכטע הענד.

האבען אבער אויפ'ן בוים געוואקסען נאר ווילדע עפעלעך. עסען האט מען זיי ערשט געקענט שפעט אין ווינטער, ווען זיי

— וועלען מיר א ביסעלע אברוהען אונטער אייער בוים, ר' חיים יעקב! פלעגט טוביה שטיל ארויס ריידען, אויסציהענדיג זיך מיט א מידען שמייכל אונטער'ן בוים און ניט קוקען חיים יאנקלען אין פנים בשעת ריידען.

— אה, מיט'ן גרעסטען כבוד, ר' טוביה! — פלעגט חיים יאנקעל כמעט, ווי אויסשרייען — מיט'ן גרעסטען כבוד! רוהט אייך אב, מהיכאזיתי!

— כי האדם עץ השדה — פלעגט טוביה אריינקומען אין א שטימונג, ליגענדיג אונטער'ן בוים — א בוים, ר' חיים יעקב איז גענליכען צו א מענשען.

און ר' חיים יאנקעל פלעגט אויפהויבען די אויגען, בער טראכטען די צווייגען פון בוים, דעם שטאט, ווי ער וואלט געזוכט איין עהנליכקייט צווישען א מענשען מיט א בוים. קיין גרויסע עהנליכקייט פלעגט ער ניט געפינען. דאך פלעגט ער ענטפערען:

— אוראי, וואס דען ר' טוביה!

— א בוים לעבט אבער לענגער, ווי א מענש! פלעגט ר' טוביה באלד סותר זיין זיינע ווערטער און פלעגט זיך פאנאנר דער הוסטען.

געהוסט האט ר' טוביה לאנג און שווער און יעדער הוסט האט חיים יאנקלען אבגעקלונגען, ווי א שטימע וואס רעדט:

— ר' טוביה וועט באלד שטארבען, ער האט די שווינדער זוכט און דער בוים וועט אונז אלעמען איבערלעבען... אויך פלעגט איין אנדער שבת קומען אברוהען אונטער'ן בוים זעה בריינעם, דער "נגיד" פון גאס, נעהען בנדים פלעגט זעה ביי א צווייטען שניידער, נאר חיים יאנקעל פלעגט זיך ניט נוקם זיין אין איהם, זיך ניט בענוצט מיט זיין שטארקייט, וואס ער קען איהם פון זיין בוים אוועק טרייבען; אדרבא, ער פלעגט איהם זעהר שעהן אויפנעהמען, ווי ער וואלט וועלען דעם נגיד בעווייזען, אז ער בעשטעהט ניט אן זיין מלאכה...

געקוקט און חיים יאנקעל פלעגט בשעת דער ארבייט קענען קו-
קען אויף זיין בוים, וועלכען ער האט ליבער געהאט ווי אלעס
אין דער וועלט.

הערבסט-צייט, ווען דער ווינד פלעגט בלאזען, פלעגען דע-
מאלט די צווייגען זיך שאקלען און רוישען טרויעריג אין פענס-
טער אריין, ווי זיי וואלטען עפעס איין אומעטיגע לאנגאנענדי-
גע מעשה וועלען חיים יאנקלען פערזעהלען, און דעמאלט פלעגט
חיים יאנקעל אומעטיג ווערען, די נאדעל פלעגט ווי וועלען
ארויסשפרינגען פון די פינגער, ביז ער פלעגט זי אין גאנצען
פון האנד ארויסלאזען, אנלעהנען זיך צום פענסטער און פער-
טראכטערהייד אונטערברומען: מיט א האלב-צובראכענעם קול:
אז בחלף ירמיהו,

על קברי אבות! ...

און אין שטיבעל פלעגען זיך דעמאלט הערען, ווי שטילע
טריט פון מתים...

זומער אבער פלעגט דער בוים מעהר רושם מאכען אויף
חיים יאנקלען: "מלאכה" איז געווען וועניג, צייט צו פאנטא-
זירען — מעהר, און ער פלעגט אין דער לערדיגער צייט ליגען
אונטער'ן בוים. די צווייגען פלעגען שטיל, פארזיכטיג רוישען,
א פויגעל פלעגט זיך א מאל פער'גנב'נען אויף זיי און טשיי-
ריקען, און חיים יאנקעל פלעגט דעמאלט צומאכען די אויגען
און קלערען און טראכטען פון עפיים העכערס, ווי שער און איי-
זען...

אין זומערדיגע שבתים, אז עס פלעגט היים זיין, פלעגען
א מאל קומען נאהענטע שכנים אויסרוהען אונטערן בוים נאכ'ן
טשאלענט.

דאמאלט פלעגט חיים יאנקעל האבען א גרויסען כבוד.
עס פלעגט אויך קומען טוביה דער גמרא-מלמד, א הויבער דא-
רער איר מיט איינגעפאלענע באקען, טוביה פלעגט רעדען זעהר
שטיל, בנעימות'דיג און חיים יאנקעל האט איהם זעהר געשעצט.

עס פערשטעהט זיך, אז די לאנגע גאס, וואס איז געווען בעזעצט מיט אירען, איז ניט געווען איינגעטונקט אין בוימער. די גאסיגע אירען, וואס האבען אלע גוט "לערנען" געקענט, האבן בען געוואוסט, אז אמאל, אין ארץ-ישראל, איז יעדער איד גע-זעסען אונטער זיין "ווינשטאק" און "פייגענבוים"; אויך האבן בען זיי געוואוסט פון די צעדער-בוימער אין וואלד לבנון און פון נאך אנדערע בוימער, וואס ווערען אויסגערעכענט אין פסוק... דא אבער, אין חוץ-לארץ, האבען זיי פון בוימער וועניג גע-וואוסט; ניט קלאר פערשטאנען, ווי אזוי וואקסט עס אויס א בוים. צווישען די חדר-אינגלעך נאר איז "אומגעגאנגען" א "סוד", אז אויב מען זאל פערזייען די קערענדליך פון אן עפעל אין דער ערד, קען אין א צייט ארום אויסוואקסען א בוים, נאר עס איז מעהר ניט געווען ווי א קלער, קיין אמת'ע אמונה האבן בען די חדר-אינגלעך דערין ניט געהאט און האבען זיך אפילו געפוילט צו מאכען א פרוב איינצוזייען אזעלכע קערענדליך. און די לאנגע גאס האט טאקי נאר איין איינציגען בוים געהאט, און יעדערען איז געווען א וואונדער, ווי אזוי קומט דער בוים אהער !

דער בעל-הבית פון דעם בוים, חיים יאנקעל דער שניידער, האט אויך ניט קלאר געוואוסט ווער האט דעם בוים פער-פלאנצט, און ווי אזוי ער איז אויסגעוואקסען. זיין טאטע האט עס געוויס ניט געטהון, ווייל אז חיים יאנקעל איז נאך געווען א אינגעל, איז שוין דער בוים געווען אזוי גרויס און דיק, ווי איצטער. חיים יאנקעל'ס "נחלה" איז איהם איבערגעגאנגען בירושה אוראי פון א זעקסטען דור, אפשר האט די נחלה גע-הערט אמאל צו א גוי און דער גוי האט איהם פערפלאנצט ? נאר ווי די געשיכטע זאל ניט זיין, אזוי צו אנדערש—די "לאנגע" גאס האט געהאט א בוים און דער בוים איז געווען חיים יאנקעל דעם שניידערס. געוואקסען האט דער בוים גע-בען שטיבעל, הארט ביין פענסטער, וואס האט צום גאס ארויס-

דער בוים

עס איז געווען א לאנגע גאס, וועניגסטענס אין דעם איי-דישען קליין-שטערטיל האט זי זיך גערעכענט פאר די לענגסטע. זי האט פערמאגט פערציג הייזלעך, אויסער די "חורבה". אין וועלכע קיינער האט שוין זייט צעהן יאהר ניט געוואהנט. די איינוואהנער פון דער גאס זיינען געווען דורכאויס אידען, דער איינציגער גוי, וואס איז געווען אין גאס, איז אויך געווען א האלבער איד: גערעדט אידיש, געהאלטען פון א סך אידישע מנהגים, וואס זענען א סגולה צום געזונד, און ער האט געוואהנט אין א אידיש שטיבעל, וואו ביי דער טהיר איז געווען צו געשלאגען א מזוזה. אזוי, אז די אידישע "ארימע-לייט", גע-הענדיג איבער די הייזער, פלעגען זיין שטיבעל אויך ניט דורך לאזען און פלעגען א מאל כאפען ביי איהם — ניט אין א יקרות-יאהר — א צוויי, דריי קארטאפעל...

די דאזיגע גאס האט געהאט צוויי ברונימס, איינער מיט איין "אצאפ" און דער צווייטער מיט א ראד, (דער ברונימס מיט'ן ראד איז געווען א שטיקעל נייעס אין גאס און די על-טערע אידען האבען די ערשטע צייט אויף איהם "מתרעם" גע-ווען, נאכדעם זיינען זיי אבער געוואהנט געווארען), אויך האט די גאס געהאט איין "ערוכ", צוויי גריבער, וואו די קינדער פלעגען זיך אין זאמד שפיעלען און צוויי גאנץ טיעפליכע רינד-שטאקען ביי די זייטען פון דער גאס.

אין דרויסען.

די לוויה האט זיך געריהרט... די עדה אידען, וואס איז נאכגעגאנגען, האט נאכגעזאגט די שבחים פון מיין זיידען. די לאמטערן האט שמיל און טרויעריג געברענט און האט בעלויכ-טען די שווארצע מטה, וואו דער זיידע איז געלעגען מיט אויס-געשטארטע פיס און האט ווי פון אונטער'ן שווארצען געוואנט ארויסגעקוקט צו זיין לאמטערן.

און מיר האט זיך געדאכט, אז דעם זיידען טהומ ניט באנג ניט דאס שטיבעל וואס ער פערלאזט, ניט זיינע קינדער און אייניקלעך, און קיין זאך ניט — א שאד איז איהם בלויז די לאמטערן... די שעהנע לאמטערן, וועלכע ער האט אזוי ליעב געהאט און קאן זי איצט ניט מיטנעהמען אין קבר...

און מיין קינדיש הארץ האט אין דעם פייעריל, וואס האט געצאנקט אינוועניג אין דער לאמטערן, געזעהן דעם זיידען'ס נשמה...

דער האבען זיך איינגעשפארט, האט דער זיידע מסכים געווען.
 מיין עלטערער ברודער האט זיך אויסגערופען צו געהן.
 — עס איז אין דרויסען פינסטער... האט דער זיידע שוואך
 גערעדט — נעהם מיין קינד מיין לאמטערן, נאר פאמעליך, צו-
 ברעך זי ניט...

אין דעם לאמטערן איז געלעגען א פיצעל ליכטעל... דאס
 אייניקעל האט זי בעטראכט, ער האט משער געווען, אז זי וועט
 ניט זיין גענוג צו ברענען דעם גאנצען וועג. ער האט אבער ניט
 געוואלט מאכען איצט קיין גערייד. ער האט אנגעצונדען דאס
 פיצעלע ליכט און אין לאמטערן איז ליכטיג געווארען...
 דער זיידע האט געווארפען א בליק צו דער אנגעצונדער-
 נער לאמטערן און האט זיך מיט וועהטיג צעשמייכלט...

דער דאקטאר האט דעם אלטען זיידען ניט געהאלפען.
 פארטאג איז ער אויסגעגאנגען.

גערעכענט האט מען די לוויה מאכען ביי טאג, אבער אזוי
 ווי די חברה קדישא האט זיך עפעס איינגעשפארט, און דער
 טאג איז געווען פון די סאמע קורצע ווינטער-טעג, האט עס
 אריינגעצויגען ביז אבענד. אויפן גאס איז געווען שטארק פינס-
 טער און עס האט זיך געדוכט אז דאס האט דער טויט אנגע-
 טהאן א פעך שווארצען מאנטעל און געהט מיט...
 איינער פון דער משפחה האט מיר צוגערופען איידער די
 לוויה האט זיך געריהרט פון ארט און מיר געזאגט :
 — געה, נעהם די לאמטערנע...

איך בין מיט פרייד און שרעק געמישט, אריינגעלאפען
 צוריק אין זיידענ'ס שטיבעל... דאס לעדיגע בעט האט מיך גע-
 שראקען, אבער איך האב מיך געשטארקט, א האפ געטהון די
 לאמטערן און געפינענדיג א שטיקעל פערשמאלצען ליכט אויפ'ן
 קוימען, האב איך עס אנגעצונדען און אריינגעשטעלט אין דער
 לאמטערן, און האב זי ברענענדיג ארויסגעטראנען צום טאטען

הייסט עס, אן אייגענער... איבערהויפט האט זיך דער זיידע
אפגעשטעלט אויף דער מוהר.

— די מוהר — האט ער מסביר געווען — איז מיינע אן
אייגענע המצאה...

און דער זיידע האט זיין לאמטערן טייערער געהאלטען
מעהר פון אנדערע חפצים. זי איז ביי איהם געווען אפילו
חשובער פאר די שפאקולען, וועלכע ער האט געברויכט סיי
זומער, סיי ווינטער. אין דער לאמטערן האט זיך אויסגעדריקט
דעם זיידענ'ס ליעבע צו שעהנקייט, צו שפיעלעריי. מיר איי-
ניקלעך, האבען בעשיינפערלעך געזעהן, אז דער זיידע האט די
לאמטערן מעהר ליעב צוליעב איהר שעהנהייט, איידער צוליעב
די נוצליכקייט...

און מיר האבען ליעב געהאט דעם זיידען מיט זיין לאמ-
טערן.

איינמאל איז דער זיידע שטארק קראנק געווארען, עס
איז געווען אן אסיענדיגע נאכט. מיר אלע, זיינע דערוואקסענע
זיהן, טעכטער און אייניקלעך, זיינען זיך צוזאמענגעקומען אין
זיין שטיבעל, און זיינען אלע מינוט צוגעגאנגען צום בעטעל.
זעהן וואס ער מאכט. ער איז געלעגען מיט אפענע אויגען און
האט מיט זיי געקוקט ערגיץ ווייט. מיר האט זיך געדאכט, אז
דער זיידע זעהט עפּים איצטער מעהר און ווייטער ווי מיר אלע.
דאס קינדערשע הארץ מיינט, האט זיך געשראקען און איז אין
אין צייט שטארק נייגעריג געווען.

ענדליך האט זיך מיין טאטע אנגערופען :

— לאז עמיצער געהן רופען א דאקטאר...

דער זיידע האט פון דאקטוירים גיט געהאלטען און ער

האט שוואך אויסגערעדט :

— נאט איז א דאקטאר !

אבער אז מיין טאטע און נאך איהם די איבעריגע קינד-

בייסען, פלעגען ליגען ביי די הויפלעך און שלאפען. דער שוואר
כער שיין פון זיידען'ס לאמטערן, וואס האט בעגאסען און גע-
צייכענט דעם זיידען'ס וועג, פלעגט די דאזיגע הינט אויפוע-
קען. די הינד אויף די קייטען פלעגען זיך אנהויבען רייסען און
יאמערן. די ליגענדע הינט ביי די הויפען פלעגען אזוי זיך צו-
בילען, אבער דער זיידע איז מיט דער לאמטערן געגאנגען דר-
היג און זיכער זיין וועג, ביז ער איז אריין אין דעם אידישען
תחום, וואו עס זיינען שוין קיין הינט ניט געווען...

קומענדיג אין בית המדרש פלעגט דער, זיידע דאס ליכ-
טעל אויסלעשען, די לאמטערן אוועקשטעלען אין א ווינקעל
און זיך נעהמען צו א ספר. צום ספר האט ער שוין גענוצט א
בית-מדרש-ליכט, וואס דער אונטער שמש פלעגט איהם אונ-
טערטראגען מיט א סבר פנים יפות... אז דאס דאזיגע שטיקעל
ליכט איז געווען גרויס, פלעגט דער זיידע נאכ'ן לערנען דאס
רעשטיג צוריקגעבען דעם אונטער-שמש.

אין זעלטענע פעלע, פלעגט דער אונטער-שמש ערלויבען
דעם זיידען זיך בענוצען מיט א שטיקעל ליכט פון בית-מדרש
פאר זיין לאמטערן. אזא פריווילעגיע האט דער זיידע געהאט
אויף צוליעב זיין לאמטערן, וועלכע איז ביי דעם אונטער-שמש
שטארק חשוב געווען. ניט איינמאל פלעגט דער דאזיגער פער-
כמורעטער אונטער-שמש די דאזיגע לאמטערן בעטראכטען,
עפענען און פערמאכען דאס טירעל און שמוצען מיט די ליי-
פען פאר גרויס התפעלות, ווי אזוי די לאמטערן איז קונציג גע-
בויט.

— אן אמת'ע שטוב ! — פלעגט דער אונטער-שמש זי
ריהמען פאר'ן זיידען.

און דער זיידע, א צוגעלאזטער איד, פלעגט איהם דער-
צעהלען די ביאגראפיע פון דער דאזיגער לאמטערן, אז בעש-
טעלט האט ער זי נאך ביי חנן דעם גלעזער, עליו השלום, און
אז דער "פלאן" פון דער לאמטערן איז זיינער, דעם זיידען'ס,

ווי א דעכיל מיט א קליין קויםענדעל, פון וואנען עס איז ארויס דער רויך פון דער חלב'נע ליכט, וואס האט אין דער לאמטערנע נע געברענט.

די לאמטערנע אבער איז מיר געווען מעהר געפעלען, ווי א שטוב, ווייל זי איז, נאטירליך, געווען קלענער ווי דעם זיידענ'ס שטיבעל, און דערצו האט זיך די טהיר פון דער לאמטערנע גע-עפענט, ניט ווי א געוועהנליכע טהיר, נאר מיט א קונץ פון אונז טען ארויף. עס הייסט, אז דאס טהירעל איז געווען אריינגע-זעצט אין די צוויי שפאלטען, וואס די פערטע "וואנד" האט אין ביידע זייטען פערמאנט...

אבער ניט צו שפיעלען זיך אין "שטיבעלעך" איז די לאמטערנע געווען. א שפיעלכעל איז זי בלויז ביי מיר געווען. דער זיידע אבער, א הויכער, מאגערער איד, מיט א לאנגער ברייטער בארד, מיט קלאהרע גרויסע אימער ערנסטע אבער גוטמוטיגע אויגען — פלעגט די לאמטערנע נוצען אין זעהר ערנסטע מא-מענטען, סיי צו וואכעדיגע און סיי צו הייליגע זאכען. מיט דער לאמטערנע פלעגט ער אראכגעהן אין שפייכלער, וואו עס האט זיך געפונען די תבואה, מיט וועלכע ער האט געהאנדעלט, מיט דער לאמטערנע פלעגט ער געהן אין שטאהל געוואהר ווע-רען צו דער קוה, צו עסט זי, צו שלאפט זי און צו האט זי גע-נוג שטרוי אונטער'ן זייט. מיט דער לאמטערנע פלעגט ער אראכגעהן אין קעלער, זעהן צו איז נאך דא קארטאפליעס און צו פוילען זיי ניט...

אבער מיט דער זעלביגער לאמטערנע פלעגט ער געהן אין אכענד אין בית-המדרש לערנען א פרק משניות, אדער אזוי ויצען ביי א ספר און אנגרייטען זיך אויף יענער וועלט... דעם זיידענ'ס שטיבעל איז געווען אין עק גאס. דער גאנצער "עק" גאס איז געווען בעוואוינט מיט גוים. יעדער גויאיש הוי-פעל האט געהאט א הונד. די בייזערע זיינען געווען אנגעבונדען אויף קייטען, די רוהיגערע, וואס פלעגען בלויז בילען, אבער ניט

דעם זיידענס לעמטערן

ווי נאר עס איז אוועק דער סוכות, און עס האבען זיך אנ-
גערקט די אסיענדיגע קליינע גרויע טעג מיט די לאנגע אבענ-
דען, האט אנגעהויבען פערנעהמען א וויכטיגען פלאץ אין זיין
דענס לעבען — די לאמטערן.

מיין זיידע איז געווען א איד ניט קיין עושר. אבער אן
איינגעפונדעוועטער בעל הבית איז ער יא געווען. דאס הייזעל
זיינס, וואס האט זיך געפונען אין עק שטעדטעל, איז שוין,
אמת, געווען אן אלטס, אבער פאר "איינפאלען" האט קיינער
פון אונז און אפילו דער זיידע אליין, קיין מורא ניט געהאט.
דער זיידע האט זי שטענדיג געפונדעוועט, דא מיט סלופעס,
דא מיט "פריזבעס" און דא מיט נייע ברעטער אויפ'ן אלטען
מיט מאך בעוואקסענעם דאך. אינוועניג אין שטוב איז דאס
הייזעל געווען געטינקעוועט מיט לעהם און "קינעלעך", אזוי
אז דאס אלטע שטיבעל האט געקענט אין שטארקייט קאנקוריר-
דען מיט די סאמע פעסטע מויערען אין די גרויסע שטעדט.

און אזוי ווי דאס הייזעל האט דער זיידע אבגעהיט, אזוי
האט ער געהיט זיין לאמטערן. מיר האט זיך שטענדיג געדאכט,
אז די לאמטערן איז דעם זיידענס צווייטע הייזעל. זי איז טא-
קי געווען געבויט ווי א שטוב, די לאמטערן האט געהאט דריי
פענסטער, א טהיר, און אויבען, איחר שפיץ, האט אויסגעזעהן,

טע געשעפטען... מיין באבעס דאגות..

זרח האט מיט א שטילע טריט אוועקגעשלעפט זיך צום פלאץ, וואו עס האט געברענגט. אז ער איז אנגעקומען איז שוין געווען דער פייער אין רעכטען ברען.... ראטעווען איז שוין ניט געווען וואס... ער האט געזעהן פון ווייטען שטעהט גרונם מיט'ן דיקען בויך און מיט'ן שעחנעם הדרת-פנים אנגעטהון אין א פיין-פוטערעל, ער זאל זיך חלילה נישט צוקיהלען און טיעף אין עפּים אריינגעטראגט.

זרח האט גערעכענט, אז איצט איז ניט קיין שטייגער צו-צוגעהן. א מענש איז אין א גרויסען צער...

ער איז אוועקגעגאנגען צוריק אהיים און לבתחילה גע-מיינט זיין אלטע ניט וועקען. אבער נישט קענענדיג אליין פער-טראגען אזא גרויסע פאסירונג, האט ער איהר דאך געוועקט : — דינקע...

— וואס איז זרח ? ... שלאפסט נאך ניט... וואס איז די מעשה...

— נאר נישט.. שרעק זיך ניט... עס איז געווען א שרפה.. איינגעלאשען, גאט צו דאנקען...

— ביי וועמען ? האט געפרעגט דינקע דערשראקען.
ביי גרונם דעם סוחר... האט זרח קאלט ארויסגעמורמעלט..
— ביי גרונם'ן... האט די אלטע געפרובט זיך עפּים דער-מאנען — דאכט מיר אז דו האסט ביי איהם אביסעל געלד גע-האט...

— איך ביי גרונם'ן ? נארישע אידענע ! שוין לאנג אבי-גענומען — האט זרח געלאכט. —

— נו, טא געה לעג זיך שלאפען... האט דינקע איהם גוט-מוטיג געבעטען... מען דארף מארגען עפענען פריה די קראם... און לעגענדיג זיך אין בעט האט זרח געדאנקט גאט, וואס די אלטע ווייס ניט, אז דאס געלד ליעגט ביי גרונם'ן... זי וואלט נעביך געהאט שברי-לב...

צוויי הונדערט, די איבעריגע אויף קלענערע סומען און דער קליינער איז אויף סופציג, דאס איז זיין גאנצער פעמענען. די דאזיגע סומען ליגען בעהאלטען ביי גרונם דעם סוחר. — עס איז רעעל ווי גאלד ! מורמעלט ער שטענדיג ארויס ביין אנטאפען זיי... און ער בעהאלט זיי צוריק.

איינמאל, אז דער אלטער זרח האט זיך שוין געקליבען שלאפען געהן און האט שוין אויסגעטהאן דעם רעכטען שטיי וועל און זיך גענומען אויסטהון דעם לינקען, ווי דער דין איז, האט ער פלוצים דערהערט א קלינגען פון די קלויסטער-גלאקען. ער האט גלייך צוריק ארויפגעצויגען אויף זיך דעם שטיי וועל און ארויס אויף'ן גאס.

פון דער ווייטען האט זיך געהויבען א דיקער וואלקען רויך, געמישט מיט פייער-דיגע צונגען.

באלד איז געווארען אין גאס א געלויף: אידען, עס ברענט!...

— אן ערך וואו קען עס כאפען ? האט זרח דערשראקען אנגעכאפט לייבע דעם שוסטער, וואס איז געווען אויף א פריי-וויליגער פייערלעשער...

אבער לייבע האט געהאלטען אין אזא צייט נידריגער פון זיין ווירדע אריינצולאזען זיך אין א שמועס מיט דעם אלטען זרח...

זרח האט אבגעשטעלט א צווייטען, א דריטען, ביז ער איז דערגאנגען דעם ריכטיגען אמת :

— האט נישט קיין מורא, עס איז ווייט... האט איהם איי-נער וואס איז שוין געוואהר געווארען — בערוהיגט. — וואו ? ביי וועמען ?

— ביי גרונם דעם סוחר... מען זאגט יאקבי...

— וואס... יאקבי... האט זרח צוטומעלט געפרעגט...

— ווייס איך וואס... מאלע וואס מענשען רעדען... שלעכ-

ליך, אז ער וועט שוין עסען, און א גליקליכע גרייט זי צום טיש און זרח געהט זיך אין פינסטערען ווינקעל וואשען צום עסען...

נאך'ן עסען בענשט זרח הויך אויף'ן קול. דינקע וואס האט זיך א דאנק די לאנגזיעהריגע פראקטיק, אויסגעלערענט בענ'שען, זאגט איהם נאך יעדעס ווארט אין דער שטיל. אז עס קומט "הוא יברך את אשתי", — זאגט זי אויך דאס זעלבע נאך און דער אלטער זרח וואס איז איהר מוחל די ברכה, וויל איהר אפילו ניט פערריכטען. כאטש ווייסען ווייס ער, נישט קוקענ'דיג, וואס ער איז נישט קיין למדן, אז זי אלס נקבה, דארף זאגן את בעלי... ער שמייכלט קוים-קוים, וואס דאס פאסירט מיט איהם זעהר זעלטען און זאגט ווייטער, אנגעהמענדיג צוריק אנ'ערנסט אוסדרוק...

אז די אלטע דינקע ליעגט שוין אין בעט איבערגעדעקט סיי זומער, סיי ווינטער מיט א דיקער פערענע, זיצט נאך זרח ביי א ספר אויף עברי טייטש, אמאל ביי'ן קו הישר, אמאל ביי'ן מנורת המאור. אויף'ן הארצען ווערט איהם שטארק טרוי'עריג. די בילדער פון גהינם שטעלען זיך איהם פאר ווי לעבע'דיג, אבער טיעף אין הארצען שפירט ער, אז איהם וועט מען אזוינע יסורים נישט אנטהון, ווארים אויב קיין צדיק איז ער ניט, איז ער זיכער אז ער איז ניט קיין רשע און פון עולם הזה ווי די אמת'ע רשעים האט ער קיינמאל ניט געהאלטען.

אז די אלטע שלאפט שוין, עפענט זרח אויף דעם מיטעלס-טען שיפלד, וואו עס ליגען די נויטיגע פאפירען און קוקט זיי דורך...

לעזען קען ער ניט, אבער לויט דעם אויסזעהן פון יעדען שטיקעל פאפיער דערקענט ער די סומע וואס עס איז ווערט. סך הכל האט ער אזעלכע זעקס פאארלעך. דער לאנגער איז א שטר חוב אויף פיער הונדערט רובעל, דער מיטעלסטער אויף

ביז דינקע בערוהיגט איהם, אז זי האט געקויפט א צעהנר-ליג אווערקעליך פאר פיער גראשען, וועט זי ניין מיט א האלב אם ירצה השם איינזאלצען און א האלבען וועט מען היינט עסען מיט א ביסעל סמעטענע.

דערהערט דער אלטער זרח סמעטענע לאזט ער שיעור נישט אראב דאס לעמפעל :

— שוין גאר סמעטענע... אין מיטען מיטוואך סמעטענע! און ער שווערט, אז די סעמטענע וועט ער ניט פערזוכען... מוז דינקע איהם מתיר שבועה מאכען און צוריק בעווייזען אז די סמעטענע קאסט איהר א שיבוש. ביי איהר האט זיך אנ-געזאמעלט פאר דריי וואכען שאלאכטס פון קארטאפעלס האט זי געקראגען דערפאר ביי לאה דער מילכיגערין א קווארט מילך, האט זי דאס אוועקגעשטעלט אין "פאהרעכ" און עס איז גע-ווארען א ביסעל סמעטענע און אונטען זויערמילך.

— וועסטו מיר טאקע געבען די זויער-מילך... מאכט זרח א פשרה און דערפרעהט זיך, וואס ער וועט ניט עסען אזא טיי-ערען מאכל ווי סמעטענע.

אבער די אלטע דינקע, וואס וויל אז זרח זאל זיך אביסעל פאפראווען (איינגעדארט איז ער נעכיד!...) און וואס ווייס וויעדער, אז קיין סמעטענע וועט דער עקשן בשום אופן ניט פערגינען זיך צו עסען, שלאגט פאר א נייע פשרה :

— וועל איך צומישען די זויערמילך מיט די סמעטענע אין איינעם. אביסעל פארסמעטענע מעגסטו זיך דאך פערגי-נען, אלטער נאר דו... ווערט זי צום סוף בייז, וואס ער איז שוין צו פיעל קארג.

דערויף געהט שוין דער אלטער ענדליך איין, האמט שטארק צופריעדען איז ער ניט. עס איז פארט א צו גוטער מאכל, און ער מורמעלט בייזליך :

— אווערקעס מיט פארסמעטענע... קאזאטשינא !!!
די אלטע דינע איז אבער צופריעדען. זי זעהט בעשיינפער-

נאך מעריב פלעגט ער נאך בלייבען ביי א שעה אין בית המדרש ביי א ספר האלב אויף לשון-קודש און האלב אויף עברי־טייטש, און ניט רעדענדיג מיט קיינעם קיין ווארט, פלעגט ער שטיל ארויסגעהן פון בית-המדרש א קוש טהוענדיג די מוזה און זיך לאזען.

געהענדיג פון בית-המדרש פלעגט ער צוגעהן צום קראם, א טאפ טהון דאס שלאס, פרובירען די טירלעך צו זיינען זיי הארט פערמאכט, אריינקוקען דורך א שפאלט אינעווייניג, צו האט די אלטע חלילה וחס קיין פייער ניט איבערגעלאזט, און זעהענדיג אז אלץ איז אין דער בעסטער ארדענונג פלעגט ער זיך לאזען אין דער פינסטערער גאס, צו זיין שטיבעלע, וואו דינקע האט שוין אויף איהם געווארט מיט דער וועטשערע.

אין שטיבעלע האט זרח תמיד געניצט א קליין לעמפעלע, וואס האט קום בעלויכטען דאס טישעל וואו דאס לעמפעלע איז געשטאנען, אזוי אז, צוקומענדיג צום טיש האט זרח געפירט נען פאר נויטיג דאס קנויטעל אריינדרעהען. דינקע, וואס האט זיך געפארעט אין א ווינקעל צו דערלאנגען דאס עסען האט זיך נוסטמיג צובייזערט :

— זרח, מאך ליכטיגער, איך זעה גאר נישט...

— נאזע איז געווארען טהייערער...

— טא שטעל מיר אוועק דאס לעמפעלע אט דא... איך

זעה נאר נישט — פלעגט זיך דינקע בעטען.

און זרח פלעגט מוזען געהמען דאס לעמפעלע אין איין האנד, מיט דער אנדער האנד פארשטעלען דאס קליין פייער רעל עס זאל זיך ביי א ליאדע אטהעם טהון ניט פערלעשען און געהן צולייכטען דינקען.

דערזעהענדיג די מאכלים, וואס דינקע האט צוגעגרייט

פלעגט ער ווערען ביז :

— למאי דארף מען דאס... וואס קאסט היינט אן אונזער

קע ?

און שבת. אין מיטען וואך אבער איז ער אבגעקומען מיט שהי-פהי.

אלע וואס האבען איהם געקענט האבען איהם געהאלטען פאר א קארנען. זיין הוצאה האט זיך בעגרענעצט מיט דריי רור בעל א וואך, שוין אריינגערעכענט צדקה, וואס ער האט געגעבן פון צייט צו צייט און אמאל אן עליה אין בית המדרש. די קראם אליין האט איהם צייטענווייז געטראגען ביז איבער זייער בען רובעל א וואך.

און אזוי ווי שוין לאנגע יאהר, אז ער איז געבליע-בען דזיערדא-באבא, האט ער די איבעריגע געלד, וואס איהם איז געבליעבען, געזאמעלט און דער פאר איז ער געווען פער-רעכענט פאר א גביר.

אבער ווי פיעל זרח האט פערמאגט האט קיינער ניט גע-וואוסט. עס זיינען געווען מיינונגען, אז דער אלטער קארגער פערמאגט שווערע טויענדער. זרח פלעגט אבער עס קיינמאל ניט אפלייקענען און קיינמאל ניט מודה זיין. איבערהויפט האט ער מיט זייטיגע מענשען וועניג געהאט צו טהאן און וועניג געקומען מיט זיי אין בעריהרונג.

יעדער אבער האט מודה געווען, אז זרח איז אן עהרלי-כער איד. אי וואס ער איז אזוי קארג, איז דאס ביי איהם אזא חולנית, ניט פאר קיין אידען געדאכט; און די ארימערע קרע-מער און סתם אידען האבען אויפגעוויזען מיט אותיות און מופתים, אז קארגשאפט איז פונקט אזא קראנקהייט, ווי אלע אנדערע קראנקהייטען, נישט מעהר עס איז דערצו קיין מיטעל ניטא, ווי צו שכרות, להבדיל.

פערשליסען אין אבענד די קראם, פלעגט די אלטע דינקע. זרח אליין פלעגט ווי נאר עס פלעגט קומען מנחה צייט אוועק-געהן אין בית המדרש. נאך מנחה פלעגט ער הערען א פרק משניות אדער א שטיקעל עין-יעקב אין נאכדעם דאוונען מעריב.

— בעט ניט טייערער...

און נאכדעם ווי דער קונד פלעגט אוועקגעהן, פלעגט זיך ווידער מורמלען :

— נאר בלייבט נאר און מקח בלייבט מקח...

נאטירליך פלעגט די אלטע פאר דעם דאזיגען אפאריזם זיך בעליידיגען און זי פלעגט צוריק מורמלען מיט א שפּריך-ווארט, שוין דוקא אויף גויאיש :

— דורען דאיע א אומני בערע...

— און עס פלעגט דויערען עטליכע מינוט ביז דאס אלטע פאָר פאלט פלעגט אבגעהן פון כעס און צורעדען זיך פריינדליך כער :

— וועסט אפשר, זיך, געהן אהיים עפּים עסען...

אבער זיך וואס האט פון עסען נישט שטארק געהאלטען, פלעגט דארויף א מורמעל טהאָן :

— איך וויל ניט עסען... לאז מיר בעסער זאגען א פאר קאפיטלעך תהילים.

קעגען דעם תהילים האט די אלטע דינקע גאר נישט גע-קענט האבען; זי אליין איז געווען ניט קיין געלערנטע און דער-פאר האט זי גרויס דרך ארץ געהאט פאר זיך, וואס איז נאך איהר מיינונג געווען א גרויסער למדן און קען דעם גאנצען תהילים היין און צוריק אויף אויסענווייניג...

אבער אין הארצען פלעגט עס איהר אפטמאל פערדריסען וואס זיך שאנעוועט זיך ניט און דאס עסען איז ביי איהם גאר א ביי זאך. זי אליין, למשל, איז אויך ניט קיין פרעסעריין, פון דעסוועגען, זאל איהר גאט ניט שטראפען, האט זי שוין אי-בערגעכאפט דאס הארץ צוויי מאל מיט א פאר קאלטע קאר-טאפעל, וואס זי האט געבראכט פון שטוב. און ער — שוין צוויי א זייגער און ער האט נאך ניט אנגעביסען.

און ווירקליך האט זיך פון עסען זיך מידה געווען. געגע-סען ווי אן אמת'ער מענש האט ער בלויז פרייטאג צו נאכט

דעל-שפילער סיי די אידישע, סיי די גוי'אישע האבען געוואוסט אז דער איינציגער פלאץ, וואו צו קריגען א גוט שטיקעל "קאליר פאניע" אנצושמירען די "סמיקעס", זיי זאלען בעסער נעהמען די סטרונעס, איז טאקי וויערער ביי זרח'ן...

זרח האט ניט געוואוסט פון דער היינטיגער מעטאדע צו זיין מיט קונדען וואס פריינדליכער און צוגעלאזטער. בעהאנדעלט האט ער זיינע קונדען דוקא גאנץ שטרענג און יעדען אבר גע'פטר'ט מיט איין ווארט; א ווארט איז ביי איהם געווען טהייר ערער ווי די סחורה. דינגען זיך האט מען מיט זרח'ן ניט גע'מארט. אלטע קונדען האבען עס שוין געוואוסט און נייע פלעגן טאקי האבען פון איהם אויסצושטעהן זידלעריי :

— געהט אייך געזונטערהייט ! פלעגט ער שלעפענדיג צוריק דאס שטיקעל סחורה, טרייבען דעם קונד וואס האט זיך זיך געפרופט דינגען.

איז דאס געווען א פרוי פון דארף, אדער א שמעדיגילשער בעל-הגוף פלעגט ער שוין האבען אן אנדער נוסח.

— סטופאי ק'טשארטו, אי אטצעפיעס. מיט א שליאכר טיטש פלעגט ער זיין העפליכער און פלעגט צו איהם רעדען גע'לאסענער, שטיקענדיג אין זיך זיין כעס :

— ניעת פאן יעדויע...

דאס האט געהייסען : זאל דער פריצ'ל פאהרען געזונטער-הייט...

צום פדיון האט אבער די שטרענגקייט איהם ניט נאר ניט געשאדט, נאר פערקעהרט — געהאלפען. דוקא האבען די קונדען געוואלט האבען צו טהאן מיט איהם און ניט מיט זיין ווייב. די אלטע דינקע וואס האט שוין אין געגענוואץ צו איהר מאן, געהאט א מויל ווי אויף שרויפען און פלעגט שוין לייעב האבען אויסבעטען פאר א זאך פינף מאהל אזוי פיעל. ביז זרח פלעגט בייז ווערען, ארויסרייסען דאס שטיקעל סחורה פון איהרע הענד און אנבייזערען זיך אויף איהר :

אמאליגע מענשען

דער אלטער זרח איז כל ימיו געווען א קרעמער. זיין קראם איז געווען זעהר א קליינע און ענגע. זי האט זיך אבער געפונען אין א ווינקעל פון די רייהען פון די מארק־קראמען און דער פאר איז זי ווערט געווען א מטמון מיט נאלד. עס איז א סברא אז ווען ער זאל זי וועלען פערקויפען וואלט ער געקראגען איבער פינף הונדערט רובעל, אין דער צייט וואס א קראם, וועלכע געפינט זיך אין מיטען דער רייהע איז נישט ווערט קיין העלפט דערפון, — מעג זי זיין אפילו צעהן מאהל גרעסער. אין אמת'ען איז טאקי זרח'ס קראם געווען א גאלדענע ווינש־פינגערעל. נישט קוקענדיג וואס זי איז, ווי געזאגט, געווען זעהר קליין, האט זי אבער פערמעגט א סך פערשיעדענע נעסחורות. ווי ווייט די קראם האט געטראגען פרנסה קען דיער נען דער פאקט, וואס דער אלטער זרח האט געהאלטען א "בי־לעט" אויף טאבאק און עס האט איהם געלויהנט. אבער מיט'ן טאבאק אליין איז ער ניט יוצא געווען. די קראם האט נאך פערמאגט א סך אנדערע סחורות, וואס האבען זיך מיט טאבאק זעהר שלעכט געגראמט, אבער פרנסה האט עס דוקא געגעבען. אזוי למשל האט זרח אויך געהאלטען בלעכענע קווארטען, רייב אייזענס און הילצערנע לעפעל. און טאמער האט א שוסטער געברויכט א שטיקעל דראטווע האט ער אויך געוואוסט, אז דאס וועט ער קריעגען ביי זרח'ן אין קראם. אויך די שטעדטילשע פיער

אַמאָליגע מענשען.

Copyright 1918

by

JEWISH BOOK AGENCY, INC.

אברהם רייזען.

צווייטער באנד:

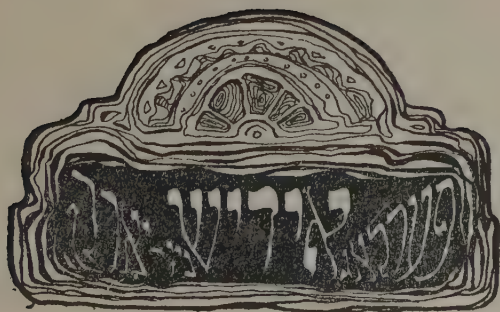
אמאליגע מענשען.

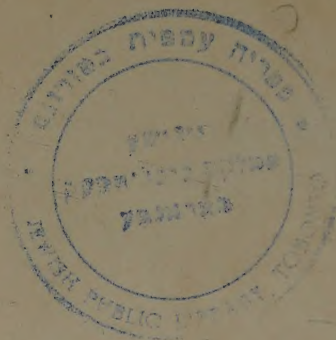
ארויסגעגעבען פון פערלאג „אידיש“
ניו-יאָרק, 1917 תרע"ז.

אלע ווערק
פון
אברהם רייזען
אין 12 בענדער

יובילעאום אויסגאבע

דריטע אויפלאגע.





MAR 04 1985

